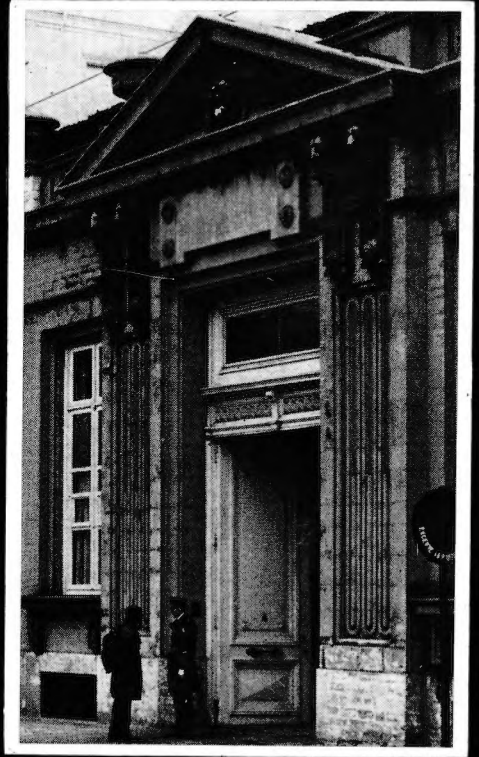

**POLITIEK JAARBOEK
1984
ANNEE POLITIQUE**

POLITIEK JAARBOEK
1984
ANNEE POLITIQUE

Nieuwe reeks nr 9

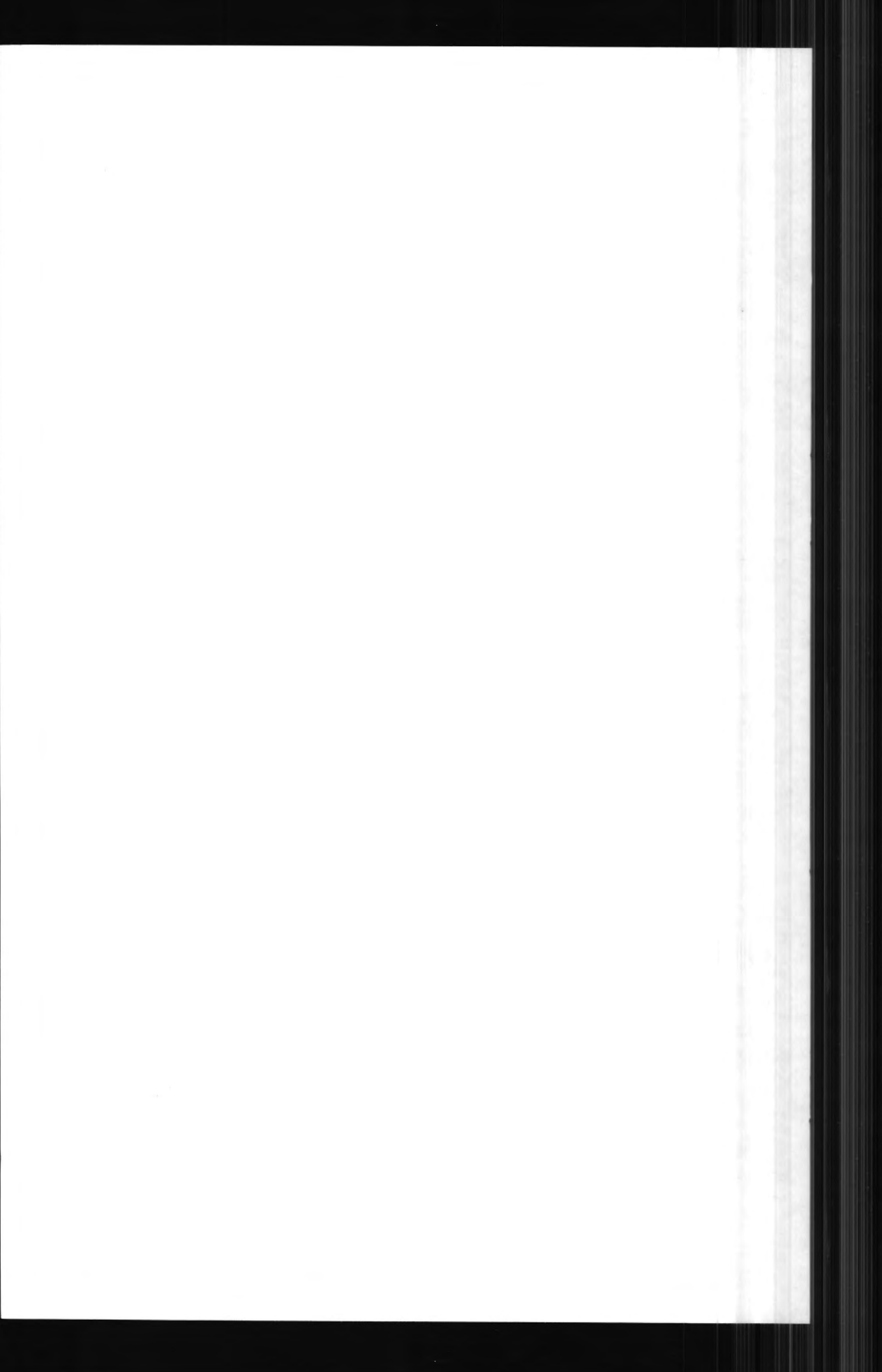
Nouvelle série n°9

Uitgegeven door **RES PUBLICA**
Tijdschrift voor politologie
1985, bundel XXVII, nr 2-3

Editée par **RES PUBLICA**
Revue de science politique
1985, volume XXVII, n° 2-3

INHOUD — SOMMAIRE — CONTENT

Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1984, door M. DEWEERDT	181-227
Belgian Politics in 1984 : The Electoral Temptation, by J. SMITS	229-268
De politieke economie van de overheids- uitgaven in België (1960-1983), door P. DE GRAUWE	269-286
Le Parlement européen de 1979 à 1984. La perte en potentiel de pouvoir d'une institution faible, par M. VERMINCK	287-296
De functie van de kabinetschef, door A. VAN DE VOORDE	297-310
Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1983 en 1984, door I. VANPOL	311-367
Bibliographie de l'année politique 1984, par W.S. PLAVSIC	373-396
De politieke opiniepeilingen in België in 1984, door I. VANPOL	397-417

Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1984

door Mark DEWEERDT,

Licentiaat in de politieke en sociale wetenschappen.
Journalist.

★

De politieke thema's van 1984 verschilden nauwelijks van deze van het voorgaande jaar. De regering-Martens zette haar herstelbeleid voort, dat gestalte kreeg in het Spaarplan van 15 maart. De « zaak-Happart » en meer in het algemeen het taalgebruik in de Vlaamse faciliteitengemeenten bleef de communautaire gemoederen beroeren. De rakettenkwestie zorgde opnieuw voor politieke hoogspanning. Opvallend en in scherp contrast met de jaren voordien, was daarentegen de sereniteit waarmee het staaldossier zijn verdere afhandeling kreeg.

1. Het taalgebruik in de faciliteitengemeenten.

A. DE SCHORSING VAN HAPPART ALS RAADSLID.

José Happart, die op 30 december 1983 de eed had afgelegd als burgemeester van Voeren (1), kwam in de eerste dagen van 1984 alweer in het nieuws met het besluit de Vlaamse kleuterklas van de gemeenteschool in Sint-Martens-Voeren te verhuizen naar een belendend voormalig postlokaaltje. Openlijk werd toegegeven dat het schepencollege met die maatregel druk wilde uitoefenen op minister van Onderwijs Coens om de afhandeling van het dossier over de bouw van een nieuwe Franstalige lagere school te bespoedigen (2).

(1) Zie M. DEWEERDT, « Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1983 », in *Ees Publica*, 1984, nr. 4, blz. 417.

(2) Het dossier dateerde van 1977. Omdat de plannen niet aan de normen voldeden, werden ze in 1983 herzien, maar ook deze keer bleken ze niet helemaal conform de voorschriften te zijn.

Na een onderzoek, waaruit bleek dat het oude postlokaal ongeschikt was als klaslokaal, maande Coens Happart schriftelijk aan « alle kinderen onmiddellijk opnieuw een huisvesting » te geven « die in overeenstemming is met de wet ». Happart antwoordde dat het schepencollege bij zijn standpunt bleef. Op 11 januari vernietigde de bestendige deputatie van Limburg de beslissing van het schepencollege. Tegenover minister van Binnenlandse Zaken Nothomb verbond het gemeentebestuur van Voeren er zich toe, de vroegere toestand te herstellen. Van zijn kant verklaarde minister Coens zich bereid met het schepencollege over het bouwdoosier te spreken (de ontmoeting had op 13 januari plaats, maar Coens noch Happart namen er persoonlijk aan deel). Daarmee was de « mini-schooloorlog » bijgelegd (3).

Burgemeester Happart bleef echter in het nieuws. Hij was door de Limburgse bestendige deputatie opgeroepen om, in het kader van het onderzoek naar de klachten tegen zijn (vermeende) Nederlandsonkundigheid, op 19 januari zijn kennis van het Nederlands te bewijzen. Happart daagde evenwel niet op — hij reisde naar Parijs om er in het *Maison de la Francité* uit te leggen waarom — en de bestendige deputatie verklaarde hem vervallen uit zijn ambt als gemeenteraadslid van Voeren. De deputatie was tot het besluit gekomen dat in het dossier geen enkel gegeven voorhanden was dat Happart voldoende kennis zou hebben van het Nederlands ten einde aan de werkzaamheden van de gemeenteraad effectief op de door de wet voorziene manier te kunnen deelnemen (4). Op 23 januari kondigde Happart aan tegen de beslissing van de deputatie in beroep te gaan bij de Raad van State; dat beroep schortte de uitvoering van de beslissing op.

Eind 1984 was over het beroep nog geen uitspraak gedaan. Wel stelde de auditeur op 18 december voor, de beslissing van de bestendige deputatie te vernietigen, omdat ze geen wettelijke grond heeft. De Raad van State diende zich eveneens nog uit te spreken over een aantal klachten tegen de benoeming resp. de eedaflegging van Happart als burgemeester. Soortgelijke klachten tegen de burgemeesters *Thiery* (Linkebeek) en *de Grunne* (Wezembeek-Oppem) en tegen vijftien gemeenteraadsliden van Wezembeek-Oppem, aan wie eveneens werd vertoond geen Nederlands te kennen, waren insgelijks bij de Raad van State

(3) Op 16 augustus keurde Coens het bouwdoosier goed. Aan de administratie gaf hij de opdracht het werk nauwkeurig te volgen, o.m. wat betreft de opname van de Vlaamse kleuterklas in het nieuwe gebouw.

(4) De klacht die betrekking had op het mandaat van Happart als burgemeester werd door de deputatie onontvankelijk verklaard. Door het feit dat hij niet langer raadslid zou kunnen zijn, kon Happart — luidens art. 79 van de Gemeentekieswet — *de facto* evenmin burgemeester blijven.

in behandeling (5). In de zaak-Thiery stelde de auditeur op 18 december voor het dossier voor een prejudiciële vraag naar het Arbitragehof te verwijzen. Ondanks een negatief advies van de Raad van State, had de Franse Gemeenschapsraad immers het *zgn. decreet-Lepaffe* aangenomen. Dit decreet van 26 juni 1984 bepaalt dat Franstalige mandatarissen ook buiten het Franse taalgebied niet kunnen verplicht worden een andere taal dan het Frans te gebruiken. Het decreet beoogt in de eerste plaats de mandatarissen in de Vlaamse faciliteitengemeenten (zoals Voeren, Linkebeek en Wezembeek-Oppem) te beschermen. Het Arbitragehof zou, volgens de auditeur, eerst moeten nagaan of het decreet al dan niet strijdig is met de wet (zie ook hoofdstuk 8 over de staats hervorming).

B. HET WETSVORSTEL-GALLE.

Een belangrijk element in de discussie over het taalgebruik in de faciliteitengemeenten was het wetsvoorstel van SP-kamerlid en Vlaams gemeenschapsminister Marc Galle, dat gemeentemandatarissen wil verplichten de taal te kennen van het gebied waarin hun gemeente ligt (6). In een stemming van Nederlandstaligen tegen Franstaligen nam de Kamer op 19 januari het wetsvoorstel in overweging en keurde zij de behandeling ervan bij hoogdringendheid goed. Namens de fractieleiders van de Franstalige partijen dreigde Henrion (PRL) ermee de « alarmbel » te luiden indien het voorstel zou worden besproken (het zou de eerste maal zijn dat de in 1970 ingevoerde alarmprocedure werd gebruikt).

Op 3 februari brachten de verenigde (Nederlandstalige en Franstalige) kamers van de Raad van State een advies over het wetsvoorstel-Galle uit. Belangrijk was dat de Raad de tot dan toe enkel door een Vlaamse kamer verdedigde stelling bevestigde, dat uit artikel 3*bis* van de Grondwet volgt dat de gemeentelijke mandatarissen als integrerend deel van de openbare plaatselijke besturen de taal van hun taalgebied moeten ge-

(5) Een eerste klacht tegen de vijftien raadsleden was in 1983 door de bestendige deputatie van Brabant onontvankelijk verklaard; omdat het te laat was ingediend werd het beroep daartegen door de Raad van State niet aanvaard. Op 5 januari 1984 werd bij de deputatie een nieuwe klacht ingediend, die nu wel onontvankelijk doch echter niet gegrond werd bevonden. Tegen die beslissing werd beroep aangetekend bij de Raad van State. Vermelden wij nog dat de gemeenteraad van Wezembeek-Oppem op 16 februari 1984 de eind 1983 geschorste leden van de OCMW-raad opnieuw verkoos (zie M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 418). Op 22 maart vernietigde de Brabantse bestendige deputatie die hervkiezing. Drie maanden later duidde de gemeenteraad van Wezembeek andermaal dezelfde personen als OCMW-raadsleden aan. Begin augustus verklaarde de deputatie de verkiezing geldig.

(6) Zie M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 418-419.

bruiken en kennen. Maar, zo zei de Raad, aangezien de vereiste van de taalkennis uit de Grondwet voortvloeit, is het wetsvoorstel-Galle *overbodig en zelfs ongewenst* omdat het een dubbele verkeerde indruk kan wekken : ten eerste, dat enkel de wet de eis van de taalkennis stelt en dat de wet die eis bijgevolg zou kunnen verzachten of zelfs afschaffen ; ten tweede, dat die eis slechts wordt opgelegd voor de faciliteitengemeenten, terwijl hij krachtens artikel 3bis van de Grondwet voor de eentalige gebieden in hun geheel geldt.

Op 15 en 22 februari besprak de kamercommissie van Binnenlandse Zaken het wetsvoorstel-Galle. De tweede bijeenkomst eindigde vrij verward ; de CVP liet in ieder geval weten geen vrede te kunnen nemen met het standpunt dat minister van Binnenlandse Zaken Nothomb had ingenomen. Uit een dertig bladzijden lange tekst bleek niet duidelijk of hij al dan niet van plan was de arresten van de Raad van State uit te voeren.

Met belangstelling werd uitgekeken naar de commissievergadering van 29 februari. Op de vraag van CVP-kamerlid Suykerbuyck of hij zou meewerken om alle arresten te doen eerbiedigen, antwoordde Nothomb dat elk regeringslid de plicht heeft de grondwet, alle wetten en alle arresten van de Raad van State te eerbiedigen. Naar verduidelijking gevraagd, verwees de minister naar zijn tekst van de week voordien en zei in bijbelse termen : « *Wat ik geschreven heb, blijft geschreven, en wat ik gezegd heb, blijft gezegd* ». Na deze verklaring besloten de meerderheidspartijen de bespreking van het wetsvoorstel-Galle voor onbepaalde tijd te verdagen. Op 1 maart sloot de Kamer zich bij die beslissing aan. Namens de CVP verklaarde voorzitter Swaelen dat zijn partij in eer en geweten en omwille van de Vlaamse belangen meende het advies van de Raad van State te moeten volgen, en het wetsvoorstel dus als overbodig en ongewenst te beschouwen. Over het voorstel werd in 1984 in de Kamer niet meer gesproken.

2. Het sociaal-economisch en financieel herstelbeleid.

A. HET SPAARPLAN VAN 15 MAART.

Tegen de achtergrond van de communautaire spanningen rond de zaak-Happart en het wetsvoorstel-Galle en van de parlementaire behandeling van de zgn. staal- en schuldenwet (zie daarvoor hoofdstuk 9), werkte de regering-Martens aan maatregelen om het sociaal-economisch en financieel herstelbeleid voort te zetten. Half januari had premier Martens in zijn partijbureau en voor de CVP-kamerfractie aangedrongen

op een nieuwe inspanning van de burgers ten voordele van de staatsfinanciën, die hij op 200 miljard raamde.

Op 2 februari startte de jaarlijkse begrotingscontrole, waaruit bleek dat voor 32,6 miljard F bijkredieten zouden nodig zijn (29,1 miljard voor 1984 en 3,5 miljard voor voorgaande jaren), voornamelijk voor de rijksschuld, de werkloosheidsverzekering en de indexprovisie. De regering besliste dat alle gevraagde bijkredieten door besparingen moesten gecompenseerd worden (17 februari).

Nadat de eerste-minister bij de vier coalitiepartners voldoende bereidheid had gevonden om, in het pre-electorale klimaat voor de Europese verkiezingen, een drastische sanering van de overheidsfinanciën door te voeren, zette de regeringstop op 2 maart de besparingsronde in. Het werd een lastig « conclaaf » (in het kasteel Hertoginnedal), niet alleen wegens de meningsverschillen tussen christen-democraten en liberalen, maar ook omdat aan Franstalige zijde enige tijd werd aangedrongen op de koppeling van de sanering aan het sluiten van een communautair pact, waarmee met name de PRL eventuele arresten van de Raad van State in de geschillen over het taalgebruik (Happart en cs.) wilde neutraliseren. Opvallend was dat de fractieleiders van de meerderheidspartijen in de Senaat in een gezamenlijk memorandum (9 maart) de regering aanzetten het herstelbeleid onverminderd voort te zetten en er zich toe verbonden geen initiatieven te nemen die de samenhang en het vertrouwen binnen de coalitie in het gevaar zouden kunnen brengen.

Na moeizame onderhandelingen bereikte de regering op 14 maart een akkoord over het zgn. *Spaarplan*, dat de eerste-minister 's anderendaags in de vorm van een regeringsmededeling aan het parlement bekendmaakte.

Het Spaarplan loopt over een periode van drie jaar (1984-1986) en moet het begrotingstekort drukken met 230 miljard F, ten einde het deficit in 1986 te herleiden tot het gemiddelde begrotingstekort van de EG-landen : ca. 7 % van het bruto nationaal produkt (BNP).

Centraal in het plan staat een algemene inkomensmatiging ten voordele van de schatkist en de sociale zekerheid, maar die ten dele kan aangewend worden om de werkgelegenheid te bevorderen. Voor de loonen weddetrekkenden neemt die matiging de vorm aan van het overslaan in 1984, 1985 en (gebeurlijk) 1986 van telkens één loonindexering van 2 % (de zgn. indexsprong). Voor de zelfstandigen geschiedt de inlevering door middel van provisonale stortingen van 2, 4 en 6 % op hun beroepsinkomen in resp. 1984, 1985 en (eventueel) 1986. Met uitzondering van de minima, zou voor de sociale uitkeringen in 1984, 1985 en (eventueel) 1986 jaarlijks één indexering van 2 %

overgeslagen worden. Ook voor de huurprijzen en de tantièmes geldt een matiging.

Voorts bevat het Spaarplan een groot aantal maatregelen om de overheidsuitgaven te beperken. De belangrijkste daarvan zijn (7) :

- vermindering van de loonsom in het openbaar ambt met 3,5 % tegen 31 december 1986 door een vermindering van het totale aantal bezoldigde uren via o.m. deeltijdse arbeid ;
- verlenging van de leeropdracht in het hoger secundair en het hoger onderwijs ;
- verlenging van de lerarenopleiding ;
- mogelijkheid voor leerkrachten om vanaf 55 jaar « met pensioen » te gaan, vanaf 50 jaar minder te presteren en in het algemeen deeltijds te werken ;
- afschaffing van het gratis leerlingenvervoer in het rijksonderwijs ;
- geleidelijke vermindering van de werkloosheidsvergoeding voor « samenwonende » werklozen tot het bedrag van het bestaansminimum ;
- aanmoediging van vrijwillige langere dienstplicht ;
- verlaging van de inkomensgrens van de WIGW's om in de geneeskundige verzorging het voorkeurtarief te genieten ;
- reïntegratiepremie voor werkloze gastarbeiders ;
- beperking van de fiscaal aftrekbare uitgaven ;
- besparingen in de sector van de kinderbijslag.

De selectieve prijzenstop wordt verlengd tot eind 1987. Ten slotte riep de regering de sociale partners op een akkoord te sluiten over de verdeling van de beschikbare arbeid en kondigde zij zelf initiatieven aan om de tewerkstelling te bevorderen, o.m. een grotere flexibiliteit bij de aanwerving en het ontslag van werknemers en het invoeren van fiscaal voordelige reconversiezones.

Zoals kon worden verwacht, lokte het Spaarplan van diverse zijden negatieve reacties uit. Zo protesteerden de studenten van het pedagogisch hoger onderwijs (de normaalscholen) tegen de verlenging van hun opleiding. De leerkrachten van het vrij secundair en niet-universitair hoger onderwijs staakten op 2 april en 14 mei tegen het aangekondigde bijkomende lesuur. Op 19 april betoogden de personeelsleden van de financiële instellingen tegen het belasten van de goedkope leningen

(7) Een deel van de maatregelen komen verder nog aan bod, met name wanneer gehandeld wordt over de wetsbesluiten en de herstelwetten.

die zij van hun werkgever krijgen. Een door de SP georganiseerde protest-meeting bracht op 7 april ca. 10.000 man naar de Heizel in Brussel.

De meeste aandacht ging evenwel uit naar de reacties van de sociale partners. De werkgeversorganisatie VBO betreurde dat de indexinlevering niet in de bedrijven bleef. De socialistische vakbond ABVV wees het Spaarplan categorisch van de hand en riep op 3 en 10 april een algemene 24-urenstaking uit, die vooral in de overheidsdiensten en in Wallonië voelbaar was. Hoewel in Wallonië individuele leden meestaakten, nam de christelijke vakbond niet aan de actie deel. Toch had ook die bond bezwaren tegen het Spaarplan, die in negen eisen verwoord werden. Zonder de fundamentele doelstellingen van haar plan te laten varen, kwam de regering — tussen de goedkeuring van het Spaarplan in de Kamer (18 maart) en die in de Senaat (23 maart) — grotendeels aan de eisen van het ACV tegemoet. Zo werd de verlenging van de wachttijd van 150 tot 200 dagen voor werkloze schoolverlaters geschrapt, zouden sommige sociale gerechtigden een compensatiepremie krijgen en werd een verhoging van het bestaansminimum in het vooruitzicht gesteld. Nadat de ACV-Raad slechts nipt (143 stemmen tegen 138 en acht onthoudingen) het verslag over de gesprekken met de regering had goedgekeurd, verstrakte het ACV-bestuur op 27 maart zijn houding. « Omwille van de zware offers voor de werknemers en het gevoelen dat het in zijn uitwerking niet helemaal rechtvaardig zal zijn » wees het bestuur het Spaarplan af en drong het aan op nieuw overleg met de regering.

B. DE BIJZONDERE-MACHTENBESLUITEN.

In de tweede helft van maart, nog tijdens de parlementaire bespreking van de regeringsmededeling van 15 maart, werkte de regering koortsachtig aan de eerste uitvoeringsbesluiten van het Spaarplan. Zij deed dat in het kader van de wet van 6 juli 1983 (8), die haar tot het einde van maart bijzondere machten gaf om bij koninklijk besluit de openbare uitgaven te beperken en het financieel evenwicht van de sociale zekerheid te verzekeren. In totaal vaardigde de regering op 30 en 31 maart 23 volmachtenbesluiten met betrekking tot het Spaarplan uit (9).

(8) Zie M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 423-425.

(9) Een 24ste volmachtenbesluit had betrekking op de eindemaandbetaling van de ambtenaren vanaf 1 juli 1984, waartoe in 1983 was besloten (*idem*, blz. 438). Met volmachtenbesluit 301 kwam een einde aan de « volmachtenperiode » van de regering-Martens. In het kader van de wet van 2 februari 1982 waren 92 volmachtenbesluiten genomen (genummerd van 1 tot 192), in het kader van de wet van 6 juli 1983 101 (genummerd van 201 tot 301).

Bij volmachtenbesluit werden geregeld :

- De matiging van de lonen en de sociale uitkeringen door het overslaan van één indexering in 1984, 1985 en 1986.
- De wijzigingen in de sector van de kinderbijslagen. Voortaan wordt de bijslag betaald vanaf de maand na de geboorte (in plaats van de maand van de geboorte). De leeftijdstoelage wordt uitbetaald vanaf de leeftijd van 6, 12 en 16 jaar (vroeger : 6, 10 en 14 jaar ; deze maatregel kwam in de plaats van de « indexsprong » voor alle kinderbijslagen ; de bijslag vanaf het derde kind bleef verder geïndexeerd).
- De matiging van de inkomsten van de zelfstandigen in 1984, 1985 en 1986 die in alle opzichte gelijk is aan de inlevering gevraagd door de werknemers. Concreet gaat het om een inlevering van 2 % op de aangroei van het jaarincome dat overeenstemt met de inflatie door middel van provisionele stortingen die aangevuld of terugbetaald worden naar gelang van de definitieve bijdrage.
- Vermindering van de loonsom van 1987 met 3,5 % t.o.v. de loonsom van 1983 bij de NMBS, de NMVB, de maatschappijen voor intercommunaal vervoer en de Regie der Posterijen, door een vermindering van het aantal bezoldigde uren.
- Maatregelen in het onderwijs. In het hoger secundair onderwijs (licentiaten) wordt het minimum aantal lestijden verhoogd van 19 tot 20, in het lager secundair onderwijs (regenten) van 21 tot 22, in het hoger onderwijs van het korte type van 18 tot 19. De maatregel voor de regenten ging pas op 1 september 1985 in, de overige op 1 september 1984. Docenten in het hoger onderwijs van het lange type moeten ten minste tien uur theoretisch onderwijs geven in plaats van acht.
Vanaf 50 jaar kunnen de leerkrachten vrijwillig kiezen voor een zgn. uitgroeiabaan. Dit wil zeggen dat zij hun leeropdracht verminderen tot de helft van een normale opdracht en daarvoor een weddebonus (een vierde van de wedde voor het aantal afgestane uren) en het behoud van hun normale pensioenrechten krijgen. Vanaf 55 jaar kunnen de leerkrachten met ten minste 30 jaar dienst « met vervroegd pensioen » gaan (officieel : terbeschikkingstelling wegens persoonlijke aangelegenheden voorafgaand aan het pensioen); zij krijgen een wachtgeld. (Aanvankelijk had de regering bij wetsbesluit de verplichte deeltijdse arbeid of pensionering op 62 jaar opgelegd. Die maatregel werd na protest van de vakbonden door de Herstelwet gewijzigd.)

- Andere volmachtenbesluiten hadden betrekking op de arbeidsongevallen, de sociale zekerheid, de ziekenhuizen en de onderwijsnormen. Zij waren vooral van technische aard.

C. DE HERSTELWET VAN 31 JULI 1984.

Een hele reeks andere maatregelen van het Spaarplan van 15 maart die niet bij volmachtenbesluit moesten of konden uitgevoerd worden, werden opgenomen in koninklijke besluiten respectievelijk (en in hoofdzaak) in het ontwerp van Herstelwet, dat eind april bij het parlement werd ingediend.

De definitieve versie van het wetsontwerp werd op 26 april door de ministerraad goedgekeurd, na aanpassing van de tekst aan de opmerkingen van de Raad van State. In een 75 bladzijden tellend advies had de Raad vooral juridisch-technische opmerkingen gemaakt, maar hij had ook fundamentele bezwaren, met name tegen het hoofdstuk over het reconversiebeleid. De Raad van State was van oordeel dat dit beleid tot de bevoegdheid van de gewesten behoort en dat beslissingen ter zake het akkoord van de gewesten vereisen. De regering antwoordde daarop, dat zij de bevoegdheden van de gewesten niet uitholt, want dat de staatshervormingswetten van 1980 de nationale overheid niet beletten tussenbeide te komen in openbare industriële initiatieven buiten de zgn. nationale sectoren. De meerderheidspartijen sloten zich bij die stelling aan.

De kamercommissie voor de Begroting keurde het wetsontwerp, na lichte amendering, op 5 juni goed. De bespreking in openbare vergadering begon pas op 18 juni, daags na de Europese verkiezingen (zie daarvoor hoofdstuk 11). De Kamer keurde het ontwerp goed op 27 juni, de Senaat deed hetzelfde op 19 juli.

De *Herstelwet* van 31 juli 1984 telt vijf hoofdstukken.

In hoofdstuk I werd de matiging geregeld voor de tantièmes (stijging beperkt tot 4 %) en voor de inkomens boven de 3 miljoen F (verlenging van de zgn. solidariteitsbijdrage voor de aanslagjaren 1986 en 1987 ; invoering van een aanvullende bijdrage voor de personen die een bezoldiging hebben van meer dan 3 miljoen F ten laste van de openbare sector).

Het tweede hoofdstuk bevatte maatregelen om het tekort van de overheidsfinanciën te verminderen. Hieronder viel o.m. de beperking van de zgn. fiscale uitgaven en aftrekbare bedrijfslasten door o.m. :

- het belasten van het « voordeel van alle aard » dat voortspuit uit het toekennen door de werkgever van goedkope leningen aan zijn werknemers ;
- de beperking van de fiscale afschrijving van personenauto's tot 520.000 F ;
- de beperking van de aftrek van sommige representatie- en diverse kosten.

Zoals dat voor het openbaar ambt en overheidsinstellingen als de NMBS het geval is (zie hoger, afdeling B.), moesten ook de RTT, de Regie voor Maritiem Transport, de Regie der Luchtwegen en de Dienst voor de regeling der binnenvaart tegen 1987 hun loonsom met 3,5 % verminderen t.o.v. 1983. In dit hoofdstuk vonden ook de maatregelen inzake de militaire en burgerdienst een plaats (zie daarvoor hoofdstuk 7 : buitenlands en defensiebeleid).

In het hoofdstuk « Tewerkstelling » werd bepaald dat een deel van de opbrengst van de loonmatiging 1984-1986 aan het Tewerkstellingsfonds mocht gestort worden (de regering paste deze « kunstgreep » toe omdat, luidens een advies van de Raad van State, de bij volmachtenbesluit opgelegde loonmatiging enkel kon dienen om de openbare financiën en de sociale zekerheid te saneren, niet om de werkgelegenheid te bevorderen). De regering kreeg toelating de socialezekerheidsreglementering aan te passen aan de zgn. experimenten-Hansenne (herschikking van de arbeidstijd). Bedrijven die deze experimenten invoeren, de arbeidstijd tot 34 uur per week inkrimpen en ten minste 8 % nieuwe aanwervingen doen, kregen belastingvrijstelling op een deel van de winst.

Het vierde hoofdstuk van de Herstelwet had betrekking op het reconversiebeleid. Bedrijven die zich vestigen in de zgn. reconversiezones, die door de regering op eensluidend advies van de betrokken gewestregering worden afgebakend, kunnen met een openbare investeringsmaatschappij reconversiecontracten sluiten, hetzij voor de oprichting van een reconversievenootschap, hetzij voor een kapitaalsverhoging. Zij krijgen daarvoor fiscale voordelen. Andere artikelen betroffen de selectieve ondersteuning van de economische activiteit en de investeringen, en hebben voornamelijk tot doel de ondernemingen aan te zetten in België te investeren. Het gaat o.m. om het bevorderen van de vorming van innovatiekapitaal en de verplichting voor de vennootschappen die uitzonderlijke winsten boeken een extra-investeringsinspanning te doen.

Voorts word een meerjarenplan aangekondigd ter bevordering van het wetenschappelijk potentieel van België. De kredieten voor onderzoek en ontwikkeling zouden geleidelijk worden opgetrokken, om vanaf 1989

2,8 % van de rijksuitgaven (exclusief de intrest- en schuldenlasten) te bedragen.

Het vijfde en laatste hoofdstuk handelde over het onderwijs. Per 1 januari 1985 werden de rijksscholen of rijksscholengroepen staatsdiensten met afzonderlijk beheer. De invoering van de beheersautonomie moest de scholen toelaten over een krediet voor werking en uitrusting te beschikken, dat soepel kan worden aangewend. Daarnaast werd de mogelijkheid gecreëerd om in het secundair onderwijs het zgn. urenpakket in te voeren.

3. De begroting voor 1985.

Na de parlementaire goedkeuring van de Herstelwet begon de regering op 24 juli met het opstellen van de ontwerp-begroting voor 1985. Reeds op 31 juli werden de resultaten van het « begrotingsconclaf » voorgesteld.

Bij het opstellen van haar ontwerp-begroting ging de regering uit van een nominale groei van het BNP met 6,6 % (1,5 % in volume en 5 % in prijzen). De stijging van de consumptieprijzen werd geraamd op 5,5 %. Verwacht werd dat de tewerkstelling in 1985 kon gehandhaafd worden op het peil van 1984.

De totale ontvangsten voor 1985 werden geraamd op 1.415,2 miljard F (waarvan 1.411,9 miljard lopende en 3,3 miljard kapitaalontvangsten). De lopende uitgaven werden geraamd op 1.700,8 miljard, de kapitaalsuitgaven op 205,7 miljard, samen dus 1.906,5 miljard. Rekening houdend met de schatkistverrichtingen (—4 miljard) gaf dat een netto te financieren saldo van 495,3 miljard, of 10,3 % van het BNP (10).

Voor de verwezenlijking van haar begrotingsdoelstellingen kon de regering grotendeels terugvallen op de bestaande wetgeving, met name de volmachtenbesluiten en de Herstelwet ter uitvoering van het Spaarplan. Premier Martens zei dat zonder dat plan de totale rijksuitgaven 172,1 miljard hoger zouden hebben gelegen.

Wel kondigde de regering aan bij het parlement nog drie afzonderlijke ontwerpen van herstelwet te zullen indienen. Zij ging daarmee in op de vraag van haar meerderheid, die tijdens de parlementaire behandeling van de Herstelwet bezwaren had geuit tegen de formule van één programmawet met uiteenlopende bepalingen.

(10) In het goedgekeurde begrotingsontwerp werden de cijfers lichtjes gewijzigd. Het netto te financieren saldo bedroeg 495,7 miljard, of 10,4 % van het BNP.

Van de op 31 juli nieuw aangekondigde maatregelen zijn te vermelden :

- invoering van de tijdelijke loopbaanonderbreking voor elke werknemer ;
- versoepeling van de arbeidswetgeving ;
- regeling van de cumulaties van professoren ;
- afschaffing van de aftrek voor isolatiewerken.

Een van de aangekondigde maatregelen, het belasten van de gemeentelijke inkomsten uit aandelen, werd half september ingetrokken, nadat krachtig protest was gerezen bij de gemeentebesturen en de intercommunales.

4. Sociaal overleg.

Alvorens nader in te gaan op de herstelwetten ter verdere uitvoering van het Spaarplan en van de begroting-1985, staan wij in dit hoofdstuk stil bij het sociaal overleg. De mislukking van dat overleg had immers een invloed op de inhoud van het wetgevende werk.

A. DE INTENTIEVERKLARING VAN 12 JULI.

Het sociaal overleg werd in 1984 op gang gebracht door het Spaarplan. Zoals reeds gemeld stond dit plan bloot aan scherpe kritiek van de vakbonden en bevatte het anderzijds een oproep tot de sociale partners om een akkoord te sluiten over de verdeling van de beschikbare arbeid.

Op hun verzoek ontving eerste-minister Martens op 9 april de drie vakbonden voor een gesprek over het Spaarplan. Het ABVV legde een alternatief plan voor, het ACV formuleerde eigen ideeën. Premier Martens zei dat niet kon worden ingegaan op de vraag van de socialistische vakbond om de matigingsmaatregelen tot eind april op te schorten. Hij beloofde wel dat de regering de vakbondsvoorstellen zou onderzoeken en hij nodigde de vakbonden uit op 25 april de resultaten daarvan door te nemen.

Met het oog op die nieuwe bijeenkomst sloten ACV en ABVV, na moeizame onderhandelingen, op 17 april een akkoord over gemeenschappelijke prioriteiten :

- Het sluiten van een nationaal centraal akkoord over de tewerkstelling, zowel in de private als in de openbare sector. Indien dit zou mislukken, moet de regering de werkgevers dwingende maatregelen opleggen.
- De opbrengst van de fiscale maatregelen en de vermindering van de inrestlasten voor de Staat (waarover met de banken een akkoord was bereikt) moeten worden verhoogd. De opbrengst daarvan moet bij voorrang worden aangewend om beperkende maatregelen ten nadele van de sociaal gerechtigden te voorkomen.
- Wanneer ook de andere groepen hun deel bijdragen, kan van de werknemers een inspanning worden gevraagd. Die inspanning kan de vorm aannemen van een aanpassing van de sociale zekerheidsbijdragen, in geen geval echter van een desindexering van de lonen en wedden.
- Onderhandelingen over de prijzenpolitiek, het industrieel beleid en de andere punten die niet rechtstreeks verband houden met de sanering van de openbare financiën, moeten tot concrete en afdoende resultaten leiden.

Op 25 april nam de regering akte van de syndicale vragen en voorstellen. Het vier uur durende gesprek leverde maar één concreet resultaat op : op 4 mei zou worden gestart met het centraal overleg over de aanwending van de matiging voor de tewerkstelling en over het prijzen- en industrieel beleid.

Aan het overleg van 4 mei namen de regering, de drie vakbonden, het VBO en de landbouwers- en middenstandsorganisaties deel. Premier Martens vroeg dat tegen oktober een centraal akkoord zou worden gesloten om te komen tot een betere arbeidsverdeling, waarbij vooral aandacht wordt besteed aan de jeugdwerkloosheid en aan het bevorderen van de deeltijdse arbeid. Hij bevestigde dat de netto-opbrengst van de matiging in de private sector mocht worden gebruikt voor de tewerkstelling op een voor de schatkist en de sociale zekerheid neutrale wijze. Ten slotte waarschuwde de eerste-minister ervoor dat in geval van mislukking van het centraal overleg de regering zelf haar verantwoordelijkheid zou opnemen. De vakbonden vroegen dat de ondernemingen 90 miljard van de produktiviteitsstijging en verhoogde winst zouden afstaan voor het scheppen van werkgelegenheid, een eis die door de werkgevers werd afgewezen.

Na enkele bijeenkomsten van werkgroepen, vond op 14 mei de tweede voltallige ronde van het sociaal overleg plaats. Daar kondigde VBO-

voorzitter Leysen (11) aan de raad van beheer van zijn organisatie voor te stellen de verbintenis aan te gaan de globale tewerkstelling in de private sector tot het einde van 1984 te handhaven op het peil van het eerste kwartaal van dat jaar. De vakbonden reageerden gematigd positief, de raad van beheer van het VBO onderschreef op 24 mei eenparig het voorstel van Leysen.

Op de derde plenaire vergadering (4 juni) gaven vakbonden en werkgevers te kennen onder elkaar te willen onderhandelen over de inhoud van een centraal akkoord voor 1985 en 1986, zonder de regering dus. Premier Martens stemde daar mee in, op voorwaarde dat de regering tegen 15 juli zou weten of onderhandelingen mogelijk waren en dat tegen begin augustus een raamakkoord was bereikt.

Dat overleg begon op 28 juni. De sociale partners waren het eens over de doelstelling: om de toename van de werkloosheid tegen te gaan, moeten 100.000 nieuwe jobs worden gecreëerd. Over de middelen om dat doel te bereiken, liepen de meningen echter fel uiteen. Het ABVV pleitte voor de veralgemening van de 38-urenweek vanaf 1985 en de 35-urenweek tegen eind 1986, met behoud van loon en compenserende aanwervingen. Voor het ACV zou de 38-urenweek per 1 januari 1985 de regel moeten zijn en daarnaast, per sector of bedrijf, een meer aanzienlijke werktijdverkorting mogelijk moeten zijn. Het VBO zag heil in de invoering van deeltijdse banen op vrijwillige basis.

In de nacht van 11 op 12 juli bereikten werkgevers en werknemers overeenstemming over een *intentieverklaring* over de bevordering van de werkgelegenheid die de basis zou kunnen zijn van een interprofessioneel akkoord. Kernpunten van die verklaring waren:

- Men beval de ondernemingen aan een deel van de vrijkomende of bijkomende jobs aan te bieden in halftijdse formules, in het bijzonder voor jongeren. Ook werd aanbevolen werknemers die dit vragen te laten overstappen van een voltijdse naar een halftijdse baan.
- In 1985 en in 1986 mocht de loonsom telkens met 1,5 % toenemen (behalve in sectoren waar werkgevers en werknemers samen vaststelden dat dit niet haalbaar is). Die toename zou bij voorrang aangewend worden om meer banen te scheppen, bijvoorbeeld door werktijdverkorting (36 minuten per week). De werktijdverkorting moest gepaard gaan met een versoepeling van de organisatie van de arbeidstijd.

(11) André Leysen was op 26 januari 1984 verkozen tot voorzitter van het VBO, in opvolging van Daniël Janssen. Hij trad op 27 april in functie.

- Over een eventuele verlenging van de tewerkstellingsakkoorden 1983-1984 moest ook per sector onderhandeld worden.
- Over de 38-urige werkweek zou per bedrijfssector onderhandeld worden. Begin 1985 zouden de sociale partners de stand van zaken nagaan.

B. TOCH GEEN CENTRAAL AKKOORD.

De hoop dat voor het eerst sinds tien jaar weer een centraal akkoord zou kunnen worden gesloten, werd na de vakantie de grond ingeboord. Zowel de Vlaamse als de Waalse « intergewestelijke » van het ABVV verwierpen op 13 september het ontwerp-raamakkoord. s' Anderendaags sprak het ABVV-congres zich tegen het ontwerp uit. De nationale raad van het ACV en de liberale vakbond ACLVB daarentegen keurden het goed. Het VBO en de middenstandsorganisaties hadden zich op 27 september moeten uitspreken, maar aangezien het ABVV het ontwerp-akkoord verworpen had, konden zij zich beperken tot de vaststelling dat een akkoord niet mogelijk was en het initiatief verder bij de regering lag.

Op 5 oktober vroeg de regering dan de sociale partners onderhandelingen te beginnen over sectoriële of bedrijfsakkoorden. Zij schetste de contouren waarbinnen dit overleg diende plaats te vinden :

1. In 1985 en 1986 worden geen loonsverhogingen toegekend, behalve indexstijgingen en loonschaalverhogingen.

2. Daar waar een produktiviteitsstijging een verhoging van de loonsom mogelijk maakt, mag deze ten hoogste 1,5 % bedragen en moet ze aangewend worden voor bijkomende aanwervingen.

3. De deeltijdse arbeid op vrijwillige basis moet bevorderd worden zonder dat dit mag leiden tot een vermindering van de totale werkgelegenheid.

4. In de besprekingen per bedrijfssector moet rekening worden gehouden met de specifieke toestand van de kleine en middelgrote ondernemingen ; bepalingen over arbeidsduurvermindering zullen niet van toepassing zijn op bedrijven met minder dan tien werknemers. Indien geen akkoord tot stand komt in een bedrijfssector, zullen bedrijven met tien tot vijftig werknemers een bedrag moeten storten in het Tewerkstellingsfonds, tenzij hun personeelsbestand met ten minste één werknemer is opgevoerd. Bedrijven van vijftig en meer werknemers kunnen bij ontstentenis van een sectorieel akkoord een bedrijfsakkoord

sluiten dat voorziet in bijkomende aanwervingen. Indien zij niet zo een bedrijfsakkoord sluiten, worden ook zij verplicht tot stortingen in het Tewerkstellingsfonds.

Sectoren die de akkoorden 1983-1984 verlengen en bijkomend in 1985-1986 1,5 % van de loonsom aanwenden voor nieuwe jobs, mogen de netto-opbrengst van de indexinleveringen van 1985 en 1986 zelf aanwenden om nog eens bijkomende arbeidsplaatsen te scheppen.

Op 11 oktober ontmoette de regering andermaal de sociale partners. Het socialistische ABVV bleef op de bijeenkomst afwezig. Als gevolg van deze ontmoeting paste de regering haar plannen enigszins aan. Zo kregen de paritaire comités tot 15 december de tijd om akkoorden te sluiten. De « sanctie » bij ontstentenis van een sectorieel akkoord (sluiten van bedrijfsakkoord of storting in Tewerkstellingsfonds) zou nu voor alle bedrijven gelden, ook die met minder dan 50 werknemers. De regering nam ook de voorstellen van de sociale partners inzake de versoepeling van de arbeidsorganisatie over.

Al deze bepalingen werden opgenomen in het ontwerp van sociale herstelwet (waarover hierna wordt gehandeld). Eind 1984 waren nog maar drie sectoriële CAO's gesloten.

5. Nog meer « herstelwetten ».

Ter uitvoering van de rijksbegroting voor 1985 en van nog een aantal maatregelen uit het Spaarplan van 15 maart, werkte de regering-Martens in het najaar drie afzonderlijke wetsontwerpen uit met resp. fiscale, sociale en onderwijsbepalingen. Tijdens de bespreking van de Herstelwet was bij de parlementaire meerderheid bezwaar gerezen tegen het indienen van één « programmawet » met erg uiteenlopende bepalingen. De regering had eerst geen oor naar deze kritiek, maar op 27 juli werd met de fractieleiders een akkoord bereikt om niet één maar drie « herstelwetten » in te dienen.

A. DE FISCALE WET.

Het wetsontwerp houdende fiscale bepalingen werd door de Kamer op 6 december en door de Senaat op 22 december aangenomen (wet van 27 december 1984). De wet zou de schatkist in 1985 ruim 6 miljard F moeten opleveren door een herziening van de zgn. fiscale uitgaven. De belangrijkste bepalingen ervan waren :

- de aftrek van de kosten van thermische isolatie voor de eigen woning werd afgeschaft ;
- de belastingvermindering met 5 % voor de grensarbeiders in Frankrijk werd opgeheven ;
- voor de kapitalen van groepsverzekeringen of individuele levensverzekeringen kwam er een eenmalige belasting van 16,5 % bij de uitkering van de kapitalen ;
- de kadastrale perequatie werd verdaagd van 1986 tot 1991 ;
- het grensbedrag waaronder men als fiscaal ten laste wordt beschouwd, werd opgetrokken van 30.000 tot 60.000 F ;
- gezinspensioenen worden niet gesplitst belast (het Hof van Beroep van Brussel had een tegenovergestelde uitspraak gedaan).

Voorts bevatte de wet een reeks bepalingen met meer economische weerslag :

- de belastingaftrek van 150.000 F per bijkomend personeelslid voor de KMO, die gold voor de periode 1981-1984, werd verlengd tot 1988 en uitgebreid tot de vrije beroepen ;
- het stelsel van de zgn. aandelenopties of *stock options* (de mogelijkheid voor werknemers om binnen een bepaalde tijd en tegen een vooraf vastgestelde prijs aandelen van hun vennootschap te verwerven) werd fiscaal aantrekkelijk gemaakt : het verschil tussen de optieprijs en de waarde van het aandeel bij het lichten van de optie, werd van belasting vrijgesteld ;
- ten slotte werd het fiscaal gunstregime van de coördinatiecentra van multinationale ondernemingen aangepast aan de EG-richtlijnen.

B. MOEILIKHEDEN ROND DE SOCIALE HERSTELWET.

Bij de uitwerking van het « ontwerp van herstelwet houdende sociale bepalingen » kwam het in de schoot van de meerderheid tot wrijvingen tussen liberalen en christen-democraten.

Een eerste wrijvingspunt vormde de zgn. *franchise* in de ziekteverzekering. Reeds in het regeerakkoord van 1981 was bepaald dat elke verzekerde per jaar een bepaalde som van de door hem genoten gezondheidsverzorging zou ten laste nemen. De praktische uitvoering van deze liberale eis, stuitte echter op heel wat technische bezwaren. Toen de ministerraad besliste de franchise toch op te nemen in het ontwerp van sociale herstelwet, werkte minister van Sociale Zaken Dehaene een systeem van onrechtstreekse franchise via terugvordering op het einde van het jaar uit. De liberale regeringspartners waren het met dat systeem

niet eens ; zij wilden enkel weten van een franchise vooraf. Op 15 oktober besliste de kabinetsraad de franchise uit het wetsonwerp te lichten, omdat de invoering ervan nog te veel problemen stelde.

Een tweede twistappel was de huurreglementering. De huurwet van 29 december 1983 (12) waarborgde de woonzekerheid van de huurder tot eind 1984. Bij de bespreking van dat wetsontwerp had de CVP aangekondigd zelf initiatieven te zullen nemen om de huurder ook nadien te beschermen indien de regering dat zelf niet deed. CVP-kamerlid Van den Brande had ter zake, in navolging van de SP'er Van den Bossche, in mei een wetsvoorstel ingediend.

Toen bleek dat het ontwerp van sociale herstelwet wel de matiging van de huurprijzen regelde, maar geen waarborgen voor woonzekerheid van de huurder na 1984 bevatte, drong de CVP aan op de behandeling van het wetsvoorstel-Van den Brande. In de kamercommissie van Justitie kwam het op 24 oktober tot een fikse rel tussen minister van Justitie Gol en Van den Brande. Gol zei dat hij hoe dan ook zou weigeren het goedgekeurde wetsvoorstel te ondertekenen. 's Anderendaags kreeg Gol de steun van PVV-voorzitter Verhofstadt die het voorstel-Van den Brande « *puur socialisme* » noemde. Na veel overleg kon de « huurrel » worden bijgelegd. Op 30 oktober werd binnen de regeringstop overeengekomen een bepaling omtrent de woonzekerheid in de sociale herstelwet in te lassen. Toch duurde het nog tot 20 november vooraleer de desbetreffende amendementen op het ontwerp van sociale herstelwet bij de Senaat werden ingediend. Van den Brande zei er vrede mee te nemen.

Het ontwerp van sociale herstelwet, dat naast de matiging van de huurprijzen en de woonzekerheid bepalingen bevatte om het financieel evenwicht in de sociale zekerheid te vrijwaren, de koppelbaaspraktijken te bestrijden, de tewerkstellingsakkoorden 1983-1984 te verlengen, het arbeidsrecht te versoepelen, de beroepsloopbaanonderbreking in te voeren en de cumulatie van openbare mandaten te beperken, werd wel door de Senaat goedgekeurd (9 december), maar kon wegens tijdsgebrek in 1984 niet meer door de Kamer worden behandeld.

C. ONDERWIJSWET LOOPT VAST IN SCHOOLPACTCOMMISSIE.

Met de laatste van de drie herstelwetten, liep het voor de regering nog slechter af : het ontwerp kon in 1984 zelfs niet bij het parlement worden ingediend.

(12) Zie M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 458.

Het ontwerp van onderwijswet bevatte bepalingen inzake de cumulatieve beperking van universiteitsprofessoren en bezuinigingsmaatregelen voor de universiteiten.

Drie andere maatregelen dienden voorafgaandelijk besproken te worden in de Schoolpactcommissie: de beperking van de stijging van de werkingstoelagen aan het gesubsidieerd onderwijs, de invoering van een inschrijvingsgeld voor het onderwijs van sociale promotie (avondonderwijs) en de afschaffing van het gratis leerlingenvervoer in het rijksonderwijs.

De werkzaamheden van de Schoolpactcommissie waren echter geblokkeerd door het verzet van de (vooral Franstalige) socialisten tegen het zgn. *lestijdenpakket* in het basisonderwijs.

De invoering van dat lestijdenpakket was gekoppeld aan de *rationalisatie en programmatie* van het basisonderwijs (kleuter- en lager onderwijs). Krachtens de Schoolpactwet van 1973 diende binnen het jaar voor elk onderwijsniveau een rationalisatie- en programmatieplan te worden opgesteld. Voor het lager onderwijs was in 1975 wel een zgn. *minirationalisatie* doorgevoerd, maar een plan voor het hele basisonderwijs liet op zich wachten. De Onderwijsministers Coens (N) en Bertouille (F) dienden bij de Schoolpactcommissie een plan in, dat begin 1984 op een socialistisch veto stuitte. Nadat het plan werd aangepast, keurde de commissie het op 8 mei uiteindelijk goed. De ministerraad keurde op 22 juli op zijn beurt het K.B. goed. Het besluit trad op 1 september in werking; het legde het aantal leerlingen vast dat nodig is om een basisschool te laten voortbestaan (rationalisatie) en om een nieuwe school op te richten (programmatie).

Eveneens op 22 juli keurden de ministers de invoering van het lestijdenpakket, dat aan de rationalisatie en programmatie was gekoppeld, goed. Het lestijdenpakket kwam in de plaats van de strakke klassennormen, waarbij een klas kon « staan » of « vallen » al naar gelang er één leerling meer of minder was. Voortaan krijgen de basisscholen een lestijdenpakket op basis van het aantal leerlingen. De directie kan, in overleg met de leerkrachten en de ouders, zelf beslissen over de besteding van het pakket en dus zelf de grootte van de klassen bepalen.

Na de vakantie rezen in de Schoolpactcommissie echter bezwaren tegen het lestijdenpakket. De (vooral Franstalige) socialisten verzetten zich ertegen dat de godsdienstlessen die de klastitularissen in confessionele scholen geven buiten het lestijdenpakket vallen. Het verzet van de PS was in feite van communautaire aard: de partij zag met lede ogen dat het lestijdenpakket uitsluitend het Nederlandstalig onderwijs ten goede kwam (in Vlaanderen kwamen er zo'n duizend betrekkingen bij, in Wallonië een dertigtal omdat de omkadering daar reeds veel gunstiger

was). Om aan de PS-bezwaren tegemoet te komen, besliste de regering stagiairs toe te kennen om bepaalde gevolgen van de invoering van het lestijdenpakket op te vangen. De Franstalige socialisten namen echter geen vrede met de verdeling van de stagiairs en bleven weigeren in de Schoolpactcommissie over iets anders te praten zolang het probleem van het lestijdenpakket niet van de baan was.

Als gevolg hiervan konden de drie genoemde bepalingen uit het ontwerp van onderwijswet niet in de commissie besproken worden. Op 21 december besliste de regering daarom het ontwerp zonder deze drie voorstellen bij het parlement in te dienen. Dat zou begin 1985 gebeuren.

6. Coalitie op zoek naar nieuwe adem.

Het laatste kwartaal van het jaar werd gekenmerkt door een verhoogde zenuwachtigheid en een toegenomen spanning in de regeringscoalitie. In de pers was er sprake van « pre-electorale koorts » in het vooruitzicht van eventuele verkiezingen in de lente van 1985.

Overigens heerste over de *verkiezingsdatum* lange tijd onduidelijkheid. Krachtens het Kieswetboek hadden de parlementsverkiezingen op 2 juni 1985 moeten plaatshebben (13). Begin 1984 werd vanuit de meerderheidsfracties evenwel een voorstel ingediend om het Kieswetboek beter in overeenstemming te brengen met het grondwettelijke beginsel dat de Kamer en de Senaat om de vier jaar worden vernieuwd. De oppositie trok fel van leer tegen dit voorstel, dat volgens haar een maneuver was om de levensduur van de regering te verlengen. Het feit dat, kort nadat het desbetreffend wetsvoorstel door de Senaat was aangenomen (7 juni), de regering aandrang op een spoedige goedkeuring van het voorstel door de Kamer, was niet van aard die verwijten te ontzenuwen. Na protest van de oppositie gingen de meerderheidsfracties in de Kamer op 25 juni akkoord niet over het voorstel te spreken en te stemmen, omdat het niet op de agenda was ingeschreven. Volgens de oppositie zocht de regering met de gevraagde spoedbehandeling alleen maar een argument om de voor de deur staande besprekingen over de ontwerp-begroting-1985 vlotter te laten verlopen.

(13) Verkiezingen hebben in beginsel plaats op de vierde zondag van mei van het vierde jaar dat volgt op het vorige verkiezingsjaar, tenzij het een feestdag is. Aangezien de vorige verkiezingen plaats hadden op 8 november 1981, viel de volgende stembusdag op de vierde zondag van mei 1985. Dat is echter Pinksterdag, zodat de verkiezingen een week dienden te worden uitgesteld. Het parlement zou dan maar drie jaar en zes maanden bijeen zijn geweest, terwijl de Grondwet spreekt over vierjaarlijkse verkiezingen. Overigens was het Kieswetboek niet helemaal duidelijk. Voortgaande op de Franse tekst zouden de verkiezingen volgens kamervoorzitter Defraigne pas in juni 1986 mogen vallen.

Het duurde uiteindelijk tot 6 december vooraleer ook de Kamer het wetsvoorstel goedkeurde. De wet van 11 december bepaalt dat de parlementsverkiezingen in de regel plaatsvinden op de eerste zondag die volgt op het verstrijken van een termijn van vier jaar die ingaat op de dag waarop de gecoöpteerde senatoren zijn aangewezen bij de vorige verkiezingen. Concreet betekende dit dat de parlementsverkiezingen werden verschoven van 2 juni naar 8 december 1985.

Die wetswijziging sloot echter het risico op vervroegde verkiezingen in het voorjaar van 1985 niet uit, wat mede de « pre-electorale koorts » van eind 1984 verklaart.

A. SPANNINGEN IN DE MEERDERHEID.

Twee wrijvingspunten tussen de meerderheidspartijen werden hoger reeds behandeld: de franchise in de ziekteverzekering en, meer nog, de woonzekerheid in de huurwetgeving.

De *rakettenkwestie* vormde een derde spanningshaard (zie daarvoor hoofdstuk 7).

Op het communautaire vlak zorgden de nakende arresten van de Raad van State in de klachten tegen de burgemeesters van Voeren, Linkebeek en Wezembeek-Oppem voor zenuwachtigheid bij de regeringspartijen (zie hoofdstuk 1).

Het optreden van burgemeester Happart van Voeren en de houding van minister van Binnenlandse Zaken Nothomb waren evenmin bevorderlijk voor de verstandhouding. Die kwestie begon met de Voerense gemeenteraadszitting van 10 november. Toen burgemeester Happart de normale stemprocedure niet volgde — hij stemde als eerste en liet bij handopsteken stemmen — en Huub Broers, de leider van de Vlaamse oppositie, het raadsverslag wou meenemen als « bewijsmateriaal » voor het feit dat de stemmingen onnauwkeurig waren genotuleerd, gaf Happart de rijkswacht opdracht Broers aan te houden.

In Vlaanderen lokte het optreden van Happart negatieve reacties uit. Op 12 december vernietigde de gouverneur van Limburg een aantal beslissingen van de gemeenteraad van 10 november, omdat onregelmatig was gestemd. De zaak kwam ter sprake in de Kamer, waar op 18 december werd geïnterpelleerd. De CVP nam geen vrede met het antwoord van minister Nothomb en kondigde aan een gemotiveerde motie te zullen indienen. Dat noopte er Nothomb toe twee dagen later duidelijker taal te spreken. Andermaal in de Kamer zei hij dat Happart de Gemeentewet overtreden had en dat gouverneur Vandermeulen volkomen terecht de raadsbeslissingen had vernietigd. Happart had ook niet het

recht de rijkswacht in te schakelen. Op 27 december wees Nothomb Happart schriftelijk terecht (de brief werd wel onrechtstreeks bezorgd via de Limburgse gouverneur). Diezelfde dag echter besliste de Luiksgezinde meerderheid in de gemeenteraad van Voeren door een wijziging van het huishoudelijk reglement de stemming bij handopsteken in alle gevallen toe te laten (krachtens de Gemeentewet mag dat alleen wanneer daarover een consensus bestaat). De beslissingen die nog diezelfde dag door de raad werden genomen, zouden in 1985 andermaal door de Limburgse gouverneur vernietigd worden.

De vervanging van vice-premier en minister van Financiën en Buitenlandse Handel *De Clercq* was een andere bron van interne spanningen in de meerderheid. Eind juli had de PVV bij de regering officieel de kandidatuur ingediend van Willy De Clercq voor de post van EG-commissaris in opvolging van Etienne Davignon, wiens mandaat eind 1984 afliep. De PVV wees erop dat zij nog nooit een EG-Commissielid had gehad. De in het vooruitzicht zijnde vervanging van De Clercq gaf een half jaar lang aanleiding tot speculaties over zijn opvolging. Voor de Franstalige regeringspartijen, en vooral dan de PSC, was het vertrek van De Clercq aanleiding om aan te dringen op een ruimere herschikking van de regering. Met De Clercq als EG-commissaris, zo werd gezegd, zouden alle belangrijke functies in de sfeer van de internationale of Europese betrekkingen in handen van Vlamingen zijn (Tindemans op Buitenlandse Zaken, Kempinaire op Buitenlandse Handel, De Keersmaeker Europese Landbouw, Noterdaeme EG-ambassadeur), op de portefeuille van Ontwikkelingssamenwerking na (de Donnée, hoewel een geboren Vlaming).

Eind november raakten PVV en PRL het erover eens dat een Franstalige liberaal op Buitenlandse Handel zou komen, terwijl de voorgedij over het staatssecretariaat voor Middenstand naar een PVV'er zou gaan. De eigenlijke regeringswijziging vond begin 1985 plaats (14).

Ten slotte droeg het accentueren van de eigen (pre-) electorale eisen evenmin bij tot de goede verstandhouding in de coalitie. Het waren de liberalen die, kennelijk daartoe aangezet door de minder fraaie resultaten bij de Europese verkiezingen (zie hoofdstuk 11), na het zomerreces onophoudelijk een verlaging van de belastingdruk bepleitten. De christen-democraten reageerden daarop met het naar voren schui-

(14) Uiteindelijk zou Frans Grootjans vice-premier, minister van Financiën en minister van Middenstand worden. Staatssecretaris voor Openbaar Ambt Waltiel (PVV) werd tevens staatssecretaris voor Financiën. Vice-premier en minister van Justitie en van Institutionele Hervormingen Gol werd tevens minister van Buitenlandse Handel.

ven van hun prioriteiten : gezinsvriendelijke maatregelen, bestrijding van de armoede, verhogen van de veiligheid,... Zo groeide stilaan de idee van een bijsturing van het regeerprogramma.

B. NAAR EEN ACTUALISERING VAN HET REGEERPROGRAMMA.

Geconfronteerd met al deze spanningen in zijn meerderheid, zette eerste-minister Martens op 29 november een « operatie afkoeling » in. Hij pleegde daartoe afzonderlijk overleg met zijn vice-premiers en met de voorzitters van de meerderheidspartijen.

Uit die gesprekken bleek dat bij de meerderheidspartijen de bereidheid aanwezig was het regeringswerk voort te zetten. Op 7 december kondigde de premier aan, dat de ministerraad op 27 en 28 december zou beraadslagen over de « actualisering » van het regeerprogramma voor 1985. De premier zei ook dat hij in dezelfde periode een ontmoeting zou hebben met de fractieleiders van de meerderheid.

De (reeds vermelde) beslissing van de Kamer om de behandeling van en de eindstemming over de sociale herstelwet uit te stellen tot begin 1985, stuurde dat plan echter in de war. Na de kabinetsraad van 21 december deelde premier Martens mee dat het bijwerken van het regeerprogramma werd uitgesteld tot na de goedkeuring van die wet.

Wel bereidde een beperkte groep ministers op 27 en 28 december de actualiseringsronde voor. Zo werd een lijst opgesteld van de prioritaire wetsontwerpen en -voorstellen en vond een eerste gedachtenwisseling plaats over de begrotingscontrole en een eventuele belastingverlaging. De eigenlijke actualisering zou, zoals gezegd, echter pas in 1985 haar beslag krijgen.

7. Buitenlands en defensiebeleid.

A. DE RAKETTENKWESTIE.

De vraag of België zou overgaan tot de plaatsing van 48 Cruiseraketten, zoals voorzien in het NAVO-dubbelbesluit van 12 december 1979, bleef ook in 1984 de publieke opinie beroeren en de politieke agenda beheersen.

Op 15 maart verklaarde minister van Buitenlandse Betrekkingen Tindemans dat België zich loyaal zou houden aan het NAVO-dubbelbesluit. Voor hem betekende dat, dat de toestand nog een laatste keer diende geëvalueerd te worden alvorens het sein tot de installatie kon gegeven worden.

Zo'n 20.000 betogers, in hoofdzaak Vlamingen, vormden op 29 april een « mensenketting » rond de militaire basis van Florennes, waar de kruisraketten zouden worden opgeslagen. Tot de manifestatie was opgeroepen door het Vlaams Aktiekomitee tegen Atoomwapens (VAKA) en het Centre national d'action pour la paix et le développement (CNAFD).

Eind mei ontstond verwarring rond een uitspraak van VS-president Reagan. Op de vraag of een wijziging in de houding van de Nederlandse regering (d.w.z. een beslissing geen kruisraketten op te stellen) een kettingreactie kon teweegbrengen, antwoordde Reagan op een persconferentie: « Dat betwijfel ik zeer. Een of andere van de kleine bondgenoten zou dat voorbeeld kunnen volgen, maar u kan zeker zijn dat de rest het niet zou doen ».

Aangezien « een of andere van de kleine bondgenoten » enkel op België kon slaan, leek de Amerikaanse president te suggereren dat ook België zou kunnen beslissen geen kruisraketten te plaatsen. In VS-kringen werd gezegd dat Reagan niet alleen de plaatsing van de raketten bedoelde, maar de houding van de NAVO-landen jegens het NAVO-beleid als geheel.

Minister Tindemans zei dat naar zijn mening de verklaring van Reagan niet op België sloeg, maar dat het om een algemene verklaring ging die meer toepasselijk leek te zijn op landen zoals Denemarken en Griekenland. Tindemans sloot zelfs niet uit dat het om een verspreking (*slip of the tongue*) ging. Hoe dan ook, België beslist souverain over de eventuele plaatsing van de raketten, zei Tindemans in de Kamer (8 juni).

Op de ministerraad van 13 juli bracht Tindemans zijn halfjaarlijks verslag uit over de Geneefse ontwapeningsgesprekken. Hij kwam tot de conclusie dat in Genève geen enkele vooruitgang te noteren viel, aangezien de Sovjetunie de gesprekken onderbroken had. Inmiddels was de Sovjetunie doorgestaan met de opstelling van kernraketten, waardoor de bedreiging tegen Europa nog was toegenomen. In die omstandigheden zag de regering geen enkele reden om haar houding te wijzigen. Zij besliste zodoende de plaatsing van de kruisraketten verder voor te bereiden, aan het voorziene ritme en tijdschema. Voorts drukte de regering de hoop uit dat een akkoord tussen de VS en de Sovjetunie de opstelling van de raketten alsnog overbodig zou maken.

Uit het antwoord van minister van Landsverdediging Vreven op interpellaties in de Kamer (6 november) bleek verder dat, in geval de regering het licht op groen zou zetten, de eerste raketten in maart 1985 in Florennes zouden aankomen.

De intentie van de Verenigde Staten en de Sovjetunie de ontwapeningsgesprekken in Genève te hervatten, lokte in eigen land verdeelde reacties uit. In een toespraak voor de Brusselse partijafdeling zei PRL-minister

Gol dat er geen sprake kon van zijn de Belgische beslissing langer uit te stellen « omdat de Russen misschien aan de onderhandelingstafel willen gaan zitten ». Van CVP-zijde werd gezegd dat de partij onderhandelingen belangrijk bleef vinden. Eerste-minister Martens zei tevreden te zijn met het heraanknopen van de onderhandelingen, omdat de regering van oordeel was dat alleen op die manier de beheersing van de bewapeningswedloop kan bereikt worden en alleen door een onderhandelde oplossing verhinderd kan worden dat nieuwe kernwapens worden opgesteld.

Grote politieke deining veroorzaakte het « bijgestuurd » CVP-standpunt. Op de vergadering van het CVP-partijbestuur in Sint-Niklaas (zaterdag 24 november) vroeg Jongerenvoorzitter Van Hecke dat partijvoorzitter Swaelen nog diezelfde dag zou verklaren dat de CVP tegen de installatie van raketten gekant is zolang er een kans bestaat dat de ontwapeningsbesprekingen zouden slagen. Het partijbestuur was het daar mee eens. Niet zonder moeite kon Swaelen bekomen dat hij pas na het partijbureau van de maandag daarop een verklaring zou afleggen, nadat hij contact zouden hebben opgenomen met de afwezige minister van Buitenlandse Betrekkingen Tindemans. In de pers werd op maandagmorgen ruime aandacht besteed aan de bijeenkomst in Sint-Niklaas.

Op maandag 26 november stemde het CVP-partijbureau vrij unaniem in met een tekst van Swaelen. Daarin stond o.m.: « De CVP bevestigt vandaag de resolutie van het partijcongres (19 februari 1984) over de vredesonderhandelingen: " Zolang er ernstige kansen bestaan om tot een gunstig resultaat te komen, moeten deze kansen volledig benut worden en heeft de Belgische regering geen dwingende reden om een definitieve beslissing te nemen over de plaatsing van de kruisraketten op Belgisch grondgebied (...). Wij moeten de nieuwe onderhandelingen een kans geven. Wij moeten alles in het werk stellen opdat zij zouden slagen. Bijgevolg meent de CVP dat onze regering, die bij de komende evaluatie van de toestand dient te beslissen, het licht niet op groen dient te plaatsen voor de ontplooiing van kruisraketten in ons land ».

CVP-voorzitter Swaelen voegde daar aan toe, dat het bijgestuurde rakettenstandpunt voor zijn partij een breekpunt voor de coalitie kon worden. Vice-premier Gol reageerde scherp: het CVP-standpunt is in strijd met vroeger aangegane NAVO-verbintenissen. De Vlaamse oppositiepartijen (SP en VU) en het VAKA reageerden gematigd positief op het nieuwe CVP-standpunt. Bij de NAVO was de reactie ronduit negatief.

Nog meer deining kwam er op 28 november. Toen verscheen in *Het Belang van Limburg* een interview met Luc Van den Brande, de fractie-

leider van de CVP in de Kamer, waarin deze zei dat er in maart 1985 zeker geen beslissing kon genomen worden en wellicht ook niet eind 1985. Als de regering in maart toch beslist, « dan ontzeggen we haar het vertrouwen en zal ze die beslissing niet kunnen uitvoeren ». De liberalen reageerden zeer ontstemd op die uitlatingen. Diezelfde dag nuanceerde Van den Brande zijn standpunt ; ook werd erop gewezen dat het interview was afgenomen vóór de bijeenkomst van het partijbureau.

De deining luwde enigszins na de kabinetsraad van 30 november, waarop beslist werd de voor eind december geplande evaluatie van het raketten-dossier uit te stellen. In het communiqué stond o.m. : « De regering neemt kennis van de aangekondigde hervatting van de gesprekken tussen de Verenigde Staten en de Sovjetunie ter voorbereiding van de onderhandelingen over het geheel van de problematiek inzake kern- en ruimtewapens. Zij verheugt zich over deze stap naar een dialoog, die in de lijn ligt van de regeringsverklaring van 18 december 1981. (...) De evaluatie die voorzien was voor het einde van dit jaar zal in de loop van het eerste trimester van 1985 gebeuren. Het officiële werkbezoek van de eerste minister en de minister van Buitenlandse Betrekkingen aan Washington, op 14 januari 1985, zal voorbereid worden door de regering. Het parlement zal op de hoogte gehouden worden. De regering onderstreept opnieuw haar gehechtheid aan het NAVO-dubbelbesluit van 1979 (...) ».

Uit het zoveelste « rakettendebat » in de Kamer (5 december) bleek evenwel dat de meerderheid over de grond van de zaak verdeeld bleef. Voor de CVP diende de regering bij de volgende evaluatie niet definitief te beslissen. De PRL was resoluut voorstander van de plaatsing vanaf maart 1985. De PVV was iets genuanceerder en zei dat de beslissing kon uitgesteld worden op voorwaarde dat de NAVO-partners het daarmee eens waren.

B. LANDSVERDEDIGING.

In welke mate economische compensaties en de regionale verdeling van die compensatiebestellingen een rol spelen bij de aankopen van Landsverdediging, werd in 1984 geïllustreerd door de wijze waarop het *jeep-dossier* zijn beslag kreeg.

Reeds op 18 januari 1982 had minister van Landsverdediging Vreven van zijn collega's de toestemming gekregen om 2.500 legerjeeps te kopen. De levering was gepland voor de tweede helft van 1983. Legerrapporten en tests wezen de Mercedes-jeep als « beste keuze » aan, gevolgd door Bombardier-Iltis en Landrover. Die rapporten kwamen, samen met de verslagen van Economische Zaken over de compensaties, bij het *Comité*

voor *Oriëntatie en Coördinatie* van de overheidsbestellingen (COC) terecht. Op 17 oktober 1983 besliste het COC unaniem ten voordele van Mercedes.

Hoewel hij in die omstandigheden alleen een beslissing kon nemen, oordeelde Vreven het raadzamer het dossier door te spelen naar de regering. Reden daarvan was het fel toegenomen gelobby bij de politici. Met de steun van de vakbonden pleitte de firma Beherman-Demoen, invoerder van Landrover, voor de aankoop van het Britse voertuig om de werkgelegenheid in het Mechelse Beherman-filiaal Rageno te redden. Het Canadese bedrijf Bombardier kwam met nieuwe compensatievoorstellen af, die vooral het Luikse FN ten goede kwamen en waarmee het de gunst won van de Waalse ministers. Ook de twee andere constructeurs verhoogden hun compensaties of kwamen met prijsverlagingen op de proppen.

Het zgn. *globalisatiecomité* dat over de aankoop moest beslissen en waarin de ministers Gol, Maystadt, Vreven en Eyskens zitting hadden, raakte het niet eens. Vice-premier Gol dreef het zelfs zover vanuit Moskou, waar hij de begrafenis van Andropov bijwoonde, een telegram te sturen met de mededeling dat hij niet zou dulden dat in zijn afwezigheid een beslissing werd genomen. De offerteperiode werd keer op keer verlengd. Toen ook minister van Economische Zaken Eyskens naar de Canadese kant begon over te hellen, was de zaak virtueel beklonken. Op 5 juli opteerde het globalisatiecomité voor de aankoop van 2.500 Bombardier-jeeps, tegen de zin van Vreven in. De grotere compensatiebestellingen hadden de doorslag gegeven. Het contract werd in 1984 echter niet meer ondertekend. D'Ieteren, de Belgische vertegenwoordiger van Bombardier, drong aan op een prijsherziening; daarnaast waren er nog problemen met de verdeling van de compensatiebestellingen. Inmiddels tekende Beherman-Demoen beroep tegen de regeringsbeslissing aan bij de Raad van State.

Het personeelsplan van minister Vreven (15) bleef in 1984 in de interministeriële werkgroep steken. Het kreeg wel een begin van uitvoering in het Spaarplan van 15 maart en de daarbij aansluitende Herstelwet, met name wat het « bijtekenen » betreft. Om het contingent dienstplichtigen uit te breiden en tevens de discriminatie te milderen tussen dienstplichtigen en niet-dienstplichtigen (16), werden in de Herstelwet volgende maatregelen opgenomen :

(15) Zie M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 463.

(16) Slechts een kwart van de jongeren zijn dienstplichtig. Het contingent dienstplichtigen voor 1984 bestond uit ca. 34.000 jongens, op een totaal van 80.000 mannelijke en 75.000 vrouwelijke leeftijdsgenoten.

1. Miliciens kunnen hun dienstplicht op vrijwillige basis met drie of met zes maanden verlengen. Als tegenprestatie krijgen zij een financiële vergoeding (dubbele soldij vanaf de inlijving, een netto-toeslag van 12.300 F per maand tijdens de verlengingsperiode; de miliciens die zes maanden langer dienst doen krijgen tijdens de laatste drie maanden nog een extra-vergoeding, zodat zij een netto-inkomen van 20.000 F per maand hebben). Bovendien worden zij vrijgesteld van de wachttijd (150 dagen) voor het verkrijgen van werklozenvergoeding, zodat zij na hun demobilisatie onmiddellijk werkloosheidsuitkering kunnen krijgen.

2. Een loopbaan bij de Rijkswacht of het leger wordt voorbehouden aan ex-miliciens.

3. Elke jongere krijgt de mogelijkheid op eigen verzoek burgerdienst te vervullen bij de Civiele Bescherming, ook als hij/zij niet dienstplichtig is.

C. BUITENLANDSE BETREKKINGEN.

België ijverde voor een verbetering van de Oost-Westrelaties en het weer op gang brengen van de dialoog tussen de twee grote mogendheden over wederzijdse ontwapening. Die politiek kreeg gestalte in een aantal reizen naar « kleinere landen » van het Warschaupact. Minister van Buitenlandse Betrekkingen Tindemans bezocht Joegoslavië (maart), Tsjechoslovakije (oktober), Bulgarije (oktober) en de DDR (december). Tindemans vergezelde eerste-minister Martens op een tweedaags officieel bezoek aan Hongarije (18-20 november). Niet onopgemerkt was het bezoek van CVP-voorzitter Swaelen aan Moskou, eind januari, op uitnodiging van het Interparlementair comité van de Sovjetunie.

Premier Martens bracht een officieel bezoek aan Japan en Zuid-Korea (10-18 april); het was het eerste bezoek van een Belgisch regerings-leider aan Seoel, sinds België diplomatieke betrekkingen aanknoopte met Zuid-Korea. Vice-premier Gol bracht in dezelfde periode een bezoek aan China, waarmee hij een akkoord voor juridische samenwerking sloot, en Japan. Tindemans was te gast in Maleisië en Indonesië (februari) en in Tunesië (oktober), waar hij ook een ontmoeting had met PLO-leider Arafat. Koning Boudewijn en koningin Fabiola brachten een staatsbezoek aan Portugal (22-24 oktober).

In Brussel waren er officiële bezoeken van Bondskanselier Kohl (16 februari), de Spaanse premier Gonzalez (5-6 maart), die aandrang op de toetreding van zijn land tot de EG en daarbij van België steun kreeg toegezegd, de Chinese premier Zhao Ziyang (3-6 juni), die zei dat

België een bruggehoofd is tussen de Volksrepubliek en de EG, en UNO-secretaris-generaal Perez de Cuellar (16-17 juli). Het bezoek van de Zuidafrikaanse premier Piet Botha en diens minister van Buitenlandse Zaken Roelof « Pik » Botha (7 juni) verliep in mineur. België veroordeelde nogmaals het apartheidsregime en drong aan op onafhankelijkheid voor Namibië.

In december stelde Buitenlandse Zaken een document voor waar in gepleit werd voor een krachtiger Azië-beleid en een sterkere Belgische aanwezigheid in dat deel van de wereld.

Minister Tindemans zat in juli de tweede internationale conferentie over de vluchtelingen in Afrika (ICARA) voor, die in Genève plaatsvond.

De relaties met Zaïre bleven vrij rimpelloos. President Mobutu bracht in juli een werkbezoek van drie dagen aan Brussel. Van Belgische zijde werd bezorgdheid getoond over de eerbiediging van de mensenrechten en de individuele vrijheden in de oud-kolonie, maar Mobutu ontkende dat over dat thema gesproken was. Opvallend was de aanwezigheid van vijf (van de dertien) oppositionele ex-parlementsleden op een persconferentie van Mobutu. De Zaïrese president zei dat zij hun « vergissing » hebben ingezien.

Na afloop van het werkbezoek vond een bijeenkomst plaats van de gemengde Belgisch-Zaïrese commissie. Daar werd beslist dat Zaïre een renteloze lening krijgt van 450 miljoen F, dat de kredietlijn van de Banque du Zaïre bij de Nationale Bank van België wordt opgetrokken van 1 tot 1,5 miljard F en dat er ruimere waarborgen komen voor verkopen aan en investeringen in Zaïre. In het kader van een Europese rondreis, laste Mobutu op het allerlaatste ogenblik een « bliksembezoek » aan België in (26 september); doel van die reis was het bepleiten van een herschikking van de Zaïrese schulden bij de westerse kredietgevers, de zgn. Club van Parijs.

Minister Tindemans woonde in december in Kinshasa de eedaflegging bij van president Mobutu, die zijn derde ambtstermijn als staatshoofd begon. Tindemans kreeg er een bijzonder hartelijk onthaal. Een paar weken voordien was Zaïre nochtans uitgevallen naar Brussel. De inval in de provincie Shaba door Zaïrese opstandelingen vanuit Tanzania, werd volgens Kinshasa mede vanuit België voorbereid; de Zaïrese overheid stelde er de Belgische regering dan ook ten dele verantwoordelijk voor. Blijkbaar was die beschuldiging niet terecht, want over de kwestie werd nadien niet meer gesproken.

Op 14 november ondertekenden België en Nederland in Den Haag een verdrag over wederzijdse hulpverlening bij rampen in het grensgebied. Minder vlot verliep het met de uitvoering van de zgn. *water-*

verdragen, die in 1975 geparafeerd maar nog niet geratificeerd werden. De verdragen hebben betrekking op de rechttrekking van de bocht van Bath, de bouw van het Baalhoekkanaal en de levering van (Belgisch) Maaswater aan Nederland. België heeft de rechttrekking van de bocht van Bath echter laten varen, en vroeg in de plaats een verdieping van de Westerschelde. Nederland dreigde er mee de voor de haven van Antwerpen belangrijke baggerwerken voor het uitdiepen van de Westerschelde tot 48 voet niet uit te voeren, indien er niet snel een afdoende regeling kwam voor de kwantiteit en de kwaliteit van het in Nederland binnenstromende Maaswater. Voor dat laatste moest België echter nog met Frankrijk onderhandelen over de bouw van een stuwdam op de Houille.

België protesteerde bij de Sovjetunie tegen de terechtstelling in mei van de tot Belg genaturaliseerde Yermak Lukianoff, die in 1968 tijdens een bezoek aan zijn geboortestreek Kalmykija was aangehouden en op 8 juli 1983 ter dood was veroordeeld wegens oorlogsmisdaden en landverraad tijdens de Tweede Wereldoorlog. De Belgische regering, meer dan 250 Belgische parlementsleden, Amnesty International en het Europees Parlement hadden tevergeefs gratieverzoeken naar Moskou gestuurd.

In februari kwam het tot een rel tussen minister van Buitenlandse Betrekkingen Tindemans en staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking de Donnée. Ondanks het verzet van Tindemans, richtte de Donnée tijdens Tindemans' bezoek aan Maleisië en Indonesië de *vzw Agri-prom* op, die landbouwprojecten van het ABOS (Algemeen Bestuur voor Ontwikkelingssamenwerking) zou uitvoeren. De kwestie sleepte lang aan. Eerst verzocht Tindemans het ABOS geen beroep te doen op Agri-prom, nadien trok hij als voogdijminister het dossier tot zich (evocatierecht), samen met alle dossiers over de landbouwsamenwerking met Zaïre. De zaak kwam ter sprake in de Kamer en nam, toen de Donnée steun kreeg van zijn partij (PRL), meer en meer partijpolitieke vormen aan. Na een gesprek tussen Tindemans en de Donnée kon het geschil begin november worden bijgelegd.

D. PEGARD.

Op de grens van het buitenlands en het defensiebeleid situeert zich de kwestie-Pégard die tijdens de zomermaanden de aandacht vestigde op de minder voorbeeldige wijze waarop in België politiek wordt bedreven.

Halverwege juli raakte bekend dat het hoogtechnologisch bedrijf Pégard uit Andenne nog steeds wachtte op een vergunning voor het exporteren

van een boor- en freesmachine naar de Sovjetunie. Het bedrijf kondigde aan de boeken te zullen neerleggen indien er geen exportvergunning kwam.

Minister Tindemans wees erop dat de *Cocom* (Coordinating Committee for East-West Trade Policy), dat de uitvoer van strategisch materiaal van westerse landen naar het Oostblok controleert, geen toestemming voor de export gaf. Volgens Tindemans stond het buiten kijf dat de boor- en freesmachine zou gebruikt worden voor de bouw van kernraketten. De uitvoer van een eerste gelijksoortige machine was door de mazen van de administratie van Economische Zaken geglijpt en het dossier was nooit op de *Cocom* beland, aldus nog Tindemans.

Een gespecialiseerde firma die van de regering opdracht had gekregen de omstreden machine te onderzoeken, kwam tot de conclusie dat zij geen technologische onderdelen bevatte die strijdig zijn met de eisen van de *Cocom*. De regering zag daarin een opening, maar vanuit de Verenigde Staten werd sterke druk uitgeoefend om geen exportvergunning af te leveren.

Op 9 augustus deelde minister van Economische Zaken Eyskens mee, dat het Belgisch leger de omstreden Pégard-machine zou kopen voor gebruik in de militaire werkplaatsen van Rocourt. De Verenigde Staten engageerden zich mee te werken aan de industriële herstructurering en de financiële versterking van de firma Pégard. Ook zouden de VS het verschil bijpassen tussen de kostprijs van de machine (102 miljoen F) en het krediet dat op de begroting van Landsverdediging stond ingeschreven voor de aankoop van een freesmachine (60 miljoen).

Vreemd genoeg kreeg Pégard half september een uitvoervergunning voor het leveren van vijf boor- en freesmachines aan de Sovjetunie die, volgens een woordvoerder van het bedrijf, identiek waren aan de machine waarvoor een vergunning was geweigerd. Het ministerie van Economische Zaken was van oordeel dat de machines buiten het exportverbod van de *Cocom* vielen, zodat het dossier niet moest worden voorgelegd aan Buitenlandse Zaken en de *Cocom*.

In het najaar was heel wat te doen over de betaling van de 42 miljoen door de Verenigde Staten. Uit ongenoegen over de uitvoervergunning voor de vijf machines, bevroor Washington eerst het geld. Op 11 oktober kreeg minister van Landsverdediging Vreven van zijn Amerikaanse ambtgenoot Weinberger de verzekering dat het Pentagon de 42 miljoen « onmiddellijk » zou betalen. In eigen land beweerde SP-kamerlid Tobback aan de hand van een nota van de Inspectie van Financiën, dat die 42 miljoen F in feite Belgisch geld zouden zijn. Vreven bevestigde dat in afwachting dat daarvoor kredieten zouden worden ingeschreven op de VS-begroting, de 42 miljoen inderdaad afkomstig waren van het *Foreign Military Sales Fund*, de « lopende reke-

ning » die België in de VS heeft om militaire aankopen te betalen. Vreven zei dat het om een spoedprocedure ging, die niets afdeed van de eigenlijk overeenkomst. De som werd op 18 oktober betaald.

De boor- en freesmachine zou pas in 1985 aan het leger geleverd worden. Al die tijd bleef zij op de kade van de Antwerpse haven staan. Oorzaak daarvan waren de aanslepende onderhandelingen tussen Landsverdediging en Pégard over de extra-kosten (zoals opslag, vervoer en aanpassing van de machine). Die onderhandelingen duurden lang omdat gewacht moest worden op de resultaten van de reddingsoperatie van het bedrijf.

Inderdaad, op 2 augustus had Pégard aan de rechtbank van koophandel van Namen een concordaat met voortzetting van activiteiten aangevraagd. De rechtbank stemde daar op 21 augustus mee in. De lange reddingsoperatie mondde uiteindelijk uit in de oprichting van een nieuwe maatschappij, *Pégard Productic*, die de activiteiten en een deel van het personeel van Pégard overnam (19 november). Het kapitaal kwam van het Waalse Gewest, de Nationale Investeringsmaatschappij en Voith, een van de vroegere aandeelhouders.

8. Staatshervorming.

De belangrijkste gebeurtenis op het vlak van de staatshervorming in 1984 was de installatie van het *Arbitragehof* (17). Op 10 juli duidde de Senaat de effectieve en de plaatsvervangende kandidaten aan, van wie de benoeming aan de koning werd voorgedragen. Zij werden bij K.B. van 10 september benoemd. In de Senaat werd het Arbitragehof op 1 oktober plechtig geïnstalleerd. In zijn toespraak benadrukte premier Martens dat op alle niveaus dringend behoefte is aan een nieuwe mentaliteit en aan federale loyaleiteit.

De twaalf effectieve leden van het Hof zijn: Karel Blanckaert, Willy Calewaert, Louis de Grève, Jan Delva, Ferdinand Debaedts, Louis Paul Suetens (de zes Nederlandstaligen, van wie de eerste drie ex-politici en de andere drie juristen), Dieudonné André, Irène Pétry, Jacques Wathelet, Etienne Gutt, Jean Sarot en Michel Melchior (de zes Franstaligen, in dezelfde volgorde). Delva en Gutt werden tot voorzitter verkozen.

Op 30 januari werd in Eupen de *Rat der Deutschsprachigen Gemeinschaft* (RDG) plechtig geïnstalleerd (18). De Rat, voorgezeten door Manfred Betsch, verkoos meteen de drie leden van de Duitstalige exe-

(17) Zie M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 452-453.

(18) *Idem.*, blz. 453-454.

cutieue : de liberaal Bruno Fagnoul, die voorzitter werd, de CSP'er Joseph Maraite en de socialist Marcel Lejoly.

Bij K.B. van 28 december 1984 werd de duur van het Studiecentrum tot Hervorming der Instellingen (19) voor onbepaalde tijd verlengd ; oorspronkelijk had het tegen 1 januari 1985 een algemeen verslag moeten indienen. Over de werkzaamheden van het Studiecentrum raakte niets bekend. De op initiatief van de voorzitters van Kamer en Senaat opgerichte « Gemengde parlementaire commissie belast met de studie van het institutioneel probleem van Brussel », kwam niet verder dan het opstellen van een agenda en het aanduiden van twee verslaggevers (20).

Bij de wet van 28 december 1984 werden een aantal nationale openbare instellingen afgeschaft : het Nationaal Instituut voor de Huisvesting ; de Nationale Maatschappij voor de Huisvesting ; de Nationale Landmaatschappij ; de Nationale Maatschappij der Waterleidingen ; het Nationaal Werk voor Kinderwelzijn ; het Rijksfonds voor de sociale reclasering van de minder-validen. Zij zouden worden vervangen door eigen Vlaamse en Franstalige of Waalse instellingen ; de datum waarop de afschaffing inging moest later bij K.B. worden vastgelegd. Door dezelfde wet werd de Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij opgericht en werden het Fonds voor de bouw van ziekenhuizen en medisch-sociale inrichtingen en de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening ten dele gecommunautariseerd resp. geregionaliseerd.

Ter uitvoering van het zgn. *staalakkoord* van 26 juli 1983 keurden Kamer en Senaat in het voorjaar het « wetsontwerp betreffende de saldi en de lasten van het verleden van de Gemeenschappen en de Gewesten en de nationale economische sectoren » goed (wet van 5 maart 1984). Deze zgn. *staal- en schuldenwet* regelde ook de overdracht van de financiële lasten aan de gewesten en de gemeenschappen m.b.t. de hen toegewezen bevoegdheden en de wijze waarop die lasten moeten worden gedelgd. Voor een ietwat uitvoeriger bespreking van die wet zij verwezen naar hoofdstuk 9.

Ook in 1984 slaagde het overlegcomité regering-executieven er slechts zelden in een oplossing te vinden voor de conflicten tussen de gemeenschappen en de gewesten onderling of tussen de gemeenschappen of gewesten en de centrale regering.

Het scherpste intercommunautair conflict betrof het zgn. *decreet-Lepaffe*, dat bepaalt dat Franstalige mandatarissen buiten het Franse taal-

(19) *Idem*, blz. 454.

(20) *Idem*, blz. 454-495.

gebied niet kunnen worden verplicht een andere taal dan het Frans te gebruiken. Het decreet was duidelijk een reactie op het wetsvoorstel-Galle, dat precies beoogde het gebruik van het Nederlands op te leggen in de faciliteitengemeenten die tot het Vlaamse Gewest behoren (zie hoofdstuk 1).

Op 10 februari, daags na de indiening van het voorstel van decreet van de FDF'er Lepaffe in de Franse Gemeenschapsraad, riep de Vlaamse Raad eenparig een belangenconflict in. Overeenkomstig de procedure van de wet van 9 augustus 1980, werd de bespreking van het voorstel geschorst gedurende zestig dagen. Aangezien er binnen die periode geen oplossing kon gevonden worden, werd het geschil aanhangig gemaakt bij de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Die keurde op 24 mei, in een stemming van Nederlands- tegen Franstaligen, een motie goed luidens dewelke het voorstel de belangen van de Vlaamse Gemeenschap ernstig schaadt. Het dossier kwam bij het overlegcomité regering-executieven terecht dat binnen de voorgeschreven termijn van dertig dagen evenmin een consensus kon bereiken. Na het verstrijken van die termijn keurde de Franse Gemeenschapsraad op 26 juni het voorstel van decreet goed, hoewel de Raad van State eind februari in een advies had gesteld dat het voorstel de territoriale bevoegdheden van de Franse Gemeenschapsraad overschrijdt.

Op 10 juli besliste de Vlaamse regering bij het Arbitragehof een beroep tot vernietiging en een vordering tot schorsing van het decreet in te leiden.

Een andere kwestie waarover het overlegcomité geen akkoord kon bereiken was het ontwerp van decreet van de Vlaamse regering om Brussel uit te roepen tot hoofdstad van de Vlaamse Gemeenschap, waartegen de Franse Gemeenschap beroep had aangetekend (21).

Bevoegdheidsgeschillen bleven bestaan over het toeristisch beleid, de jeugdbescherming en vooral het buitenlands beleid van de gewesten en de gemeenschappen. Wat dat laatste betreft was nochtans in de lente enige vooruitgang geboekt. Zo werd een akkoord bereikt over permanent overleg en informatie-uitwisseling tussen de nationale en de gewest- en gemeenschapsregeringen. Knelpunt bleef evenwel de samenstelling van de Belgische delegaties bij internationale instellingen. Daarover kwam het in de zomer tot een scherp conflict, toen de gemeenschaps-

(21) Ondanks een negatief advies van de Raad van State, die stelde dat de gemeenschappen niet bevoegd zijn een hoofdstad te kiezen in de juridische betekenis van het woord, keurde de Vlaamse Reed het ontwerp-decreet goed (decreet van 6 maart 1984). Overigens riep ook de Franse Gemeenschap Brussel tot hoofdstad uit (decreet van 10 mei 1984).

ministers van Cultuur Poma (Vlaamse Gemeenschap) en Moureaux (Franse Gemeenschap) weigerden deel uit te maken van de Belgische delegatie op de vergadering van de Cultuurministers van de EG in Luxemburg (22 juni). Zij namen het niet dat de delegatie werd geleid door minister van Buitenlandse Betrekkingen Tindemans, en dat zij zouden beschouwd worden als gewone leden van de Belgische delegatie en niet als verantwoordelijke voor het cultuurbeleid in hun gemeenschap. Volgens Tindemans liet het Verdrag van Rome niet toe dat Poma en Moureaux op voet van gelijkheid met de vertegenwoordigers van de nationale regering aan de vergadering zouden deelnemen. In november werd over de kwestie een akkoord bereikt, dat de ministerraad op 16 november bekrachtigde: op de Europese raden van de ministers van Cultuur wordt België officieel vertegenwoordigd door de minister van Buitenlandse Betrekkingen en maken de gemeenschapsministers deel uit van de Belgische delegatie; bij het begin van de zitting zal de minister meedelen dat de gemeenschapsministers het woord zullen nemen wanneer problemen behandeld worden die hun gemeenschap aanbelangen; de Belgische delegatie zal slechts een standpunt innemen wanneer daarover een onderling akkoord is bereikt, zoniet zal België zich bij de stemming onthouden.

9. Het staaldossier.

De staalkwestie die de regering in 1983 voor zware moeilijkheden had geplaatst (22), werd in 1984 vrij moeiteloos verder afgehandeld.

In de eerste dagen van het verslagjaar werd de tekst neergeschreven van het protocol tussen Cockerill-Sambre, Sidmar en Arbed. Het industrieel samenwerkingsakkoord (de zgn. synergieën) werd op 13 januari door de regeringen van België en het Groothertogdom Luxemburg geparafeerd en op 23 januari ondertekend. Het akkoord bepaalt de voornaamste activiteit van de drie bedrijven (lange produkten voor Arbed, platte produkten voor Sidmar, koudgewalste en beklede produkten voor Cockerill-Sambre) en legt de investeringen op middellange termijn vast. Het bepaalt voorts dat « trein 900 » in Charleroi, de moderne draadwalserij Valfil in Seraing en de platenwals Steckel in Dudelange ten laatste begin 1985 zouden gesloten worden.

De Belgische regering sloot bovendien een akkoord met Luxemburg over de kapitaalherstructurering van Sidmar (waarvan Arbed de hoofd-

(22) Zie M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 426-436.

aandeelhouder was). De Belgische staat bracht 3,5 miljard F vers kapitaal in de onderneming en nam 11,2 miljard F schulden over in de vorm van niet-stemgerechtigde aandelen. België kreeg het recht van voorkoop bij een eventuele afstand van aandelen in het bezit van Arbed of de Luxemburgse staat.

Tegen het samenwerkingsprotocol tekende vooral de SP bezwaar aan. Volgens oud-minister van Economische Zaken Claes had de Belgische regering een mogelijke samenwerking met het Nederlandse Hoogovens niet ernstig genomen en zou Arbed een te grote vinger in Sidmar krijgen. Minister van Economische Zaken Eyskens weerlegde die argumenten.

Inmiddels was op 16 januari in de kamercommissie voor de herziening van de grondwet en institutionele hervormingen de bespreking begonnen van het « wetsontwerp betreffende de saldi en de lasten van het verleden van de gemeenschappen en de gewesten en de nationale sectoren ». De besprekingen werden gekenmerkt door een zware uitval van oud-PS-voorzitter André Cools, die zei dat de drieduizend Vlamingen die in de Luikse staalindustrie werken moeten afvloeien, en door kritische adviezen van de Raad van State. De Raad stelde in een eerste (bijkomend) advies, op vraag van kamervoorzitter Defraigne, dat de regering vergeten was de gewestregeringen te consulteren. Het negatieve advies dat de Vlaamse regering daarop uitbracht — zij vond dat er onvoldoende garanties waren voor de feitelijke regionale financiering van de nationale sectoren — en dat ook door de CVP-leden was goedgekeurd, verwekte nogal wat ongenoegen bij de CVP-leden van de nationale regering (de Waalse gewestregering bracht bij staking van stemmen in feite geen advies uit). Zoals de wet het toelaat, legde de regering dat advies naast zich neer.

In een tweede (bijkomend) advies stelde de Raad van State dat de regionale aanrekening van nationale schulden ingaat tegen de verplichting van nationale solidariteit, en dat een dergelijke regeling moet worden goedgekeurd met een bijzondere meerderheid. De regering antwoordde daarop dat zij in feite reeds aan dat bezwaar was tegemoet gekomen doordat de regionale aanrekening via een (ingewikkeld) « ommetje » langs het kanaal van de nationale begroting van Economische Zaken zou geschieden.

De openbare bespreking in de Kamer begon op 2 februari. De oppositie zorgde nog voor een verdragingsmaneuver door een aantal amendementen voor advies aan de Raad van State voor te leggen. De Raad verklaarde zich echter onbevoegd omdat de amendementen beleidsopties bevatten. Op 11 februari keurde de Kamer ten slotte het ontwerp goed. De Senaat deed hetzelfde op 1 maart.

De zgn. *Staal- en schuldenwet* van 5 maart is de legistische vertaling van het staalakkoord van 26 juli 1983 (23). De wet droeg vooreerst aan de gemeenschappen en de gewesten de schulden over van de materies die tot hun bevoegdheid behoren, uitgezonderd de lasten voor de huisvesting. Ten einde de gemeenschappen en de gewesten in staat te stellen die lasten, voortvloeiend uit beslissingen en verbintenissen van vóór 1 januari 1980, te dragen, werden de saldi op de culturele en gewestbegrotingen overgedragen aan de gemeenschappen resp. de gewesten. Daarnaast werden de erfenis- of successierechten, die krachtens de wet van 9 augustus 1980 zouden overgedragen worden aan de gewesten, weer « nationaal » gemaakt. De opbrengst ervan gaat echter naar de gewesten, die het geld moeten aanwenden om de genoemde schulden te delgen. Het saldo moet worden aangewend voor de financiering van de nieuwe middelen die nodig zijn voor de nationale sectoren (staal, steenkool, scheepsbouw en -herstelling, textiel, glasverpakking); voor het Waalse Gewest betreft dit Cockerill-Sambre, voor het Vlaamse Gewest op termijn de Kempense Steenkoolmijnen. Over het eventueel bijkomend overschot (het zgn. supersaldo) kunnen de gewesten autonoom beschikken.

Per 5 maart werd Jean Gandois aangesteld tot algemeen afgevaardigde van de regering bij Cockerill-Sambre.

In de daaropvolgende weken werd gewerkt aan de koninklijke besluiten ter uitvoering van de wet van 5 maart. Het ging met name over de oprichting van regionale ministercomités in de schoot van de nationale regering, die de dossiers van de in hun gewest gelegen bedrijven van de nationale sectoren behandelen, en de oprichting van twee filialen (een Vlaams en een Waals) van de Nationale Maatschappij voor de Herstructurering van de Nationale Sectoren, die de instrumenten worden ter uitvoering van het beleid van de regionale ministercomités. Een ander K.B. legde aan het personeel van Cockerill-Sambre een specifieke loonmatiging van 4 % op. Al deze besluiten, evenals de wet van 5 maart zelf, werden op 31 maart van kracht.

Op 7 april ondertekenden de regering en de banken de financieringsconventies over de overname door de Staat van een reeks schuldvoorwaarden op Cockerill-Sambre en de financiering van de bijkomende geldmiddelen (27 miljard, zonder staatswaarborg) die uiteindelijk door het Waalse Gewest moeten terugbetaald worden.

Directie en vakbonden van Cockerill-Sambre sloten op 6 juni een akkoord over de sociale aspecten van het herstructureringsplan van het

(23) *Idem*, blz. 431-433.

staalbedrijf. Tegen eind 1986 zouden 8.903 arbeidsplaatsen verdwijnen, 4.152 in Charleroi en 4.751 in Luik, uitsluitend door natuurlijke afvloeiing en de invoering van het brugpensioen op 55 jaar. Er kwamen een groot aantal overplaatsingen en de arbeidsweek zou eerst op 36, nadien op 35 uur per week worden gebracht.

In december legden de staalfabriek van Seraing en de draadwalserij Valfil hun activiteiten stil. De moderne installaties van Valfil werden verkocht aan de Chinese Volksrepubliek.

10. Wetgevend werk.

Hieronder volgt een overzicht van de belangrijkste in 1984 tot stand gekomen wetten die nog niet eerder werden besproken.

Grondwet.

Op 31 juli vond een beperkte grondwetsherziening plaats. Door een wijziging van artikel 39 werd de mondelinge stemming in het parlement vervangen door de stemming bij naamafroeping (waarmee in feite de elektronische stemprocedure bedoeld wordt). Artikel 84, dat bepaalde dat tijdens een regentschap geen grondwetswijziging kan plaatsvinden, werd gemilderd. Luidens de nieuwe bepaling mogen dan alleen de bepalingen betreffende de grondwettelijke macht van de koning en de artikelen 60 tot 64 en 80 tot 85 niet worden herzien. Ten slotte werden de artikelen 122 (burgerwacht) en 133 (nationaliteit van vreemdelingen die vóór 1 januari 1814 in België gevestigd waren) opgeheven. (*Belgisch Staatsblad* 10 augustus 1984.)

De Senaat, maar nog niet de Kamer, schrapte art. 56*bis* van de Grondwet dat de categorieën opsomt tot ten minste één waarvan men moet behoren om tot senator te kunnen worden verkozen. Die wijziging werd doorgevoerd omdat de kandidaat-opvolger van de verongelukte Ecolosenator Simone Jortay-Lemaire, Jean-Marie Hamelle, niet aan de door art. 56*bis* gestelde voorwaarde voldeed. Zijn geloofsbrieven waren na de verkiezingen van 1981 niet gevalideerd, maar men hoopte door een grondwetswijziging tussentijdse verkiezingen in Charleroi-Thuin te vermijden.

Vreemdelingenwet.

De wet van 28 juni betreffende sommige aspecten van de toestand van de vreemdelingen en houdende invoering van het Wetboek van de Belgische nationaliteit, bevat twee grote afdelingen. Een eerste afdeling heeft betrekking op de vreemdelingen die in België verblijven. De wet beperkt

de draagwijdte van het recht op gezinshereniging. In bepaalde gemeenten kan de minister van Justitie het verblijf of de vestiging van vreemdelingen beperken, wanneer hij oordeelt dat de aangroei van de vreemde bevolking het algemeen belang schaadt. De tweede afdeling voert, door een grondige hervorming van de bestaande wetgeving, een Wetboek van de Belgische Nationaliteit in. Zo worden een aantal discriminaties weggewerkt en de naturalisatieprocedure versoepeld. Het wetboek regelt de verkrijging en het verlies van de Belgische nationaliteit.

Verkiezingen.

Bij wet van 7 maart vond een zetelaanpassing voor de Senaat plaats. De aanpassing van de zetelverdeling over de arrondissementen aan de resultaten van de volkstelling van 1981 voor de Kamer werd geregeld bij K.B. van 9 maart. Vlaanderen won hierdoor twee kamer- en twee senaatszetels, ten nadele van Brussel (— 1) en Wallonië (— 1). Daarnaast kwamen er een provinciaal senator (Oost-Vlaanderen) en een gecoopteerd senator bij. Op te merken valt dat zich binnen elk gewest een aantal zetelverschuivingen voordoen (24). Bij K.B. van 15 maart werd de samenstelling van de kieskantons in het kiesarrondissement Antwerpen aan de fusie van gemeenten aangepast. Datzelfde K.B. bepaalde ook dat Luik vier provincieraadszetels verliest omdat de bevolking onder het miljoen daalde.

Bij wet van 12 juni werd de leeftijd om provincieraadslid te worden verlaagd van 25 tot 21 jaar.

Voor de wet op de Europese verkiezingen, zie hoofdstuk 11.

Pensioenen.

Met de wet van 15 mei tot harmonisering van de pensioenstelsels werd enige orde gebracht in de wildgroei van de pensioenregelingen. Belangrijke wijzigingen zijn de vervanging van het zgn. weduwenpensioen door een pensioen van de langstlevende echtgenoot, het behoud van de rechten bij verandering van pensioenstelsel, de invoering van het principe van de eenheid van loopbaan (waardoor het totaal pensioen dat van een volledige loopbaan niet kan overtreffen), en de invoering van een betere proportionaliteit tussen de loopbaan, de bijdragen en het pensioen (voor de zelfstandigen betekent dit de vervanging van het forfaitair door een proportioneel pensioen).

(24) *Idem*, blz. 458-459.

Provincies, gemeenten.

De wet van 6 januari verleende de provincieraden een grotere vrijheid door het stelsel van de verplichte zittingen te vervangen door dat van de vergaderingen. De provincieraden komen voortaan bijeen zo dikwijls als de provinciale zaken dat vereisen. Zij kunnen worden bijeengeroepen door de voorzitter of op vraag van een derde van de raadsleden. De wet voert tevens de techniek van de gesplitste begrotingskredieten in, waardoor meer klaarheid zou moeten komen in de begrotingen en de rekeningen van de provincies.

Bij wet van 3 december werd de voogdij over de gemeenten verlicht en de gemeentelijke autonomie bijgevolg vergroot. De goedkeuringsvoogdij is enkel nog nodig voor de begrotingen en de rekeningen, het bepalen van de personeelskaders en de aanwervings- en bevorderingsvoorwaarden, de investeringen en aankopen, en het aanvaarden van giften aan de gemeente. De voogdij blijft behouden voor de disciplinaire straffen; ook de schorsings- en vernietigingsvoogdij blijft bestaan. Bij wet van 4 december werd de voogdij over de provincies verzacht.

Varia.

Vermelden wij hier nog dat bij K.B. van 25 juni met ingang van 1 oktober de ministeries van Binnenlandse Zaken en van Openbaar Ambt werden samengevoegd, en dat bij ministerieel besluit van 5 juli de toegang tot het land aan de in Spanje verblijvende oud-Rex-leider Léon Degrelle ontzegd bleef.

11. Overige gebeurtenissen.

Hierna volgt een overzicht van een aantal gebeurtenissen uit 1984, die in vorige hoofdstukken nog niet aan bod zijn gekomen.

Europese verkiezingen.

Op 17 juni vonden voor de tweede maal rechtstreekse verkiezingen plaats voor de 24 Belgische afgevaardigden in het Europees Parlement. Aangezien er geen uniform Europees kiesstelsel was tot stand gekomen en de wet van 16 november 1978 enkel de eerste rechtstreekse Europese verkiezingen regelde, diende het parlement een nieuwe wettelijke regeling tot stand te brengen. De wet van 27 februari 1984 hernam grotendeels de bepalingen van de wet van 1978. Ook nu weer was het kiezerskorps opgedeeld in een Nederlands en een Frans kiescollege, die

resp. 13 en 11 vertegenwoordigers moesten aanduiden, en vonden de verkiezingen plaats in drie kieskringen, een Vlaamse, een Waalse en een Brusselse. Nieuw waren: de stemming per brief voor de Belgen die gewoonlijk op het grondgebied van een andere lid-staat van de EG verblijven en niet meer ingeschreven waren in de bevolkingsregisters van een Belgische gemeente; de stemming bij volmacht voor o.m. zieken, gehandicapten en in het buitenland verblijvende Belgen die ingeschreven waren in de bevolkingsregisters van een Belgische gemeente; het kiesrecht voor de in België verblijvende onderdanen van andere EG-landen die niet in eigen land konden stemmen (in de praktijk Britten en Ieren); vrij strenge maatregelen inzake het cumulatieverbod. Wat dit laatste betreft bepaalde de wet dat het lidmaatschap van het Europees Parlement onverenigbaar is met het mandaat van kamerlid of senator, met het ambt van lid van een gewest- of gemeenschapsregering, met het ambt van bestendig afgevaardigde en met dat van burgemeester, schepen of OCMW-voorzitter in een gemeente met meer dan 50.000 inwoners.

De verkiezingscampagne kende een eerder mat verloop. De oppositie riep de kiezers op het beleid van de regering te veroordelen, de meerderheid legde de klemtoon op het Europese karakter van de verkiezingen. De uitslag van de verkiezingen (tabel I) had omzeggens geen invloed

TABEL I
Resultaten van de Europese verkiezingen in België (17 juni 1984)

	Uitgebrachte stemmen (in %)			Aantal behaalde zetels	
	1984	1979*	1981**	1984	1979*
CVP	19,8	29,5	19,3	4	7
SP	17,1	12,8	12,4	4	3
PVV	8,6	9,4	12,9	2	2
VU	8,5	6,0	9,8	2	1
Agalev	4,3	1,4	2,3	1	—
PSC	7,6	8,2	7,2	2	3
PS	13,3	10,6	12,7	5	4
PRL	9,4	6,9	8,6	3	2
FDF-RW***	3,4	7,6	4,2	—	2
Ecolo	3,9	2,0	2,2	1	—
Andere	4,0	5,7	9,2	—	—

* Europese verkiezingen van 10 juni 1979.

** Kamerverkiezingen van 8 november 1981.

*** 1984: FDF en PWE; 1979 en 1981: FDF en RW.

op de binnenlandse politiek, ook al omdat de meerderheidspartijen konden wijzen op enige vooruitgang ten opzichte van de nationale verkiezingen van 1981. Onmiskenbaar was evenwel de zwakke score van

de PVV en het feit dat de socialisten de grootste politieke « familie » van het land werden (25).

CCC-aanslagen.

België, dat tot dan toe uit de greep van het terrorisme was gebleven, werd in 1984 opgeschrikt door een reeks bomaanslagen die werden opgeëist door de CCC (Cellules communistes combattantes). Volgende aanslagen werden gepleegd :

- 2 oktober tegen twee dochtermaatschappijen van de Amerikaanse multinational Litton in Evere ;
- 3 oktober tegen Hocké, verdeler van MAN-vrachtwagens, in Groot-Bijgaarden ;
- 8 oktober tegen Honeywell in Evere ;
- 15 oktober tegen het Paul Hymanscentrum in Elsene (in het gebouw bevinden zich nog andere nevenorganisaties van PVV en PRL) ;
- 17 oktober tegen het arrondissementeel CVP-secretariaat in Gent ;
- 25 november tegen het luchtmachtcommunicatiecentrum nabij de militaire basis in Bierset ;
- 11 december tegen pijpleidingen van de NAVO in Itter (Ittre), Glaaien (Glons), Gastuche, Gages-Gibecq en Ensival.

Al deze aanslagen werden telefonisch en nadien schriftelijk opgeëist door de CCC. Op 19 oktober werden in het kader van de « Operatie Mammoet » 120 huiszoekingen verricht in extreem-linkse en anarchistische kringen. Minister van Justitie Gol zei dat een spoor werd gevolgd in de richting van de Franse terreurgroep Action Directe, maar eind 1984 was het gerecht er niet in geslaagd aanhoudingen te verrichten.

Gemeentefinanciën.

Dank zij de in 1983 genomen maatregelen (26), slaagden de meeste gemeenten er in 1984 in hun financiële toestand aan te zuiveren, al was dat wel ten koste van verhoogde belastingen en dalende investeringen. Problematisch bleef vooral het begrotingstekort van de grote steden. Van het deficit voor het dienstjaar 1983, dat in totaal 28,8 miljard F bedroeg, was bijna twee derde op rekening van de vijf grote steden Brussel, Antwerpen, Gent, Luik en Charleroi te schrijven (17,8 miljard).

(25) Voor een uitvoeriger analyse van de Europese verkiezingen, zie W. FRAEYS, « Les élections européennes de 1984. Analyse des résultats pour la Belgique », in *Res Publica*, 1984, 5, blz. 587-601.

(26) Zie M. DEWEERDT, *op. cit.*, blz. 449-452.

Na de goedkeuring van een saneringsplan sloot minister van Binnenlandse Zaken Nothomb een conventie met Luik en Antwerpen, die beide steden toegang gaf tot een goedkope consolidatielening bij het Hulpfonds tot financieel herstel van de gemeenten. Voor Luik betrof het een consolidering van 45 miljard schulden op 20 jaar, voor Antwerpen van 71 miljard over 25 jaar. Nadat de gemeenteraad instemde met een tweede (opgelegd) saneringsplan, kreeg ook de stad Brussel toegang tot het Hulpfonds voor de consolidatie van 40 miljard schulden op 25 jaar. Met Charleroi en Gent werd nog onderhandeld over een saneringsplan.

Omdat ook andere gemeenten daarop aandrongen, besliste de regering op 21 september onder bepaalde voorwaarden het Hulpfonds voor alle gemeenten open te stellen. Oorspronkelijk konden enkel de vijf grote steden er een beroep op doen.

12. De evolutie in de partijen.

Het meest opvallend was de weerslag van de Europese verkiezingen op de ontwikkeling binnen een aantal partijen.

De beslissing van de *Socialistische Partij* (SP) de vierde plaats op haar kandidatenlijst — tevens de strijdplaats — toe te kennen aan priester Jef Ulburghs, om zodoende uitvoering te geven aan de in 1982 aangenomen *Doorbraakstrategie*, viel bij een deel van de achterban niet in goede aarde. Meer nog dan aan het priesterschap, werd aanstoot genomen aan Ulburghs' weigering lid te worden van de SP. De bezwaren kwamen vooral van de federaties Mechelen, Gent en Oostende. Op het federaal congres in Mechelen dreigde SP-voorzitter Van Miert ermee de vertrouwenskwestie te stellen als het nationaal congres het Mechelse voorbeeld zou volgen. Wrevel was er ook over de kandidatuur van schrijver Jef Geeraerts, aan wie een « bourgeoismentaliteit » werd toegeschreven. Naast Geeraerts stonden John Bultinck en Jeanne Brabants als niet-politici op de SP-lijst. Met 74,2 % van de stemmen werd de lijst, na levendige discussies, op het congres van 31 maart goedgekeurd.

Mede dank zij het succes bij de Europese verkiezingen, zette het SP-congres (Antwerpen, 17-18 november) haast unaniem — er waren vijf tegenstemmen en één onthouding — een verdere stap in de Doorbraakrichting, door het principe van de « open kandidatenlijsten » te aanvaarden. Voortaan kunnen bij elke verkiezing progressieve niet-leden kandidaat zijn op een SP-lijst. De plaatselijke afdelingen en federaties beslissen autonoom over de toepassing van dit beginsel. Het congres

keurde het werkingsverslag 1982-1984. Daaruit bleek o.m. dat het ledenaantal daalde van 116.036 in 1981 tot 111.002 in 1983.

Op het congres van 17-18 november werd Karel van Miert bij handgeklap tot voorzitter herkozen; er waren geen tegenkandidaten. Op 18 februari werd Carla Galle door de Algemene Raad tot (eerste vrouwelijke) nationaal secretaris van de SP verkozen, in opvolging van Gerrit Kreveld.

De *Parti Socialiste* (PS) plaatste met José Happart eveneens een niet-lid op de Europese verkiezingslijst. Happart stond op de vierde (een verkiesbare) plaats. Zijn verkiezing was er de oorzaak van dat de relaties tussen de PS en de SP verder vertroebelden en zij leidde ook tot een conflict tussen de PS-leiding en Ernest Glinne.

De weigering van de socialistische fractie in het Europees Parlement Happart als «geapparenteerde» in haar schoot op te nemen, zette kwaad bloed bij de PS-top. De (naast Happart) vier Europese verkozenen kregen verbod deel te nemen aan de werkzaamheden van de fractie. Glinne weigerde zich bij die beslissing neer te leggen. Hij werd op 27 augustus voor drie maanden geschorst als lid van het PS-bureau.

Het probleem kreeg een oplossing met de aankondiging van José Happart, op 16 september, dat hij tot de PS zou toetreden. Dat Happart krachtens de statuten automatisch lid werd van de socialistische fractie in het Europees Parlement, was niet naar de zin van SP-voorzitter en Europees parlamentslid Karel Van Miert. Half februari had Van Miert reeds een brief gestuurd aan de toenmalige voorzitter van de fractie, Ernest Glinne, waarin hij stelde dat hij niet met «de vrijschutter van Voeren op dezelfde bank wilde zitten». Na de toetreding van Happart tot de fractie besliste Van Miert enkel nog een administratieve band met de fractie te behouden.

De kandidatuur en het partijlidmaatschap van Happart illustreerden de opening van de Franstalige socialisten naar het Waalse nationalisme. Een andere illustratie daarvan was de overstap van senator Yves de Wasseige (*Rassemblement Wallon Populaire*) naar de PS. Die strategie werd overigens goedgekeurd door het PS-congres van 23 september in Hoi.

Als derde partij zette de *Parti Réformateur Libéral* (PRL) haar lijst voor de Europese verkiezingen open voor een niet-lid, met name Roger Nols, de burgemeester van Schaarbeek die in 1983 met het FDF had gebroken en sindsdien als onafhankelijke in de Kamer zitting had. Nols werd als lijstduwer dank zij het grote aantal voorkeurstemmen verkozen, maar geplaatst tegenover het cumulatieverbod, besloot hij uiteindelijk Belgisch kamerlid te blijven. Hoewel hij zelf zijn toetreding

tot de Franstalige liberale partij had aangekondigd, besloot Nols begin oktober zijn aanvraag tot lidmaatschap uit te stellen. Hij nam die beslissing nadat de PRL-leiding haar ongenoegen had geuit over zijn betrokkenheid bij de aanwezigheid van de extreem-rechtse Franse politicus Jean-Marie Le Pen in Schaarbeek. Le Pen hield daar op 28 september een voordracht voor het Centre d'Etudes Politiques et Européennes; de opbrengst van de avond zou naar Nols zijn gegaan. De burgemeester van Schaarbeek zag wel af van aanwezigheid in de zaal, maar hij stond toch buiten om Le Pen te verwelkomen.

Op 14 mei organiseerden de PRL en de *Partij voor Vrijheid en Vooruitgang* (PVV) in Brussel resp. Leuven de eerste *Dag van de Vrijheid*, die telkens door zo'n 10.000 liberalen werd bijgewoond. De Dag van de Vrijheid zou een jaarlijkse strijddag worden « tegen de socialisering » en voor « de herliberalisering » van de maatschappij. In Leuven deed PVV-voorzitter Verhofstadt een oproep, in het bijzonder tot de CVP- en de VU-kiezers, voor een brede liberale frontvorming, als tegenpool voor het « collectivistisch socialisme ».

Eind november kondigde de PVV aan de kaap van de 72.000 leden te hebben overschreden. De partij telde toen 72.840 leden, tegen 27.000 bij haar oprichting (als autonome Vlaamse partij) in 1972. Op 3 september verloor de PVV met Herman Vanderpoorten een van haar meest eminente politici.

De *Volksunie* (VU) vierde haar dertigste verjaardag met een massafeest in het Gentse sportpaleis (8 april) en de publikatie van het gedenboek *Op de barricaden*. Op 10 maart werd Vic Anciaux door de partijraad tot voorzitter herkozen voor een nieuwe en tevens laatste ambtsperiode van drie jaar. Er waren geen tegenkandidaten. Met Riet De Clercq kreeg de VU voor het eerst een vrouwelijke voorzitter van de partijraad. Bart De Nijn volgde op 7 januari Joris Roets op als voorzitter van de VU-Jongeren. Half september zette de partijraad drie Mechelse leden uit de partij, omdat zij de statuten niet naleefden; een van hen was Wim Jorissen, de zoon van de gelijknamige (overleden) medestichter van de partij.

De herdenking van het twintigjarig bestaan van het *Front Démocratique des Bruxellois Francophones* (FDF) verliep in mineurstemming. Bij de Europese verkiezingen was immers nogmaals gebleken dat de partij over haar electoraal hoogtepunt heen was. Op 20 oktober werd Georges Clerfayt tot partijvoorzitter verkozen, in opvolging van Lucien Outers. Clerfayt haalde het met 52,2 % van de stemmen van Serge Moureaux (26,3 %), Marc Artiges (15,8 %), Eugène Messemackers (2,5 %), Guy Pipart (2,47 %) en Daniel Verbecelte (0,4 %). In

twee stembeurten werd Georges Verzin (55,6 %) tot secretaris-generaal verkozen, voor Jules Peetermans (44,4 %).

Serge Moureaux had in de zomer voor opschudding gezorgd door af te stappen van de traditionele FDF-eis dat Brussel een volwaardig derde gewest moet worden en door niet langer een gesprek met de Vlamingen af te wijzen. Uit de verkiezing van Clerfayt, een voorstander van de harde FDF-lijn, bleek echter dat Moureaux niet door een meerderheid in de partij werd gevolgd.

Voor de *Christelijke Volkspartij* (CVP) lag het voornaamste aandachtspunt buiten de partij, met name bij de « bevraging » binnen de christelijke arbeidersbeweging (ACW) over haar verhouding tot de politiek. Uit de resultaten van de enquête bleek dat drie kwart van de ACW-afdelingen voorstander bleef voor een nauwe aansluiting bij de CVP, op voorwaarde evenwel dat het ACW beter aan bod komt in zowel het programma als in de politieke praktijk van de CVP. Zowat 15 % van de afdelingen was voorstander van de oprichting van een eigen christelijke arbeiderspartij. Formules als progressieve frontvorming en politieke inzet via verscheidene politieke partijen kregen 1,6 % van de afdelingen achter zich. Een tiende van de afdelingen deed geen duidelijke uitspraak.

Veel aandacht kreeg het boek van Peter Fransen en Ludo Martens, *Het geld van de CVP*, waarin aan de hand van documenten werd aangetoond hoe de partij de verkiezingscampagnes van de jaren zeventig financierde. De juistheid van de gegevens werd door de partij niet tegensproken. Uit het boek bleek dat de CVP fondsen kreeg van industriëlen en van de kerk, en dat daarvoor o.m. valse facturen werden gebruikt.

Op 18-19 februari hield de CVP een congres over het buitenlands beleid. Het voor begin 1985 aangekondigde ideologisch congres werd verschoven tot na de verkiezingen van 1985.

Op 12 juli werd Luc Van den Brande aangeduid als voorzitter van de CVP-kamerfractie, in opvolging van Karel Blanckaert die lid werd van het Arbitragehof. Eind september volgde Leo Delcroix Ludo Willems op als partijsecretaris.

Bij de *Parti Social Chrétien* (PSC) werd Alfred Califice fractieleider in de Senaat. Hij volgde Dieudonné André op, die lid werd van het Arbitragehof. De partij herschikte haar structuren. Naast het *Comité directeur* kwam er rond de partijvoorzitter een *Comité de coordination de l'action*. Het is samengesteld uit de ministers (zowel de nationale als die van de gewest- en gemeenschapsregeringen), de fractieleiders van de onderscheiden assemblees en, in functie van de noodwendig-

heden, de arrondissementele voorzitters. Het comité komt in beginsel elke maandag bijeen. Het *Comité directeur* vergadert daarentegen niet meer wekelijks maar maandelijks.

De *Vlaamse communisten* kwamen op 18-19 februari in Brussel voor het eerst afzonderlijk in congres bijeen. Hun voorstel om een communistisch kandidaat op de Europese SP-lijst te plaatsen, werd door de Vlaamse socialisten afgewezen.

Op 28 februari werd Thomas Delahaye afgezet als (Vlaams) mede-voorzitter van *RAD-UDRT*. Hij stapte daarop uit de kamerfractie om als onafhankelijke zitting te hebben in de Kamer. Delahaye was het niet eens met de anti-gastarbeiderscampagne van zijn partij.

De Revolutionaire Arbeidersliga (RAL) maakte op 14 maart bekend haar naam te wijzigen in *Socialistische Arbeiderspartij*.

Op 28 oktober vormde *Solidarité et Participation* (SeP), de politieke beweging van het Mouvement ouvrier chrétien (MOC), zich om tot een progressieve, pluralistische en federalistische partij. Voorzitter van de nieuwe formatie werd Willy Thys.

Het op 28 januari gesloten associatie-akkoord tussen drie kleine Waals-nationalistische partijen, *RW*, *RPW* en *FIW*, waaruit in oktober een nieuwe partij had moeten ontstaan, werd niet uitgevoerd. Wel namen de drie partijen met de eenheidslijst *Présence wallonne* en Europe (PWE) aan de Europese verkiezingen deel.

Belgian Politics in 1984 : The Electoral Temptation

by Jozef SMITS,

Licentiate in Political Science.

★

Democracy and elections : one is unthinkable without the other. At least in Western political systems, where elections are still the moment above all when citizens can express their political opinion and designate the « representatives of the people ». If elections constitute the most important opportunity for citizens to express their political options, they are also crucial and very difficult moments in the democratic process for politicians and political parties alike. Indeed, elections go hand in hand with the gain or loss of a mandate, victory or defeat for a political party, the acquisition or loss of a political majority, the opportunity to govern or relegation to the opposition, the possibility of continuing or revoking political policies. When political parties and their representatives try and win the favour of the electorate, electoralism is very often the result. Decisions are delayed or made anticipatively, so as to please or even avoid displeasing the voter.

Belgian political life in this review year has been strongly influenced by the prospect of parliamentary elections in 1985. The Christian Democrat Liberal Martens V cabinet, formed on 17th December 1981, made it clear from the outset that it wanted to put an end to the governmental instability which had been afflicting Belgian political life since 1977. The Martens V Government therefore has the declared objective of lasting out the entire term of the legislature and it looks as if it will succeed in its endeavour. The next parliamentary elections are accordingly to take place in 1985 and it is already apparent now that the stakes will be extremely high. More than once Prime Minister Martens (CVP) and other politicians of the majority have stressed that the socio-economic crisis policy will have to be continued after the next parliamentary elections. According to the coalition partners there is no alter-

native to this income moderation. And although the Government can claim a favourable assessment as to its policies on the part of international economic bodies such as the IMF and the OESO, nevertheless this is a matter of some controversy in Belgian public opinion. The economic results boasted so far by the Government — recovery of competitiveness in business, reduction of the deficit on the balance of payments, recovery of investments and the retreat of inflation — apparently make little or no impression on the average citizen (1). The latter seems to be more interested in the results of government policy on the social and fiscal level. And it is exactly with regards to these two areas that the Martens V Government cannot make the tide turn. Despite the « slowing down of the rise » of unemployment in 1983 and its « stabilization » in 1984, more than 500,000 Belgians remained unemployed, a post-war record. Furthermore, the measures of the *Budget Savings Plan*, developed in March, supposed to reorganize government spending, have once again increased the fiscal and, more particularly, the para-fiscal pressure.

What opinion polls had been hinting at for some time, was confirmed at the European elections, which brought no electoral success for the coalition partners. If these elections had been national ones, the government parties would have lost their majority. Fear of having to pay the price at the next parliamentary elections for the far from popular austerity policy, increased tensions between Christian Democrats and Liberals, and interfered with government administration. The growing distrust and nervousness have already become apparent during the drawing up of the 1985 draft-budget. Regardless of the credibility of this draft-budget, the overall impression has been that it was used in the first place, by Christian Democrats as well as Liberals, to push through before the next elections, certain items of their programme which had very little to do with the state finances.

As the year went by, the socio-economic objectives of the centre-right cabinet became more and more overshadowed by a series of other problems: the slowed down treatment of the recovery laws, the Happort dossier, the government reshuffle, the difficulties in the School Pact Commission and the announced updating of the government programme. The

(1) An opinion-poll commissioned by J.-L. Dehaene (CVP), Minister of Social Affairs, showed that 42 % of those questioned thought contributions were useless, 19 % considered them inevitable, and a further 19 % was of the opinion that they worsened the economic situation. A small minority, 20 %, took a positive view of the contributions. A remarkable fact brought out by this enquiry was that more Flemish than Walloons labelled the contributions useless (49 % vs. 33 %), despite the fact that the government parties have a larger majority in Flanders than in Wallonia.

two main problem areas have not even been included in this enumeration, namely the installation of 48 cruise missiles on Belgian territory, a discussion point with which the Christian Democratic coalition partner had a lot of trouble, and the demand for tax reduction which the Liberals want to see realized before the 1985 elections. At the end of 1984, it looked as though these two problems would become the main sticking-point for the last year of term of the Martens V Cabinet and would grow to be the central issues of the 1985 election campaign.

1. Communitarian problems : Happart, the Galle bill, national economic sectors and government purchases.

The communitarian struggles, which on several occasions seriously endangered the Martens V Government in 1983, weighed less on the political activity of the past year. Nevertheless, they continued to capture attention in 1984. The Happart affair and the Galle bill are in essence linguistic problems : the language use of political mandatories in municipalities where the law provides facilities for Dutch-speaking or French-speaking minorities. The Government did not change the tactics successfully tried in 1983 concerning these two problems. By referring them to the Council of State and/or the Court of Arbitration, the divided coalition does not have to take a stand on these problems and they are temporarily defused as political friction points.

It has been known for some time that linguistic matters are no longer the only conflict area between Flemish and Walloons. The chief point of the Flemish-Walloon conflict has gradually transferred itself from the linguistic-political field to the economic field. The problem-areas of the so-called national economic sectors (steel, coal, textiles, ship-building and hollow glassware) have contributed greatly to this. These « national » economic sectors have two characteristics in common : with the exception of the hollow glassware sector, they are predominantly or even exclusively situated in one region and are (or were) struggling with severe financial problems. Two of these five sectors have again caused difficulties for the Government this year. Firstly, there was the financial burden of Walloon steel, which has been carried by successive governments since 1978. Besides that, there was the new problem of the Kempen (and Flemish) coal mines. Noteworthy were the reactions of Flemish public opinion and parties to the financial needs of the coal sector and the resulting reorganization plan. In essence they differed little from the answer in Wallonia to the reorganization plan for Cockerill-Sambre.

A relatively new field in which Flanders and Wallonia compete with each other is that of government purchases. The modernization of the telephone network and the purchase of army jeeps constituted the two most important dossiers of the last year. They will certainly not be the last. A number of new dossiers (such as the order for army helicopters) remain in store. The fundamental question which arises here is whether the Government, in using the globalization technique which it applies to such dossiers and by which the orders and compensations are proportionally distributed over the regions, does not in fact distort the rules of economic competition and does not increase the mixing of political and economic interests.

1.1. *The Happart affair.*

In one respect, the first weeks of this year closely resembled those of 1983. Like then, the communitarian dossier Voeren dominated the political news. The problem concerns the appointment of the burgomaster in this Flemish linguistic-border municipality with facilities for French-speakers. After the 1982 municipal elections the majority list Return to Liège (*Retour à Liège*) put forward the French-speaking J. Happart as candidate-burgomaster. The Flemish parties put pressure on Ch.-F. Nothomb (PSC), Minister of Internal Affairs, who in principle only proposes such appointments to the King, to reject J. Happart's candidacy because of his ignorance of Dutch. During the entire month of January, the Government spent all its energy trying to come to a compromise between the sharply divided majority in this matter. The compromise reached in February 1983 stipulated that J. Happart was only to be appointed as burgomaster of Voeren on 31st December, together with a Flemish adjunct-commissioner who would exercise a kind of supervisory function and who was to guard the interests of the Flemish Voer residents. At the same time Prime Minister Martens let it be understood that J. Happart had entered into a (verbal) agreement with the Minister of Internal Affairs to learn Dutch. Previous to that, another government compromise, by which Voeren was to be transferred from the unilingual province of Limburg to the bilingual province of Brabant, had been rejected by the Flemish majority parties.

Thus Voeren became the symbol of the Flemish-Walloon linguistic struggle. For the Flemish the matter illustrates « French-speaking arrogance » and for the Walloons it is proof of « Flemish dominance in the Belgian state » (2).

(2) For a more detailed description of the origin and evolution of the Voeren problem, see J. SMITS, « Belgian Politics in 1983 : Communitarian Struggles Despite the Economic Crisis », in *Res Publica*, 1984, nr. 4, pp. 477-478.

The postponement of J. Happart's appointment was in fact a purely formal decision since he had been, in his capacity of chief alderman, acting burgomaster since 1st January 1983. Awaiting his definitive nomination, J. Happart kept a low profile and the situation in Voeren, with the exception of a few demonstrations and incidents, remained relatively calm. This, however, quickly changed at the beginning of 1984. It started with the treatment of a complaint from Flemish Voer residents against J. Happart before the Executive Council of the Province of Limburg (3). Arguing his insufficient knowledge of Dutch, they demanded the annulment of Happart's mandate as municipal councillor and hence of his burgomastership. J. Happart reacted immediately with a countermove. He decided to transfer a nursery class of Flemish children to a smaller classroom to the benefit of French-speaking children. The governor of the Province of Limburg repealed this decision and the Executive Council summoned J. Happart to appear before them on 19th February and to prove his knowledge of Dutch. The Voeren burgomaster did not turn up however; he preferred to give a press conference at the « Maison de la Francité » in Paris on the problems of the Voer. The Executive Council decided to withdraw the Voeren burgomaster's mandate as municipal councillor. J. Happart appealed this decision to the Council of State, with the result that the decision of the Executive Council was repealed.

In November Voeren again made the political headlines. At the municipal council meeting of November 18th, J. Happart had the Flemish opposition member H. Broers (CVP) arrested by the police on the charge of « theft of municipal documents ». The Limburg governor then decided to annul all decisions pertaining to the meeting in question on the basis of « procedural errors ». It was up to Ch.-F. Nothomb, Minister of Internal Affairs, who according to the Flemish parties takes much too lenient an attitude with regard to J. Happart, to ratify or not the annulment decision. This matter caused discord within the majority parties. The CVP insisted that the annulment decision of the Limburg governor be maintained and at the same time demanded that the Minister of Internal Affairs reprimand J. Happart. The French-speaking Liberals reacted by threatening the non-approval of the fiscal recovery law, under discussion in the Chamber at that very moment. The situation was defused after discussion between the Government and the Parliamentary leaders of the majority parties. The CVP carried the day.

(3) The Executive Council is responsible for the day-to-day administration of the province. The governor is the King's representative in the province, chairs the Executive Council and supervises the municipalities.

Ch.-F. Nothomb ratified the annulment decision and urged the Voeren burgomaster to respect the legal order in his municipality.

At the end of 1984, the Council of State still had not passed judgment in the Happart case. On 18th December however, the auditor advised the Council to annul the decision of the Limburg Executive Council to remove J. Happart as municipal councillor on the basis that linguistic knowledge is no election prerequisite according to the constitution. By having the Council of State handling the case, the Government did not have to take a stand in the matter. Whether such a «refrigerating technique» has any tactical part to play in settling this linguistic problem, only the future can tell. The past (among other things the Leuven-Flemish matter) has shown this technique not to be without risks, however. Problems are not solved by putting them off to another day. The Government can only hope that by referring the matter to an administrative legal body, such as the Council of State, it will acquire a strong legal and, therefore, complicated character. For the citizens this means that the problem becomes muddy and unclear, thus gradually coming to be depoliticized.

The national issue underlying this local conflict concerns the status of the Flemish linguistic-border municipalities with facilities for French-speaking residents. An alteration in the linguistic status of Voeren would mean a breakthrough for the French-speakers in their attempts to frenchify the Flemish linguistic-border municipalities. The «reconciliation proposal» announced by J. Happart at the end of November indeed went in that direction. He declared himself willing to relinquish his burgomastership on the condition that Voeren acquire a totally bilingual status. The chance of the two main protagonists in this conflict — Walloon Socialists and Flemish Christian Democrats — winning the hand, is however relatively small. The Walloon Socialists, the most important political defenders of J. Happart, should not have too many illusions as far as changing the linguistic status of Voeren is concerned. This would require a majority in Flanders and the Flemish parties have repeatedly underlined that the borders of the Flemish region are not a negotiable matter. The CVP for its part prides itself on the fact that it can undo J. Happart's burgomastership. However, even if the Council of State were to finally declare J. Happart's mandate void, it may be taken as certain that the French-speaking parties will not accept this decision willingly.

1.2. *The Galle bill.*

A problem very similar in theme and treatment to the Voeren matter, is the bill proposed by the Flemish Socialist, M. Galle. The bill sub-

mitted in June 1983 stipulates that knowledge of the language of the region is obligatory for political mandatories in the municipalities with facilities: knowledge of the language of the region has to be demonstrated by a diploma or certificate, or, failing that, by an examination. Here too, people in favour or against this proposal are divided along the linguistic cleavage, even in the Government.

So as not to cause any trouble for the Government, the Flemish majority parties firstly declined to discuss the Galle bill in Parliament. As with the Happart affair, the Council of State was used to neutralize the problem, at least temporarily. J. Defraigne (PRL), President of the Chamber, referred the bill to the Council of State for advice. Before this advice became known, and much against the will of the Government, the question of the debatability of the bill came to a vote in Parliament on January 19th 1984. The Flemish members of the Chamber, with the exception of the Flemish national ministers who abstained, voted in favour, the French-speaking members of the Chamber, including the French-speaking national ministers, against. Due to the preponderance of Flemish members of Parliament, the bill was accepted and normally should have been discussed during the following weeks by the Chamber Commission for Internal Affairs as a matter of extreme urgency. There threatened to be a rift in the Government, however, because the French-speaking parties threatened, after the vote on debatability, to use the « alarm bell » procedure (4) when the Galle bill was submitted for discussion in public session of the Chamber. The Council of State saved the Government by rendering its decision on the bill on February 3rd. The decision consisted of a compromise: on the one hand, the Galle bill was not in contradiction with the law, as claimed by the French-speakers, but, on the other hand, it was « superfluous » and, from a legal-technical point of view, « undesirable », thus giving the Flemish majority parties the opportunity to reject the further Parliamentary treatment of the Galle bill, which they did. The Council of State motivated its advice with the argument that knowledge of the language of the region for political mandatories directly

(4) The so-called alarm procedure, set out in Art. 38b⁴s of the Constitution, stipulates that if one of the linguistic groups of the Chamber or Senate, after the report stage of a bill, but before the final vote in public session, tables a motion signed by at least three-quarters of its members, the parliamentary procedure is stopped. The motion is then transferred to the Ministerial Cabinet, which passes a decision giving reasons on the motion within 30 days, and invites the Chamber concerned to pronounce on it or on an amended text. Included in the Constitutional reform of 1970, the purpose of this procedure is to protect minorities. Up to now, it has never been used.

follows from the constitution. The Galle bill was not discussed again in 1984.

The problem-area remained in the headlines however. Further complaints were pending with the Council of State against a number of burgomasters and municipal councillors of Brussels municipalities with facilities. Once again, it concerned Flemish complaints about ignorance of the Dutch language on the part of these political mandatories. Contrary to the Galle bill, the Council has not yet pronounced judgment on these dossiers, and this could still take some time. Indeed, the Council has the intention of referring these dossiers to the Court of Arbitration (5).

1.3. *The national economic sectors.*

1.3.1. *Walloon steel.*

1983 was an important year for Walloon steel. The Government at that time decided to give the go-ahead for the execution of the « ultimate » reorganization plan of the Walloon steel company Cockerill-Sambre. This plan, worked out by the French manager, J. Gandois, was to restore the viability and the profitability of the high loss-making firm as from 1986. This was the date stipulated by the EEC, after which no more subsidies can (should) be given to the steel sector. The execution of the plan was made possible by the agreement reached by the Government on 16th July 1983 concerning the financing of the Gandois Plan, for which 27 billion of « fresh » money was needed. This money according to the agreement, would be raised by the « regionalization » of the national economic sectors. In real terms, this meant that any new financial backing for these sectors are to be at the cost of the region in which the firms in question are situated.

The execution of the reorganization plan made only very slow progress in the fall of 1983, although J. Gandois considered its swift realization vital to its success. Both the discussions with the banks on the financing of debts and new investments, and the negotiations with the trade unions on the social aspects of the reorganization, as well as the transposition of the political agreement into a text of law, made little or no progress. Concerning another aspect of the Gandois Plan, the cooperation agreements (or synergies) with other European steel firms, the Government reached a quicker, albeit partial, result. On 23rd January

(5) The Court of Arbitration, founded in 1983 in application of the constitutional reform of 1980, has the task of resolving conflicts of jurisdiction between State, Communities and Regions. The Court was only set up on October 1st 1984.

1984, the Government concluded a convention with the Luxembourg steel firm *Arbed*. The convention stipulated the task distribution between Arbed, Cockerill-Sambre and the Flemish steel firm *Sidmar* in respect of production and investments in the medium and long-term. The agreement implied among other things the closure of *Valfil*, the most up-to-date branch of Cockerill-Sambre. Although within the intentions of J. Gandois and the Government, no cooperation agreement with the Dutch steel firm *Hoogovens* was reached.

A few weeks later, the Chambers approved the bill containing the legal translation of the political agreement of 26th July 1983. The fact that this took so much time was mainly due to the Council of State, which as many as three times gave a negative advice concerning the Governmental proposal. In this case, the Council was no « ally » of the Government, as it had been in the Happart matter and the Galle bill, but more an « adversary ». Remarkable in this context was the statement of J. Gol (PRL), Vice-Minister and Minister of Justice, who, after one of the negative decisions declared that « the Council had made a mistake ». Once again the problem of the political use of the Council's advice is clearly stated. Heeding this advice or not, depending on whether they coincide or go against the Government (or party) point of view, does not enhance the image of justice and independence of these administrative legal bodies. Moreover, lawyers had the distinct impression that the Government did not really go into the objections of the Council of State but tried to circumvent them with technicalities. This in no way reduced the complexity of the bill, quite the reverse. It did, however, give the bickering parties a chance to convince their supporters they were right. The law stipulates that any new financial means for the 5 national economic sectors has to come from the inheritance taxes of the regions. It also regulates the settling of communal and regional debts incurred in the past and provides the possibility for the Government to interfere in the wages and working conditions of the firms in question. Another not unimportant article of the law grants an indirect form of state guarantee to banks financing the reorganization of Cockerill-Sambre. It was therefore no coincidence that shortly after the approval of the law the Government reached an agreement with the banks concerning the financing terms (27th April 1984). The social aspect of the reorganization plan was completed a few months later. The Unions had always set as a condition that they would only negotiate when the financing of the Gandois Plan was settled. The social agreement concluded on 6th June implied, among other things, a loss of 8,900 jobs.

Despite the heavy consequences of the reorganization operation, things remained remarkably quiet in the Walloon steel basins. With resignation and powerlessness but also with bitterness, the steelworkers watched the completion of the steel dossier. In the second half of the year Cockerill-Sambre disappeared almost completely from the political headlines. The sharp and sometimes heated discussions between management and trade unions, majority and opposition, Flemish and Walloons, slowly died out. Instead, the first positive notes concerning the reorganization operation could be heard. If the positive international economic situation of the steel sector maintains itself in 1985, it looks like Cockerill-Sambre will have conquered its problems by 1986. This does not alter the fact that the price paid by the community and the Walloon steelworkers is extremely high.

1.3.2. *The Kempen coal mines.*

Another national sector which caused trouble for the Government this year was the coal sector. This happened rather unexpectedly. The main reorganization of this ancient industrial branch had already been carried out at the end of the fifties and during the second half of the sixties. The Walloon coal sector had been almost entirely wound down for that reason. In Flanders, a number of important mines in Limburg province, grouped under the enterprise Kempense Steenkoolmijnen (Kempen coal mines), remained open. Nevertheless, these mines are also unprofitable and the state, following the principle of nationalizing loss-making economic sectors as applied in Belgium, is making up for the financial deficits of the KS. The reason for this has to be sought mainly in the high unemployment in Limburg province and in the fact that coal is the only energy source Belgium possesses. Moreover, Belgium has not yet forgotten the strike of the Limburg miners when the Government in 1966 announced the closure of the *Zwartberg* mine. To the surprise of many, the miners did not willingly accept the Government decision. The actions of the striking Limburg miners were, according to Belgian standards, extreme. Incidents between demonstrating miners and Rijkswacht (State police) claimed two dead and numerous severely injured. Only when the Rijkswacht was replaced by the army, could order be restored in the Limburg mining area. Ever since, successive Governments have treated the KS extremely cautiously.

Hence the problem was not tackled by a politician. It was A. Leysen, the brand-new president of the Association of Belgian Enterprises (Verbond van Belgische Ondernemingen) (VBO-FEB), who, at the end of May, said in a television programme that «everybody thought and indeed said behind closed doors that the Limburg coalmines should be closed».

A statement which raised a great outcry and which at once placed the problem of the KS on the political agenda. The reactions in Flanders hardly differed from those in Wallonia concerning Walloon steel. Flemish ministers and members of Parliament hurried to reassure the Limburg miners of the continued existence of the KS and the Flemish political parties exhausted themselves in drawing up emergency plans and job opportunity programmes for Limburg. Another striking feature was the similarity in the answers of the trade unions: the losses of the KS could be diminished considerably by better management and by not handing out profitable activities to the private sector. The main argument put forward by Walloon politicians and trade union leaders during the debates on Cockerill-Sambre, was avidly taken over in Flanders: closure of the KS would cost the state more than maintaining them.

Nevertheless, M. Eyskens (CVP), Minister of Economic Affairs, made it clear that a further rationalization of the KS was inevitable. The reason for this, according to M. Eyskens, was to be sought in the lack of means to cover the future financial needs of the KS. Until the end of 1987, the KS can still make use of national credits, but after that the losses will have to be carried by the Flemish region, as the result of the agreement and law concerning regionalization of national economic sectors (cf above). Profits from the inheritance taxes, which will have to be dipped into, are estimated at 4 to 5 billion per year, whereas the financial needs of the KS amount to 8 to 10 billion per year. Not enough therefore to guarantee the continued existence of the KS in their present form.

In September, there were further waves when a KS management plan for reorganization was announced. The starting-point of the plan was a reduction in personnel of 3,000 employees, a production decrease, the closure of a number of pits and the scrapping of some previously-planned investments. Certain stipulations of the plan ran counter to a five-year plan drawn up in 1983, and approved by the Government, management and trade unions. The reaction to this new reorganization plan was predictable. The trade unions called on their members to strike and demonstrate, calls which were massively responded to by the miners. These actions resulted in the KS management withdrawing (temporarily?) its reorganization plan.

This certainly does not mark the end of difficulties for the KS. Future financial needs will no doubt become even more pressing and could aggravate the problem beyond control. The Flemish parties will then find themselves on the horns of a dilemma: either finance the KS further or free the necessary means for new investments. Both choices will

demand that certain sacrifices be made. Flanders could very well have its own Cockerill-Sambre one day.

1.4. *Government purchases.*

The distribution of economic means over the regions has been a very sensitive point in Belgian politics ever since the beginning of the economic recession. The best known problem in this context is that of the 5 national economic sectors. As attitudes continue to harden, other economic sectors are drawn into the communitarization. Government contracts in the form of public investments and purchases have, for a number of years, been the particular object of a growing political struggle between Flanders, Wallonia and Brussels. The normal rules of economic competition very often have to make way for a policy of compensation between the regions.

The Martens V Government had, however, made it clear that it wanted to put a stop to this economic compensation policy. A clear stand on the subject was taken in its Government declaration. It read: « The state will not help create production capacities which would be in direct competition with those already existing in the sector in question ». Between dream and reality, however, there are regional interests to which the coalition partners do not seem to be insensitive. The modernization of the telephone network for the Regie van Telegrafie en Telefoon (RTT) (the Telecommunications Corporation) and the purchase of jeeps for the Belgian army, for example, clearly illustrate this.

In the tender for the digitalization of the telephone exchange, « the contract of the century » (cost-price more than 50 billion BF), the ITT daughter company *Bell Telephone Mfg. Co.* and *GTE-ATEA*, both situated in Flanders, are the candidates. Both companies have managed in the past to build up a monopoly situation concerning RTT orders, a position which is now being challenged by a number of other companies, claiming their share of the contract. For example *ACEC*, situated in Wallonia, which, with an eye to the contract, entered into a cooperation agreement with the Swedish company *LM Ericsson*. *ACEC* is being defended by the Walloon regional Government and by a number of Walloon national ministers, the most important among whom is P. Maystadt (PSC), Minister of the Budget and member of the legislative for Charleroi, the head-office of *ACEC*. *Bell* and *ATEA* are being defended by the CVP, which simply rejects the *ACEC* claims. At the end of 1984, the dossier was still in its preparatory phase. In view of the stands taken by the Government parties and the size of the contract, a final decision will take some time yet.

Another example of the way in which Government purchases and their regional distribution promotes collusion between politics and industry is the purchase of jeeps for the Belgian army. After the contract for F-16 aeroplanes had first been given to the Walloon aviation industry, the Flemish parties claimed priority for Flemish enterprises in the jeep dossier. On 17th October 1983, the « Government Purchases Orientation and Coordination Committee » opted for jeeps by *Mercedes*. The compensations promised by Mercedes would mainly go to Flemish companies.

Upon this, the other candidates — the Canadian company *Bombardier* and the British company *Leyland* — started a outright competition battle with all means available : political lobbying, threatening with closures, price reductions and compensation-offers up to 300 % of the purchase price ! Although F. Vreven (PVV), Minister of Defence, who like the army was in favour of Mercedes, had the authority to take a decision by himself, he chose to refer the dossier to the so-called globalization committee, of which the ministers M. Eyskens, J. Gol and P. Maystadt are members. After repeated extensions of the call-for-tenders period, the committee finally decided to give the contract to the Canadian *Bombardier*. At the end of 1984, the contract still had not been finalized because new problems had cropped up concerning the distribution of the compensation purchases.

2. Economic policy.

From its coming into power in December 1981, the Martens V Government has given the highest priority to a recovery of the competitiveness of Belgian industry. By devaluing the Belgian franc (February 1982) and changing the mechanism of linking wages to the index (increase in cost of living), in effect up to then, the Government managed relatively quickly to improve competitiveness in the world of business. In this aspect the policy of the centre-right cabinet meant a drastic change-over. Despite repeated warnings from international financial bodies such as the IMF, the OECD and the EEC, previous governments had not wanted or dared to touch the parity of the currency and automatic indexation. As soon as competitiveness was restored, the Government tried to consolidate it. In 1983, it decreed a law allowing it to take all « necessary measures » in the matter. The Government set as its objective that wage costs in Belgium should not

rise any faster than the average rise in Belgium's seven main trading partners (6).

This newly won competitiveness is the central axis on which the Martens V Government has built its global economic recovery policy. The recovery of the national economy, according to government economists, would naturally flow from this. The positive trends shown by a number of economic indicators in 1982 and 1983, have continued during the last year: namely the reduction on the deficit in the balance of payments and the slowing down of inflation. Added to this in 1983 were an increased rise in the growing pace of the Belgian economy and the recovery of business investments. These recent positive economic results are however mainly due to a recovery of the world economy rather than internal measures.

Up to now the Government has been less successful in reorganizing public finances. Its objective, to bring down the budget deficit by 1985 to the European average (7 % of the GNP), no longer seemed feasible at the beginning of 1983. The nett balance to be financed decreased from 16.3 % in 1981 to 15.6 % in 1983 but this decrease was too minimal to reach the set objective in 1983. In view of the fact that the budget deficit places a heavy mortgage on the brittle economic recovery and in view too of rising international pressure, the Government was forced to announce additional measures for the reorganization of public finances. These were contained in the Budget Savings Plan, worked out in March, by which the deficit in public finances was to be diminished by 230 billion BF in 3 years to 7 % of the GNP. Contrary to what the name would lead one to suppose, the Budget Savings Plan contained more in the way of new income for the State than actual economies.

The contributions imposed by the plan, particularly on wage- and salary-earners, made it difficult for the Government to announce further stringent measures in its 1985 draft budget. All the more so, since between the announcement of the Budget Savings Plan and the drawing up of the 1985 budget, the European elections had taken place, which, particularly for the Flemish coalition parties, had turned out very unfavourably. Because of this, the majority parties, in the context of budget negotiations, tried to find a new balance in the as yet unrealized Government programme. The result was the linking of the budget with a series of other, and very diverse, measures, in which each of the coalition partners could find something to its liking.

(6) These are: the Federal Republic of Germany, Holland, France, the United Kingdom, Italy, the United States of America and Japan.

2.1. *Indicators for the Belgian economy in 1984* (7).

Both the gross domestic and the gross national product rose more rapidly in 1984 than in 1983: 2.1 % in the first case and 2.2 % in the second, as compared with 0.4 % and 0.5 % respectively in 1983. Both growth rates fall within the average rise for EEC member states. The recovery of economic activity was not only supported by a considerable increase in exports (+ 5.6 % in 1984), but also — and this for the first time since 1981 — by growth in domestic demand (+ 1 % in 1984). The increase in Belgian domestic demand, however, did not attain that of the EEC as a whole (+ 2 %).

To show the success of its crisis policy, the Government repeatedly referred to the increase in investments in 1984. At fixed prices, their growth rate was 7 %. This increase, however, could only just make up for the decrease of 8 % in 1983. Furthermore, this increase in investment willingness seems to be founded rather on rationalization of technological innovations than on decisions to increase the production capacity of enterprises. Another factor which has contributed to investment expansion is the improved profitability of enterprises. In 1984, the gross company capital increase reached 8.7 %, while in 1983 it was still showing a fall of 6.8 %.

Inflation also showed a positive trend. The rate of increase in the cost-of-living index dropped from 7.7 % in 1983 to 6.3 % in 1984. Price increases in foodstuffs and energy products were the main causes for the inflation increase rate in 1984. The slowing down of the increase in the index was, however, partly artificial because M. Eyskens, Minister of Economic Affairs, decided in October to temporarily lower the prices of certain energy products (fuel oil) or block them (petrol).

For the first time since 1981 the incomes of paid labour have seen a real, albeit slight, increase of 0.5 % after they had considerably decreased by 3.3 % in 1982 and 3.8 % in 1983. A trend which can be explained by the changeover in the course of 1983 from a mechanism of automatic indexation for wages and salaries to a fully-weighted system. As in 1982 and 1983, incomes from capital also increased considerably, with a real growth of 6.2 %, as compared with 5.4 % in 1982 and 4.1 % in 1983. As in previous years, self-employed workers saw their incomes fall a further 1.7 % in 1984. In the interests of completeness, it should be added that, for this group, the decrease in pre-

(7) The figures cited here have been taken from reports of the National Bank of Belgium.

vious years had been less pronounced than for wage- and salary-earners : namely, -3.0% in 1982 and -1.1% in 1983.

Despite the increase of 1.2% in real terms in gross individual incomes, available income fell again in 1984 by 0.6% , due mainly to the increase in direct taxation and especially the increase in social security contributions. These together resulted in a rise in fiscal and para-fiscal pressure of 46.3% of the N.P. in 1983, and 46.6% in 1984. Since the centre-right Martens V cabinet have been in power, fiscal and para-fiscal pressure has risen by 2% . This confirms the results of studies showing that fiscal pressure in Belgium increases faster under centre-right coalitions than under centre-left coalitions.

The nett financial needs of the Government decreased faster in 1984 than in previous years, namely from 15.6% in 1983 to 13.8% in 1984. For the first time in many years, the running expenses of the Government have fallen. In 1983, they amounted to 56.4% of the N.P. as compared to 55.6% in 1984. This decrease is partly the result of measures contained in the Budget Savings Plan, which led to an actual diminution in public spending (among other things, a fall in the salary-total for public services). Besides this, the diminution is also the result of some accountancy techniques which do not, however, reflect real savings or decreases in public spending (for example, altering the payment system for civil servants and the referral of the due dates of interest repayments on Treasury loans to 1985).

The balance of payments deficit disappeared in 1984, whereas in 1981 it still amounted to 156 billion BF. The steady improvement in the trade balance over the last few years has mainly been due to the considerable decrease in domestic demand and the considerable increase in exports. In 1984, the growth of domestic demand in Belgium's most important trading partners influenced exports in a positive way.

2.2. The Budget Savings Plan.

The political instability of the years 1979-1981 went hand in hand with an absolutely explosive increase in the budget deficit. In this period, the deficit went from 9.0% to 16.3% of GNP, a level considerably higher than that of the other EEC members. No less spectacular was the growth in the national debt and interest charges. During the period 1981-1983, the national debt almost doubled — from 2 billion to 4 billion BF and the interest charges increased from 10.5% to 17% of running expenses.

Accordingly, the Martens V Government set as its goal during its term of office the diminishing of the deficit to the European average,

i.e. 7 % of GNP. It turned out, however, to be too ambitious a task to simultaneously encourage a recovery of competitiveness in business and to reduce the budget deficit, and it ran the risk of propelling the Belgian economy into a deflationary spiral. The Government was therefore forced to review its original objective.

Two reasons moved the Government to initiate the second big operation of its platform in the spring of 1984. The main reason was the expiry of special powers at the end of 1984. The Martens V Government had managed to fully realize its first big operation, the transfer of finances from individuals to companies, by making use of the temporary special powers. This legislative technique made it possible for the Government to avoid normal parliamentary procedures, to reduce tensions between majority groups and to translate its measures into legal reality in the shortest possible time. Further delay could only complicate the execution of the planned reorganization of public finances even more. Secondly, the 1984 draft budget was already out of date at the beginning of February. The deficit on the 1984 budget was going to be 40 billion BF higher than the originally calculated amount of 507 billion BF (or 11.5 % of GNP). The fact that the Government was unable to reach its relatively modest objectives for state finances immediately cast doubt, in domestic and foreign financial-economic circles, on its credibility.

In the middle of February, the coalition parties and the Government decided to set out new guidelines for the reorganization of public finances. According to the Liberals, the answer was to be sought in economies from « winding down State bureaucracy and diminishing certain economic and social subsidies ». The Christian-Democrats were not much clearer on the subject. They stressed the « fair distribution of effort over all population categories » with the exception of the least privileged and the « solidarity between active and non-active members of society ».

As with previous important Cabinet decisions, negotiations were made by a few top ministers : the Prime Minister, W. Martens, Vice-Ministers J. Gol, Ch.-F. Nothomb and W. Declercq, the Minister of Social Affairs, J.-L. Dehaene, and the Budget Minister, P. Maystadt. Secret negotiations, held in isolated castles, dragged on for a month. The balance between measures which the coalition partners had to achieve was not the only reason prolonging the « budget conclave ». The Liberal Vice-Minister J. Gol demanded a communitarian pact before his party would agree to reorganization. The possibility of the Government coming to grief over a communitarian problem (the Happart affair, or the matter of political mandatories in the Brussels satellite communes) (cf above), after

having first issued a series of unpopular savings- or contribution-measures, turned out to be a far from attractive prospect for the French-speaking Liberals. Although such a pact was not finally included in the Budget Savings Plan, J. Gol apparently received enough in the way of guarantees for the communitarian status quo to be maintained. The leaders of the majority groups in the Senate pledged themselves in a memorandum « to take no initiatives endangering coherence and trust in the majority ». And when the Budget Savings Plan was presented in Parliament, the Prime Minister declared that the Government « would do everything in its power to avoid any situation or initiative of such a kind as to endanger the priorities set out in the interests of the country ».

On 15th March, Prime Minister Martens clarified the guidelines for the reorganization operation. The plan's basic objective is to reduce the budget deficit of 230 billion BF over a period of three years in order to reach the (current) EEC average level of 7 % of GNP by the end of 1986. This decrease is to be achieved mainly by a transfer of finances from individuals to the Treasury and Social Security. For wage- and salary-earners, this transfer will be effected by skipping one wage-indexation of 2 % in 1984, 1985 and 1986. The profit from this goes to the Treasury. For the self-employed, contributions take the form of provisional deposits of 2, 4 and 6 % on the growth in their professional income in the years mentioned. For social allowances, excepting the lowest, one indexation will be omitted in the period 1984-1986. The Budget Savings Plan also contains a number of stipulations for reducing government spending. Undoubtedly, the main one is the goal of reducing the total salary expenditure in public services by 3.5 %. Nevertheless, these economies do not constitute the major part of the reorganization plan. Intentions clearly outweigh concrete measures (8).

In order to implement the main section of the Budget Savings Plan, the Government continued to use its special powers, which remained in force until March 31st. At the end of March, the Government issued its special power decrees, allowing it to apply the index contribution for employees in the private sector, and for civil servants and the self-employed as from April. To carry out other measures contained in the reorganization plan, the Government fell back on another — though no less challenged — technique than that of special powers, namely

(8) The profit yielded by the contribution of one index-forfeiture to the Treasury's benefit by social security and by the private sector for the period 1984-1986 is estimated at 130 billion BF (or 57 %) of the 230 billions to be found. This amount does not yet include the profit yielded by the index-forfeiture on the salaries of civil servants and the contributions of the self-employed.

the programme- or recovery-laws. These are laws which the Government can apply for the execution of its budget policy. In reality, they are being used more and more to announce measures which are not directly related to budget policy, but which make it possible to change fundamental aspects of other laws. Measures bearing on the most diverse sectors are brought together in one single draft law so as to hasten their parliamentary passage. Furthermore, like the special powers, this technique strengthens the tendency towards centralization of legislative powers in the hands of the Government or the executive powers. A first recovery-law is already well on the way to approval by a majority against the Opposition before parliamentary recess. The parliamentary treatment of the second recovery-law, mainly containing measures concerning social security, has passed less smoothly. The draft bill was only submitted to Parliament in Autumn, together with two other recovery-laws which the Government considered necessary to the execution of the 1985 Public Finances budget (cf below).

2.3. The 1985 draft budget.

Hardly had the first recovery-law been approved when the Government leaders met again to draw up the 1985 draft budget. It very soon became clear that negotiations on the subject were influenced by the results of the European elections of June 17th. In comparison with the 1979 results, 3 out of the 4 coalition partners (CVP, PSC and PVV) registered losses. Only the French-speaking Liberals showed any advance. The Flemish majority parties' backslide was so severe that had the European elections been national ones, the Government would have lost its Parliamentary majority. And although they stressed that no national significance should be attached to these elections, the coalition nevertheless began to show signs of rising nervousness and internal tension. On one issue, however, the majority parties were in unanimous agreement: after the Budget Savings Plan, no further contributions should be proposed in the 1985 draft budget.

Not an easy task, since it was barely reconcilable with the governmental objective of limiting the budget deficit in 1985 to 480 billion BF. All the more so given that State finances, despite the recently drafted Budget Savings Plan, were not evolving positively. On the basis of a first estimate, the difference between income and spending for 1985, with constant legislation, would come to no less than 540 billion BF. This necessitated the Government looking for 60 billions-worth of economies. A tall order, since the draft budget, when it was finally submitted by the cabinet after weeks of negotiations, showed a deficit of

495 billion BF. Income was estimated at 1.415 trillion BF, spending at 1.906 trillion — 11 billion more and 38 billion less respectively than the original estimates. The Government insisted that this time no new taxes or increased Social Security contributions had been levied. Just how the increase in income and the reduction in spending was to be effected, was not at all clear. The estimates accepted in the draft budget were, according to observers, very debatable. For example, the Government hoped to increase revenues by means of « better levying of taxes », supposed to bring in 7 billion BF, an old Belgian tactic often used in draft budgets to artificially boost revenues. The economies to be effected turned out to be either very problematic, like the 2.2 billion BF economy from the « struggle against absenteeism in the public services », or in no way real reductions in State spending, such as the deferment of 25 billion BF interest charges to 1986. Moreover, the Government made its budget calculations on the basis of an expected profit from the Budget Savings Plan in 1985, amounting to 170 billion BF, while Budget Minister P. Maystadt was still talking at the beginning of July of a figure of 105 billion BF. All this leads to the suspicion that the real budget deficit could turn out a lot higher than the estimated 495 billions, which will force the Government once again to review its budget figures in the election year 1985.

The budget negotiations also afforded an opportunity for the coalition partners to extract a number of programme-items not directly related to public finances. It was the Liberal parties in particular who succeeded in pushing through demands which they had been pursuing since the beginning of the legislature. The most important among these were measures of a more « flexible » social legislature: the relaxation of the rules concerning employment and dismissal of personnel and a reduction in the number of protected employees in small businesses (cf below). Besides this, the Government also decided to lessen the compensation received by trade unions towards the payment of unemployment benefits. This Liberal demand was counterbalanced by granting the request of the left wing of the Christian Democrat parties that the commission received by banks on State loans be lowered. Other Christian Democrat demands, such as those concerning career-interruption and educational leave, were also conceded in the budget agreement (cf below).

The measures for executing the draft budget were divided by the Government into 3 recovery-laws: one social, one fiscal and one on education. Although it was the Government's intention to have these three recovery-laws approved by Parliament before the end of the year, it did not succeed. Only the fiscal recovery-law was accepted by the Chambers in December. Discussion of the social recovery-law was

delayed by disagreement between the coalition parties about certain provisions of the draft. The Liberals did not agree with the way in which the franchise in health insurance they had asked for had been settled by the Minister for Social Affairs, J.-L. Dehaene. After some discussion, the Government decided to delete the franchise from the draft law (9). The Christian Democrats were dissatisfied with the stipulations concerning the rent-law. After a row between the Minister of Justice, J. Gol, and CVP Chamber majority leader, L. Van den Brande, who in the meanwhile had submitted a bill in respect of home-security which, according to the Liberals, was «socialistically inspired», the majority parties accepted a compromise in the form of amendments to the government draft. The educational draft could only be submitted to Parliament at the beginning of 1985. The delay incurred by this draft was not due to differences in opinion among the majority, but to the opposition of the French-speaking Socialists on the School Pact committee, which had to give its consent to a number of provisions concerning the educational draft.

Due to what the Socialists claim to be discrimination against State education, they blocked the functioning of this committee. In December, the Government decided not to include the relevant measures in the draft education law.

3. The social policy.

The Martens V Government has applied fundamental changes to the traditional social consultation pattern as known in the post-war period. Up to the beginning of the seventies, employer and employee organizations succeeded in entering into agreements concerning wage and working conditions autonomously, based on the principles of the «social solidarity pact» as negotiated at the end of World War II. Since the beginning of the economic recession, the Government has started acting more and more as a third social partner. The reason for this does not lie solely in the growing degree of state intervention and the increasing role of the Government as employer, but also in the deterioration of the consensus between the two other social partners, employers and employees. This evolution has continued during the first years of office of the centre-right Martens V cabinet, in the sense that the Government has become the most important social partner: it determines the content and the

(9) «Franchise» means that each insured individual carries a part of his annual medical costs himself.

limits of social consultation matters and, failing agreement between employers and employees, it itself rules.

For a while, it looked as though social consultation in 1984 would resume its traditional form. Employers and trade unions for several months negotiated the conclusion of an inter-professional agreement and briefly it looked as though for the first time in 10 years such an agreement would be reached. In particular, A. Leysen, the new president of the Belgian employers federation (VBO-FEB), has tried with a number of proposals to establish a new alliance between employers and employees. In vain, however, since the trade unions, particularly the Socialist ABVV-FGTB, were of the opinion that the proposals of the employers contained insufficient guarantees. With the result that the Government, as in previous years, imposed the framework for consultation matters in its social recovery-law, and also that negotiations were transferred from the national level to the sectorial and company level, the very practice the trade unions were trying to avoid.

Neither did the trade unions succeed in 1984 in converting their strategy, which had become defensive since the beginning of the economic crisis, into an offensive one. The powerlessness of the two main trade unions can be ascribed partly to their divided attitude towards government policy. Although the Walloon wing of the Christian trade union, ACV-CSC, disagrees with the recovery and contribution policy as conducted by the Martens V Government, the national leadership maintained its position of tacit approval. The Socialist trade union ABVV-FGTB rejected the « neo-Liberal » government policy but so far has not succeeded in setting up actions which could endanger the coalition. The strikes against the Budget Savings Plan, organized by the ABVV-FGTB, have illustrated this once again.

The trade unions have also to watch passively how the Government, particularly on the insistence of the Liberal coalition partner, went ahead with the « deregulating » of social legislation. As far as the reorganization of labour is concerned (by means of the Hansenne experiments), the employee organizations have somewhat softened their initially rigid attitude. Labour schemes outside the legislation are accepted on condition that they lead to an increase in employment and can be jointly controlled by the trade unions. Nevertheless, the union movement still lacks a clear and convincing project on reorganization and redistribution of labour in a society with high unemployment and new technologies.

More than once the Government has stressed in the previous year that its economic recovery policy is beginning to yield social results. « The stabilization of unemployment » in 1984 is put forward as proof for this.

When unemployment is expressed in the number of benefit-entitled unemployed, one can indeed talk about a stabilization. At the end of 1984 there were 505,505 completely benefit-entitled unemployed, 2,000 fewer as compared to the end of 1983. This, however, does not mean that employment has increased. Upon close investigation it is in fact revealed that the stabilization of unemployment is the result of a number of factors which do not have a great deal to do with the situation on the labour market.

3.1. Trade unions and the Budget Savings Plan.

Negotiations concerning a new inter-professional agreement found their source in the reactions to the Government's Budget Savings Plan. As with previous contribution measures, the Christian and Socialist trade unions once again reacted quite differently. The ACV-CSC did not reject the contribution policy as such but stressed that « efforts should be distributed in a balanced way over all population categories », while the ABVV-FGTB completely rejected the austerity policy of the Martens V cabinet as « a policy of social regression and impoverishment ». When the Government announced the guidelines of its Budget Savings Plan, a sharper note could be detected in the reaction of the ACV-CSC than had previously been the case. The Council of the ACV-CSC, the highest executive body of the Christian trade union, judged the new savings proposals « unacceptable » because they « contained fundamental imbalances, affecting the least privileged ». Contrary to the ABVV-FGTB, which categorically rejected the plan, the ACV-CSC insisted on negotiations with the Government in order to obtain amendments. To this end it drew up a nine-point programme in which the Christian trade union formulated its main objectives and demanded an answer from the Government before approval of the plan in Parliament. The ACV-CSC obtained its answer in the final speech of Prime Minister W. Martens at the end of the debate in the Senate. In this, the Prime Minister announced the amendment of a number of measures in the direction desired by the ACV-CSC. For example, the Government decided not to prolong the school leavers' waiting time before they can draw unemployment benefits (once more) and not to decrease the income of co-habiting unemployed (once again). However, the Government did not grant the most fundamental demand of the ACV-CSC, namely the generalization of the 38-hour week by the end of 1985. The Government answer only mentioned that « the social partners would be asked to discuss the introduction of the 38-hour week by the end of 1986 ». Although the ACV-CSC Council had demanded satisfaction on the totality

of its objections, the Executive, responsible for the day-to-day management of the Christian trade union, was satisfied by the amendments made by the Government in the Budget Savings Plan. The attitude of the ACV-CSC leaders was not shared to the same extent by the Council. Only a small majority gave its consent to the results obtained. The ACV-CSC President J. Houthuys, therefore, was obliged to demand a new round of consultations with the Government concerning their employment policy, for which the Christian trade union would contact the Socialist trade union. The ACV-CSC Council however rejected participation in the 24-hour strikes of 3rd and 10th April, called by the ABVV-FGTB in the meanwhile, because these actions, according to the Christian trade union, were part of a « political and electoral attitude ». The appeal of the ABVV-FGTB to the Christian trade union members to participate in its actions and so express their dissatisfaction about the attitude of the ACV-CSC leadership was only answered well on the first day of the strike. For the rest, these strikes showed the same pattern as all previous actions organized by the Socialist trade union: greater willingness to strike in Wallonia and the public sector than in Flanders and the private sector. After the unsuccessful second day of strike, the ABVV-FGTB decided to organize a March on Brussels, an idea which it later on abandoned because the Christian trade union, as with the strikes, was not prepared to participate in this action. Both trade unions manoeuvred themselves into an impasse: the ABVV-FGTB because it rejected the Budget Savings Plan entirely but was unable to organize national actions against it, and the ACV-CSC because it accepted the imposed income moderation but nevertheless demanded additional measures for employment, without wanting to resort to strikes as a means of pressure. No doubt at the insistence of more militant elements, a solution was sought and found in a joint statement, containing a compromise acceptable to both ABVV-FGTB and ACV-CSC. After difficult negotiations they succeeded on 18th April in working out a joint text containing the priorities for further social consultation.

3.2. Negotiations concerning an inter-professional agreement.

In the succinct joint memorandum of 18th April, the trade unions insisted on an inter-professional agreement in which employers would enter into concrete obligations concerning the promotion of employment, and the Government was asked to replace the (linear) index contribution of the Budget Savings Plan by (progressive) increases in social contributions. The Government reacted very coldly to the second demand, of which it « took note » and invited the social partners to start consultation on an inter-professional agreement.

During the month of May, the first negotiations took place. They resulted in the willingness of employers and employees to negotiate, without intervention from the Government, an agreement of which the sectors themselves would be able to determine the modalities. From its side, the Government let it be understood that, failing an agreement between the social partners, it would impose decisions itself. Noteworthy during this first round of negotiations was the proposal by A. Leysen, the new President of the Employers' Federation (VBO-FEB), which in social negotiations normally takes a defensive and wait-and-see attitude, that employment in the private sector be maintained at the level of March 31st 1984. A proposal not to be sneered at since the Government had calculated a loss of 40,000 jobs in its Budget Savings Plan. Nevertheless, the trade unions were not convinced. Their predominant fear was that the employers' proposal would delay the creation of an inter-professional agreement and would corrode its content. A second proposal by the VBO-FEB to create 100,000 new part-time jobs in the period 1985-1987 met with no success either. Once again, the trade unions did not find their demand for redistribution of labour by means of shortening working time and additional job creation reflected in this proposal. From the reactions of the trade unions it became clear, however, that the shortlived common front was beginning to crumble. Although both trade unions insisted on shortening working time, the Christian trade union rejected the AVBB-FGTB demand for a generalized introduction of the 35-hour week.

Due to discord between the trade unions, the employers managed to keep the initiative in the final phase of the social consultation. On 12th July, the social partners reached agreement on a draft proposal which the ACV-CSC leadership was prepared to « defend » and the ABVV-FGTB would « submit » to its members. The agreement reached was mainly based on a third and « maximum » proposal by the VBO-FEB. It contained three guidelines : promotion of part-time labour, freeing 1.5 % of the total wage bill in 1985 and 1986 for shortening working time, additional job creation or wage increases, and the prolongation of the employment agreements with the 3-3-5 formula) (cf below) concluded in 1983 for the period 1985-1986. The trade unions obtained the replacement in the 12th July agreement of the vague term part-time labour by half-time labour and the addition of the negotiation per industrial sector of the 38-hour week. An important point in the agreement was the recognition by the two trade unions that the competitiveness factor be taken into account and the acceptance of increased flexibility in industrial management.

Although for the first time in ten years the employer and employee organizations had succeeded, without government intervention, in working out such an agreement, it was too early to talk about a new start in the « traditional » consultation. Indeed, the draft agreement contained a number of vague points on which later a difference in interpretation arose, so that the ACV-CSC and the ABVV-FGTB, for whom the agreement was far from being a victory, on 4th September sent a joint memorandum to the employer and trading organizations with their interpretation of the text. The chance that the trade union sections would approve the 12th July agreement without further ado was indeed not increased by this memorandum. On 14th September, the verdict was passed. The ACV-CSC council approved the agreement in principle by a 2/3 majority, on condition that the employers accepted the joint interpretative memo, while the ABVV-FGTB in a Special Congress « unanimously », but without a vote, rejected the agreement. The negative decision of the ABVV-FGTB came as no surprise. Even before the congress several executive members of the Socialist trade union had declared that rejection of the draft agreement was a political act against the Christian-Democratic-Liberal coalition. The final discussion between the social partners and the Government on 5th October about resuming negotiations one more time, did not lead ABVV-FGTB to alter its standpoint.

As an inter-professional agreement was no longer possible, the Government determined, in a social recovery-law, the limits within which employers and employees could conclude sectorial and company agreements. For the setting of these limits, the Government largely based itself on the principles of the agreement reached on July 12th. The negotiations on the matter had thus not entirely been for nothing.

3.3. *The organization of labour.*

Since the beginning of the economic crisis, the organization of labour has become a new discussion theme in social consultation. Employers especially insist on a relaxation of what they call the much too rigid social legislation, making it impossible to react dynamically to a fast-changing economic situation. Initially, the trade unions refused to consider any changes in the social legislation, together with social security, the monument of their year-long social struggle, because, according to them, they were synonymous with social regression. Gradually however, the employee organizations have had to give up their negative attitude.

The demand of the employers for social deregulation indeed not only found a willing ear with the Liberal coalition partners, but also the Christian-Democratic parties seemed to be won over to what they call a more flexible organization of labour. For the Minister of Employment and Labour, M. Hansenne (PSC), a representative of the working class wing of the French-speaking Christian Democrats, the reorganization of labour is one of the main objectives of his policy. The starting point of Hansenne's policy is the assumption that unemployment can no longer be solved by traditional remedies. Therefore, a new organization of labour has to be found, reconciling the economic objectives with the social ones: on the one hand, a more efficient use of production means by a redistribution of working time, and on the other, a decrease in unemployment by additional job creation, necessitated by increased production.

In this context, the first so-called Hansenne experiments were set up in 1983. The aim was to start, on a small scale, with new forms of labour systems: with the agreement of the Minister, the employers and the employees, labour and social legislation can be deviated from, on condition that working time gets reduced and additional jobs are created. In 1984, 29 experiments were running. An evaluation showed that these experiments were not an undivided success. The shortening of working time and the creation of additional jobs, as opposed to the redistribution of labour, seem to have been forgotten.

In the social recovery-law, the legal foundation was laid for « career interruption » and « remunerated educational leave » which, like the Hansenne experiments, are Christian-Democratically inspired proposals for the reorganization of labour. Career interruption implies that each employee is given the chance to withdraw for a specific period of time from the labour market while maintaining the right to take up his job again afterwards. The condition is the replacement of the employee by a (benefit-entitled) unemployed person. Educational leave offers the employee the chance of freeing himself for further training for a period of time with compensation. Other measures in the social recovery-law aim at promoting part-time labour with a system comparable to that of career interruption.

In the social recovery-law a number of stipulations have also been taken up which fit in with the realization of a more flexible social legislation, an issue which mainly the Liberal coalition partners have been pushing. This implies a more flexible compensation system in the case of dismissal, the lengthening of training periods in job contracts, the relaxing of the regulations governing overtime, the reduction of the number of protected employees and the possibility of concluding job con-

tracts in which working time is not specified by the week but by the year.

3.4. *The « stabilization » of unemployment.*

The introduction of the above mentioned labour systems must contribute to the absorption of unemployment. The Government is indeed of the opinion that its policy in the matter is beginning to yield results. Repeatedly, members of the Government and politicians of the majority parties have pointed to the fact that after the slowing down of the rise of unemployment in 1983, unemployment stabilized during the last year. A statement which they support by unemployment statistics, which indeed show that at the end of 1984 there were 505,000 unemployed (12.0 % of the active population), 2,000 less even than in December 1983. What the Government does not mention, however, is that this figure relates to the total of complete unemployed, entitled to unemployment benefits. In this figure are not included those who are partly unemployed, those taken up in a government job opportunity and absorption scheme, those on early retirement, and those excluded from unemployment benefits for one or other reason. If all these categories are added to the number of complete benefit-entitled unemployed, it turns out that about 914,000 Belgians (or nearly 20 % of the active population) are without a full job.

The stabilization in the number of complete benefit-entitled unemployed can be explained in the first place by a slowed down growth in the size of the labour force. The raising of the school-leaving age, which the Government decided upon in 1983, and the lower birth rate have led to a decrease in job demands. Besides that, employment in government absorption schemes has been drastically increased since September 1983 (more than 21,000 unemployed). A third reason is the fact that an increasing number of unemployed try to escape unemployment by accepting a part-time job and thus get deleted from the statistics of the benefit-entitled unemployed (about 35,000 unemployed).. Finally, the « stabilization of unemployment » can be explained by the slight improvement in the market situation. The decrease in job opportunities in the private sector was to have ceased in 1984. To what extent this positive evolution can be explained by the 5-3-3 agreements imposed by the Government in 1983 (3 % additional job creation for 3 % wage contribution and 5 % working-time reduction) or by the improvement of the economic situation, pushing companies to take on more people, cannot be deduced from the available statistics. According to the Government, the 5-3-3 agreements have resulted in 30,000 additional jobs.

4. The missile question.

Just as in previous years, the question of whether Belgium, in accordance with the NATO double-track decision of 1979, should proceed to install 48 Cruise-missiles also caused its share of political turbulence in 1984. This time no big demonstrations occurred during this review year, but there was an « updating » of the CVP point of view on the matter.

An interpellation of the SP Chamber majority-group leader, L. Tobback, brought the placement of Cruise missiles back on the political agenda. L. Tobback attacked the « ambiguity » of the Government in this matter since preparatory work on the military base at Florennes was being continued, while the Government had not as yet decided to install the nuclear missiles. So far, the Government had carefully avoided taking a stand in the matter. Nevertheless, a decision could not be postponed for much longer since the Government at its latest half-yearly evaluation, scheduled for December, had to let NATO know its final decision. The Liberal parties were of the opinion that the NATO-installation scheme should be respected, which implied a positive decision at the evaluation in December so that, as planned, the first missiles could be installed in March 1985.

As the evaluation date neared, more and more voices could be heard among the Flemish Christian Democrats that once more the final decision should be postponed. The pressure of the Christian peace movement and social organizations, which were against the installation of nuclear missiles, on the CVP was certainly no stranger to this situation. The official standpoint of the party, however, was that the NATO double-track decision should be adhered to, albeit with the addition that « as long as there is a chance » of the disarmament talks being satisfactory, the Belgian Government does not have to make a definitive choice.

The announcement of the resumption of disarmament talks between the two super-powers was for the CVP a welcome opportunity to update its standpoint. On 24th November the CVP leadership, two days later followed by the party bureau, decided that the Government did not have to give the go-ahead at the coming evaluation for the « deployment of Cruise missiles ». A remarkable fact was that this updated position came into being without the presence of CVP Minister of Foreign Affairs, L. Tindemans, a faithful North Atlanticist and a supporter of the placing of the missiles, at the party meeting in question. The amended CVP position came into existence mainly from pressure by the CVP youth and the working class wing.

The final decision of the CVP could thus be deferred until the results of the new disarmament talks were known. CVP Chamber majority-group leader, L. Van den Brande, went one step further by declaring on 28th November that, as far as the CVP was concerned, there was no fixed date at all in the missile matter. At the same time, he let it be understood that the preparatory work at Florennes should be stopped. The new CVP position did not, however, have the approval of the Minister of Foreign Affairs, L. Tindemans, the Liberal coalition partners and, last but not least, NATO. For L. Tindemans, the new position of the CVP was the position of the party and it was the Government's responsibility to take a decision in this important matter. According to the French-speaking Liberal Vice-Premier J. Gol, the CVP had given way to « the pressure of the SP and the peace movement » and its attitude showed « electoralism ». Moreover, according to J. Gol, the changed CVP position was in contradiction with the NATO double-track decision. In NATO circles it was said that « Belgium's allies were beginning to seriously worry » about the possibility of postponement of the government decision and that an effective deferment would weaken the position of the USA at the disarmament talks.

Prime Minister W. Martens was able to prevent an impending break in the coalition by first organizing a top meeting with his Vice-Premiers, then with the presidents of the French-speaking Government parties and finally with the presidents of the Flemish Christian Democrats and the Liberals. The coalition partners unanimously accepted the compromise worked out by the Prime Minister. It stipulated that the evaluation planned for December be postponed and would take place « during the first trimester » of 1985. It was understood that this evaluation would take place after a working visit of the Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs to the American President on 14th January 1985.

This new problem concerning the missile question showed once again the end of the consensus on Belgian foreign and defence policy, which had not been challenged until the middle of the seventies. The debate has indeed gradually transcended the question of whether or not to install the 48 Cruise missiles. The accent in the discussion has been put more and more on the position of Belgium, and other West-European states in the NATO pact, dominated by the Americans. This position is questioned increasingly by the Flemish Socialists, in particular.

5. Updating of the Government agreement.

The question of the missiles was by no means the only problem causing tensions in the coalition during the fall. Some of the other friction points have been mentioned earlier : the slowed down treatment of the recovery-laws, the riot over the rental law, the Happart affair and the expected rulings of the Council of State in the complaints against political mandatories in the Brussels satellite municipalities. The coherence of the coalition was further put to the test by the Liberals, who started insisting more and more loudly on a tax reduction, and by the PSC and the PRL, who demanded a stronger French-speaking presence in Belgian Foreign representation. Christian Democrats and Liberals also had a number of priorities which they wanted to see realized before the next Parliamentary elections. Prime Minister W. Martens tried to resolve the situation by announcing an « updating » of the government programme by the end of December. Due to difficulties with the treatment of the social recovery-law in the Chamber, the Government did not get much further than preliminary talks about the adaptation of its programme.

It all started at the beginning of November, when PSC President G. Deprez announced that he thought a « course correction » of the government programme was necessary. According to G. Deprez, the Government had to work out a majority strategy for its last year of office ; otherwise, there was no further reason for the PSC to continue the coalition. He insisted that the Cabinet take the least privileged, the new poor and the marginal elements in society more into account in its policy. It was no coincidence that the PSC came up with this priority. During the last few months of the year, articles regularly appeared in the press about signs of « new poverty » in Belgian society. In a Government containing Liberals, it was, according to G. Deprez, necessary for the Christian Democrats to pay extra attention to social justice, which was being put at risk by the « Liberal offensive » of recent years. In the context of the secondment of the Minister of Finance and Foreign Trade, W. De Clercq (PVV), to the EEC as replacement for E. Davignon (PSC), the demand of the PSC President for a greater French-speaking presence in Belgian foreign representation was also very concrete. Subsequently, the French-speaking Liberals associated themselves with this PSC demand. The PVV, on the other hand, was of the opinion that a Flemish Liberal minister ought to be replaced by a party member. The CVP agreed to this, as long as the Minister of Transport, H. De Croo (PVV), would not replace W. De Clercq, since

the first-mentioned Right Honorable Liberal had shown himself to be in favour of a Liberal-Socialist coalition.

Both the PVV and the PRL also thought it high time that taxes were reduced, the central plank of their 1981 election campaign, precious little had come of which, due to successive contribution measures. Quite the reverse, since fiscal and para-fiscal pressure had risen sharply under this centre-right coalition (cf above). The Liberal parties proposed that a four-year programme of tax reduction be drawn up, to be realized in terms of, among other things, an indexation of the tax scales and a lowering of the marginal tax rates. Although the CVP in its answer to this referred to the 1983 budget law, in which the Government stipulated that an indexation of the tax scales would only be feasible when the nett amount to be financed was reduced to less than 9 % of the GNP, the Christian Democrats could not resist the electoral temptation of associating themselves with this Liberal demand. The CVP added, however, that the lowering of tax pressure should in the first place be aimed at families, and that it could only be implemented as of 1986, and not 1985, as demanded by the Liberal parties. Besides tax-reductions, PVV President, G. Verhofstadt, also wanted there to be measures for a « new political climate ». The reason for this, according to the President of the Flemish Liberals, was the tarnished reputation of politicians in the eyes of the people. The PVV put forward a number of proposals in respect of this, such as the expansion of petition-rights, the introduction of the referendum, the abolition of the obligation to vote and the depoliticization of public office, all of which were to counteract the political deterioration. To this list of priorities for the last year of the Government's term, the French-speaking Liberals added the fight against violence and terrorism. Other points on which the Government, according to the coalition partners, ought to work were: ending the broadcasting monopoly (CVP and PVV), increasing family allowances (CVP and PSC), reforming the adoption legislation (PSC and PRL), introducing a legislature government (PSC), and promoting employment (CVP and PSC). The Government parties evidently wished, by means of these proposals, to rectify a number of negative aspects of Government policy before the imminent Parliamentary elections.

To the Prime Minister fell the unenviable task of distilling from this laundry-list of priorities a programme in which all the coalition partners could find some of their concerns reflected. In discussions with the Vice-Premiers and the Presidents of the majority parties, W. Martens explored the possibilities of a balanced compromise. On 7th December, he announced the updating of the Government programme which was to be

deliberated upon on 27th and 28th December. Due to the discussions on the draft social law bill in the Chamber being deferred, the amendment of the Government programme was postponed until the beginning of 1985. What Government leaders did do was to prepare the operation over Christmas and the New Year, and it was agreed that a first list of top priorities should be laid down. The central question in all this was whether the Government would succeed in reconciling the budgetary repercussions of the proposals, estimated at 22 to 55 billion BF, with the proposed reorganization of Government finances.

6. The evolution of the political parties.

Since the Parliamentary elections of 8th November 1981, there has been a remarkable amount of movement in the Belgian political parties. At that time, the Christian Democrats suffered a historic setback. For the first time in the postwar period, their Parliamentary representation fell to the level of that of the Socialists. The Liberals equalled their highest postwar score, and moved into second place in each region. Further noteworthy results of these elections were the appearance of the Green parties in Parliament, and the considerable losses of the FDF, in which this linguistic party lost the dominant position it had enjoyed since 1971 in the Brussels region. In the European elections, held in this review year, important shifts in voting behaviour again took place, particularly in Flanders. It would as yet be premature, however, to claim that these electoral movements will entail a thorough reshuffle of the political cards. What is certain, however, is that various parties are working on strategies to re-draw the political map on the basis of this changed electoral behaviour.

After their disastrous showing at the 1981 elections, the Christian Democrat parties have been in search of a new image. So far, the re-definition of their Christian Democrat identity has yielded few results. In the European elections, the Flemish Christian Democrats suffered a tremendous loss, for the third time in succession, and at three different governmental levels: national in 1981, municipal in 1982 and European in 1984. In contrast to the 1979 European elections, when nearly half of the Flemish electorate voted on the Christian Democrat ticket, they were now only able to hold down one-third of the Flanders votes, as also was the case in the 1981 Parliamentary elections. Even granted that the CVP did not produce its most popular candidates and that it conducted a low-key election campaign, the result cannot hide the ongoing crisis in the party. The powerlessness of the CVP can be

largely accounted for by the main issues which have dominated the political scene since the end of the seventies, and which make it impossible for the party to take the offensive. On each occasion, these issues divide the party into two camps: a middle class and a progressive one, as over socio-economic problems; a unitary and a radical Flemish one, as over communitarian problems; a policy-oriented one and a programme-oriented one, as over the missile question. It goes without saying that such contradictions corrode the model of solidarity or harmony on which party doctrine is founded. The numerous publications and initiatives for the renovation of the Christian Democratic conceptual heritage have contributed little or nothing to solving the problems with which the party is faced. Quite the opposite: it looks as though stronger stress on the Christian basic values widens rather than narrows the rift between programme and leadership. The missile question fully illustrates this. In this matter, the party is in a sense caught between its official standpoint, which closely adheres to the NATO double-track decision, and the rejection of the missiles on moral grounds by the majority in Christian public opinion and social organizations.

The relationship between the Flemish Christian Working Movement, ACW, and the CVP has been problematic since the formation of the centre-right Martens V Cabinet. The growing irritation at certain levels of the movement over the political attitude of the ACW, which has exclusively been conducted through the CVP since 1945, led the ACW leadership in 1983 to organize an investigation into the ACW-CVP relationship. The results of this enquiry contained few surprises. Seventy-five percent of the ACW branches are in favour of continued cooperation with the CVP, on condition that the movement obtains more say in the programme and representation in the CVP. Fifteen percent of the branches are in favour of the formation of an independent Christian Workers Party. Formulae such as Progressive Front formation and political pluralism (i.e. political action via different political parties) were rejected. This has clearly revealed the problem of the ACW and CVP, but has by no means solved it. The ACW leadership has the difficult task of strengthening its presence in the CVP, while the party has to be able to maintain a balance with other « classes » (farmers and middle classes). Besides that, the initiatives to be deployed by the ACW militants who want a break with the CVP, are awaited with great expectation.

The situation is different for the French-speaking part of the country where the Christian Workers Movement, the Mouvement Ouvrier Chrétien (MOC), already decided at the beginning of the seventies no longer to entrust the political realization of its programme solely to the French-

speaking Christian Democratic party. The MOC opted for political pluralism but this formula turned out to be a disaster. After the 1981 Parliamentary elections, the MOC formed a new political movement, Solidarité et Participation (Solidarity and Participation) (SeP), which decided in 1983 to become a political party. In 1984, this new party got down to work on its programme. In it, three guidelines can be found. On the institutional level, a federalist standpoint is taken, on the ideological level a pluralist one, and on the socio-economic level a progressive one. Further, the SeP pleads for the formation of a progressive majority in Wallonia for which negotiations with other parties and politicians will be set in motion. The MOC called on its members not to vote for the PSC at the European elections and the CSC issued a similar appeal.

The heavy criticism by the MOC on the socio-economic policy of the Martens V Government and the formation of the SeP has not left the French-speaking Christian Democratic party, the Parti Social Chrétien (PSC), entirely indifferent. The attention of the PSC during the fall on the new poverty and related social problems (cf above), was an expression of this concern. For the rest, PSC President G. Deprez is already more than happy with the maintenance of the status quo for his party. After the 1981 elections, there was great fear among the French-speaking Christian Democrats of a bipolarization in Wallonia between the Socialist party, on the one hand, which, in its struggle to form a left majority, was attempting to attract the working-class wing of the party, and the Liberals, on the other hand, who were trying to attract the right wing. At the European elections, the PSC obtained 19.5 % of the votes in the French-speaking electorate, 1.8 % less than in 1979 but nevertheless a slight rise of 1.4 % as compared to 1981. The fact that the PSC recovered somewhat from its heavy losses in 1981 was, for President G. Deprez, proof that there is still room for a centre party in Wallonia. Furthermore, G. Deprez seems to have succeeded in reducing tensions between the different « familles » (tendencies) to a minimum. Indeed, since he took over the Presidency of the PSC, the « familles » have refrained from taking public stands.

The big winner in the European elections in Flanders was the Socialist Party (SP). In comparison with 1979 and 1981, their electorate increased by a third. This marked the end of the apparently irreversible steady electoral decline of the Flemish Socialists which started at the end of the fifties. The SP's great leap forward was mainly due to the immense personal success of its President, K. Van Miert, who, single-

handedly, gained half of the votes cast for the Socialist Party. Since K. Van Miert took over the Presidency of the party in 1977, he has given the SP's programme a sharper edge, particularly when it comes to socio-economic themes and foreign and defence policy, he has departed from the unitary course followed by his predecessors, and on an ideological level, he is in favour of greater openness in party affairs. In 1984, the SP took a further step in its « Breakthrough strategy », with which the party is trying to attract unattached progressives and Christian workers, by accepting the principle of « open candidate lists ». This principle implies that progressive non-party members can be candidates on a SP list. The party already applied this principle prior to its approval at the congress of 17th-18th November, by giving the fourth place — the fighting position — on its Euro-list to the priest and non-party member, J. Ulburghs, who was also elected. The Breakthrough strategy, however, does not have the approval of the complete party. Indeed, the main problem for the party remains the degree to which the programme and organization innovations, advocated particularly by the party leadership, will find acceptance with local branches and federations, often still founded on traditional Socialism.

The French-speaking Socialist Party, the Parti Socialiste (PS), put the Voeren burgomaster, J. Happart (cf above), also a non-party member, on its European election-list. J. Happart did very well at these elections. The votes cast against his name accounted for almost a third of the PS total. The electoral progress of the party, +6.6 % as compared to 1979, and +2 % as compared to 1981, can also be almost completely accredited to him. The election of J. Happart as European Member of Parliament also had its less pleasant consequences. It directly sparked off a conflict between the two Socialist parties and an internal party wrangle. The President and list-topper of the Flemish Socialists at the European elections, K. Van Miert, refused to sit in the European Socialist group with the Voeren burgomaster because of the latter's attitude towards the Flemish in his municipality. The list-topper of the French-speaking Socialists, E. Glinne, was initially reluctant to make his participation in the activities of this group conditional upon the inclusion of J. Happart, as previously demanded by the PS leadership. As a consequence of this, E. Glinne was barred from the party bureau by the party leadership. The conflict came to an end in September, when J. Happart announced that he would become a member of the PS, and as a result automatically became a member of the Socialist group in the European Parliament. For K. Van Miert, this decision implied, in accordance with his previous

declarations, that he could no longer participate in the activities of the group, with which he maintained only an « administrative link ».

The fact that J. Happart and Y. de Wasseige, President of the radical Walloon federalist party, the Rassemblement Populaire Wallon, joined the PS was a further illustration of the French-speaking Socialists' further progression towards an extreme Walloon nationalism. Indeed, the party congress of 22nd September confirmed the strategy of bundling together all « radical-federalist and leftist forces » in the PS so as to establish a progressive majority in Wallonia. This does not mean, however, that the PS has given up its national aspirations. President G. Spitaels has left the door open to participation in national government, even with Liberals. Hence, no doubt, the fact that the PS programme is less sharply defined in socio-economic and foreign and defence areas than that of the Flemish Socialists.

The defeat of the Flemish Liberal Party, the Partij voor Vrijheid en Vooruitgang (PVV), was a further remarkable result of the European elections. In comparison with the 1979 elections, the PVV lost only 7 % of its voters, but, compared to the 1981 Parliamentary elections, it lost no less than 32 %. With this defeat, the PVV lost its status of second party in Flanders, acquired in 1981. The appeal of the party President, G. Verhofstadt, shortly before the European elections, to the CVP and VU voters for the formation of a Liberal front against Socialism, turned out to be unsuccessful. G. Verhofstadt's argument, that Liberal parties traditionally score lower at European elections, was contradicted by the result of its French-speaking sister party, which gained votes. More plausible is the hypothesis that a part of the Conservative electorate, which the PVV took away from the CVP in 1981, returned to the Christian Democrats. No doubt, these voters were disillusioned by the fact that the PVV has not as yet been able to fulfil the fiscal promises which it made during its 1981 election campaign. Hence, the fact that after the European elections, the Flemish Liberals pleaded with even more insistence for a tax reduction, to come into effect before the 1985 Parliamentary elections (cf above). The feasibility of other PVV proposals, which fit into the neo-Liberal ideology with which President G. Verhofstadt is trying to impart a new impetus to his party, is equally problematic. In 1983, for example, the PVV announced with great fanfare a series of bills which were supposed to put an end to « trade union excesses ». Up to now, very little has come of this, and it is feared that the proposals for a new political climate put forward in 1984 (cf above) will meet the same fate.

Judging from the overall result, the French-speaking Liberal party, the Parti Réformateur Libéral, came out of the European elections greatly

strengthened. With 24.1 % of the votes of the French-speaking electorate, the PRL obtained 5.5 % more than in 1979 and 2.5 % more than in 1981. This gain was, however, mainly due to the good result in the Brussels region, where the Schaarbeek burgomaster and People's Representative, R. Nols, who resigned from the FDF in 1983 but as yet is not a member of the PRL, brought many votes to the list. The popularity of R. Nols with the Brussels electorate is based on his controversial policy, not void of racist undertones, with respect to immigrant workers in his municipality.

Less eye-catching than the PRL, but by no means less effective, is the influence of the French-speaking Liberals on Government policy, particularly due to their Vice-Premier and Minister of Justice and Institutional Reforms, J. Gol. After the Prime Minister, J. Gol is no doubt the most important figure in the Martens V Cabinet. Examples of the way in which he applies Liberal ideology to Government policy can be found in the rental law (cf above), the law on aliens and the introduction of the so-called penal transaction or « pay-justice ». This latter implies that the public Prosecution can from now on to come to an amicable settlement for all offences which in theory are punishable by the law up to a maximum of five years. The most contested aspect of the law on aliens is the stipulation that the Minister of Justice can prohibit foreigners, not belonging to EEC countries, from settling in a certain municipality, when the increase of the foreign population in that municipality « constitutes a danger for the general interest ». In passing this law, J. Gol met the wish of a number of burgomasters in the Brussels area who wished to slow down the influx of immigrant workers into their municipality.

The fact that the Brussels Communitarian Party, the Front Démocratique des Bruxellois Francophones (FDF) is on a downward slide, was shown once more at the European elections. A global comparison of its result with the 1979 elections is not possible because the FDF then formed a cartel with the Walloon federalist party, the Rassemblement Wallon (RW). In the Brussels electoral wards, the FDF obtained 16.5 % of the votes, or less than half of the maximum score which this party achieved no farther back than 1978, namely 35.5 %. The FDF, therefore, celebrated its 20th anniversary in low key. The crisis in this party was shown by the fact that the President, L. Outers, elected in 1983, made way for G. Clerfayt in this review year. G. Clerfayt won over S. Moureaux, who prior to that had caused consternation by abandoning the FDF demand that Brussels be a full-fledged third region and by no longer excluding the idea of negotiations with the city's Flemish residents. From the election of G. Clerfayt,

a traditional FDF hard-liner, it became clear that the party still favours the old programme, even though it has failed to convince the electorate any longer. The RW has nearly completely disappeared from the electoral map. With 2.3 % of the votes of the French-speaking electorate, this party reached its electoral nadir.

For the Flemish communitarian party, the Volksunie (VU), the European elections were not an immediate success either. Though this party improved its result as compared to 1979 (+4.2 %), it lost as compared to 1981 (-2.2 %). In 1984, the VU celebrated its 30th anniversary, which was an opportunity to repeat its demands for a thoroughgoing federalism of the Belgian state. In this, the VU is stressing more and more the economic aspects of such a reform, thus reflecting the change which has occurred in the programme of the Flemish Movement.

Both in the North and the South of the country, the Green parties made considerable progress at the European elections. In Flanders the Ecologists gained a total of 7.1 % of the votes, in Wallonia 9.9 %. This confirmed their breakthrough at the 1981 parliamentary elections. Transposed into national election terms, this result means that the Green parties would form a medium-size group.

On 17th December 1984, the Christian Democrat-Liberal Martens V Government celebrated its third anniversary. Although in 1984 there was a constant threat of early elections hanging over the coalition, Prime Minister W. Martens maintained that he intended to go the full term of the legislature with his Government. The recovery of government stability, which was totally non-existent at the end of the seventies, is one of the aspects with which the centre-right coalition has tried to carry out its reversal policy, announced at its formation. More important are no doubt the promised changes on the socio-economic level. The Martens V Government gave priority in 1984 to the reorganization of public finances, after having reestablished during the previous years the competitiveness of Belgian industry, thus achieving its first main objective. The Budget Savings Plan, worked out in March, which has as its objective the reduction of the deficit on public finances to the European average by the end of 1986, also demanded sizeable contributions from the population. This did not mean, however, that the socio-economic debate entirely dominated the political agenda in 1984. Communitarian and other problems cut across government objectives in this review year. For example, an agreement on the Budget Savings Plan could only be reached by the Government after all coalition partners had agreed to accept the communitarian status quo. The poor results at the European elections of the Flemish coalition parties in

particular was another factor putting the coherence of the coalition to the test. During the second half of the year, problems piled up, forcing the Government to update its programme. At the turn of the year, it had not yet accomplished this, leaving the question unanswered of whether or not early elections will be held. But come what may, elections will be held in 1985.

Abbreviations :

ABVV-FGTB	Algemeen Belgisch Vakverbond van België — Fédération générale du Travail de Belgique : General Belgian Trade Union.
ACV-CSC	Algemeen Christelijk Vakverbond van België — Confédération des Syndicats chrétiens de Belgique : General Christian Trade Union.
ACW-MOC	Algemeen Christelijk Werkersverbond — Mouvement ouvrier chrétien : General Christian Workers Association
CVP	Christelijke Volkspartij : Christian Democratic Party (Flemish)
FDF	Front démocratique des Bruxellois francophones : Brussels French-speaking Democratic Front.
KS	Kempense Steenkoolmijnen : Kempen Coal Mines.
PRL	Parti réformateur libéral : Liberal Reform Party (Liberals, French-speaking)
PS	Parti socialiste : Socialist party (French-speaking)
PSC	Parti social chrétien : Christian Democratic Party (French-speaking)
PVV	Partij voor Vrijheid en Vooruitgang : Party for Freedom and Progress (Liberals, Flemish)
RTT	Regie van Telegrafie en Telefoon : Telecommunications Corporation.
RW	Rassemblement wallon : Walloon Rally
Se P	Solidarité et Participation : Solidarity and Participation.
SP	Socialistische Partij : Socialist party (Flemish)
VBO-FEB	Verbond van Belgische Ondernemingen — Fédération des Entreprises de Belgique : Federation of Belgian Industries
VU	Volksunie : The People's Union (Flemish nationalists)

De politieke economie van de overheidsuitgaven in België (1960 - 1983)

door Paul DE GRAUWE,

Gewoon hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Leuven.

★

« Paris vaut bien une messe »
(Henri IV)

1. Inleiding.

De overheidsuitgaven zijn vooral sinds de jaren zestig sterk toegenomen. Daarenboven is de samenstelling van de uitgaven in belangrijke mate gewijzigd. Een vraag die zich hier stelt is welke de invloed is geweest van de politieke kleur van de opeenvolgende regeringen op de expansie en op de samenstelling van de overheidsuitgaven. In dit artikel gaan we in op deze problematiek.

In een eerste sectie bestuderen we de evolutie van de totale uitgaven van de centrale overheid. In een volgende sectie gaan we na hoe de belangrijkste uitgavenposten zijn geëvolueerd, en brengen we deze evolutie in verband met de politieke kleur van de regeringen. In sectie 3 blijven we stilstaan bij de sociale zekerheid. Tenslotte bespreken we enkele verklaringen van de meest interessante bevindingen van deze studie.

De periode die bestreken wordt loopt van 1960 tot 1983. Gegevens vóór 1960 konden voor wat betreft de samenstelling (functionele verdeling) van de staatsuitgaven, niet op consistente wijze opgesteld worden.

De methode die aangewend zal worden is de volgende. We berekenen het gemiddelde jaarlijks groeiritme van het aandeel van de overheidsuitgaven in het BNP tijdens perioden van centrum-linkse en van centrum-rechtse regeringen, en voeren dan een toets uit om na te gaan of de geobserveerde verschillen statistisch significant zijn. Daarenboven gaan we na of andere variabelen en vertragingseffecten een invloed hebben gehad op de groei van de overheidsuitgaven (1).

(1) Eenzelfde methode werd toegepast in een recente studie over de belastingdrukstijging. Zie P. DE GRAUWE, «De politieke economie van de belastingdruk in België», in *Tijdschrift voor Economie en Management*, nr. 3, 1984, blz. 385-396.

2. De totale uitgaven van de centrale overheid.

In tabel I wordt het gemiddeld jaarlijks groeiritme van de uitgaven van de centrale overheid (t.o.v. het BNP) weergegeven voor de periode 1960-1983. We zien dat gedurende de hele periode het aandeel van deze overheidsuitgaven in het BNP gemiddeld met ongeveer 3 % per jaar toenam. Tijdens de regeringsperiodes van centrum-rechts was dit groeiper-

TABEL I

**Gemiddelde jaarlijkse groei van het aandeel van de totale uitgaven in het BNP ;
in percent (1960-1983)**

Hele periode	2,9 %
Centrum-rechtse regeringen	3,4 %
Centrum-linkse regeringen	2,5 %

Significantietoets t-waarde = 1,2

Bron : zie appendix.

(1) De centrum-rechtse regeringen zijn de coalities bestaande uit christen-democraten en liberalen ; de centrum-linkse uit christen-democraten en socialisten. De periodes januari 1973 - januari 1974 en mei 1980 - oktober 1980 kenden coalities bestaande uit de drie grote politieke families. Deze periodes werden noch bij centrum-rechts noch bij centrum-links gerekend. Voor meer uitleg over de berekeningswijze, zie appendix.

(2) De kritische t-waarde is 2,1 (betrouwbaarheidsniveau 95 %). Dus de hypothese dat de twee gemiddelden aan elkaar gelijk zijn kan niet verworpen worden.

centage 3,4 %, terwijl dit laatste « slechts » 2,5 % bedroeg gedurende periodes waarin een centrum-linkse coalitie regeerde. De significantietoets die uitgevoerd werd toont echter aan dat dit verschil niet significant is, m.a.w. dat het aan het toeval kan te wijten zijn (2).

Er stellen zich verschillende problemen met de voorgaande berekeningen. Om te beginnen worden de uitgaven van een bepaald jaar beïnvloed door de beslissingen die genomen werden in het voorgaande jaar. Dit betekent dat bij een regeringswisseling de nieuwe regering de begrotingsbeslissingen van de voorgaande regering (geheel of gedeeltelijk) moet uitvoeren. Om rekening te houden met dit fenomeen werd de reeks van de overheidsuitgaven met een jaar opgeschoven, zodat de verantwoordelijkheid voor de stijging van de uitgaven in een bepaald jaar toegeschreven wordt aan de regering die tijdens het voorgaande jaar aan de macht was. Het resultaat van deze berekening wordt in tabel II weergegeven. Uit deze tabel blijkt dat het verschil tussen centrum-rechtse en centrum-linkse

(2) Het niet significant zijn van dit ogenschijnlijk groot verschil is hier te wijten aan de grote jaarlijkse variabiliteit van deze groeicijfers.

TABEL II

**Gemiddelde jaarlijkse groei van het aandeel van de overheidsuitgaven
in het BNP (1960-1983). (Met vertragingseffect)**

Centrum-rechtse regeringen	3,1 %
Centrum-linkse regeringen	2,8 %
Significantietoets	t-waarde = 0,3

Bron : zie appendix.

kabinetten praktisch is verdwenen. Ook is het verschil statistisch niet significant.

Een tweede probleem heeft te maken met het feit dat een aantal uitgaven sterk conjunctureel gebonden zijn (bijvoorbeeld de werkloosheidsuitgaven). In de mate dat bepaalde regeringscoalities meer dan anderen te kampen hadden met vertragingen in de economische activiteit zullen de resultaten hierdoor beïnvloed worden. Om hiermee rekening te houden werd de volgende procedure gevolgd. Eerst werd een regressievergelijking opgesteld die de groei van het aandeel van de uitgaven in het BNP verklaart door een trendvariabele en door de reële groei van het BNP. Het volgende resultaat werd bekomen :

$$G = 7,49 - 1,28 Y \quad R^2 = 0,55$$

$$(6,80) \quad (5,02) \quad DW = 1,68$$

met G = de jaarlijkse groei (in %) van het aandeel van de uitgaven in het BNP ;

de constante 7,49 is hier als een trendvariabele te interpreteren vermits G een groeicijfer is ;

Y = de jaarlijkse groei van het reële BNP (in %).

(De getallen tussen haakjes zijn de t-waarden).

Uit deze regressieresultaten blijkt duidelijk dat de veranderingen in de economische activiteit (gemeten door de variabele Y) een belangrijke en significant negatieve invloed uitoefenen op het groeiritme van de overheidsuitgaven. Met name tijdens periodes van teruggang van het reële BNP stijgt het aandeel van de overheidsuitgaven in het BNP sneller dan tijdens periodes van expansie. Dit heeft te maken met de automatische stabilisatoren die vooral langs de kant van de sociale zekerheid, de uitgaven sneller doen stijgen in periodes van recessies.

In een volgende stap werd een reeks geconstrueerd die de uitgaven-groei weergeeft die onafhankelijk was van de conjuncturele bewegingen

in het BNP. Deze wordt bekomen door de residu's van de voorgaande regressievergelijking te nemen. Tabel III geeft dan de gemiddelde groei van de uitgaven van de centrale overheid na uitzuivering van het conjunctuureffect. Het blijkt nu dat na een dergelijke correctie, de periodes van

TABEL III

Gemiddelde jaarlijkse groei van het aandeel van de overheidsuitgaven in het BNP, na correctie voor trend en conjunctuur (1960-1983)

	Zonder vertraging	Met vertraging
Hele periode	0,0	
Centrum-rechtse regeringen	-0,7 %	-0,5 %
Centrum-linkse regeringen	0,3 %	0,4 %
Significantietoets (t-waarde)	-1,6	-1,4

Bron : zie appendix.

centrum-rechtse regeringen gekenmerkt werden door een daling van het aandeel van de overheidsuitgaven in het BNP, terwijl het omgekeerde gebeurde tijdens periodes van centrum-linkse regeringen. De statistische significantie van dit verschil is echter beperkt, vooral wanneer we ook hier rekening houden met een vertragingseffect. (In appendix II wordt een regressiemodel geschat waarin verder wordt ingegaan op de significantie van de politieke variabele in de verklaring van de groei van de uitgaven).

Samenvattend kan het volgende gesteld worden. De uitgaven van de centrale overheid stegen gedurende 1960-1983 sneller wanneer België geregeerd werd door centrum-rechtse coalities, dan wanneer centrum-linkse coalities de macht in handen hadden. Dit verschil is echter statistisch niet significant. Daarenboven vonden we dat indien we rekening houden met vertragingen in de toepassing van begrotingsbeslissingen, en vooral indien gecorrigeerd wordt voor de effecten van de conjunctuur op de uitgaven, dit verschil volledig verdwijnt, en zelfs van teken verandert. De statistische significantie van dit verschil is hier echter ook klein, zodat niet uitgesloten kan worden dat het aan het toeval te wijten is.

3. De structuur van de uitgaven van de centrale overheid.

De volgende stap in de analyse bestaat erin de evolutie na te gaan van de verschillende grote categorieën van uitgaven. We zullen hier de indeling van de uitgaven analyseren die bekend staat onder de naam « functionele verdeling van de overheidsuitgaven ». Spijtig genoeg zijn deze cijfers slechts beschikbaar tot 1982 (vanaf 1960).

Dezelfde procedure als in de vorige sectie wordt hier gevolgd. We berekenen voor elke uitgavencategorie de gemiddelde jaarlijkse groei (t.o.v. het BNP) gedurende periodes van centrum-rechtse en centrum-linkse regeringen. De resultaten worden weergegeven in tabel IV. De eerste kolom geeft de jaarlijkse groei van het aandeel van elke uitgavencategorie in het BNP tijdens periodes van centrum-rechtse regeringen, de tweede kolom tijdens periodes van centrum-linkse regeringen. De derde kolom bevat de t-toets die de significantie van de verschillen voor elke uitgavenpost toetst.

Uit tabel IV kunnen de volgende conclusies getrokken worden. Over het algemeen zijn de verschillen in het uitgavenpatroon van centrum-

TABEL IV

Gemiddelde jaarlijkse groei van het aandeel van de verschillende uitgavencategorieën in het BNP (1960-1982), in % per jaar

	Centrum-rechts	Centrum-linkse	T-toets
Algemeen bestuur	2,6 %	-0,1	0,8
Hulp aan buitenland	-5,2	0,4	-1,8
Landsverdediging	-1,0	-0,4	-0,5
Openbare Orde	2,9	2,4	0,6
Wegverkeer	8,9	9,6	-0,2
Spoorwegen	4,1	3,3	0,2
PTT	1,4	6,2	-1,8
Handel en Nijverheid	6,8	5,6	0,4
Onderwijs, cultuur	2,9	3,3	-0,5
Sociale Zekerheid	8,7	3,9	2,0
Volksgesondheid	12,0	7,0	1,5
Volkshuisvesting	4,0	2,3	0,5

Bron : zie appendix.

rechtse en centrum-linkse coalities niet statistisch significant. Weliswaar zijn er een aantal verrassende dingen in deze tabel, bij voorbeeld dat de defensie uitgaven sneller dalen (als % van het BNP) tijdens centrum-rechtse regeringen dan tijdens centrum-linkse regeringen. Verrassend is ook te constateren dat de uitgavenposten met een sterk sociaal karakter zoals de sociale zekerheid, de volksgezondheid en de volkshuisvesting minder snel toenemen wanneer de socialisten in de regering zijn. Deze verschillen zijn echter alleen in het geval van de sociale zekerheid statistisch significant. We zullen dan ook op deze « anomalie » van de sociale zekerheid in een volgende sectie terugkomen.

Om een duidelijker inzicht te krijgen in de invloed van de politieke kleur van de regeringen op het uitgavenpatroon werd een significantietoets (F-toets) uitgevoerd op de verschillen tussen de twee eerste kolom-

men van tabel IV (3). Een dergelijke toets laat ons toe te weten of de structuur van de uitgavengroei verschilde tijdens periodes van centrum-rechtse en centrum-linkse regeringen. De F-waarde die we bekomen is 0.0001, zodat de hypothese dat de twee kolommen van elkaar verschillen moet verworpen worden (4).

De betekenis van dit resultaat kan best door de volgende illustratie verduidelijkt worden. Indien aan een buitenstaander deze twee kolommen (zonder de titel) zouden getoond worden, en indien hem gevraagd werd welke kolom de uitgavengroei weergeeft van centrum-linkse en welke van centrum-rechtse regeringen, dan zou deze buitenstaander hierop niet kunnen antwoorden. Hij zou met evenveel overtuiging de eerste kolom kunnen aanduiden als deze die tot stand kwam tijdens de centrum-linkse regeringen als omgekeerd. Nog anders uitgedrukt de politieke kleur van de regeringen wordt helemaal niet weerspiegeld in de evolutie van de structuur van de overheidsuitgaven.

Een verdere verfijning in de analyse bestaat erin rekening te houden met vertragingseffecten. Zoals in de vorige sectie wordt nu verondersteld dat de verantwoordelijkheid van de uitgavenstijging in een bepaald jaar berust bij de regering van het vorige jaar. We bekomen een nieuwe tabel (tabel V) die de jaarlijkse groei van het aandeel van de verschillende uit-

TABEL V

Gemiddelde jaarlijkse groei van het aandeel van de verschillende uitgavencategorieën in het BNP (1960-1982, in % per jaar (met vertragingseffect))

	<i>Centrum-rechts</i>	<i>Centrum-links</i>	<i>T-toets</i>
Algemeen bestuur	0,7 %	0,4	0,1
Hulp aan buitenland	0,7	-2,3	0,9
Landsverdediging	-0,6	-1,0	0,3
Openbare Orde	1,9	2,7	-1,1
Wegverkeer	9,3	8,5	0,3
Spoorwegen	-3,2	6,1	-2,2
PTT	4,5	7,1	-0,8
Handel en Nijverheid	4,7	7,9	-1,2
Onderwijs, cultuur	2,0	2,9	-1,1
Sociale Zekerheid	6,7	3,8	1,2
Volksgesondheid	7,4	9,5	-0,6
Volkshuisvesting	2,2	5,3	-1,0

Bron : zie appendix.

(3) Een dergelijke toets wordt verkregen door het uitvoeren van een variantie-analyse. Zie bijv. A. MOOD en F. GRAYBILL, *Introduction to the Theory of Statistics*, 2nd Edition, McGraw Hill, New York, 1963, blz. 374.

(4) We hebben ook getoetst of de rijen significant verschillen. Hier vinden we een F-waarde van 5,8. We kunnen dus stellen dat er significante verschillen zijn in de groeiritmen van de individuele uitgavenposten. Deze hebben echter niets te maken met de ideologische voorkeuren van de regeringen.

gavencategorieën in het BNP weergeeft. Ook hier blijken de verschillen niet significant, tenzij in het geval van de uitgaven voor Spoorwegen. Een F-toets van het verschil tussen de twee kolommen levert een waarde van 0.0 op, zodat ook hier de hypothese dat het uitgavenpatroon van centrum-linkse en centrum-rechtse regeringen verschilt, moet verworpen worden.

4. De uitgaven voor de sociale zekerheid.

De uitgaven van de centrale overheid voor de sociale zekerheid vertegenwoordigen slechts een fractie van de totale uitgaven in deze sector. Deze uitgaven van de centrale overheid zijn in feite transfers naar de sociale zekerheidssector die gebruikt worden om de tekorten van het stelsel op te vangen. In 1983 vertegenwoordigden deze overheidstransfers ongeveer een derde van de totale uitgaven voor de sociale zekerheid (5).

In deze sectie bestuderen we het geheel van de uitgaven van de sociale zekerheidssector gedurende 1960-1983. We zullen hier ook de vraag stellen welke de invloed geweest is van de politieke kleur van de regeringen op de totale uitgaven en op de samenstelling ervan?

Tabel VI geeft de jaarlijkse groei van het aandeel van de sociale zekerheidsuitgaven in het BNP gedurende centrum-rechtse en centrum-linkse

TABEL VI

Gemiddelde jaarlijkse groei in het aandeel van de sociale zekerheidsuitgaven in het BNP (1960-1983)

	Zonder vertraging	Met vertraging
Hele periode	4,2	
Centrum-rechtse regeringen	6,1	4,8
Centrum-linkse regeringen	3,5	3,5
Significantietoets (t-waarde)	2,6	1,3

Bron : zie appendix.

regeringen. De eerste kolom bevat de groeicijfers zonder rekening te houden met mogelijke vertragingseffecten, de tweede kolom stelt de groeicijfers voor met vertragingseffecten. Uit deze tabel blijkt dat de sociale zekerheidsuitgaven substantieel sneller toenamen tijdens centrum-rechtse regeringsperiodes. Ook is het verschil tussen centrum-rechts en centrum-

(5) De totale uitgaven in de sociale zekerheidssector bedroegen 862 miljard BF in 1983. De bijdragen van de centrale overheid bedroeg toen 335 miljard BF.

links statistisch significant. Wanneer we echter de verantwoordelijkheid voor de uitgaven van een bepaald jaar volledig leggen bij de regering van het voorgaande jaar dan wordt het verschil tussen centrum-rechts en centrum-links kleiner en daalt ook de statistische significantie.

De uitgaven voor de sociale zekerheid zijn conjunctuurgevoelig. Het is daarom belangrijk te corrigeren voor het effect van conjunctuurschommelingen op deze uitgaven, vooral omdat zoals eerder reeds bleek, centrum-rechtse coalities meestal tijdens recessies regeerden (6). De methode die we hier gebruiken is dezelfde als degene die we eerder gebruikten bij de analyse van de uitgaven van de centrale overheid. Eerst werd een regressievergelijking geschat die de groei van de sociale zekerheidsuitgaven in het BNP verklaart door een trendfactor en door een conjunctuurvariabele (de reële groei van het BNP). Dit leverde de volgende resultaten op :

$$\begin{array}{ll} SZ = 1,67 - 0,60 Y & R^2 = 0,19 \\ (3,79) \quad (-1,83) & DW = 1,88 \end{array}$$

SZ = de jaarlijkse groei van het aandeel van de sociale zekerheidsuitgaven in het BNP ;

Y = de reële groei van het BNP.

De cijfers tussen haakjes zijn t-waarden.

De residuen van deze vergelijkingen werden dan gebruikt als schattingen van de trend- en conjunctuurgezuiverde uitgaven van de sociale zekerheid (7). Tabel VII geeft dan de gemiddelde jaarlijkse groei van deze reeks tijdens periodes van centrum-rechtse en centrum-linkse regeringen. Uit deze tabel blijkt dat zelfs na deze correctie, de uitgaven voor de sociale zekerheid sneller stegen tijdens periodes met centrum-rechtse coalities dan tijdens periodes waarin centrum-links aan de macht was. Dit verschil wordt echter afgezwakt wanneer we rekening houden met verdragings-effecten.

(6) Men kan hier de vraag stellen of deze recessies niet veroorzaakt werden door het feit dat centrum-rechtse regeringen deflatoire politieken hebben gevoerd. Deze interpretatie lijkt onwaarschijnlijk, om twee redenen. Ten eerste waren de recessies van 1967-1968 en van 1975 internationale fenomenen. Ten tweede, blijkt uit een vorige studie hierover dat het budgettair beleid tijdens centrum-rechtse regeringsperiodes niet minder stimulerend is geweest dan tijdens centrum-linkse regeringsperiodes gedurende 1960-1983 (zie P. DE GRAUWE, *op. cit.*).

(7) In appendix 2 worden de resultaten gepresenteerd van een regressieanalyse die op een meer directe wijze de conjunctuureffecten scheidt van de politieke invloeden.

Om een beter inzicht te verkrijgen in de structuur van de sociale zekerheidsuitgaven werden de totale uitgaven uitgesplitst in de vier belangrijkste componenten. De resultaten worden in tabel VIII weergegeven.

TABEL VII

Gemiddelde jaarlijkse groei van het aandeel van de sociale zekerheidsuitgaven in het BNP, na correctie voor trend en conjunctuur (1960-1983)

	Zonder vertraging	Met vertraging
Hele periode	0,0	
Centrum-rechtse regeringen	1,4	0,6
Centrum-linkse regeringen	-0,6	-0,6

Significantietoets (t-waarde)	2,4	1,4
---	-----	-----

Bron : zie appendix.

TABEL VIII

Gemiddelde jaarlijkse groei van het aandeel van de sociale zekerheidsuitgaven in het BNP (1960-1983)

	Centrum-rechts	Centrum-links	T-toets
Ziekte Invaliditeit	5,3	4,9	-0,3
Werkloosheid	22,9	1,4	4,1
Pensioenen	4,1	3,4	0,7
Gezinsbijstand	2,1	0,4	1,7

Bron : zie appendix.

Het meest opvallende in tabel VIII is de enorme stijging van de werkloosheidsuitgaven gedurende centrum-rechtse regeringsperiodes. Minder spectaculair maar toch significant is het feit dat de uitgaven voor gezinsbijstand veel sneller toenamen wanneer centrum-rechtse kabinetten regeerden, dan wanneer centrum-links aan de macht was.

Een correctie voor conjuncturele bewegingen is ook hier belangrijk, vooral voor wat betreft de werkloosheidsuitgaven. Een regressieanalyse uitgevoerd zoals in de vorige secties wijst uit dat alleen de werkloosheidsuitgaven conjunctureel beïnvloed worden. Daarom reproduceren we hier slechts de regressievergelijkingen van de werkloosheidsuitgaven en van de som van de andere sociale zekerheidsuitgaven. Voor de werkloosheidsuitgaven hebben we alternatief de reële groei van het BNP en de groei van het aantal werklozen als verklarende variabelen geselecteerd. Deze laatste variabele geeft een beter resultaat dan de groei van het BNP.

$$\begin{array}{ll}
 W = 30,2 - 6,0 Y_1 & R^2 = 0,34 \\
 (3,9) \quad (-3,2) & DW = 2,0 \quad RHO = 0,2 \\
 \\
 W = 0,3 + 1,0 Y_2 & R^2 = 0,74 \\
 (0,1) \quad (8,2) & DW = 1,96 \quad RHO = -0,14 \\
 \\
 SZ = 3,5 + 0,1 Y_1 & R^2 = 0,13 \\
 (3,0) \quad (0,18) & DW = 1,81 \quad RHO = -0,37
 \end{array}$$

met W = de jaarlijkse groei van het aandeel van de werkloosheids-uitgaven in het BNP ;

Y_1 = de jaarlijkse groei van het reële BNP ;

Y_2 = de jaarlijkse groei van het aantal volledige werklozen ;

SZ = de jaarlijkse groei van het aandeel van de sociale zekerheids-uitgaven, exclusief uitgaven voor werklozensteun, in het BNP.

Tenslotte bekomen we een conjunctuurgezuiverde reeks van de groei van de werkloosheidsuitgaven en berekenen we de gemiddelde groei gedurende centrum-rechtse en centrum-linkse regeringsperiodes (met en zonder vertragingseffecten) (8). De resultaten zijn te vinden in tabel IX.

Tabel IX laat zien hoe de keuze van de specificatie in de correctie voor de conjunctuur de resultaten beïnvloedt. Wanneer echter rekening gehou-

TABEL IX

Gemiddelde jaarlijkse groei van het aandeel van de uitgaven voor werkloosheid in het BNP (1960-1983) (na correctie voor trend en conjunctuur)

<i>Specificatie I</i>	<i>Zonder vertraging</i>	<i>Met vertraging</i>
Centrum-rechtse regeringen	6,8	3,0
Centrum-linkse regeringen	-3,9	-3,1
Significantietoets (t-waarde)	2,5	1,4
<i>Specificatie II</i>	<i>Zonder vertraging</i>	<i>Met vertraging</i>
Centrum-rechtse regeringen	-3,4	-0,2
Centrum-linkse regeringen	1,9	-0,4
Significantietoets (t-waarde)	-2,0	0,1

Bron : zie appendix.

Noot : Specificatie I gebruikt de regressievergelijking met het reële BNP als onafhankelijke variabele, Specificatie II met de groei van het aantal werklozen.

(8) Deze correctie werd niet uitgevoerd voor de andere sociale zekerheidsuitgaven, daar deze niet conjunctuurgevoelig blijken te zijn.

den wordt met een vertraging valt het verschil tussen centrum-rechts en centrum-links weg. De algemene indruk uit deze tabel is dan ook dat het spectaculaire verschil tussen centrum-rechts en centrum-links haast uitsluitend te wijten is aan de verschillende conjuncturele situaties waarin deze regeringen opereerden. We kunnen hier besluiten dat de groei van de werkloosheidsuitgaven niet beïnvloed werd door de politieke kleur van de regeringen.

De evidentie die we in deze sectie verzameld hebben suggereert het volgende besluit. De sector van de sociale zekerheid is niet sneller toegenomen wanneer de socialisten in de regering waren dan wanneer liberalen coalitiepartners waren van de christen-democraten. In feite vonden we dat de sociale zekerheidssector sneller toenam tijdens periodes van centrum-rechtse kabinetten dan tijdens centrum-linkse regeringsperiodes. Voor wat betreft de werkloosheidsuitgaven blijkt dit verschil in hoofdzaak te wijten te zijn aan de verschillende conjuncturele situatie waarin deze regeringen opereerden. Voor andere categorieën van sociale zekerheidsuitgaven wijst de evidentie uit dat deze eerder sneller stijgen tijdens periodes van centrum-rechtse coalities.

Het voorgaande zal menigeen die de programma's van de partijen au sérieux neemt wel verrassen. De socialistische partij maakt sinds jaar en dag van de sociale zekerheidssector haar boegbeeld. Toch blijkt uit de evidentie niet dat wanneer deze partij in de regering is de sociale zekerheidssector sneller in omvang toeneemt dan wanneer de liberale partij in de regering zetelt, integendeel. We komen nog terug op dit verrassend fenomeen om er een verklaring voor te geven.

5. De sociale zekerheidsuitgaven gedurende 1982-1983.

De centrum-rechtse regering die sinds eind 1981 aan de macht is heeft een programma van budgettaire sanering doorgevoerd. In welke mate heeft dit een invloed gehad op de uitgaven van de sociale zekerheidssector? Het antwoord vindt men in tabel X. Het blijkt duidelijk dat het groeiritme van de sociale zekerheidsuitgaven sterk verminderd is in vergelijking met de periode vóór 1982. Gedurende 1982-1983 steeg het aandeel van de sociale zekerheidsuitgaven in het BNP « slechts » met 1,6 % per jaar, terwijl dit groeicijfer 4,2 % bedroeg gedurende 1960-1981. Er is dus duidelijk een vertraging waar te nemen in het groeiritme van de sociale zekerheidsuitgaven sinds 1982, alhoewel deze toch nog sneller blijven stijgen dan het BNP.

Dezelfde tabel leert ons nog iets meer, nl. dat vóór 1982 het verschil tussen centrum-rechts en centrum-links meer uitgesproken was dan uit de

hele periode (1960-1983) blijkt. Gedurende 1961-1981 stegen de sociale zekerheidsuitgaven tweemaal sneller tijdens periodes van centrum-rechtse regeringen dan tijdens periodes waarin centrum-links regeerde. Alhoewel minder significant, blijft er een verschil bestaan wanneer rekening gehouden wordt met een vertragingseffect. Ook de correctie voor conjuncturele bewegingen slaagt er niet in dit verschil uit te schakelen.

TABEL X

Gemiddelde jaarlijkse groei van het aandeel van de uitgaven voor sociale zekerheid in het BNP gedurende 1960-1981 en 1982-1983

1982-1983	Zonder vertraging	Met vertraging
Centrum-rechtse regering	1,6	2,8
1960-1981	Zonder vertraging	Met vertraging
Centrum-rechtse regeringen	7,6	5,0
Centrum-linkse regeringen	3,5	3,5
Significantietoets (t-waarde)	4,4	1,6
1960-1981 (Na correctie trend en conjunctuur)	Zonder vertraging	Met vertraging
Centrum-rechtse regeringen	3,7	1,4
Centrum-linkse regeringen	-0,6	-0,6
Significantietoets (t-waarde)	5,2	2,4

Bron : zie appendix.

Uit het voorgaande kan het volgende besloten worden. Meer dan de centrum-linkse regeringen zijn de centrum-rechtse coalities verantwoordelijk geweest voor de enorme explosie van de sociale zekerheidsuitgaven gedurende 1960-1981. Sinds 1982 lijkt een verandering te zijn opgetreden in deze trend. De sociale zekerheidssector kent een belangrijke groeivertraging (hoewel ze blijft stijgen als percent van het BNP). Of deze recente verschuiving iets te maken heeft met ideologische voorkeuren van regeerders dan wel het resultaat is van de crisis in de overheidsfinanciën blijft een open vraag. Deze vraag zal gemakkelijker beantwoord kunnen worden wanneer een centrum-linkse regering opnieuw aan de macht komt.

6. Besluit : mogelijke interpretaties.

De voornaamste bevindingen van deze studie zullen enige verwondering wekken bij diegenen die de ideologische profilering van de politieke partijen ernstig opnemen. Centrum-linkse regeringen profileren zich graag als

zijnde meer bekommerd voor de kleine man en voor de uitbreiding van de sociale zekerheid, (of worden zo door de pers geprofileerd). Centrum-rechtse regeringen hebben de naam zich minder aan te trekken van de sociale uitgaven, en voorstanders te zijn van minder staat en minder belastingen. In de feiten is van deze ideologische profilering niets terug te vinden. De evolutie van de totale overheidsuitgaven en van zijn samenstelling weerspiegelt haast nooit de ideologische voorkeuren van de opeenvolgende regeringen.

Nog merkwaardiger is het feit dat op bepaalde deelgebieden van de overheidsfinanciën een pervers effect speelt. Zo hebben we in een vroegere studie gevonden dat de belastingdruk het snelst toeneemt wanneer centrum-rechts aan de macht is. In deze studie werd gevonden dat de centrum-linkse coalities minder hebben bijgedragen tot de expansie van de sociale sector dan de centrum-rechtse regeringen gedurende 1960-1981. Aan deze predilectie van centrum-rechts om vooral de sociale sector uit te breiden blijkt sinds 1982 een (voorlopig) einde te zijn gekomen.

Deze merkwaardige fenomenen moeten verklaard worden. Er zijn drie mogelijke hypothesen die hier kunnen ingebracht worden. De eerste is de hypothese van de politieke en administratieve inertie. De tweede is gebaseerd op de idee dat de drukkingsgroepen het beleid bepalen. De derde is de hypothese van de mediaan kiezer.

Volgens de eerste hypothese hebben regeringen weinig invloed op de evolutie van een groot deel van de overheidsuitgaven. Deze laatste zijn in grote mate gelegiseerd, en worden uitgevoerd door een uitgebreide en moeilijk te controleren administratie. Dit leidt tot een grote inertie in de evolutie van de uitgaven, waarover snel wisselende regeringscoalities geen vat hebben. Het resultaat is dat de ideologische voorkeuren van de opeenvolgende regeringen geen kans krijgen om omgezet te worden in daden.

Alhoewel inertie wel een deel van de geobserveerde fenomenen kan verklaren lijkt ze als hypothese toch onvoldoende om deze fenomenen volledig te begrijpen. Immers, alhoewel de regeringswisselingen in België frequent zijn, is het ook zo dat centrum-linkse en centrum-rechtse coalities meestal verschillende opeenvolgende jaren aan de macht blijven. Deze coalities zouden dus hun linkse, respectievelijk rechtse programma's kunnen omzetten in de werkelijkheid, indien ze dit echt wilden. Inertie alleen lijkt ons geen voldoende verklaring voor het feit dat deze meerjaren coalities dit typisch niet doen, en soms zelfs het omgekeerde doen van wat ze in hun programma's beloven.

Een tweede mogelijke verklaring gaat ervan uit dat het beleid minder door de regeringen dan wel door de drukkingsgroepen wordt bepaald. In deze visie heeft de politieke kleur van de opeenvolgende regeringen

weinig invloed op de uitgaven omdat de belangrijkste beslissingen hierover door vakbonden, patroonsorganisaties en andere « lobbies » worden genomen (9).

Deze hypothese over het belang van drukkingsgroepen is een interessante bijkomende verklaring voor de fenomenen die in deze studie werden onderzocht. Toch blijft ze, zoals de vorige hypothese, onvoldoende om het fenomeen van de sociale zekerheid te verklaren. Het is immers niet duidelijk hoe het gedrag van de drukkingsgroepen kan verklaren waarom de sociale zekerheidsuitgaven sneller stegen tijdens periodes van centrum-rechtse regeringen. Om dit te verklaren doen we hier beroep op een variante van het mediaan kiezer model.

De hypothese van de mediaan kiezer gaat ervan uit dat, in een democratie, de regeringen die aan de macht zijn (en willen blijven) er belang bij hebben hun acties af te stemmen op het profiel van de kiezer die zich in het midden van het politieke spectrum bevindt. Een centrum-linkse regering die een links programma zou willen uitvoeren geeft de controle van de mediaan kiezer op en verliest tegelijkertijd haar meerderheid. Hetzelfde gebeurt wanneer een centrum-rechtse regering een rechts programma in de praktijk wil omzetten. Dus alhoewel regeringsleden soms gemotiveerd kunnen zijn door ideologische bekommernissen zal het politiek belang deze laatste weinig kansen geven.

In deze poging om het middenveld te bestrijken kan het gebeuren dat regeringen aan « overshooting » doen, met name dat centrum-rechtse regeringen over het midden naar links opschuiven om zo als het ware de kaas van de boterham van de linkse oppositie te eten. Het omgekeerde kan zich ook voordoen met centrum-linkse regeringen (10).

Deze hypothese kan misschien abstract lijken. Toch kan er nog meer concrete inhoud aan gegeven worden in de Belgische context. Tijdens periodes van centrum-rechtse regeringen betoogt de linkse oppositie onophoudelijk dat de centrum-rechtse regering in dienst staat van de rijken en dat ze de armen verwaarloost. Deze kritiek traumatiseert de regering, en versterkt de positie van de linkervleugel binnen deze regering. Het

(9) Een belangrijke en boeiende analyse van het ontstaan en van de effecten van drukkingsgroepen is te vinden in: M. OLSON, *The Rise and Decline of Nations. Economic Growth, Stagnation and Social Rigidities*, Yale University Press, 1982.

(10) Deze formulering wijkt wel af van het mediaan kiezer model in strikte zin. Dit laatste laat immers een dergelijke « overshooting » niet toe. De voorwaarden opdat overshooting zou optreden zijn, ten eerste, dat de oppositie geen « haasje over springt » en ten tweede, dat de coalitie die aan de macht is, door deze beweging, de steun van de meer extreme groepen (rechts of links) binnen de coalitie niet verliest. Voor meer detail hierover zie P. DE GRAUWE, *op. cit.* In deze laatste paper werd een gelijkaardig « overshooting » fenomeen geconstateerd voor wat betreft de belastingdruk in België.

resultaat is dat noodgedwongen een aantal punten van het linkse programma overgenomen worden. Tijdens periodes waarin centrum-links aan de macht is, zijn de thema's die door de rechtse oppositie worden bespeeld helemaal anders. Het luidt dan dat de samenleving gecollectiviseerd wordt. Dit heeft o.a. tot gevolg dat de rechtse vleugel binnen de centrum-linkse coalitie versterkt wordt. Noodgedwongen houdt de centrum-linkse regering zich in toom, en neemt, indien mogelijk, een aantal programma-punten van de oppositie over.

Alhoewel nog meer onderzoek vereist is om deze variante van het mediaan-kiezer model te toetsen, laat dit model toch toe de fenomenen die in deze paper werden bestudeerd te verklaren (11). Meer in het bijzonder laat het toe te begrijpen waarom de sociale zekerheidssector sneller toenam gedurende periodes van centrum-rechtse regeringen dan tijdens periodes van centrum-linkse coalities.

Summary : The Political Economy of Government Spending in Belgium (1960-1983).

How is the growth and the structure of government spending in Belgium related to the political composition of the successive governments? A distinction is made between center-right and center-left governments. We find that during 1960-83 both the growth and the composition of government spending has been unrelated to these two types of governments. There is one major exception. Spending for social security increases significantly faster during periods of center-right governments, even after correction for business cycle variables. These results are interpreted in the framework of the median-voter model.

(11) Voor belangrijk theoretisch en empirisch onderzoek over het mediaan kiezer model toegepast op de lokale overheden in België, zie W. MOESEN en J. VANNESTE, *Politiek en gemeentelijke uitgaven*, SESO, beleidsnota, juli 1983, en W. MOESEN en J. VANNESTE, *Public Choice, local budgets and municipalities as open or closed economies*, SESO rapport, mei 1983. Zie ook: M. AIKEN en R. DEPRE, « Policy and Politics in Belgian Cities », in *Policy and Politics*, vol. 8, 1980, blz. 73-106. V. GINSBURGH en P. PESTIEAU, *Politique et budgets communaux*, Courrier hebdomadaire du CRISP, 1980.

APPENDIX I

Definities en bronnen

1. De *totale uitgaven van de centrale overheid* zijn uitgaven op ordonnanceringsbasis.

Bron : Ministerie van Financiën, Documentatieblad.

2. De *functionele verdeling van de uitgaven* van de centrale overheid is eveneens op ordonnanceringsbasis. Deze indeling heeft gediend om tabel IV en V op te stellen.

Bron : Ministerie van Financiën, Documentatieblad.

3. De *uitgaven van de Sociale Zekerheid* zijn de « toegekende sociale prestaties ».

Bron : Ministerie van Sociale Voorzorg, Algemeen Verslag over de Sociale Zekerheid.

4. Het *Bruto Nationaal Produkt*.

Bron : Nationaal Instituut voor de Statistiek, Jaarboek.

Methodologische opmerkingen.

1. De jaarlijkse groei van het aandeel van een bepaalde uitgavenpost in het BNP werd telkens als een percentage groei uitgedrukt. De formule is :

$$g_a = (g_x - g_y) / (1 + g_y)$$

met g_a , g_x , g_y = de groei van a, x en y in percent ;

$$a = x/y$$

x = een uitgavenpost

y = het BNP.

2. Vermits de opeenvolgende regeringscoalities gewoonlijk geen volledige kalenderjaren regeerden, werden de regeringsperiodes in maanden uitgedrukt. Wanneer een regeringswisseling optrad, bijvoorbeeld in maart, werd 3/12 van de uitgavenstijging van het jaar toegeschreven aan de oude regering, en 9/12 aan de nieuwe regering. In de berekeningen van de vertragungseffecten werd in dat geval de oude regering verantwoordelijk gesteld voor de uitgavenstijging van het hele jaar en van de eerste drie maanden van het volgende jaar.

APPENDIX II

Een regressieanalyse

In deze appendix worden de resultaten van een regressie-analyse weergegeven waarin gepoogd wordt de trendmatige, de conjuncturele en de politieke effecten op de overheidsuitgaven van elkaar te scheiden.

De te schatten relatie werd als volgt gespecificeerd :

$$G_{it} = C_i + a_i Y_t + b_i P_t + u_i$$

met G_{it} = de groeivoet in jaar t van het aandeel van uitgavencategorie i in het BNP ;

C_i = een constante die hier te interpreteren is als een trendvariabele ;

Y_t = de reële groei van het BNP ;

P_t = een dummy variabele die de waarde 1 aanneemt wanneer een centrum-rechtse regering aan de macht is, en een nul wanneer een centrum-linkse coalitie regeert ; indien gedurende een bepaald jaar een centrum-rechtse coalitie bestond die aan de macht bleef gedurende n maanden dan neemt P_t een waarde van $n/12$ aan.

u_i = een fouteterm.

De resultaten van de schatting van deze vergelijking over de periode 1960-1983 worden in tabel A I weergegeven.

Deze tabel bevestigt de voornaamste resultaten van dit artikel. Het effect van de politieke variabele op de groei van de totale uitgaven is statistisch niet significant. Hetzelfde kan gezegd worden over de totale sociale zekerheidsuitgaven en de uitgaven voor werkloosheid. De andere sociale zekerheidsuitgaven blijken wel gevoelig te zijn voor de politieke kleur van de regeringen in die zin dat ze sneller stijgen wanneer de regering centrum-rechts is. Dit resultaat is echter slechts betrouwbaar met waarschijnlijkheid 90 %.

Dezelfde oefening werd herhaald voor de periode 1960-1981. De resultaten vindt men in tabel A II.

Tabel A II bevestigt dat gedurende 1960-1981 centrum-rechtse regeringsperiodes gepaard gingen met significant snellere stijgingen van de sociale zekerheidsuitgaven in vergelijking met centrum-linkse regeringsperiodes. De evidentie betreffende werkloosheidsuitgaven is ambigu, ver-

TABEL AI
Regressieresultaten (periode 1960-1983)

Uitgavencategorie	C_i	a_i	b_i	R^2	DW	RHO
Totale uitgaven	8,1 (6,9)	-1,3 (-5,5)	-1,1 (-0,8)	0,65	2,1	-0,1
Sociale Zekerheid	4,7 (2,1)	-0,4 (-1,1)	2,6 (1,4)	0,26	1,9	-0,3
Werkloosheid*	22,6 (2,5)	-5,3 (-2,7)	15,1 (1,3)	0,39	2,0	0,2
	2,3 (0,7)	1,1 (7,1)	-9,3 (-1,2)	0,76	2,0	-0,1
Sociale Zekerheid (exclusief werkloosheid)	1,8 (1,2)	0,3 (1,0)	2,6 (1,7)	0,24	1,8	-0,5

* In de regressie van de werkloosheidsuitgaven werd ook de groei van het aantal werklozen als conjuncturele variabele (Y) gebruikt (tweede lijn).
De cijfers tussen haakjes zijn de t-waarden.

TABEL AII
Regressieresultaten (periode 1960-1981)

Uitgavencategorie	C_i	a_i	b_i	R^2	DW	RHO
Totale uitgaven	8,6 (9,0)	-1,4 (-7,3)	0,5 (0,5)	0,79	2,5	-0,2
Sociale Zekerheid	5,8 (4,3)	-0,6 (-2,3)	4,7 (3,5)	0,6	2,2	-0,6
Werkloosheid*	25,4 (2,7)	-5,9 (-3,2)	28,5 (2,5)	0,55	2,1	
	2,0 (0,6)	1,2 (5,9)	-13,0 (-1,1)	0,77	2,1	-0,1
Sociale Zekerheid (exclusief werkloosheid)	2,8 (2,1)	0,04 (0,14)	3,8 (2,7)	0,43	1,8	-0,6

* In de regressie van de werkloosheidsuitgaven werd ook de groei van het aantal werklozen als conjuncturele variabele (Y) gebruikt (tweede lijn).
De cijfers tussen haakjes zijn de t-waarden.

mits de keuze van de conjuncturele variabele de resultaten sterk beïnvloedt. Het lijkt ons dat in dit geval de groei van het aantal werklozen de betere conjunctuurvariabele is. Bij de keuze van deze laatste heeft de politieke variabele geen significant effect op de groei van de werkloosheidsuitgaven.

Le Parlement européen de 1979 à 1984

La perte en potentiel de pouvoir d'une institution faible

par Mieke VERMINCK,

Chercheur à la Section de Politologie
de la Katholieke Universiteit te Leuven.

★

1. L'étude de W. Dewachter et de L. De Winter.

Il y a cinq ans, W. Dewachter et L. De Winter ont formulé la loi des parlements faibles qu'ils ont testée à partir du Parlement européen, pour la période 1952-1979 (1). Cette loi pose que les parlements faibles rejettent les candidatures valables et qu'ils s'affaiblissent précisément à cause de ce recrutement débile.

Pour les auteurs, le Parlement européen est bel et bien un tel parlement, étant donné sa compétence restreinte en matière de législation, de contrôle, de budget et de formation gouvernementale. Sa compétence législative est limitée puisqu'il ne peut qu'*aviser* le Conseil à propos de la législation communautaire. Le contrôle exercé par le Parlement européen vise essentiellement la Commission. Il ne peut guère contrôler le Conseil des ministres. Pour ce qui est de sa compétence budgétaire, on a pu assister ces dernières années à des changements remarquables. Depuis le communiqué commun du Conseil, de la Commission et du Parlement européen du 30 juin 1982, le nombre de postes budgétaires considérés comme non contraignants a été sensiblement augmenté. A première vue, il s'agit d'une évolution substantielle, puisque les décisions définitives quant aux dépenses facultatives incombent désormais au Parlement européen. Toutefois, ces dépenses ne constituent qu'un quart approximativement du budget total de la CEE. Le Parlement s'est servi à trois reprises de la possibilité de rejeter le budget dans sa totalité (le budget proposé pour l'année 1980, la proposition de complément et

(1) W. DEWACHTER et L. DE WINTER, « Het verlies van het machtpotentieel van een zwak parlement. Onderzoek aan de hand van de Belgische afgevaardigden in het Europees Parlement (1952-1979) », in *Res Publica*, 1979, 1, 115-125.

de modification du budget 1982 et la proposition du budget 1985). L'effet ultime de cet instrument de pouvoir est cependant tout relatif puisque, à chaque fois, les pourparlers avec la Commission mènent à un compromis (2).

Les recherches sur la qualité politique de la délégation belge au Parlement européen montrent qu'à ses débuts, celui-ci a été peuplé de candidats politiquement forts, mais que la puissance politique des parlementaires s'est affaiblie d'année en année. Seuls les « points culminants » de l'intégration (3) ont pu faire exception (cf le graphique I, portant sur les années 1952-1979).

En 1984, cinq ans plus tard donc, les compétences du Parlement européen paraissent toujours à peu près inchangées. Plutôt que le Parlement européen, ce sont la Commission, le Conseil des ministres, le Conseil européen et les instances nationales qui dirigent fondamentalement la politique européenne et qui constituent par conséquent les centres de gravité des affaires européennes. Ce qui a changé cependant, c'est que depuis 1979, le Parlement est élu directement. Il y avait donc lieu de se demander si cette évolution non négligeable serait à même d'améliorer le potentiel de pouvoir des parlementaires européens et combien de temps cette amélioration éventuelle persisterait.

Il convient cependant de souligner que par la « qualité politique » des parlementaires européens, on ne se réfère pas au degré d'activité de ces membres au sein du Parlement européen (4), mais bien au pouvoir positionnel dans l'ensemble du système politique, ce qui signifie, dans ce contexte, la présence — ou l'absence ! — des parlementaires européens dans ces centres politiques où sont prises les décisions véritables en matière européenne.

2. L'opérationnalisation.

Les recherches sur le potentiel de pouvoir des parlementaires européens (1979-1984) se déroulent de façon analogue aux recherches sur la période 1952-1979.

(2) *Bulletin des Communautés européennes* - Commission, 1979, 12 ; 1982, 12 ; 1984, 12 ; F. GOOSSENS, « De budgettaire strijd van het Europees Parlement », in *Internationale Spectator*, 1984, 5, pp. 259-263.

(3) La fase initiale de la CECA, les traités de Rome et l'entrée en vigueur de la CEE et de l'Euratom, l'adhésion du Royaume-Uni, du Danemark et de l'Irlande au Marché commun.

(4) Y. PEETERS, *Rapport over de activiteit van de Belgische leden van de eerste legislatuur van het rechtstreeks verkozen Europees Parlement*. (Rapport sur l'activité des membres belges de la première législature du Parlement européen directement élu.) Etabli sur demande de l'Union européenne des Fédéralistes, Bruxelles, 1984.

La qualité politique des représentants belges au Parlement européen a été examinée par le biais de leur pouvoir dans le système politique global. Ceci a été mesuré positionnellement à partir de la hiérarchie des positions de pouvoir en Belgique (5).

Cela veut dire concrètement que, pour chaque parlementaire, il a été examiné quelles positions il ou elle occupait *pendant* ainsi qu'*avant* son mandat européen (6). Les positions occupées simultanément au mandat européen reçoivent le poids tel qu'il a été déterminé dans la hiérarchie du pouvoir. Il n'a été tenu compte de fonctions exercées antérieurement que pour une période égale à la moitié de la durée du mandat. En outre, le poids de la cote diminue en fonction du temps écoulé. Ce qui implique une influence décroissante de la part des fonctions antérieures (7). Par après, les scores du parlementaire sont additionnés. S'il a été remplacé par un autre, on prendra la moyenne des scores cumulés des deux mandataires, compte tenu de la durée de leur mandat pendant l'année parlementaire. Finalement, les scores cumulés des parlementaires sont additionnés par année parlementaire et divisés par le nombre total des représentants belges. Les chiffres ainsi obtenus rendent l'évolution que l'on pourrait observer au fil des années dans le potentiel de pouvoir globale de la délégation belge au Parlement européen.

3. La loi des parlements faibles.

L'élection directe du Parlement européen en 1979 a constitué indubitablement un des points culminants de l'intégration politique de l'Europe. Désormais, les citoyens européens seraient impliqués directement et activement dans l'intégration. Mesurée aux parlementaires belges, le potentiel de pouvoir du Parlement européen s'accroît très sensiblement (de 4,32 à 7,94) (cf le tableau I et le graphique I). Les élections de 1979 ont réussi à attirer bon nombre de personnalités importantes vers le parlement ; cependant, au cours de la période 1979-1984, le potentiel de pouvoir moyen des parlementaires européens n'a

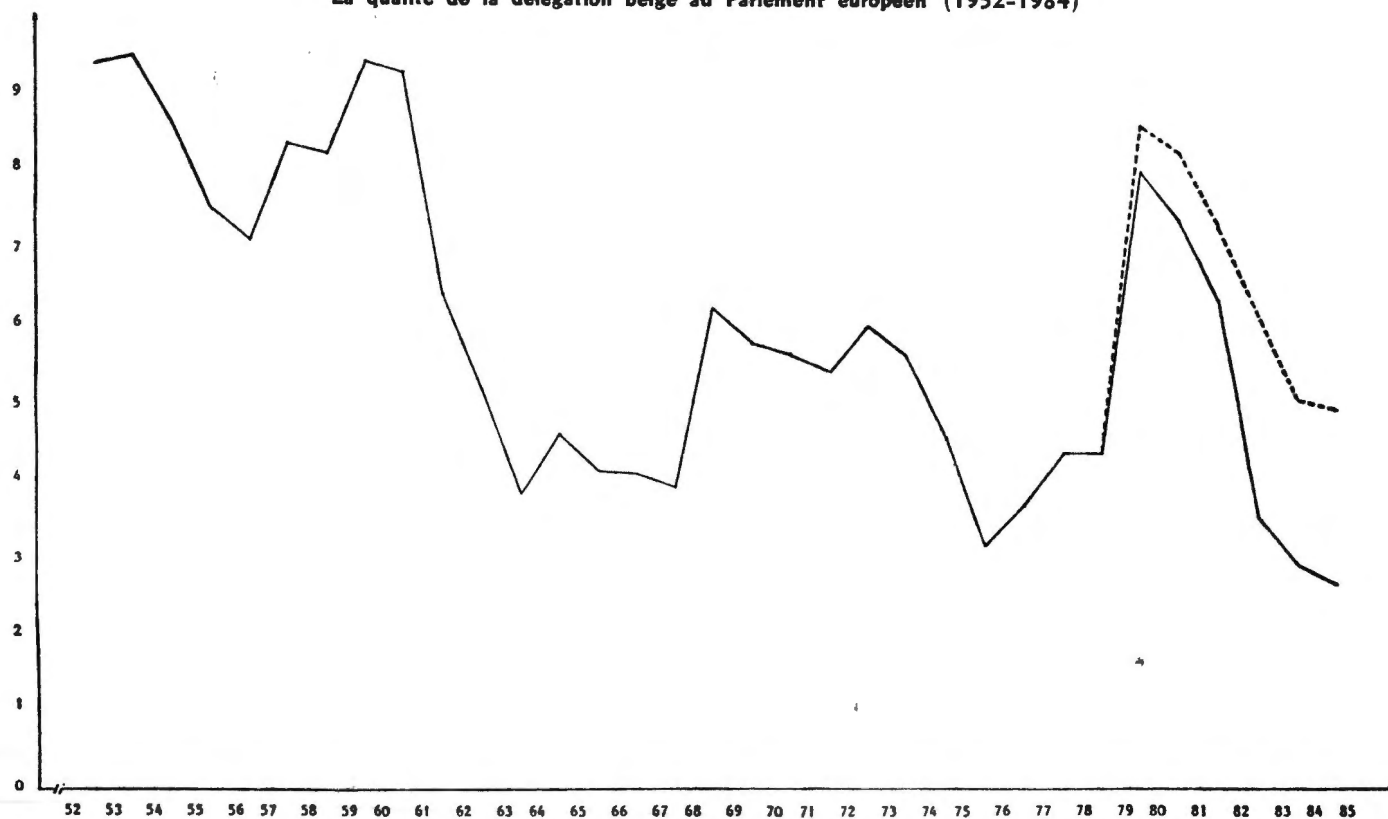
(5) W. DEWACHTER, « La hiérarchie du pouvoir dans la politique belge », in *Res Publica*, 1973, 2, pp. 279-290.

(6) Sources : *Le Manuel biographique du Sénat - Les Notices biographiques de la Chambre - L'Annuaire juridique et administratif - Le Times : Guide to the European Parliament 1979*. (Londres, Times Books Limited, 1979) - *Eurinfo*.

(7) Un exemple : si, avant son mandat européen, l'on a été ministre pendant dix ans d'affilée, cette fonction aura encore de l'influence pendant cinq ans ; les cotes seront alors calculées comme suit : 5/6 du score d'un ministre pendant la première année, 4/6 pendant la seconde année, et ainsi de suite.

GRAPHIQUE I

La qualité de la délégation belge au Parlement européen (1952-1984)

— : qualité de la délégation belge

- - - : qualité de la délégation belge (telle qu'elle avait été sous l'obligation du double mandat).

fait que décroître (8, 9). Après les premières élections directes, un certain nombre de parlementaires ont été remplacés relativement tôt. Sur-tout l'année parlementaire 1981-1982 montre une modification fondamentale. Pas moins de sept des treize parlementaires flamands ont été remplacés au cours de l'année. La perte de pouvoir qui en découle se manifeste clairement dans les chiffres (de 6,28 à 3,50) (10).

Il est remarquable que le potentiel de pouvoir diminué de la représentation belge au Parlement européen est une évolution qui se poursuit également après les élections du 17 juin 1984. Qui plus est, le score de 1984 apparaît comme le plus faible jamais observé depuis 1952.

Si l'évolution du potentiel de pouvoir est chiffrée selon les familles politiques, il apparaît que, face aux démocrates-chrétiens, aux libéraux et aux partis régionaux, c'est la délégation socialiste qui est la moins affectée (11).

4. Du mandat obligatoirement double à l'incompatibilité.

Si l'on veut interpréter les résultats, on doit tenir compte de deux faits importants. A l'origine, c'est-à-dire pendant la période 1952-1979, les parlementaires européens étaient élus parmi les membres de la Chambre et du Sénat, de sorte que le score minimal d'un parlementaire était de 3,06 (soit le score assigné à la position d'un parlementaire belge). Les élections directes ont eu pour conséquence que ce score minimal a été réduit à zéro, ce qui a donné lieu à une baisse globale du score. En second lieu, on doit tenir compte des incompatibilités telles qu'elles ont été formulées par les législations belge et européenne.

Le 20 septembre 1976, le Conseil a adopté une résolution à laquelle il a joint un acte stipulant qu'un mandat parlementaire européen est incompatible avec l'exercice d'un certain nombre de mandats, nommé-

(8) Pour les années 1979-1984, le coefficient de régression s'élève à $-1,22$, alors que pour les années 1952-1978 il n'avait été que de $-0,21$!

(9) Une étude récemment parue de Emil J. KIRCHNER démontre que, comparée à celle des représentants d'autres pays membres, l'expérience ministérielle et parlementaire (nationale) tout comme l'expérience européenne et internationale de la représentation belge a baissé très sensiblement entre 1979 et le milieu de 1982. A quoi s'oppose par ailleurs qu'en 1979, la délégation belge remporte un score d'expérience relativement élevé. Un pays comme la Grande-Bretagne ne connaît pas de baisse forte, mais en 1979, il envoie aussi des personnes dotées d'une expérience relativement faible dans les domaines cités. E.J. KIRCHNER, *The European Parliament : Performance and Prospects*, Aldershot (G.B.), 1984, 170 pages.

(10) Bien entendu, ceci est partiellement imputable aux élections parlementaires du 8 novembre 1981 et à la formation gouvernementale consécutive.

(11) Les coefficients de régression sont les suivants : $-0,82$ pour les socialistes, $-1,66$ pour les démocrates-chrétiens, $-1,66$ pour les libéraux et $-1,59$ pour les partis régionaux.

ment énumérés, dans des institutions et organes communautaires ainsi que dans les gouvernements nationaux. En outre, à chaque pays membre, il a été attribué la compétence de déterminer les incompatibilités qui seraient en vigueur sur le plan national. Fin 1978, le Parlement belge a adopté le projet de loi relatif aux élections du Parlement européen. Non seulement, cette loi ratifiait les dispositions du Conseil, mais elle y ajoutait que les incompatibilités qui, selon la législation belge, sont applicables aux parlementaires belges, le seraient également aux mandataires belges dans le Parlement européen. Cette législation existante décrétait essentiellement l'incompatibilité du mandat parlementaire avec le statut de fonctionnaire. En tant que telle, la nouvelle législation n'apportait pour ainsi dire rien de neuf, en dehors des incompatibilités définies à l'échelle européenne, surtout pour ce qui est des fonctions ministérielles nationales. Le double mandat (national et européen) était toujours possible, mais il n'était plus obligatoire. En 1979, 19 des 24 élus exerçaient également un mandat national.

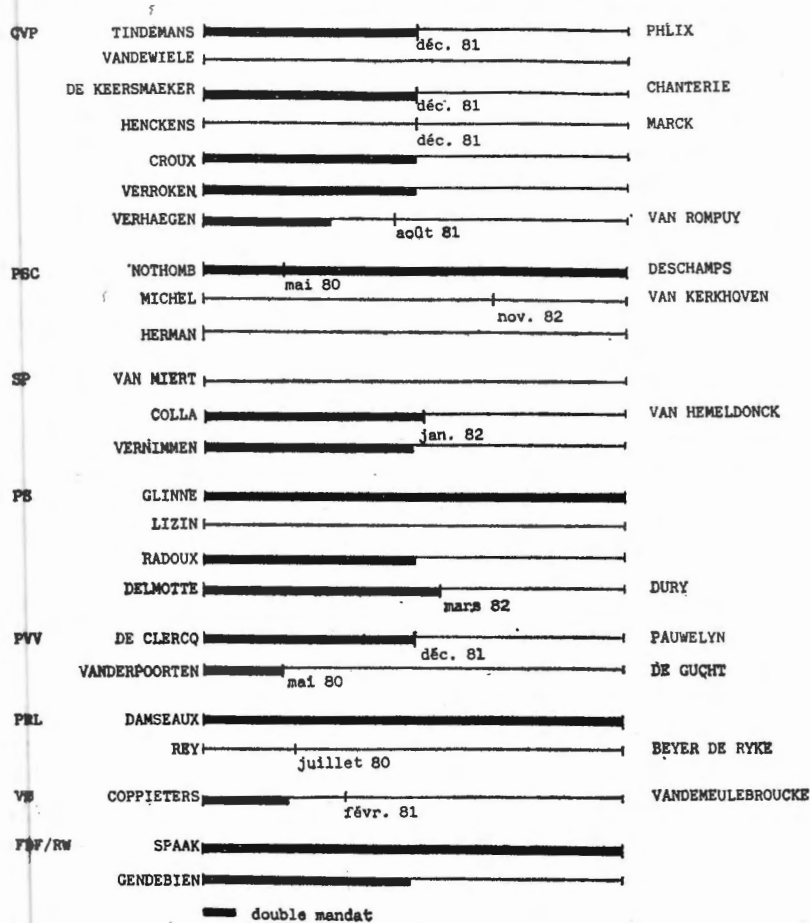
Ces critères sont devenus plus sévères lors des deuxièmes élections directes. Ainsi, la loi du 27 février 1984 stipule que « la qualité de parlementaire européen est incompatible avec celles de membre de la Chambre des députés ou du Sénat, de membre du Conseil flamand ou du Conseil exécutif français, de membre d'un conseil régional, de membre d'une députation permanente, de membre d'un collège d'agglomération et de celles de bourgmestre, d'échevin ou de président d'un centre public d'assistance sociale d'une commune de plus de 50.000 habitants ». Cette disposition ne s'appliquait pas à la plupart des parlementaires européens sortants. En effet, 3 des 24 Euro-parlementaires belges sortants seulement exerçaient également un mandat parlementaire belge.

Sur les listes constituées pour le nouveau Parlement européen figuraient bien quelques parlementaires de la Chambre et du Sénat belges qui, au cas où ils seraient élus, devraient choisir entre l'un ou l'autre mandat en vertu de la législation belge. Sept élus ont dû faire ce choix. En 1984, la législation sur les incompatibilités a fait baisser le score jusqu'à 2,64, alors que, sans cette législation, celui-ci serait resté de l'ordre de 2,764. Ceci n'aurait probablement occasionné qu'un léger ralentissement de la baisse, vu que, au cours de cette période de 1979 à 1984, le cumul parlementaire effectif a baissé de 79 à 29 % parmi les parlementaires européens belges.

Finalement, la comparabilité des résultats de 1952 à 1984 est accrue si l'on essaye de neutraliser l'influence de l'abolition du mandat obligatoirement double en 1979 et de l'instauration de l'incompatibilité depuis 1984. On peut faire cela en augmentant, de 3,06 chaque année, les

FIGURE I

Durée du mandat des parlementaires européens, élus en 1979

scores des représentants belges au Parlement européen qui n'ont jamais siégé dans la Chambre ou dans le Sénat. Les parlementaires ex-membres du Parlement belge reçoivent une cote supplémentaire égale à 3,06 moins le score qu'ils avaient obtenu à ce moment-là en raison de leur mandat parlementaire antérieur. Si, au cours de l'année parlementaire, un représentant est remplacé par un autre, le score excédentaire éventuel des deux mandataires est là aussi relié aux nombres de mois de cette année parlementaire qu'ils ont siégé effectivement. Les scores totaux deviennent respectivement : 8,51, 8,19, 7,27, 5,36, 5,01 et 4,88 pour les années 1979-1980 à 1984-1985.

Conclusions.

Les recherches sur le potentiel de pouvoir de la délégation belge au Parlement européen, portant sur la période 1979-1984, confirment la « loi des parlements faibles ». Le Parlement européen est assez faible ; ce sont en effet surtout la Commission, le Conseil des ministres, le Conseil européen et les parlements nationaux qui sous-tendent la politique européenne. En dehors des points culminants de l'intégration, ce parlement attire des candidats politiquement faibles. Cette « faiblesse » — rappelons-le — ne se mesure pas à leur activité parlementaire, mais à leur absence de ces organes où sont prises les décisions importantes concernant l'Europe.

La transition du cumul obligatoire (1952-1979), passant par la combinaison libre d'un mandat national et d'un mandat européen (1979-1984), vers l'incompatibilité de ces deux mandats (depuis 1984), est responsable d'une diminution progressive des scores totaux remportés par les mandataires belges au Parlement européen depuis 1979 ; la permanence du cumul obligatoire aurait maintenu ce score à un niveau un peu plus élevé. La direction de l'évolution reste cependant la même : elle accuse une nette montée lors des premières élections directes, suivie d'une forte chute au cours des années suivantes.

Les élections de 1984 n'ont apparemment pas insufflé un nouvel élan aux efforts d'intégration. Il y a donc tout lieu de se demander si le Parlement européen, en tant qu'institution démocratiquement élue, pourra jamais prendre des initiatives qui stimulent le mouvement d'intégration, sans une réforme foncière de ses compétences.

Summary : The European Parliament from 1979 to 1984 : The « law of weak parliaments » confirmed.

Research concerning the Belgian delegates to the European Parliament from 1979 tot 1984, confirms the « law of weak parliaments » earlier put foward in a study by W. Dewachter and L. De Winter concerning the European Parliament from 1952 to 1979. Besides the importance as an institutional platform for the European integration, this parliament attracts weak candidates. The elections of 1984 have apparently not stimulated the efforts towards the European integration.

ANNEXE

TABLEAU I

La qualité de la délégation belge au Parlement européen (1979-1984)

	S.P.			P.S.			C.V.P.			P.S.C.			P.V.V.			P.R.L.		
	n	TOT.	\bar{x}	n	TOT.	\bar{x}	n	TOT.	\bar{x}	n	TOT.	\bar{x}	n	TOT.	\bar{x}	n	TOT.	\bar{x}
1979-1980	3	20,82	6,94	4	20,96	5,24	7	52,28	7,47	3	33,97	11,32	2	23,77	11,89	2	11,88	5,94
1980-1981	3	17,88	5,96	4	20,96	5,24	7	50,15	7,16	3	20,51	6,84	2	27,36	13,68	2	8,94	4,47
1981-1982	3	17,62	5,87	4	29,96	5,24	7	42,75	6,11	3	17,85	5,95	2	22,16	11,08	2	6	3
1982-1983	3	14,21	4,74	4	12,38	3,09	7	21,81	3,12	3	15,11	5,04	2			2	3,06	1,53
1983-1984	3	13,6	4,53	4	11,25	2,81	7	19,34	2,76	3	7,93	2,64	2			2	3,06	1,53
1984-1985	4	12,98	3,25	5	5,5	1,1	4	13,26	3,32	2	17,65	8,82	2	6,375	3,19	3	4,82	2,41

	V.U.			F.D.F.-R.W.			AGALEV			ECOLO			TOTAL POUR LA DELEGATION BELGE		
	n	TOT.	\bar{x}	n	TOT.	\bar{x}	n	TOT.	\bar{x}	n	TOT.	\bar{x}	n	TOT.	\bar{x}
1979-1980	1	3,06	3,06	2	23,76	11,88							24	190,5	7,94
1980-1981	1	3,06	3,06	2	26,7	13,35							24	175,56	7,31
1981-1982	1	2,49	2,49	2	20,82	10,41							24	150,65	6,28
1982-1983	1			2	17,37	8,68							24	83,94	3,50
1983-1984	1			2	13,92	6,96							24	69,1	2,88
1984-1985	2	2,68	1,34				1			1			24	63,26	2,64

De functie van de kabinetschef

door Aloïs VAN DE VOORDE,

Kabinetschef van de Minister van Economische Zaken,
gewezen kabinetschef van de Eerste Minister
en van de Minister van Financiën.

★

Over de ministeriële kabinetten werd reeds vrij veel gepubliceerd, hoewel de studies erover de laatste jaren eerder schaars zijn geworden. Geregeld zijn zij het onderwerp van kritische beschouwingen in de publieke opinie waarbij vooral hun overbemannig en bemoeizucht en de verdringing van de administratie op de korrel worden genomen.

De bedoeling van dit artikel is nochtans niet opnieuw de aandacht te vestigen op de problematiek van de kabinetten, wel eens speciaal de figuur van de kabinetschef te belichten die uiteraard een centrale plaats bekleedt in het kabinetsleven en over wie in België nog weinig of niets werd geschreven.

I. De Ministeriële kabinetten.

Om de figuur van de kabinetschef beter te kunnen situeren past het eerst enkele woorden te wijden aan het ministeriële kabinet.

Zoals genoegzaam bekend wordt in België, zoals trouwens in de meeste landen (1), ieder minister en staatssecretaris bijgestaan door een beperkte ploeg van onmiddellijke medewerkers die zijn vertrouwen hebben en samen het ministeriële kabinet vormen.

A. Samenstelling.

De samenstelling en de werking van de kabinetten zijn onderworpen aan een aantal bij koninklijk besluit vastgelegde voorschriften (2).

(1) H. VAN HASSEL, « Beleidssteun voor ministers ; enige internationale vergelijkingspunten », in *Acta politica*, oktober 1975, blz. 455-484.

(2) Koninklijk besluit van 20 mei 1965 houdende bepaling van de samenstelling en de werking van de ministeriële kabinetten ; dit besluit werd herhaaldelijk aangepast.

Aldus :

- mag het kabinet normaliter slechts uit acht leden bestaan, t.w. : een kabinetschef, een adjunct-kabinetschef, drie adviseurs of opdrachthouders, drie attachés onder wie gebeurlijk een kabinetssecretaris en/of een privé-secretaris ;
- worden de kabinetschef en de adjunct-kabinetschef door de Koning benoemd en mogen zij niet tot dezelfde taalrol behoren terwijl de andere leden van het kabinet door de minister worden benoemd ;
- mag het kabinet, voor het uitvoeringswerk, niet meer dan veertig personeelsleden omvatten, kamerbewaarders en autobestuurders inbegrepen.

Aangestipt weze dat ministers met bevoegdheden over twee of meer grote sectoren, een tweede kabinet mogen oprichten na instemming van de Eerste Minister ; zo een tweede kabinet wordt qua samenstelling gelijkgesteld met dat van een staatssecretaris.

Ook is het de gewoonte dat vice-eerste ministers (3) die een departement beheren, een tweede kabinet hebben dat zich bezighoudt met het algemeen beleid en meer politiek georiënteerd is.

Voor de kabinetten van de staatssecretarissen geldt dezelfde reglementering als voor de ministeriële kabinetten, behoudens enkele bijzondere regels (4) ; aldus mag het kabinet van een staatssecretaris slechts uit zes stafleden bestaan en voor het uitvoeringswerk niet meer dan dertig personeelsleden omvatten.

B. Opdrachten en bevoegdheden.

In voormeld koninklijk besluit van 20 mei 1965 op de ministeriële kabinetten worden in artikel 1 opdracht en bevoegdheden als volgt vastgesteld :

« In alle departementen zijn de bevoegdheden van het ministeriële kabinet als volgt bepaald : de zaken welke van dien aard zijn dat zij invloed kunnen uitoefenen op het algemeen regeringsbeleid of op de parlementaire werkzaamheden ; de opsporingen en de studiën ter vergemakkelijking van de persoonlijke taak van de minister, het voorleggen van de dossiers der administratie, eventueel het secretariaat van de minister ; het ontvangen en openen van de tot hem persoonlijk gerichte

(3) Gewoonlijk heeft elke coalitiepartner in de regering een vice-eerste minister, die optreedt als leider.

(4) Koninklijk besluit van 13 februari 1973 betreffende de kabinetten van de staatssecretarissen.

brieven, zijn particuliere briefwisseling, de vragen om gehoor, het overzigt van de pers. »

Op een meer concrete en gedetailleerde wijze kunnen de voornaamste opdrachten van het ministeriële kabinet als volgt worden omschreven (5) :

1. De minister helpen in zijn taken als politicus buiten het ministerieel departement ; het betreft vooral de betrekkingen met het kiesarrondissement van de minister en met de partij. Dit werk wordt grotendeels verricht door het privé-kabinet van de minister (6).

2. Het privé-secretariaat van de minister waarnemen (audiënties regelen — agenda bijhouden, enz.).

3. De minister helpen zijn oogmerken, inzonderheid tot uitvoering van de regeringsverklaring, te verwezenlijken, beslissingen te nemen en zijn departement te beheren.

4. De dossiers en ontwerpen van brieven, overgezonden door de administratie, onderzoeken en ze voor beslissing of ondertekening voorleggen aan de minister met een advies of een visum.

5. De informatietaak van de minister ten aanzien van het parlement vergemakkelijken door de voorbereiding van de antwoorden op de mondelinge en schriftelijke vragen, door het verzamelen van de nodige gegevens voor het beantwoorden van de interpellaties, door de minister bij te staan in de parlementaire commissies waar de begroting van het departement of wetsontwerpen die uitgaan van het departement, worden besproken.

6. Het maken van nota's ten behoeve van de Ministerraad en ministeriële comités, zoals b.v. het Ministerieel Comité voor Economische en Sociale Coördinatie, m.b.t. wetsontwerpen, ontwerpen van koninklijke of ministeriële besluiten of andere voorstellen van beslissingen waarvoor het overleg in de ministerraad wettelijk of reglementair voorgeschreven is.

7. Het voorbereiden van het dossier van de minister voor minister-raden en ministeriële comités, wat normaliter neerkomt op het geven van een advies of een korte beoordeling i.v.m. de diverse agendapunten.

8. Maximaal de agenda van de minister verlichten door hem te vertegenwoordigen op vergaderingen of activiteiten, door in zijn plaats

(5) D. NORRENBORG, « Cabinets ministériels en France et en Belgique », in *Res Publica*, 1972, nr. 3, blz. 465-474, en A. MOLITOR, *L'administration de la Belgique*, 1974, blz. 256.

(6) Het ministerieel kabinet is meestal tweedelig : een technisch kabinet en een beperkt privé-kabinet, dat inzonderheid voor de politieke tussenkomsten zorgt.

personen of delegaties te ontvangen voor zaken van minder belang, door zijn briefwisseling te verzorgen, door teksten op te stellen voor zijn toespraken.

Het spreekt vanzelf dat het kabinet zich voor een aantal van voormelde taken laat bijstaan door de administratie; zo wordt b.v. meestal voor de antwoorden op de parlementaire vragen, voor de nota's voor de ministeriële comités en voor de toespraken, aan de administratie een ontwerp gevraagd.

II. De Kabinetschef.

Achtereenvolgens wordt hier gehandeld over het ontstaan van het ambt, de aanstelling en het belang van de kabinetschef, zijn voornaamste taken en de vraag of een kabinetschef bestuurlijke macht kan uitoefenen.

A. *Ontstaan — Aanstelling — Belang.*

De ministeriële kabinetten steunen in ons land op een lange traditie; reeds omstreeks 1840 wordt de oprichting van een ministerieel kabinet veralgemeend en in 1841 verschijnt voor het eerst in onze geschiedenis de titel van kabinetschef, met name op het ministerie van Binnenlandse Zaken (7).

Meestal wordt de kabinetschef door de minister zelf gekozen omdat hij de materies behorende tot de bevoegdheid van het departement terdege kent of omdat hij een grondige ervaring heeft inzake het functioneren van het raderwerk van de staat en de administratie.

De kabinetschef is de naaste medewerker van de minister en is normaal, tenzij hij aan de minister werd opgedrongen door de partij of een drukkingsgroep wat eerder uitzonderlijk is (8), de vertrouwensman bij uitstek van de minister.

Terecht merkt oud-minister Robert Vandeputte op dat « De feitelijke betekenis van de kabinetschef nochtans afhangt van wisselende elementen: hun vaardigheid, hun ervaring, maar vooral de werkwijze van hun minister (9). Er zijn ministers die alle beslissingen, zelfs van bijkomende aard, voor zichzelf behouden, die maar zeer partieel meedelen wat zij vernomen hebben in de Ministerraad, in het partijbureau of elders. Andere integendeel passen de delegatie nogal ruimschoots toe.

(7) A. MOLITOR, *op. cit.*, blz. 252; J. SAROT, « Les cabinets ministériels », in *Revue de l'Administration et du droit administratif de la Belgique*, 1967, blz. 245.

(8) A. MOLITOR, *op. cit.*, blz. 254.

(9) Waaraan kunnen worden toegevoegd hun temperament, karakter, belangstelling, enz...

In een dergelijk geval kan de kabinetschef een werkelijke macht in handen hebben. Aan hem worden door derden heel wat mededelingen — ook belangrijke mededelingen — gedaan die voor de minister bestemd zijn. Hij vervangt deze laatste in geval van afwezigheid, althans in deze zin dat hij moet uitmaken hoe hij reageert op ontvangen stukken of intredende gebeurtenissen wanneer de minister er niet is : zal hij trachten zijn chef te bereiken of houdt hij de aangelegenheid in beraad tot diens terugkeer of neemt hij zelf een beslissing wegens de hoogdringendheid ? » (10).

Interessant om aan te stippen is dat in Frankrijk het ministerieel kabinet geleid wordt door één « directeur de cabinet », die wordt ervaren als de administratieve en soms zelfs politieke doublure van de minister (11), terwijl de kabinetschef er meer de functie vervult van de politieke secretaris van de minister.

B. Voornaamste taken van een kabinetschef.

Waarin bestaan nu de voornaamste taken van een kabinetschef ? In hoofdzaak kunnen zij worden herleid tot volgende vier : instaan voor de organisatie en coördinatie van het kabinet ; optreden als verbindingsman met de minister ; zorgen voor het doorspelen en het verdelen van de verkregen informatie ; uitoefenen van een interne controle. Op elk van deze aspecten wordt hierna uitvoerig ingegaan.

1. Organisatie en coördinatie van het kabinet.

De kabinetschef staat in de eerste plaats in voor de organisatie en coördinatie van de werkzaamheden en opdrachten van het kabinet. Hij verdeelt, in akkoord met de minister, de bevoegdheden van de stafleden van het kabinet, draagt hun speciale taken op en volgt hun activiteiten van zo nabij mogelijk.

Voor de materiële en administratieve organisatie van het kabinet kan de kabinetschef steunen op de medewerking van de kabinetssecretaris met wie hij nauw samenwerkt.

Buiten de persoonlijke brieven en de brieven bestemd voor het privé-secretariaat van de minister, ziet de kabinetschef alle briefwisseling — vooraf gesorteerd door het ordebureau — gericht aan de minister of de kabinetsleden voordat zij aan de kabinetsleden, volgens hun bevoeg-

(10) R. VANDEPUTTE, *Een machteloos minister*, 1982, blz. 135.

(11) H. VAN HASSEL, *op. cit.*, blz. 464 ; A. MOLITOR, *op. cit.*, blz. 252 ; J.-L. SEURIN, « Les cabinets ministériels », in *Revue du droit public et de la science politique en France et à l'étranger*, 1956, blz. 1268 v.v.

heden, of aan de administratie worden overgezonden. Deze kennisname van de briefwisseling is onmisbaar voor de coördinatietaak van een kabinetschef; zij maakt het hem mogelijk op de hoogte te zijn van de voornaamste interventies bij de minister, de administratie of het kabinet, van de vergaderingen op werkgroepen, van de beslissingen van de ministeriële comités, van de werkzaamheden van het parlement, van allerlei interessante informatie.

2. *Verbindingsman.*

Een tweede belangrijke taak van een kabinetschef is op te treden als verbindingsman tussen de minister én de kabinetsleden, de administratie, het parlement, de andere kabinetten, enz.

a) Hoewel de minister dikwijls ook rechtstreeks opdrachten geeft aan de *kabinetsleden* naar gelang van de activiteitensector waarvoor zij binnen het kabinet verantwoordelijk zijn, gebeurt dit toch ook frequent via de kabinetschef, vooral wanneer de opdracht door verscheidene kabinetsleden moet worden uitgevoerd.

Ook leggen de kabinetsleden hun nota's, de dossiers en de ontwerpen van brieven de minister voor, langs de kabinetschef om; ook laten zij vaak langs hem, omdat hij veelvuldig in contact komt met de minister, of om ook meteen zijn steun terzake te hebben, de aandacht vestigen op bepaalde aangelegenheden.

b) De contacten en de relaties van het kabinet met de *administratie* zijn van het grootste belang en vergen vanwege het kabinet veel tact en discipline om iedere overdreven inmenging te weren. De minister en zijn kabinet nemen wel de beslissingen, maar het is meestal de administratie die de beslissingen voorbereidt en uitvoert. Zelfs als de administratie in het geheel niet, wat wel eens gebeurt, meewerkte bij het nemen van de beslissing, moet zij toch betrokken worden bij de uitvoering. Een goed kabinet is dan ook het kabinet dat de administratie kan meekrijgen in zijn acties (12).

Tussen een kabinet en de administratie bestaan fundamentele verschillen, die hun verhouding en samenwerking bemoeilijken. Het kabinet is gedreven door de wil te presteren binnen de kortst mogelijke tijd, geneigd zich soepeler op te stellen t.a.v. de burgers en de ondernemingen, staat meer open voor de vernieuwing en politieke overwe-

(12) Voor de contacten en samenwerking tussen administratie en kabinet, zie: H. VAN HASSEL, *op. cit.*, blz. 466.

gingen en is flexibeler in zijn werking, daar het b.v. minder gebonden is door hiërarchische verplichtingen en diensturen.

De administratie anderzijds is minder gehaast, heeft meer oog voor traditie, techniciteit en het strikt eerbiedigen van wetten en reglementen, met het gevaar van een zeker immobilisme, staat vaak terughoudend t.o.v. vernieuwingen, heeft dikwijls bewust of onbewust te weinig feeling voor de politieke aspecten en complicaties van de beslissingen.

Opdat de contacten tussen het kabinet en de administratie zo geordend en gezagsvol mogelijk zouden verlopen bepaalt het organiek besluit op de ministeriële kabinetten van 20 mei 1965, in zijn artikel 6 en 7, dat de kabinetschef de normale verbindingsman is met de administratie.

- Art. 6. « De kabinetschef zendt de instructies en de dienstbevelen van de minister aan het bestuur door langs de hiërarchische weg. In spoedeisende gevallen, kan hij van deze regel afwijken, onder beding er onverwijld kennis van te geven aan de secretaris-generaal. »
- Art. 7. « De leden van het kabinet mogen niet in verbinding treden met het bestuur, tenzij door tussenkomst van de kabinetschef of met dezes instemming. »

De voorschriften van artikel 6 en 7 worden in de praktijk dikwijls niet opgevolgd, vooral om redenen van dringende noodzakelijkheid, wegens de efficiëntie van een direct contact tussen de personen die het dossier behandelen, soms echter wegens het gebrek aan gezag of orde in het kabinet. Er zijn voortdurend veel rechtstreekse telefonische contacten tussen de betrokken kabinetsleden en ambtenaren: vragen om inlichtingen, kleine instructies, enz.

Nochtans is het zeer raadzaam — en dit gebeurt ook zo in de meeste kabinetten — dat voor contacten tussen kabinet en administratie volgende principes worden nageleefd:

- instructies, opdrachten, en vragen om inlichtingen worden zoveel als mogelijk schriftelijk geformuleerd; gebeurt het per telefoon, dan volgt best een schriftelijke bevestiging;
- alle instructies en opdrachten van enig belang, vragen om inlichtingen van delicate aard of die veel werk vergen, worden door de minister zelf gericht aan de secretaris-generaal (13), zo nodig ter attentie van de betrokken directeur-generaal;

(13) Als hoogste ambtenaar van het ministerie heeft hij het recht te weten wat er omgaat in zijn departement, ook komt aan hem het initiatief toe de taken te verdelen in de schoot van zijn ministerie.

- de andere instructies en vragen om inlichtingen kunnen door de kabinetschef ondertekend worden, best dan nog namens de minister ;
- interventies van kabinetsleden bij de ambtenaren, zonder de administratieve hiërarchie te eerbiedigen, inzonderheid m.b.t. de behandeling van individuele dossiers (cf i.v.m. het verlenen van staats-hulp, het toekennen van fiscale voordelen, het afleveren van vergunningen allerhande, het opleggen van sancties, gunning van overheidsopdrachten, enz.), dienen ten zeerste vermeden te worden.

Het naleven door het kabinet van deze principes kunnen allerlei wrijvingen en conflicten met de administratie voorkomen ; de administratie aanvaardt immers gewillig instructies van de minister zelf of van de kabinetschef, maar staat eerder spontaan terughoudend en kritisch t.o.v. die welke rechtstreeks komen van kabinetsleden.

Zoals de secretaris-generaal de verbindingsman is aan de zijde van de administratie, zo is de kabinetschef aan de zijde van het kabinet de aangewezen verbindingsman voor de administratie. Feitelijk zijn alle nota's voor de minister ter attentie van de kabinetschef of worden zij via hem overgezonden aan de minister.

In dit verband kan onderstreept worden hoe belangrijk het is dat de kabinetschef uit het betrokken departement komt of behoort tot de administratie, dit vergemakkelijkt de contacten en geeft meer vertrouwen aan de administratie (14).

c) Ook is de kabinetschef de normale verbindingsman van het kabinet met het *parlement*. Aldus treden de griffiers van Kamer en Senaat en de secretarissen van de parlementscommissies meestal rechtstreeks in verbinding met de kabinetschef, onder meer in verband met interpellaties gericht aan de minister, dringende en schriftelijke vragen, commissievergaderingen, de bespreking van de begroting van het ministerie, enz.

Ook de stenografische verslagen van de toespraken van de minister in de openbare vergaderingen van het parlement worden, ter eventuele correctie, aan de kabinetschef toegezonden.

d) Verder is de kabinetschef de ultieme verbindingsman voor de contacten met de *andere kabinetten*, vooral met het kabinet van de Eerste Minister. Als collega's treden de kabinetschefs makkelijker met mekaar

(14) Op de 33 nationale kabinetten (met inbegrip van de tweede kabinetten) van de regering Martens-Gol waren er per augustus 1984, 9 waarvan de kabinetschef behoorde tot de betrokken administratie, 6 tot een andere administratie en 14 tot de overheidssector.

in contact om delicate dossiers of problemen te bespreken of te coördineren, om tegenstellingen tussen de kabinetten omtrent gemeenschappelijke dossiers of m.b.t. interministeriële werkgroepen af te vlakken. Het is nuttig voor een regering dat de kabinetschefs van de voornaamste ministers met mekaar goede betrekkingen en een klimaat van collegialiteit onderhouden, dit bevordert aanzienlijk de oplossing van heel wat kleine en grote problemen of, beter nog, voorkomt dat er problemen rijzen.

3. Informatietaak.

De kabinetschef bekleedt ook een centrale plaats inzake de informatie van de minister, de andere kabinetsleden en de administratie.

Hij krijgt feitelijk alles wat binnenkomt op het kabinet aan correspondentie, telexen, nota's, beslissingen van alle ministeriële comités, parlementaire documenten, enz., onder ogen. Ook verneemt hij veel omdat andere kabinetsleden, ambtenaren, parlementairen, bezoekers, kennissen of vrienden van de minister, ofwel niet altijd de gelegenheid hebben de minister te spreken ofwel het liever niet rechtstreeks aan hem zeggen. Aan de kabinetschef behoort het een selectie te maken van wat aan de minister medegedeeld of voorgelegd moet worden en dit zo vlug mogelijk te doen.

De kabinetschef moet er ook zorg voor dragen dat aan de andere kabinetsleden — inzonderheid de adjunct-kabinetschef en de persattaché — rekening houdend met hun bevoegdheden op het kabinet, de nodige informatie wordt doorgegeefd.

Voor de *persattaché* dient qua informatie, goed ingelicht te worden, hij moet er immers voor instaan het beleid en de beslissingen van zijn minister en van de regering uit te leggen aan de media, te commentariëren, gunstig en geloofwaardig te laten overkomen; daarom moet hij steeds volledig en snel ingelicht zijn over alles wat er omgaat in de regering, het departement en het kabinet, ook b.v. over de ontwerpen of voorstellen die worden voorbereid (15).

Hoewel de *persattaché* meestal rechtstreeks geïnformeerd wordt door de minister zelf, is het onontbeerlijk dat ook de kabinetschef hem allerlei interessante inlichtingen, nota's, enz. bezorgt. Opdat een *persattaché* zijn belangrijke en delicate opdracht behoorlijk zou kunnen vervullen, heeft hij recht op een maximale achtergrondinformatie.

(15) G. THUILLIER, *Les cabinets ministériels*, Que sais-je ? 1982, zie blz. 75-79 gewijd aan *L'attaché de presse*.

Dikwijls beklagt de *administratie* er zich over, vaak terecht, dat zij door het kabinet onvoldoende of vrijwel niet of laattijdig of onvolledig op de hoogte wordt gehouden van beslissingen van ministeriële comités, van de Europese Commissie, enz., die haar nochtans ten zeerste interesseren. Vandaar de frustrerende contradictie : kabinetten eisen meestal van de administratie een zeer snel antwoord op verzoeken om inlichtingen of standpunten, maar geven slechts een lage prioriteit aan de informatie van de administratie, zodat deze onvoldoende operationeel is, daar zij dikwijls niet beschikt over de vereiste beslissingen en informatie om een adequaat antwoord te verschaffen.

De kabinetten roepen meestal als excuus in, het z.g. vertrouwelijke karakter ; de ware reden ligt nochtans meer bij een al of niet gewilde afstandelijkheid, een gebrek aan organisatie, soms zelfs een zeker misprijzen.

Gepleit wordt voor een zo ruim mogelijke informatie van de administratie door het kabinet, waarvoor in eerste instantie de kabinetschef dient in te staan. Hoe kan immers de administratie op een efficiënte en passende wijze ten dienste staan van de minister en samenwerken met het kabinet, als zij niet systematisch in het bezit wordt gesteld van de nodige informatie.

4. *Interne politieke en administratieve controle.*

Een laatste en delicate taak van een kabinetschef, waaraan deze studie aandacht wil besteden, is zorgen voor een zekere interne politieke en administratieve controle om de minister maximaal te vrijwaren voor kritiek en bezwaren van de externe controle, inzonderheid uitgaande van het parlement, het Rekenhof en de media.

Deze interne controle heeft vooral, doch niet uitsluitend, betrekking op de bescherming van de handtekening van de minister (16).

Een minister, zeker van een groot departement, wordt sterk in beslag genomen door het beheer van het departement, door zijn aanwezigheid op ministeriële comités, in het parlement, op vergaderingen van zijn partij en in zijn kiesdistrict, door het houden van redevoeringen, enz.

Hij heeft derhalve materieel de tijd niet om alle briefwisseling, dossiers, antwoorden op de parlementaire vragen, enz., die hem ter onder-tekening worden voorgelegd, te lezen, laat staan nader te bekijken (17).

(16) Zie onder meer in dit verband : H. DE RIDDER, *De keien van de Wetstraat*, 1983, blz. 32.

(17) Zie VANDEPUTTE, *op. cit.*, blz. 14 en A. MOLITOR, *op. cit.*, blz. 77 en 79 : « Tous (les ministres) sans exception se plaignent des signatures qu'ils doivent donner à tour de bras et souvent sans lire les documents qui leur sont présentés... Tous les ministres seraient morts depuis longtemps de surmenage s'ils devaient lire tout ce qu'on leur donne à signer ».

Daartoe moet hij kunnen steunen op zijn kabinet en in laatste instantie op zijn kabinetschef, die daarbij inzonderheid moet letten op de politieke aspecten en risico's en het voorkomen van onregelmatigheden. Hij moet vooral schiften wat de minister *per se zelf* moet lezen, onderzoeken en beslechten.

Verder moet de kabinetschef, indien nodig, de minister beschermen tegen de eventuele voortvarendheid, onvoorzichtigheid, machtsoverschrijding, van de andere kabinetsleden. De kabinetschef leeft uiteraard dichter bij de kabinetsleden dan de minister, hem komt het dan ook toe op hun doen en laten een bescheiden toezicht uit te oefenen.

C. Kan een kabinetschef bestuurlijke macht uitoefenen ?

Volgens de rechtspraak van de Raad van State kan de kabinetschef noch enig ander kabinetslid op eigen gezag bestuurlijke bevoegdheid uitoefenen ; zij zijn immers persoonlijke en tijdelijke medewerkers van de ministers en behoren derhalve niet tot de administratieve overheden (18).

Wel sluit de Raad van State blijkbaar de mogelijkheid niet uit dat de kabinetschef en de adjunct-kabinetschef, die door de Koning worden benoemd, hoewel zij geen eed afleggen, rechtsgeldige administratieve handelingen kunnen verrichten voor zover er een (uitdrukkelijke) machtsdelegatie is.

In acht genomen de grondregel van het publiek recht dat bevoegdheden niet kunnen gedelegeerd worden, tenzij dit bij een formele wettekst bepaald is (19), en gelet anderzijds op de principes van de ministeriële verantwoordelijkheid bepaald bij de Grondwet (20), kan voorzichtigheidshalve worden besloten dat de mogelijkheid voor een kabinetschef om administratieve rechtshandelingen te verrichten eng geïnterpreteerd moet worden. Zij dienen door de minister zelf te worden genomen of door ambtenaren met een rechtsgeldige delegatie ; uiteraard wordt nochtans toegestaan dat de beslissing van de minister door het

(18) Zie volgende arresten van de R.v St. : VAN DEN STEEN nr. 8597, 23 mei 1961, en noot van A. VANDER STICHELE in *TBP*, 1962, blz. 343 ; HAUTOT nr. 582, 24 november 1950 ; MOORS, nr. 6156, 18 maart 1958 ; ESTIEVENART, nr. 19.544, 30 maart 1979 ; V. CRABBE, « Cabinets ministériels et organisation administrative », *Revue de l'Institut de sociologie*, 1960, blz. 553.

(19) A. MAST, *Overzicht Belgisch administratief recht*, 1977, blz. 16.

(20) Met name : de politieke verantwoordelijkheid voor het parlement, voortvloeiend uit artikel 63 « De persoon des Konings is onschendbaar, zijn ministers zijn verantwoordelijk » ; artikel 88 van de Grondwet : « De Kamers kunnen de aanwezigheid van de ministers vorderen » ; de eventuele burgerrechtelijke aansprakelijkheid én — *horresco referens* — de strafrechtelijk verantwoordelijkheid van de ministers voorlopig geregeld door artikel 90 en 134 van de Grondwet. Zie A. MAST en J. DUJARDIN, *Overzicht van het Belgisch grondwettelijk recht*, 1983, nr. 316 v.v., blz. 323-328.

kabinet wordt medegedeeld aan de betrokkenen en/of aan de administratie.

In Frankrijk wordt onderscheid gemaakt tussen de delegatie van handtekening aan kabinetsleden, wat daar zeer gebruikelijk is, en de delegatie van bevoegdheden die uitzonderlijk is. Immers, de delegatie van handtekening machtigt de gedelegeerde bepaalde beslissingen te ondertekenen in de plaats van de bevoegde autoriteit, maar dit onder haar toezicht en verantwoordelijkheid. De delegatie van handtekening wijzigt dus niet de normale verdeling van de bevoegdheden (21).

III. Slotbeschouwingen.

In voorgaande bladzijden werd eerst het ministerieel kabinet gesitueerd in het raam van de staatsbedrijvigheid in het algemeen en werd vervolgens de aandacht toegespitst op de kabinetschef als hoofd van de politieke cel die de ministers omringt en bijstaat ; daarbij werden vooral zijn voornaamste taken omschreven en werd nagegaan of hij enige bestuurlijke bevoegdheid mag uitoefenen.

Bij wijze van slot volgen hier meer persoonlijke bedenkingen omtrent enkele gedragslijnen die een kabinetschef best voor ogen houdt.

Het is wenselijk dat een sterke trouw, een diep wederzijds vertrouwen en een morele solidariteit minister en kabinetschef verbinden ; daarom is het noodzakelijk dat de minister zelf zijn kabinetschef kiest zonder enige beïnvloeding vanwege politieke partijen of drukkingsgroepen (22).

Van de kabinetschef, als eerste plaatsvervanger en vertegenwoordiger van de minister, wordt verwacht dat hij het beleid van zijn minister kent en steeds vertolkt. Een kabinetschef mag geen « eigen politiek » nastreven ; wat niet wil zeggen dat hij zijn mening bij de minister niet mag verdedigen, maar eenmaal dat de minister een standpunt heeft ingenomen moet hij dit volgen. Hierbij weze herinnerd aan de politieke verantwoordelijkheid van de minister ten opzichte van het parlement, terwijl die niet bestaat voor een kabinetschef.

In dezelfde gedachtengang is het aangewezen dat de kabinetschef zoveel mogelijk discreet op de achtergrond blijft in de schaduw van zijn minister. Hij moet dan ook nalaten zijn eigen verdiensten en aandeel met betrekking tot initiatieven en realisaties te onderstrepen, openbaar persoonlijke voorstellen te formuleren, verklaringen aan de pers te doen over de politieke actualiteit, enz.

(21) J. SEURIN, *op. cit.*, blz. 1259.

(22) G. EYSKENS, « De functie van Eerste Minister in België, in de periode 1945-1975 », in *Res Publica*, 1983, blz. 543.

Wat zou het worden mochten, naast de ministers, ook de kabinetschefs geregeld met persoonlijke verklaringen trachten in de kijker van de media te komen. Dit zou zeker de cohesie in de regering niet ten goede komen en trouwens ook onvermijdelijk de betrokken ministers vaak in verlegenheid brengen. Volgend tegenovergesteld standpunt, dat een collega onlangs vertolkte, lijkt mij dan ook moeilijk aanvaardbaar: « Un chef de cabinet ne doit pas se taire. Il peut souvent s'exprimer plus librement que son ministre » (23).

Wil hij zijn coördinatie- en informatietaak efficiënt kunnen waarnemen, ook ter ontlasting van zijn minister, dan moet een kabinetschef een grote beschikbaarheid, gepaard gaande met een intellectuele nieuwsgierigheid, aan de dag leggen. Daartoe moet hij persoonlijk en telefonisch vrij gemakkelijk toegankelijk zijn — dus zonder een al te systematische afscherming door zijn secretaresse — voor de andere kabinetsleden, de ambtenaren, zijn collega's kabinetschefs, gezagdragers, industriëlen, enz. Ook zijn rol van verbindingsman met de minister vergt dit. Trouwens bepaalde personen en omstandigheden hebben recht op een snel en rechtstreeks contact op het hoogste niveau.

Er is nochtans een uitzondering nl. de contacten met de journalisten; hier heeft de persattaché een monopolie dat ook best door de kabinetschef wordt geëerbiedigd.

Uit het voorgaande zou verkeerdelijk kunnen worden afgeleid dat de kabinetschef manusje-van-alles is op het kabinet, zodat er slechts weinig ruimte overblijft voor interessant werk én contacten voor de andere kabinetsleden.

Een kabinetschef moet er zich voor hoeden te veel hooi op zijn vork te nemen: alle werkgroepen zelf voorzitten of er lid van zijn, alle bezoekers van enige betekenis zelf ontvangen, alle nota's zelf opstellen, enz.; hij moet vooral de anderen doen werken en daarom selecteren en maximaal delegeren aan zijn medewerkers volgens hun bevoegdheid en specialiteit, zij hebben er immers meer tijd voor. Wel moet hij er voor zorgen dat zijn medewerkers hem op een gepaste wijze verslag uitbrengen, mondeling of schriftelijk.

De functie van kabinetschef, die geregeld wordt door een minimum aan statutaire bepalingen, is ongetwijfeld uitgegroeid tot een vrij belang-

(23) Zie: *La Libre Belgique* d.d. 14-15 augustus 1984. De bedoelde passage luidt als volgt:

Interviewer: « Un chef de cabinet qui accepte de parler publiquement on n'en rencontre pas tous les jours. Il faut donc en profiter... ».

Antwoord: « Un chef de cabinet ne doit pas se taire. Il peut souvent s'exprimer plus librement que son ministre. Je ne porte pas de jugement sur les hommes et sur les partis. J'exprime seulement des préoccupations. Je suis un analyste de la chose publique ».

rijke openbare functie, zeker op grote departementen. Men mag zich hierbij verheugen — hoe eigenaardig dit ook moge klinken — dat de « politisering » van de functie vrij beperkt is gebleven.

Naar gelang van het ministerieel departement zal een kabinetschef best een technocraat, een behendig « sociaal diplomaat », zijn, maar steeds zal hij vooral een bekwaam manager en een kenner van de werking van het complexe overheidsapparaat moeten zijn.

Nu de tekstverwerker, de videotekst aangeschakeld op gegevensbanken en de computer ook op de kabinetten hun intrede hebben gedaan — wat weldra de werkmethode van de kabinetten grondig zal wijzigen —, is het moeilijk te voorspellen, hoe de rol van een kabinetschef in de komende jaren zal evolueren. Wellicht en hopelijk wordt hij nog meer een technocraat en manager.

Als besluit willen wij de hoop uitspreken dat de kabinetschefs, die meestal voortspruiten uit de administratie of de overheidssector, er bijzonder zullen over waken opdat zowel tussen het kabinet en de administratie als tussen de administratie en de minister voldoende overleg, samenwerking en communicatie zou zijn; dit kan de efficiëntie van de « policy making » slechts ten goede komen.

Summary : The role of the Chief Ministerial Officer in Belgium.

In Belgium, as in most countries, each Minister or Secretary is assisted by a limited number of trusted collaborators who constitute the Ministerial Office (« Cabinet », « Kabinet »).

The article is an attempt to shed a light on the Chief Ministerial Officer (« Chef de Cabinet », « Kabinetschef ») who is the closest collaborator of the Minister.

In order to show the role of the Chief Ministerial Officer, the article first describes the tasks, powers and composition of the Ministerial Office to proceed to a more extensive analysis of the functions, the appointment of the Chief Ministerial Officer, and the question whether he can exercise executive power.

The most important tasks of the Chief Ministerial Officer are : organization and coordination of the Office and its activities, acting as a « Liaison-Officer » with the Minister, passing on of information, exercising of a form of internal, political and administrative control.

The article closes with some more personal remarks, pointing out a few guidelines which a Chief Ministerial Officer should keep in mind.

Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1983 en 1984

Opgesteld door Ivo VANPOL,

Assistent aan de Afdeling Politologie
van de Katholieke Universiteit te Leuven,
in samenwerking met de nationale secretariaten van de politieke partijen.

In de moderne polyarchie bekleedt de politieke partij een vooraanstaande en sterk functionele plaats in de politieke besluitvorming. Sommige polyarchieën kennen zelfs een overwicht van de politieke partij op andere instellingen en organisaties in hun werking en worden dienvolgens als participatieën geklasseerd. België vertoont duidelijk de kenmerken van een participatie (1).

Ook al heeft de politieke partij in België een overwicht in de besluitvorming, de studie van en zelfs de informatie over deze machtsorganisaties is in België eerder schaars, vrij ongeordend, deels nog omhangen met de sluier van de geheimhouding. Een meer systematische informatie over de organisatie en de werking van de politieke partijen dringt zich op. Het opzet zit voor, onder de titel van morfologie van de Belgische politieke partijen, jaarlijks in het Politiek Jaarboek, een zo indringend mogelijke informatie te verschaffen over de werking en de organisatie van de politieke partijen in België. Minstens een inzicht in de organen en de geledingen van de partijen, de informatie over de positiebekleders, elementaire aanknooppunten voor de werking der partij en de referenties van haar publieke communicatiemiddelen worden nagestreefd. In de mate van het haalbare, voornamelijk inzake verwerving van de informatie en de beperkte beschikbaarheid van middelen voor eigen onderzoek, zal verder doorgedrongen worden. Aangezien in de

(1) W. DEWACHTER, «De partijenstaat in de Westeuropese polyarchie: een proeve tot meting», in *Res Publica*, 1981, nr. 1, blz. 115-123.

W. DEWACHTER, «Noodzaak en overwicht van de politieke partij in de polyarchie», in *Res Publica*, 1981, nr. 1, blz. 125-151.

organisatie en de werking van de politieke partij heel wat beweegt, leek het aangewezen de veranderingen tijdsgenoots te noteren.

Onderhavige uitgave beperkt zich tot de grote Vlaamse partijen : CVP, PVV, SP en Volksunie. Op basis van de destijds gepubliceerde morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1982 in het Politiek Jaarboek 1982 van *Res Publica* (2) wordt er thans een actualisering doorgevoerd naar 1983 en 1984 toe.

Ofschoon het schema na de eerste uitgave werd bijgewerkt, was het verwerven van de informatie voldoende tijdrovend om slechts een beperkt aantal verbeteringen toe te laten. Het blijft evenwel de bedoeling om een optimalisering van de geboden informatie na te streven.

Naar analogie met de grote Vlaamse politieke partijen zal er volgend jaar ook voor de grote Franstalige partijen een dergelijke actualisering worden doorgevoerd op basis van de morfologie die gepubliceerd werd in het Politiek Jaarboek 1983 (3). Elk jaar zullen aldus afwisselend de vier grote Vlaamse politieke partijen en de vier grote Franstalige politieke partijen worden belicht.

De redactie dankt zeer oprecht de nationale secretariaten van de vier grote Vlaamse partijen voor hun uitgebreide en bereidwillige medewerking. Dat de partijsecretariaten ons bij de informatieverstrekking uitstekend geholpen hebben, ondanks het feit dat hun prioriteiten in een heel andere richting liggen, willen wij nog eens extra onderstrepen en onze dank erover uitschrijven. Uitdrukkelijk willen wij de heren P. Willems en R. Pattijn van de Christelijke Volkspartij, de heer G. Vanhengel van de Partij voor Vrijheid en Vooruitgang, de heer F. Van Dyck van de Socialistische Partij, de heer G. de Backer van de Volksunie en de heer J. Schodts van de BRT danken voor hun bereidwillige medewerking.

Daarbij willen we ook de andere medewerkers van vernoemde partijen danken voor hun informatieve bijdrage. De geboden informatie is verstrekt door de partijsecretariaten. De Afdeling Politologie heeft het schema uitgewerkt en de gegevens verzameld en geordend.

Wij hopen de belangrijke informatie zo precies mogelijk toegankelijk te stellen, opdat zowel de burger als de onderzoeker er een handig instrument aan zou hebben.

De Afdeling Politologie ontvangt graag bedenkingen, suggesties en kritiek op deze derde uitgave van de morfologie van de politieke partijen in België.

(2) I. VANPOL, « Morphologie van de Vlaamse politieke partijen in 1982 », in *Res Publica*, 1983, nr. 2-3, blz. 417-473.

(3) I. VANPOL, « Morphologie des partis politiques francophones en 1983 », in *Res Publica*, 1984, nr. 4, blz. 503-540.

DE CHRISTELIJKE VOLKSPARTIJ (CVP).

1. Nationaal Partijcongres.

1.1. *Plaats en datum van de georganiseerde congressen.*

Het congres « Buitenlands Beleid » vond plaats op 18 en 19 februari 1984 onder de titel « De wereld : ons huis » in het Congressenpaleis te Brussel.

1.2. *Agenda.*

- Activiteitenverslag door de nationale secretaris. Een overzicht van de activiteiten in de partij sinds het vorige congres.
- Bespreking van het CVP-beleid inzake het buitenlands beleid in 4 secties :
 - Europa.
 - Ontwikkelingssamenwerking.
 - Buitenlandse handel.
 - Vrede en vrijheid.

1.3. *Opkomst.*

Vermits er geen inschrijving was voor niet-congresafgevaardigden zijn geen precieze cijfers bekend. Er werden ruim 1.000 aanwezigen geteld.

2. Nationaal Partijbestuur.

2.1. *Samenstelling.*

Partijstatuten : Art. 30.1.

Leden

Congres 13-14/03/1982 — Co-optatie 17/03/1982 — Bureau 19/03/1982

a) de partijvoorzitter, door het partijcongres gekozen ;

Swaelen Frank

b) 15 partijbestuursleden, vermeerderd met een aantal op basis van één per 5.000 CVP-leden. Dit aantal wordt berekend op basis van het gemiddelde van de globale ledencijfers van de afgesloten

Albrechts Jules
Arts Alex
Baeck Karel
Bevernage Carl
Blontrock Camilla
Cuyvers Jan

bestuursperiode. Een rechtstreeks gekozen lid per provincie dient gewaarborgd. Minstens één vijfde van de rechtstreeks gekozen leden moeten vrouwen zijn en minstens één derde van de gekozen bestuursleden dient jonger te zijn dan 35 jaar. Voor zover hij/zij niet rechtstreeks gekozen is, zetelt de voorzitter van de CVP-Jongeren ambtshalve in het partijbestuur ;

De Backer Remi
 Debruyne André
 De Schrijver-Sioen Juliette
 Didden Maurice
 Haesbrouck Emiel
 Huyghebaert Jan
 Larmuseau Hendrik (1)
 Lenaerts Lieven
 Mangeleer Dirk
 Manteleers Michel
 Martin Jean-Marie
 Nelis-Coolen Lea
 Pernot Miette
 Sauer Dirk
 Thuysbaert Georges
 Thys Petrus
 Van Cauwelaert Annelies
 Vandenberghe Hugo
 Verdonck Jef
 Verdonck Marcel
 Wulleman Gerard
 Alen André
 Beghin Jan
 Brouns Hubert
 Buys Willy (2)
 Crabbe-Gythiel Rita
 Debonne Frans
 De Weweire Monique
 Lemmens Tony
 Martens Bernard
 Schroeder Lieve
 Vandorpe Arlette
 Van Hecke Johan (voorzitter CVP-
 Jongeren, niet rechtstreeks ver-
 kozen) (3)
 Van Speybroeck Piet
 Walgrave Jo

(1) Volgde Robert Van Passen op als eerste opvolger.

(2) In opvolging van Johan Van Hecke die als voorzitter van de CVP-Jongeren ambtshalve zetelt in het partijbestuur en voordien rechtstreeks verkozen was.

(3) Volgde Eric Van Rompuy op op 20 maart 1983.

c) de leden van de CVP-fractie-bureaus van Kamer en Senaat ; hun beider aantal dienen hun gelijk te zijn ; alsook de parlementsleden, leden van het nationaal partijbureau die geen lid zijn van de fractiebureaus van de CVP-fractie van Kamer en Senaat ;

Gijs Bob (fractie voorzitter Senaat)
 De Seranno Jos
 Staels-Dompas Nora
 Cooreman Etienne
 Windels Roger
 Declercq Tijl
 De Bondt Ferdinand
 Gerits Jan
 Van Herreweghe Maurice
 Vannieuwenhuyze Roger
 De Clercq Constant
 Devos Godelieve
 Kelchtermans Lambert
 Verhaegen Guido
 D'Alcantara Adhemar
 Cardoen Georges
 Dupré Jos
 Steverlynck Antoon
 Van den Brande Luc (fractievoor-
 zitter Kamer) (4)
 Van Wambeke Hubert
 Van Keirsbilck Eric

d) twee leden gekozen door de Vlaamse EVP-fractie van het Europees Parlement (5) ;

Croux Bert
 Marck Pol

e) de CVP-Ministers en -Staatssecretarissen en de CVP-voorzitter(s) van de parlementaire instelling(en) ;

Martens Wilfried
 Tindemans Leo
 Eyskens Mark
 Coens Daniël
 Dehaene Jean-Luc
 Aerts Firmin
 De Keersmaecker Paul
 D'Hondt-Van Opdenbosch Paula
 Geens Gaston
 Steyaert Rika

(4) Volgde Karel Blanckaert op als fractievoorzitter bij diens ontslag in de Kamer van Volksvertegenwoordigers op 12 juli 1984.

(5) Ook de vertegenwoordiger uit de Vlaamse EVP-fractie in het nationaal partijbureau Raf Chanterie maakt deel uit van het nationaal partijbestuur.

Akkermans Paul
 Lenssens Jan
 Leemans Ward (voorzitter van de
 Senaat)

f) de nationaal secretaris, de algemene voorzitter CVP-PSC of de algemene politieke secretaris CVP-PSC ;

Delcroix Leo (6)

g) de bestuurleden, gecoöpteerd door de personen aangeduid onder de punten a, b en f voor maximum één derde van het aantal rechtstreeks gekozen bestuursleden. Onder de gecoöpteerde leden moeten er minstens één vijfde vrouwen zijn en minstens 1/3 leden van minder dan 35 jaar ;

Amssoms Chris
 Declercq Lutgard (7)
 d'Udekem d'Acoz Henri
 Janssens Frans
 Ottenburghs Georges
 Pinxten Karel (8)
 Sabbe-Van Linden Miet
 Sarens Freddy
 Swinnen Monique
 Thooft Greta
 Vanavermaete Philippe
 Van Campen Marcel
 Vanhaecke Rosaire
 Van Wezemael Jozef

b) de voorzitter van de Vereniging voor CVP-Raadsleden, de voorzitter van de CVP-werkgroep Vrouw en Maatschappij en de afgevaardigde-beheerder van IPOVO.

Ansoms Jos (9)

De Schrijver-Sioen Juliette (10)

Declercq Tijn (11)

(6) Leo Delcroix volgde Ludo Willems op als partijsecretaris op 1 september 1984.

(7) In opvolging van Willy Buys, zie (2), op 20 maart 1983. De opvolging gebeurde niet statutair.

(8) In opvolging van Paul Deprez die senator werd in april 1983. De opvolging gebeurde niet statutair.

(9) Jos Ansoms volgde Georges Cardoen op als voorzitter van de Vereniging voor CVP-Raadsleden in het najaar van 1984.

(10) Mevrouw Juliette De Schrijver-Sioen volgde mevrouw Miet Smet op als voorzitter van de CVP-werkgroep Vrouw en Maatschappij op 10 december 1983.

(11) Reeds vermeld onder punt c.

2.2. Verkiezing Nationaal Partijbestuur (cf Art. 30.1b).

De verkiezing van het Nationaal Partijbestuur gebeurde op het congres van 13-14 maart 1982. De resultaten van deze verkiezingen werden gepubliceerd in de « Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1982 », in *Res Publica*, 1983, nr. 2-3, blz. 422-423.

2.3 Frequentie samenkomst.

Normaal éénmaal per maand.

3. Nationaal Partijbureau.

3.1. Samenstelling.

Partijstatuten :

Art. 33.1

Leden

Congres 13-14/03/1982 — Co-optatie 17/03/1982 — Bureau 19/03/1982

a) de partijvoorzitter ;

Swaelen Frank

b) negen niet-parlementsleden gekozen onder en door de rechtstreeks verkozen en gecoöpteerde leden van het nationaal partijbestuur, onder wie minstens twee vrouwen alsook drie jongeren beneden de 35 jaar ;

Arts Alex
Huyghebaert Jan
Mangeleer Dirk
Thys Petrus
Schroeder Lieve
Vandorpe Arlette
Van Speybroeck Piet
Amssoms Chris
Janssens Frans

c) de voorzitters van de CVP-fracties in de parlementaire instellingen ;

Gijs Bob
Van den Brande Luc (12)
Verhaegen Guido

d) vier volksvertegenwoordigers gekozen door de CVP-kamerfractie en vier senatoren, gekozen door de CVP-senaatsfractie, één Europees parlamentslid, gekozen door de

Devos Godelieve
Kelchtermans Lambert
D'Alcantara Adhemar
Olivier Marc (13)
Cooreman Etienne

(12) Cfr. (4).

(13) Volgde Luc Van den Brande op.

Vlaamse EVP-fractie van het Europees Parlement ;

Windels Roger
Declercq Tijn
De Clercq Constant
Chanterie Raf (14)

e) de CVP-ministers en staatssecretarissen en de CVP-voorzitter(s) van de parlementaire instelling(en);

Martens Wilfried
Tindemans Leo
Eyskens Mark
Coens Daniël
Dehaene Jean-Luc
Aerts Firmin
De Keersmacker Paul
D'Hondt-Van Opdenbosch Paula
Geens Gaston
Steyaert Rika
Akkermans Paul
Lenssens Jan
Leemans Ward

f) de nationaal secretaris.

Delcroix Leo
Van Hecke Johan (voorzitter CVP-Jongeren, niet rechtstreeks verkozen, lid krachtens art. 33.2)

3.2. Verkiezing Nationaal Partijbureau (cf Art. 33.1.b).

De verkiezing van het Nationaal Partijbureau gebeurde op het Partijbestuur van 19 maart 1982. Omtrent de verkiezingsuitslagen zijn geen gegevens beschikbaar.

3.3. Frequentie samenkomst.

Normaal éénmaal per week (maandag).

4. Nationaal Partijvoorzitter.

4.1. Verkiezing.

De verkiezing van Frank Swaelen tot partijvoorzitter gebeurde op het congres van 13 en 14 maart 1982. Voor de verkiezingsuitslag zie : « Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1982 », *op. cit.*, bl. 425.

(14) Volgde Bert Croux op in januari 1985.

5. Kaderleden - Militanten.

5.1. Kaderleden :

Mandatarissen :

Burgemeesters	172
Bestendig afgevaardigden + provincieraadsleden.	134
Schepenen	688
OCMW-raadsleden	1.085
Gemeenteraadsleden	2.033
OCMW-voorzitters	119
Kamerleden	43
Senatoren	40
Bestuursleden	8.460

5.2. Militanten : geen precieze gegevens.

6. Partijleden.

6.1. Aantal : 111.914 (eind 1983).
107.808 (eind 1984).

6.2. Arrondissementele spreiding.

	1983	1984
Aalst	8.797	8.640
Antwerpen	13.363	12.568
Brugge	4.638	4.577
Brussel-Halle-Vilvoorde	14.724	14.664
Dendermonde	4.013	4.059
Gent	10.583	10.018
Hasselt	5.713	5.584
Ieper	1.716	1.964
Kortrijk	3.697	3.269
Leuven	8.106	7.600
Mechelen	9.509	9.600
Oostende	4.320	3.903
Oudenaarde	2.384	1.887
Roeselare	4.039	3.499
Sint-Niklaas	3.588	3.350
Tongeren	6.726	6.376
Turnhout	6.348	5.900

6.3. *Indeling naar leeftijd* (situatie eind 1984).

— 25 jaar	7 %	45-55 jaar	21 %
25-35 jaar	25 %	55-65 jaar	14 %
35-45 jaar	20 %	+ 65 jaar	12 %

6.4. *Indeling naar geslacht.*

	1983		1984
Mannen	74.830	Mannen	76.202
Vrouwen	33.987	Vrouwen	31.606

6.5. *Onderwijsniveau* (situatie eind 1984).

Universitair	8,5 %	Lager Middelbaar	25 %
NUHO	13,5 %	Lager Onderwijs	28,8 %
Hoger Middelbaar	23,5 %	Geen antwoord	0,7 %

7. *Personeelsbestand* (15).

Nationaal Voorzitter	Swaelen Frank
Nationaal Secretaris	Delcroix Leo
Adjunct-Nationaal Secretaris	Martens Luc (16)
— Instituut voor Politieke Vorming	Deckers Miet, adj.-directeur
— Vereniging voor CVP-Raadsleden	Van Look Raymond
— CVP-werkgroep Vrouw en Maatschappij	Peeters Régine
— Dienst Ledenadministratie	Dewaerheid Herman

(15) Het begrip « personeelsbestand » wordt expliciet beperkt tot het kaderpersoneel in zijn strikte betekenis. Het administratief en technisch personeel wordt buiten beschouwing gelaten. Dit kaderpersoneel is effectief tewerkgesteld (voltijds of deeltijds) in vast dienstverband door de partij. Vrijgestelden, BTK'ers en gedetacheerden worden buiten beschouwing gelaten. Het personeelsbestand wordt daarenboven beperkt tot het nationaal niveau. Arrondissementele vrijgestelden of andere vormen van tewerkstelling door de partij op arrondissementeel (of lager niveau) worden buiten beschouwing gelaten.

(16) Luc Martens blijft directeur van IPOVO. Verder coördineert hij de diensten die instaan voor het bewegingsleven in de partij: de Vereniging voor CVP-Raadsleden, de CVP-werkgroep Vrouw en Maatschappij, het Instituut voor Politieke Vorming, de dienst ledenadministratie. Hij zit het college van arrondissementele voorzitters en secretarissen voor.

Centrum voor Politieke, Economi- sche en Sociale Studies	Van Rompuy Herman
Persattaché	Castrel Dirk
Communicatie	Delcroix Leo (17)
ZEG	Cardijn Francis
Christen-Democratische Omroep	Mateusen Gie
Boekhouding	Vandervorst Robert
Secretaris CVP-Jongeren	Doomst Michel

8. Publikaties.

8.1. Programmatische publikaties.

a) Christelijke Volkspartij :

- Verslag Open Partijdag Media, *Tele-Zeg*, februari 1983.
- Voorontwerp van de resoluties mediabeleid, *Tele-Zeg*, februari 1983.
- Resoluties mediabeleid, *Tele-Zeg*, maart 1983.
- Ontwerpresoluties congres buitenlands beleid, *Tele-Zeg*, december 1983.
- Eindresoluties congres buitenlands beleid, *Tele-Zeg*, maart 1984.
- Actieprogramma van de Europese Volkspartij (EVP) voor de tweede legislatuur voor het Europees Parlement, *Tele-Zeg*, april 1984.

b) CVP-Jongeren :

- *Jongeren voor werk, werk voor jongeren. Eindteksten congres jeugdwerkloosheid*, 7-8 april 1984.

c) Instituut voor Politieke Vorming (IPOVO).

- *Het politieke landschap, een overzicht van de politieke ideologieën*, 1983.
- *Wettelijk en werkelijk land, een overzicht van de politieke besluitvorming*, 1983.
- *Wegwijs in de economie*, 1983.

(17) T. Van Den Bosch die in 1982 algemeen verantwoordelijke voor communicatie was, werd in januari 1984 opgevolgd door Ludo Willems, die in september 1984 werd opgevolgd door Leo Delcroix.

- *Buitenlands Beleid*, 1983.
- *Met Christendemocratische overtuiging*, 1983.
- *Militaire dienstplicht, een wegwijzer in de wetgeving*.
- *Werken voor werk* (1984) :
 - Werkloosheidsanalyse.
 - Herverdeling van de arbeid.
 - Opslorpingsprogramma's.
 - Werk maken van onderwijs.
 - Werklozenbeleid.
 - Gemeente en tewerkstelling.
 - Nieuwe technologieën.
 - Zelfstandig worden, zijn en blijven.
 - Tewerkstelling in andere verbanden.
 - Tewerkstelling van kansarmen.
 - Tewerkstelling : een Europese uitdaging.
 - Naar een nieuwe visie op arbeid ?
- Aanvullend : actieboek « *Werken voor werk* ».

8.2. Organisatorische publikaties.

a) Instituut voor Politieke Vorming (IPOVO).

Partijdynamiek :

- *Werken met beleidsnota's*, 1983.
- *Opdracht, structuur en dynamiek van de plaatselijke afdeling*, 1983.

Projecten :

- *Informatie en inspraak in de gemeente*, 1983.
- *Politiek engagement ook voor vrouwen* (1983) :
 - Sociale positie van man en vrouw.
 - Emancipatie.
 - Historiek van de vrouwenemancipatie.
 - Kansen en onkansen naar politieke vernieuwing.
 - Aanwezigheid van de vrouw op het politieke forum.
 - Vrouw en crisis.
 - Politiek als beleid.
 - Zelf een actie opzetten.
 - Politiek engagement ; een reële kans ?
- *Europa, gaat het samen beter ?* (onderwijsproject), 1983.

Cahiers :

- D. COENS, T. VAN DEN BOSCH, D. VAN DIJCK, *Verre burens, ontwikkelingssamenwerking in crisis* (D.N.B.), 1983 ;
- L. MARTENS, e.a., *Vorming in actie, Politieke Vorming nu en straks* (D.N.B.), 1983.

Internationaal :

- *Europa aan de vooravond van de verkiezingen*, 1983.
- *Politiek ? Kom nou ! « Europa »* (lesbrief i.s.m. C.D.A.).

8.3. *Periodieke publikaties* (met oplage).

a) Christelijke Volkspartij :

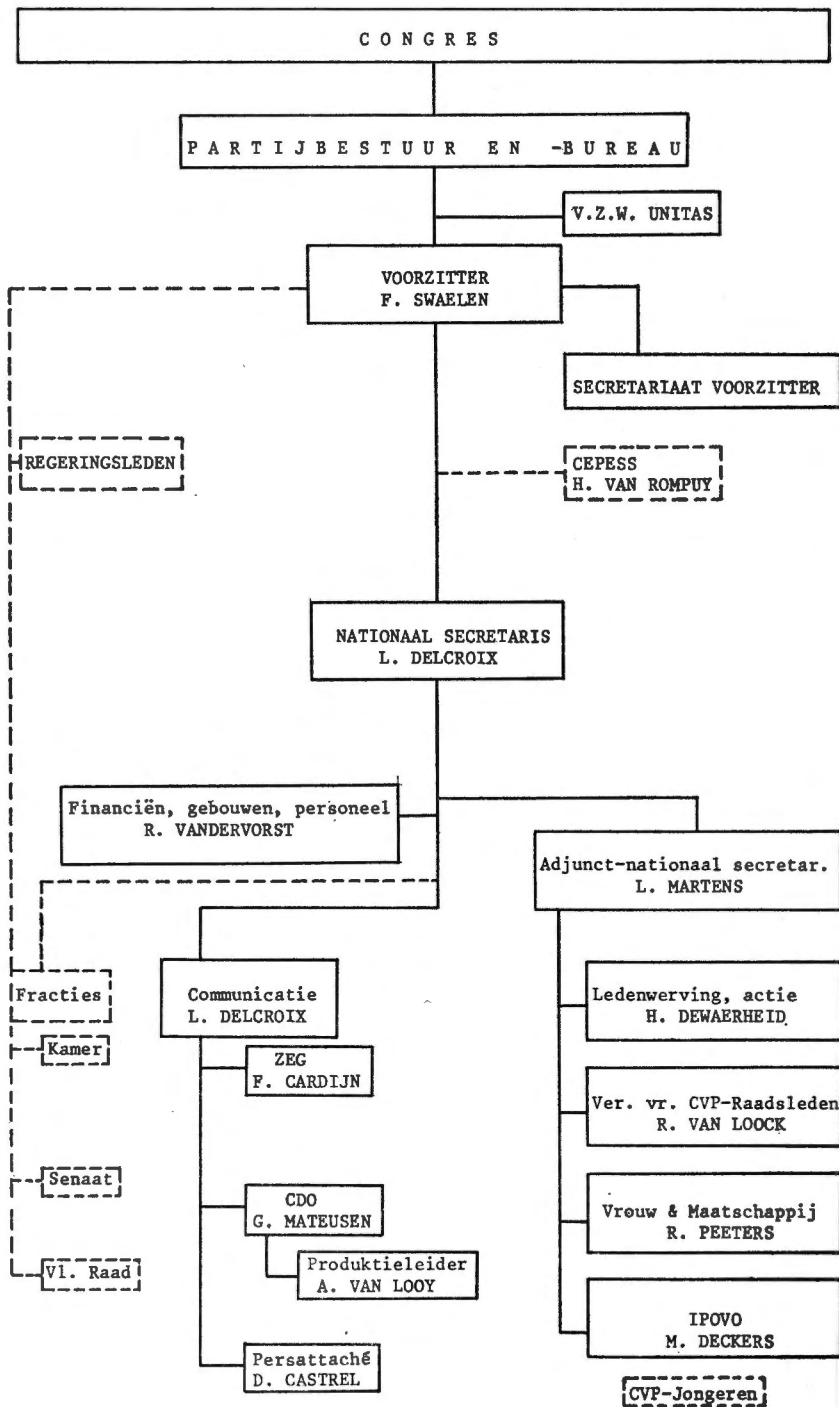
- ZEG (ledenblad, wekelijks, oplage : 120.000 exemplaren) :
 - maandelijks : inlegblad : *Europa-katern* ;
 - maandelijks : inlegblad : *CVP in beweging*.
- *Tele-ZEG* (kaderleden, 3-maandelijks tijdschrift, oplage : 4.000 exemplaren).
- *Gemeente en Provincie* (CVP-raadsleden, tweemaandelijks, oplage : 2.500 exemplaren, verschijnt in themanummers).
- *Telegram* (CVP-raadsleden, maandelijks, oplage : 2.500 exemplaren).
- *Niet zonder ons* (CVP-werkgroep Vrouw en Maatschappij, 4 maandelijks, oplage : 4.000 exemplaren).

b) CVP-Jongeren : *RADIKAAL* (tweemaandelijks, inlegblad in ZEG).

c) Centrum voor Politieke, Economische en Sociale Studies (CEPESS).

- *CEPESS-Bladen* (trimestrieel, oplage : 850 Nederlandstalige exemplaren).
- *CEPESS-kronieken* (maandelijks, oplage : 500 Nederlandstalige exemplaren).
- *CEPESS-dossiers* (10 × per jaar, oplage : 200 Nederlandstalige exemplaren).
- *Nieuw tijdschrift voor Politiek* (tweemaandelijks, oplage : 1.200 Nederlandstalige exemplaren).

Organigram van de Christelijke Volkspartij

DE PARTIJ VOOR VRIJHEID EN VOORUITGANG (PVV).

1. **Congres.**

1.1. *Plaats en datum van de georganiseerde congressen.*

Er vonden twee congressen plaats :

- Oostende, 27, 28 en 29 mei 1983 ;
- Genk, 25, 26 en 27 november 1983.

1.2. *Agenda.*

- Congres dd. 27, 28 en 29 mei 1983 : « Burger en bureaucratie » en de desbetreffende tienpuntenactie.
- Congres dd. 25, 26 en 27 november 1983 : « Profiel van een vrije en milieubewuste samenleving ».

1.3. *Opkomst.*

- Congres dd. 27, 28 en 29 mei 1983 : ca. 1.000 deelnemers.
- Congres dd. 25, 26 en 27 november 1983 : ca. 900 deelnemers.

2. **Partijraad.**

2.1. *Samenstelling.*

Partijstatuten : Art. 7. De partijraad bestaat uit :

- a) de leden van het cf 3.1.
partijbureau ;
- b) de Ministers van Staat ;
 - De Clercq Willy (1)
 - Grootjans Frans
 - Kronacker Paul
 - Vanaudenhove Omer
- c) de Ministers, Staatssecretarissen en leden van de Gemeen-
 - Grootjans Frans (2)
 - De Croo Herman
 - Kempinaire André

(1) Willy De Clercq werd benoemd tot Minister van State bij KB van 6 januari 1985.

(2) Frans Grootjans volgde op 6 januari 1985 Willy De Clercq op als minister van Financiën.

schaps- en/of Gewestelijke Executieve(n);
 Neyts-Uyttebroeck Anne-Marie
 Vreven Alfred
 Waltniel Louis
 Buchmann Jacques
 Poma Karel

d) de PVV-leden van de
 Wetgevende Vergaderingen ;

— Kamer van Volksvertegenwoordigers

Claes Albert
 Bonnel Raoul
 Heughebaert Marcel
 Kempinaire André
 Bril Louis
 Denys André
 Van Belle Ignace
 Van Renterghem Willy
 Anthuenis Georges
 Buchmann Jacques
 Grootjans Frans
 Taelman Willy
 Van Den Poel-Welkenhuysen Marilou
 Daems Jan
 Sprockeels Georges
 Dieudonné Horlait (6)

Verhofstadt Guy (3)
 Flamant Emile (fractie-voorzitter) (4)
 De Croo Herman
 Verberckmoes Frans
 Beysen Edward
 De Groot Etienne
 Van de Velde Lucien
 Colla Fernand
 Vreven Alfred
 Pans Louis
 Cortois Willy (5)
 Neyts-Uyttebroeck Anne-Marie

— Senaat

Vander Marliere Julien
 Lahaye Hilaire
 Cuvelier Emile
 Van Den Broeck Octaaf
 Poma Karel
 Vandersmissen Elooi
 Bascour Jan
 Friederichs Marcel
 Noerens René
 Février Simon
 Herman-Michielsens
 Lucienne (fractievoorzitster) (10)
 Peetermans Edgard

Decoster Marcel
 Pede Jan
 Van Daele Marcel
 Bosmans Jos (7)
 Van Houtte Maurice (8)
 Reynders Guillaume (9)
 Vermeiren Francis
 Waltniel Louis
 Van Herck Robert
 Vandermeulen Paul
 Kenens Michel

(3) In opvolging van Willy De Clercq.

(4) Emile Flamant werd fractievoorzitter in de Kamer in opvolging van August De Winter die bij de Europese verkiezingen van 17 juni 1984 werd verkozen.

(5) In opvolging van August De Winter op 31 juli 1984.

(6) In opvolging van Louis De Grève op 9 oktober 1984.

(7) Jos Bosmans volgde op 12 oktober 1983 Jaak Nutkewitz op, die overleed op 8 september 1983.

(8) In opvolging van Herman Vanderpoorten die overleed op 2 september 1984.

(9) In opvolging van Joseph Daems op 26 oktober 1983.

(10) Lucienne Herman-Michielsens werd op 12 oktober 1983 fractievoorzitster in de Senaat in opvolging van Herman Vanderpoorten.

- e)* de PVV-leden van het Euro-Parlement ;
De Winter August (11)
De Gucht Karel
- f)* de PVV-bestendig gedeputeerden ;
Heyvaert-Van Lindt Sonja (Brabant)
Schiepers Piet (Limburg)
Pernot Roger (Oost-Vlaanderen)
De Mol Alfons (West-Vlaanderen)
- g)* de Voorzitters van de PVV-provincieraadsfracties ;
Deweze Charles (Antwerpen)
Schollaert Rudy (Brabant)
Nickmans Paul (Limburg)
Wille Paul (Oost-Vlaanderen)
Weydts Walter (West-Vlaanderen)
- b)* vijf afgevaardigden van de PVV-Jongeren ;
Huybrechts Guy
Scheurs Patrick
Vanden Broucke Wim
van Rouveroy van Nieuwaal Jos
Vermeiren Achille (voorzitter, automatisch lid van de partijraad)
- i)* vijf afgevaardigden van de PVV-Vrouwen ;
Demol-Mars Louisa
Devriendt Edith
Caers-Van Cauwelaert Florette
Noben-Stevens Lisy
- j)* één of twee vertegenwoordigers van ieder door de partijraad erkende sociale, politieke, culturele en economische organismen en studiecentra ;
- Liberaal Vlaams Studentenverbond Daman Mick
Lemaire Jean-Pierre
- Middenstandsorganisaties De Smet Willy
Macharis François
- Nationale Bond der Liberale Mutualiteitsfederatiën van België Raymaekers Jacky
Messiaen Geert

(11) August De Winter werd verkozen tot Euro-parlementslid bij de verkiezingen van 17 juni 1984.

Algemene Centrale der Liberale Vakbon- den van België	—
« Solidariteit voor het Vlaams Gewest » v.z.w.	Catteeuw Marcelle De Brock Pol
Rogiercentrum	Claeys Marcel Vandenhout Jules
Studiecentrum Paul Hymans	Engels Jan De Meyer Walter
Vlaams Liberaal Ver- bond	Van Brabant Piet Paulus Camille
Stichting Arthur Van- derpoorten	Vaerewijck Walter Siaens Leo
Land- en Tuinbouw- organisaties	Walkiers Lucien Vanbeylen-Vandeputte Nelly
Confederatie der Li- berale Jeugdorganisa- ties	Van Beirendonck François Jammaut Danny
Omer Vanaudenhove Instituut voor Kader- vorming	Bienstman Mark Bellemans Wilfried
Coördinatiecentrum voor Liberaal socio- cultureel beleid	Hannes Jules Mouling Alfons
De sociale verzeke- ringskas « Maas en Schelde »	Dehaene Theodoor
Lirti	Strieleman Frans Verhofstadt Dirk
Nationaal Verbond van de PVV-Mutua- listen	Bogaerts Jan Van Heel Eddy
Instituut voor Volks- opleiding Kadervor- ming v.z.w.	Van Der Bruggen Marcel Vandenborre Georges

Socio-culturele vereniging van Vlaamse Liberale Vrouwen	Van Riet Iris Baeteman Miette	
Vlaamse federatie der liberale muziekmaatschappijen	Helsmoortel-Pecher Antoinette Ghyselinck Lucien	
Vrij Syndicaat voor het Openbaar Ambt	Ongena Maurice Janssens-De Jaegere Brigitte	
Liberaal Economisch Verbond	Van Sebroeck Herman Mortelmans Paul	
<i>k)</i> één afgevaardigde van elke arrondissementsfederatie en één afgevaardigde van Brussel-Hoofdstad ;	De Backer Aloïs (Antwerpen) Truyts Frans (Mechelen) Cooymans Bruno (Turnhout) Willemoens Luc (Brussel) Coppens René (Brussel-hoofdstad) Vandendijck Willy (Leuven) Jacobs Willy (Hasselt) Boermans Leon (Tongeren-Maaseik) Herpelinck Herman (Aalst) De Ridder Germain (Dendermonde) Leyman Georges (Gent-Eeklo) Hoebeke Marcel (Oudenaarde) Dierinck Edmond (Sint-Niklaas) Devolder Jacques (Brugge) Vermeulen Pierre (Ieper) Dehaene Fernand (Kortrijk) Laridon Louis (Oostende-Veurne-Diksmuide) Werniers Gilbert (Roeselare-Tielt) Rosiers François (Bondsrepubliek Duitsland)	
<i>l)</i> dertig leden bij betrekkelijke meerderheid verkozen door het partijcongres onder haar leden, voor een periode van 4 jaar, die een aanvang neemt met het mandaat van het voorzitterschap en het ondervoorzitterschap. (...)	Franckx-Thirionet Mady Neyts Freddy D'Haeyer René Claes-Van Waes Simonne De Cock-Callebaut Simonne Kenens-Spreeuwens Mia Tisson-De Sloovere Alfonsine	Kempinaire-Decock Nicole Mannekens Georges Van Poucke Laurence Van Quaakebeke Rudy Asselman Luc (12) Zaman Georges Schollaert Willy De Langhe Roger Germeys Frans (13)

(12) Luc Asselman is sedert eind 1983 geen lid meer van de Partijraad.

(13) Frans Germeys overleed begin 1985.

Box Eddy	Adams Ignace
Blanckaert Annie	Ponjaert Jean-Pierre
Ponsaerts Nadine	Cloquet Jean-Paul
Sweetlove Gilbert	Colson André
Rochus-Castermans Agnes	Vanbergen Roger
Eeman Jan	Corswaren Marie-Rose
Vanderwaeren Raymond	
Corijn Raf	

2.3. Frequentie samenkomst.

Eenmaal per maand, nl. op elke 4de maandag.

3. Partijbureau.

3.1. Samenstelling.

Partijstatuten :

Art. 6. Het partijbureau bestaat uit :

a) de Voorzitter ;	Verhofstadt Guy
b) de Ondervoorzitters ;	Bascour Jan
Verberckmoes Frans
c) de Voorzitter van de PVV-fractie in iedere Wetgevende Vergadering ;	Flamant Emile (14)
Herman-Michielsens Lucienne (15)
Beysen Edward (16)
d) een vertegenwoordiger van de PVV-leden in het Europees Parlement ;	De Gucht Karel
e) de gewezen Voorzitters ;	Grootjans Frans
De Clercq Willy
f) één afgevaardigde van de PVV-Jongeren en één afgevaardigde van de PVV-Vrouwen ;	Nolf Jan (17)
Leduc Jeanine

(14) Cfr. (4).

(15) Cfr. (10).

(16) Als gevolg van het vertrek van Louis De Grève naar het Arbitrage Hof werd Edward Beysen in oktober 1984 fractievoorzitter in de Vlaamse Raad.

(17) In opvolging van Alfons Van Hauter.

g) vijf leden bij betrekkelijke meerderheid verkozen door de partijraad onder haar leden, voor een periode van 4 jaar, die aanvang neemt met het mandaat van het voorzitterschap en het ondervoorzitterschap ;

Asselman Luc (18)
Vandersmissen Eloi
Vermeiren Francis (19)
Van Hoek Griet
Claes-Van Waes Simonne

h) op de eerste vergadering van het Partijbureau wordt/worden één of meer bijkomend(e) lid/leden van de Partijraad gecoöpteerd, (...)

Dewael Patrick
Noerens René

i) van ambtswege en met raadgevende stem, in geval van deelname aan de regering of aan een Gemeenschaps- en/of Gewestelijke Executieve(n) :

- één vertegenwoordiger onder de Ministers en/of Staatssecretarissen in de regering,
- één vertegenwoordiger van de leden in de Gemeenschaps- en/of Gewestelijke Executieve(n).

Waltniel Louis

Buchmann Jacques

(18) Werd verkozen op 24 oktober 1983 in opvolging van Herman Vanderpoorten.

(19) Werd verkozen op 28 november 1983 in opvolging van Lucienne Herman-Michielsens.

3.2. *Verkiezing van vijf leden door de Partijraad* (cf statuten Art. 6 A.g.).

De verkiezing van de vijf leden door de Partijraad voor een periode van 4 jaar, gebeurde op de Partijraad van 22 november 1982. De resultaten van deze verkiezing werden gepubliceerd in de « Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1982 », in *Res Publica*, 1983, nr. 2-3, blz. 438.

Ten gevolge van het overlijden van Herman Vanderpoorten en de verschuivingen die hiermee gepaard gingen binnen de partijstructuur, werden er twee nieuwe leden verkozen door de Partijraad.

Partijraad dd. 24 oktober 1983.

Verkiezingsresultaten : Denys André	21 stemmen
Franckx-Thirionet Mady	18 stemmen
Eeman Jan	17 stemmen
Mannekens Georges	10 stemmen
Asselman Luc	21 stemmen

Verkozen : Asselman Luc.

Partijraad dd. 28 november 1983.

Verkiezingsresultaten : Vermeiren Francis	36 stemmen
Franckx-Thirionet Mady	21 stemmen
Eeman Jan	18 stemmen
Sprockeels Georges	11 stemmen

Verkozen : Vermeiren Francis.

3.3. *Frequentie samenkomst.*

Eenmaal per week (maandag).

4. **Partijvoorzitter.**

4.1. *Verkiezing.*

De verkiezing van Guy Verhofstadt tot partijvoorzitter voor de duur van 4 jaar gebeurde op het congres van 23 januari 1982. Voor de verkiezingsuitslag zie : « Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1982 », *op. cit.*, bl. 439.

5. Ondervoorzitters.

5.1. Verkiezing.

De verkiezing van Jan Bascour en Frans Verberckmoes tot ondervoorzitters voor de duur van 4 jaar gebeurde op het congres van 23 januari 1982. Voor de verkiezingsuitslag zie : « Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1982 », *op. cit.*, bl. 439.

6. Partijleden.

6.1. *Aantal* : 69.329 (1983).
72.480 (1984).

6.2. Provinciale spreiding.

	1983	1984
Antwerpen	12.412	12.849
Vlaams-Brabant	17.431	18.189
Limburg	6.374	7.209
Oost-Vlaanderen	21.443	21.415
West-Vlaanderen	11.458	12.572
Buitenland	211	246

7. Personeelsbestand.

- Het Nationaal Secretariaat : niet meegedeeld.
- PVV-Jongeren : 1 gedetacheerde (pedagogisch adviseur);
2 BTK'ers.
- PVV-Vrouwen : niet meegedeeld.
- Instituut voor Volksopleiding en Kadervorming : Coppens Patricia, dir. ;
Ruyffelaere Pierre,
stafmedewerker.

8. Publikaties.

8.1. Programmatische publikaties.

a) Partij voor Vrijheid en Vooruitgang :

- *De hervorming van de sociale zekerheid. Het liberaal alternatief*, 1983, 110 blz.

Liberale Cahiers :

- *De verzorgingsstaat aan hervorming toe*, 1983, 56 blz.
- *Het PVV-mediaplan*, 1983, 16 blz.
- *Het PVV-middenstandsplan*, 1983, 30 blz.
- *Welvaart en belastingen*, 1983.
- *Privatisering van de Belgische overheidsbedrijven: noodzaak, beginselen, uitvoerbaarheid*, 1984.
- *Een liberale strategie voor Limburg*, 1984.

b) Paul Hymans Centrum :

- STENGERS, M.L., *De burgerlijke aansprakelijkheid van de Beheerders en Zaakvoerders in België sedert 1978. Balans en Vooruitzichten*.
- FERRIERE, B., *Op zoek naar de arbeidstijd*.
- DE CLERCK, J., *Georgette Ciselet ou le triomphe de l'obstination*.

c) Studiecentrum Prof. Dr. Herman Uyttersprot v.z.w. :

- *De verlenging van de leerplicht tot 16 jaar en de partiële vormingsplicht van 16 tot 18 jaar. Een standpunt*, 1983.
- *Vandalisme - oorzaken, beteugeling, preventie*, 1983, 71 blz.
- *Mentaal gehandicaptenzorg en jeugdbescherming. Een verkennende studie*, 1983, 131 blz.
- *Een nieuwe huurwet*, 1984, 75 blz.
- *Werkloosheid*, 1984, 37 blz.
- *Steden en gemeenten als inrichtende macht van officieel onderwijs. Een standpunt*, 1984, 24 blz.
- *Wegwijzer voor anders-validen*, 1984, 80 blz.

d) PVV-Jongeren :

- Rapport sociale zekerheid.
- Rapport m.b.t. defensiestandpunten PVV-Jongeren.
- Eco plan.

8.2. Organisatorische publikaties.

Instituut voor Volksopleiding en Kadervorming (IVK) :

- ASSELMAN, L., SIMONS, L., *Gemeentefinanciën*, 1983.
- DE BOECK, J., SIMONS, L., OCMW, 1983.
- COPPENS, P., ASSELBERGHS, L., *Gemeentelijk onderwijs- en cultuurbeleid*, 1983.
- COPPENS, P., ASSELBERGHS, L., *Staatshervorming*, 1983.

- MAGITS, L., *Ruimtelijke Ordening*, 1983.
- COPPENS, P., RUYFFELAERE, P., *Europese verkiezingen*, 1984.
- ASSELBERGHS, L., COPPENS, P., *Wakker blijven tot 1988*, 1984.

8.3. *Periodieke publikaties* (met oplage).

a) Partij voor Vrijheid en Vooruitgang :

- *VRIJ* (maandelijks ledenblad, oplage : 60.000 exemplaren).
- *Besturen* (driemaandelijks tijdschrift van de liberale federatie van plaatselijke mandatarissen, oplage niet gekend).
- *Liberale Telex* (wekelijks tijdschrift voor congresleden en mandatarissen, oplage : 2.500 exemplaren).

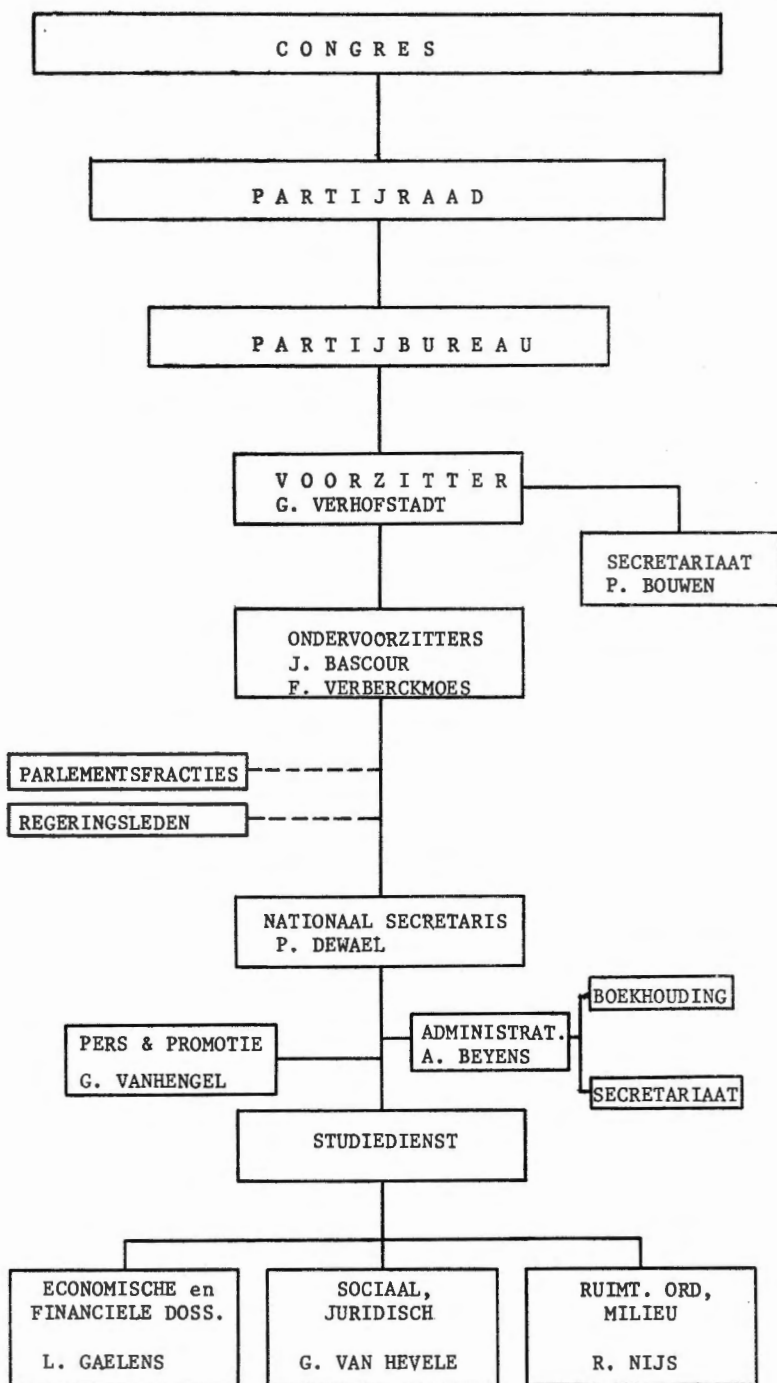
b) PVV-Jongeren :

- *LIB* (driemaandelijks ledenblad, oplage : 10.000 exemplaren).
- *Nieuwsbrief* (maandelijks naar plaatselijke, arrondissementele en provinciale mandatarissen, oplage : 500 exemplaren).

c) Paul Hymans Centrum : *Vooruitgang* (tweemaandelijks, oplage niet gekend).

d) Studiecentrum Prof. Dr. Herman Uyttersprot : *Perspectief* (periodiciteit niet gekend, oplage : 1.000 exemplaren).

Organigram van de Partij voor Vrijheid en Vooruitgang

DE SOCIALISTISCHE PARTIJ (SP)*

1. Congres.

1.1. *Plaats en tijdstip van de georganiseerde congressen.*

Er vonden drie congressen plaats :

- Antwerpen, 10 en 11 december 1983 ;
- Brussel, 31 maart 1984 ;
- Antwerpen, 17 en 18 november 1984.

1.2. *Agenda.*

- Congres dd. 10 en 11 december 1983 : het SP-Alternatief.
- Congres dd. 31 maart 1984 : het programma en de lijstvorming voor de Europese verkiezingen van 17 juni 1984.
- Administratief congres dd. 17 en 18 november 1984 :
 - Partijwerking ;
 - Analyse van de gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober 1982 en van de Europese verkiezingen van 17 juni 1984 ;
 - Politieke toestand ;
 - Verkiezing : voorzitter ;
bureauleden (effectieven en plaatsvervangers)
Administratieve Commissie.

1.3. *Opkomst.*

10 en 11 december 1983 : 650 partijleden.

31 maart 1984 : 550 partijleden.

17 en 18 november 1984 : 650 partijleden.

2. Algemene Raad.

2.1. *Plaats en tijdstip van de georganiseerde Algemene Raden.*

Er vonden drie Algemene Raden plaats : 5 februari 1983 ;
4 juni 1983 ;
18 februari 1984.

* Ingeval van ongewijzigde of zeer beperkte wijziging in positiebekleding in 1983 en 1984 wordt slechts één kolom, zonder jaartal erboven, weergegeven. De beperkte wijzigingen worden hierbij in voetnoot weergegeven.

2.2. *Agenda.*

- 5 februari 1983 : — coöptatie van 1 senator ;
 — aanvulling Partijbureau ;
 — bespreking politieke toestand.
- 4 juni 1983 : — toelichting SP-Alternatief.
- 18 februari 1984 : — verkiezing nationaal secretaris ;
 — benoeming van de adjunct-nationaal secretaris ;
 — aanvulling Partijbureau ;
 — bespreking van de politieke en economische toestand.

2.3. *Opkomst.*

- 5 februari 1983 : ± 250 partijleden.
 4 juni 1983 : ± 250 partijleden.
 18 februari 1984 : ± 250 partijleden.

3. **Administratieve Commissie.**3.1. *Samenstelling.*

Partijstatuten :	<i>Toestand 8-9/5/82 tot 16/11/84</i>	<i>Toestand vanaf Adm. Congres 17-18/11/84</i>
Art. 25. De Administratieve Commissie telt naast de Partijvoorzitter tweeëntwintig leden.	Van Miert Karel	Van Miert Karel
Elf leden worden verkozen op het tweejaarlijks administratief congres.	Bal Daisy Boesmans Fonny Boghemans Charles Dufour Hugo Geivaerts Marcel Huybrechts Wim Jacobs Patric Moens Guy Nolf Fred Van Acker Frank Van Binst Linda	Bal Daisy Boghemans Charles Dielens Fred Dufour Hugo Huybrechts Wim Moens Guy Somers Edwin Stroobant Maxim Van Acker Frank Van Der Maelen Dirk Vandermeerschen André

Daarnaast duiden volgende instanties in hun midden aan :

— het Politiek Partijbureau : vier leden ;	Boussy Marcel Calewaert Willy (1) Van den Bossche Luc Willockx Freddy	Boussy Marcel Colla Marcel Van den Bossche Luc Willockx Freddy
— het College van federale secretarissen : vier leden ;	Maddelein Luc Pieters Fred Van de Wynckel Danny Verkruyssen Freddy	Maddelein Luc Van de Wynckel Danny Vanlerberghe Myriam Van Puyvelde Edi
— de politieke jongerenbeweging « Jongsocialisten » : één lid ;	Maes Klim (2)	Maes Klim
— de politieke vrouwenbeweging : één lid ;	Devriese Georgette	Devriese Georgette
— Centrale voor Socialistisch Cultuurbeleid (CSC) — Vormingswerk : één lid.	Lemonnier Martine	Lemonnier Martine
De nationale secretaris en de adjunct-secretaris(sen) maken met raadgevende stem deel uit van de Administratieve Commissie.	Galle Carla (3) Wallyn Luc Butenaerts Paul (4) Libert Sylvain (SEVI) Kreveld Gerrit (5)	Galle Carla Wallyn Luc Butenaerts Paul Libert Sylvain (SEVI)

§.2. *Verkiezingsresultaten van de rechtstreeks verkozenen op het Administratief congres (cf Art. 25. § 1).*

Aangezien er evenveel kandidaten waren als er plaatsen te begeven waren, werden de 11 kandidaat-commissieleden, zonder verkiezingen, verkozen verklaard op het Administratief Congres, dd. 17 en 18 november 1984 (cf 3.1., 2de lid).

(1) In opvolging van Marcel Deneckere die overleed op 23 juni 1983.

(2) Het mandaat dat op de nationale JS-raad, dd. 20 december 1982 ter beschikking werd gesteld, werd opgevuld door Klim Maes.

(3) Carla Galle werd op de Algemene Raad, dd. 18 februari 1984 verkozen als nationaal secretaris in opvolging van Gerrit Kreveld, die de pensioengerechtigde leeftijd bereikte.

(4) Paul Butenaerts werd op de Algemene Raad, dd. 18 februari 1984 benoemd tot adjunct-nationaal secretaris.

(5) Gerrit Kreveld was lid tot aan zijn oppensioenstelling, cfr. (3).

3.3. Frequentie samenkomst.

De Administratieve Commissie (plenum) kwam negenmaal samen in 1983-1984.

4. Politiek Partijbureau.

4.1. Samenstelling.

Partijstatuten :	Toestand 8-9/5/82 tot 16/11/84	Toestand vanaf Adm. Congres 17-18/11/84
Art. 31. Het Politiek Bureau bestaat uit de partijvoorzitter,	Van Miert Karel	Van Miert Karel
de partijsecretaris,	Kreveld Gerrit (6)	Galle Carla
de adjunct-secretaris(sen)	Wallyn Luc	Wallyn Luc Butenaerts Paul (7)
en 16 verkozen leden, rekening houdend met de bepalingen vervat in art. 33 <i>in fine</i> .	Baldewijns Eddy Boel Henri Bourry Marc (8) Calewaert Willy Claes Willy	Baldewijns Eddy Boel Henri Bossuyt Gilbert Claes Willy Colla Marcel
	De Batselier Norbert De Pauw-Deveen Lydia De Wulf Roger Egelmeers Isidore Galle Marc Ramaekers Jef Sleeckx Jef Van Den Bilcke Jean Van den Bossche Luc Vanvelthoven Louis Willockx Freddy Maximus Lydia (9) Colla Marcel (9)	De Batselier Norbert De Pauw-Deveen Lydia De Wulf Roger Egelmeers Isidore Galle Marc Ramaekers Jef Sleeckx Jef Van Den Bilcke Jean Van den Bossche Luc Vanvelthoven Louis Willockx Freddy Maximus Lydia (9) Crucke Orphale (9)

(6) Cfr. (3).

(7) Cfr. (4).

(8) Marc Bourry werd, ingevolge zijn overlijden op 20 januari 1984, op 5 februari 1984 vervangen door Gilbert Bossuyt.

(9) Werden verkozen als plaatsvervanger voor de gewestministers.

Gecoöpteerde leden (10).	<i>Algemene Raad</i> 12 juni 1982	<i>Algemene Raad</i> 9 februari 1985
	Adriaensens Jeanne (11)	Adriaensens Jeanne
	Deneckere Marcel (12)	
	De Weirdt Pierre	De Weirdt Pierre
	Van Echelpoel Ria	Lemonnier Martine
		Vandenbroucke Frank
		Van Geertsom Julien

Art. 32. Wonen de vergadering van het Bureau bij, met raadgevende stem :

- de directeur van het Emile Vandervelde-Instituut ;
Debunne Oscar
- de voorzitters van de socialistische fractie in Kamer en Senaat, gewest- of gemeenschapsraad, alsmede één afgevaardigde van de socialistische fractie in het Europees Parlement ;
Tobback Louis
Wijninckx Joseph
Van Elewyck Jos
- in geval van regeringsdeelname worden de ministers in het Bureau vertegenwoordigd door één van hen, door henzelf aangeduid. Elk socialistisch lid van de regering kan de vergaderingen van het Bureau bijwonen ;
De Wulf Roger
Galle Marc
- de afgevaardigden op nationaal vlak van de andere takken van de Socialistische Gemeenschappelijke Actie ;
Van den Broucke André (Algemeen Belgisch Vakverbond)
Lemaire Henri (Federatie van de Belgische Coöperatieven)
Ramaekers Roger (Federatie van de Belgische Coöperatieven)
Boussy Marcel [De Sociale Voorzorg (PS)]

(10) Cfr. art. 33 van de nationale statuten.

(11) Lisette Delepierre werd, ingevolge haar overlijden op 12 oktober 1982, op 5 februari 1983 vervangen door Jeanne Adriaensens.

(12) Marcel Deneckere overleed op 23 juni 1983.

— een afgevaardigde van de politieke vrouwenbeweging ; — een afgevaardigde van de politieke jongerenbeweging « Jongsocialisten » ; — een afgevaardigde van de Centrale voor Socialistisch Cultuurbeleid (CSC); — de ondervoorzitter van de Administratieve Commissie ; — de socialistische Ministers van State ; — een afgevaardigde van de Vlaamse Federatie van Socialistische Gepensioneerden.	<p>Van Roy Jos (Nationaal Verbond van de Socialistische Mutualiteiten)</p> <p>Derieuw Georges (Vlaamse Inter-gewestelijke van het ABVV)</p> <p>Detiège Leona (13)</p> <p>Maes Geert</p> <p>Seeuws Willy</p> <p>Van Acker Frank</p> <p>Major Louis
Van Eynde Jos
Vermeulen Piet</p> <p style="text-align: center;">—</p> |
|--|---|

*Toestand 8-9/5/1982
tot 16/11/1984*

*Toestand vanaf
Adm. Congres
17-18/11/1984*

Werden uitgenodigd om de vergaderingen bij te wonen.

Mange Etienne (SEVI)
Debunne Georges
Vernimmen Willy (afgevaardigde van de socialistische fractie in het Europees parlement)
Temmerman Gilbert (verkozen)
De Buyser Piet (politiek redacteur)
Content Willem (zelfstandige)
Janssens William

Niet meegedeeld

(13) Lid sedert 26 maart 1984 in opvolging van Carla Galle.

4.2. Verkiezingsresultaten van de partijbureauleden op het Administratief Congres (cf Art. 31).

Aangezien er evenveel kandidaten waren als er plaatsen te begeven waren, werden de 16 kandidaat-partijbureauleden, zonder verkiezingen, verkozen verklaard op het Administratief Congres, dd. 17 en 18 november 1984, cf 4.1. (14).

De verkiezingsresultaten van de 5 partijbureauleden die werden aangevuld op de Algemene Raad van 9 februari 1985 zijn niet bekend.

4.3. Frequentie samenkomst.

Wekelijks, op maandag, uitgezonderd tijdens de verlofperiodes.

5. Uitvoerend Bestuur.

5.1. Samenstelling (15).

Partijstatuten :

Art. 37. Het uitvoerend bestuur van de Partij is samengesteld uit de partijvoorzitter,

Van Miert Karel

de ondervoorzitter van de Administratieve Commissie,

Van Acker Frank

de voorzitters van de fracties in Kamer, Senaat en Vlaamse Raad,

Tobback Louis
Wijninckx Joseph
Van Elewyck Jos

de partijsecretaris

Galle Carla (16)
Kreveld Gerrit (17)

en de adjunct-secretaris(sen).

Wallyn Luc
Butenaerts Paul (18)

De directeur van het Emile Vandervelde-Instituut woont de vergaderingen bij.

Debunne Oscar

(14) Roger Van Steenkiste, aanvankelijk kandidaat-partijbureaulid, trok zich voor de stemming terug.

(15) Naast de statutair bepaalde leden van het Uitvoerend Bestuur wordt dit soms aangevuld door anderen afhankelijk van het behandelde onderwerp.

(16) Cfr. (3).

(17) Cfr. (3).

(18) Cfr. (4).

Toestand 8-9/5/1982
tot 16/11/1984

Toestand vanaf
Adm. Congres
17-18/11/1984

Niet meegedeeld

Werden eveneens uitgenodigd om de vergaderingen bij te wonen.

Boussy Marcel
Libert Sylvain
Beke Frans

5.2. Frequentie samenkomst.

Maandelijks.

6. Partijvoorzitter.

Op het Administratief Congres van 17 en 18 november 1984 werd het partijvoorzitterschap van Karel Van Miert, de enige kandidaat, met eenparigheid van stemmen voor 2 jaar verlengd.

7. Partijsecretaris.

In opvolging van Gerrit Kreveld, die de pensioengerechtigde leeftijd bereikte, werd tijdens de Algemene Raad van 18 februari 1984 Carla Galle verkozen als nationale secretaris.

8. Kaderleden-militanten.

Gezien er zich geen enkele wijziging voordeed i.v.m. eind 1982, verwijzen we naar het cijfermateriaal dat gepubliceerd werd in de « Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1982 », in *Res Publica*, 1983, nr. 2-3, blz. 451.

9. Partijleden (19).

9.1. *Aantal* : 111.002.

9.2. *Arrondissementele spreiding.*

Brugge	3.940	Kortrijk	4.479
Oostende-Veurne- Diksmuide	3.919	Roeselaere-Tielt	2.950
Ieper	3.385	Gent-Eeklo	9.593
		Ronse	2.785

(19) Toestand eind 1983. Voor 1984 werden er geen cijfers meegedeeld.

Aalst	4.892	Mechelen	9.972
Brussel-Halle-Vilvoorde	9.765	Turnhout	4.691
Dendermonde	2.211	Tongeren-Maaseik	5.974
St-Niklaas	2.431	Hasselt	8.960
Antwerpen	20.448	Leuven	10.607

10. Personeelsbestand van de Partij (20).

Nationaal secretaris	Kreveld Gerrit (21) Galle Carla (22)
Adjunct-nationaal secretaris	Wallyn Luc Butenaerts Paul (23)
Socialistische Jongeren	Maes Klim Vermeiren Winoc
Socialistische Vrouwen	Galle Carla Lemonnier Martine
Socialistische Internationale	Debunne Oscar (part-time)
Vormingscentrum Herman Vos	Galle Carla, dir, Beke Frans, secr.
Socialistische Omroep	Galle Carla
CSC-Vormingswerk	Lemonnier Martine
Studie- en Documentatiecentrum Emile Vandervelde-Instituut	Debunne Oscar, dir. Mange Etienne, adj.-dir. Libert Sylvain, secr.
Administratieve Commissie	Butenaerts Paul (part-time)

(20) Het begrip « personeelsbestand » wordt expliciet beperkt tot het kaderpersoneel in zijn strikte betekenis. Het administratief en technisch personeel wordt buiten beschouwing gelaten. Dit kaderpersoneel is effectief tewerkgesteld (voltijds of deeltijds) in vast dienstverband door de partij. Vrijgestelden, BTK'ers en gedetacheerden worden buiten beschouwing gelaten. Het personeelsbestand wordt daarenboven beperkt tot het nationaal niveau. Arrondissementele vrijgestelden of andere vormen van tewerkstelling door de partij op arrondissementeel of lager niveau worden buiten beschouwing gelaten.

(21) Cfr. (3).

(22) Cfr. (3).

(23) Cfr. (4).

11. Publikaties.

11.1 Programmatische publikaties.

a) Socialistische Partij.

- *Samen sterk voor vrede en werk. SP-Alternatief*, 1983, 172 blz.
- *SP-Programma Europese verkiezingen*, 1984, 20 blz.
- *Uit de waanzin. Een veiligheidsplan voor Europa*, 1983, 132 blz.

b) Jongsocialisten.

De Jongsocialisten publiceren jaarlijks een aantal dossiers in : *Informatie en Argumentatie*.

- *Het sociaal-economisch alternatief van de JS, Brussel*, 1983, 96 blz + bijlagen.
- *Turkije*, Brussel, 1983.
- *Het ideologisch manifest van de Jongsocialisten*, Brussel, 1984, 43 blz + bijlagen.
- *Martenstribunaal*, Brussel, 1984.
- *Progressieve frontvorming*, Brussel, 1984.

c) Studie- en Documentatiecentrum Emile Vandervelde Instituut :

SEVI-Publikaties.

- *Samen sterk voor vrede en werk. SP-Alternatief*, Brussel, 1983, 172 blz.
- VAN MIERT, K., TOBACK, L., TUYTTENS, B., COOLSAET, R., *Uit de waanzin. SP-veiligheidsplan*, Brussel, 1983, 132 blz.
- *Het milieu waarin wij (willen) leven. Socialistische blauwdruk voor een ecologische politiek*, Brussel, 1984, 96 blz.

SEVI-Dossiers.

- *1 jaar Martens V : Sociaal-economisch bilan*, Brussel, 1983, 58 blz.
- *Vademecum volmachten*, Brussel, 1983, 112 blz.
- *Het manifest van Albufeira*, Brussel, 1983, 33 blz.
- *Gezondheidszorg en volmachten 1982*, Brussel, 1983, 47 blz.
- *Volmachten en onderwijs*, Brussel, 1983, 73 blz.
- *Gemeenten en volmachten*, Brussel, 1983, 29 blz.
- *Gemeentebelastingen*, Brussel, 1983, 171 blz.
- *Het inzagerecht van de gemeenteraadsleden*, Brussel, 1983, 47 blz.
- ANTHOON, G., *De gewestelijke en gemeenschapsinstellingen na de staats Hervorming van 1980*, Brussel, 1983, 79 blz.
- LOKALE BESTUREN, *De regering Martens V en de lokale sector*, Brussel, 1984, 132 blz.
- *Het inleveringsplan van Martens*, Brussel, 1984, 53 blz.

- LOKALE BESTUREN, *Het probleem van de gemeentefinanciën. Analyse en oplossingen*, Brussel, 1984, 88 blz.
- LOKALE BESTUREN, *Fiscaal gedrag van de Vlaamse steden en gemeenten*, Brussel, 1984, 22 blz.
- *Grotere zelfstandigheid voor jongeren. Eindverslag van de werkgroep jeugdrecht*, Brussel, 1984, 80 blz.

SEVI-Informatienota's.

- *Economisch herstel ?*, Brussel, 1984, 41 blz.
- *OCMW-Uitkeringen voor bestaansminimum. Resultaten SEVI-Enquete*, Brussel, 1984, 22 blz.
- *Euro-verkiezingen 17 juni 1984*, Brussel, 1984, 45 blz.
- *De werkloosheidstoename in juli en augustus 1984*, Brussel, 1984, 7 blz.
- *Gifstorten in Vlaanderen*, Brussel, 1984, 24 blz.
- *De Belgische exportprestaties sinds de devaluatie*, Brussel, 1984, 8 blz.

11.2. Organisatorische publikaties.

a) Socialistische Partij.

- *Partijwerking en politieke actie, SP-Congres 17 en 18 november 1984*, 36 blz.
- *Euro-Magazine*, 1984, 48 blz.
- *Onderrichtingen voor getuigen. Verkiezing van het Europese parlement 17 juni 1984*, 32 blz.

b) Herman Vos Vormingscentrum.

Het Vormingscentrum geeft een aantal cursussen uit, die regelmatig worden bijgewerkt.

1983 : brochures : Kadercursus « De Gemeente » (Bijlagen);
Kadercursus « De Gemeente » (werkboek);
Vormingsscenario « Partijgids » (herwerking);
Lesfiche « Geschiedenis van de SP ».

vormingspakketten : « SP-Alternatief » ;
« Uit de waanzin ».

1984 : brochures : Kadercursus « Politieke Vorming » ;
Basiscursus « OCMW » (herwerking);
Kadercursus « OCMW » (herwerking);
Vormingsscenario's : « Spreken in het openbaar » ;
« Vergaderen » ;
« Vergaderen-Bijlagen » ;

Sociale Zekerheid.

vormingspakketten : « De Europese verkiezingen » ;
« Het milieu waarin wij (willen) leven » ;
« SP-Alternatief in woord en daad »
(i.s.m. CSC-Vormingswerk en SEVI).

11.3. *Periodieke publikaties* (met oplage).

a) Jongsocialisten :

- *NU* (maandelijks, oplage : 1.350 exemplaren).
- *JS-kontakt* (10 nummers per jaar, oplage : 800 exemplaren).

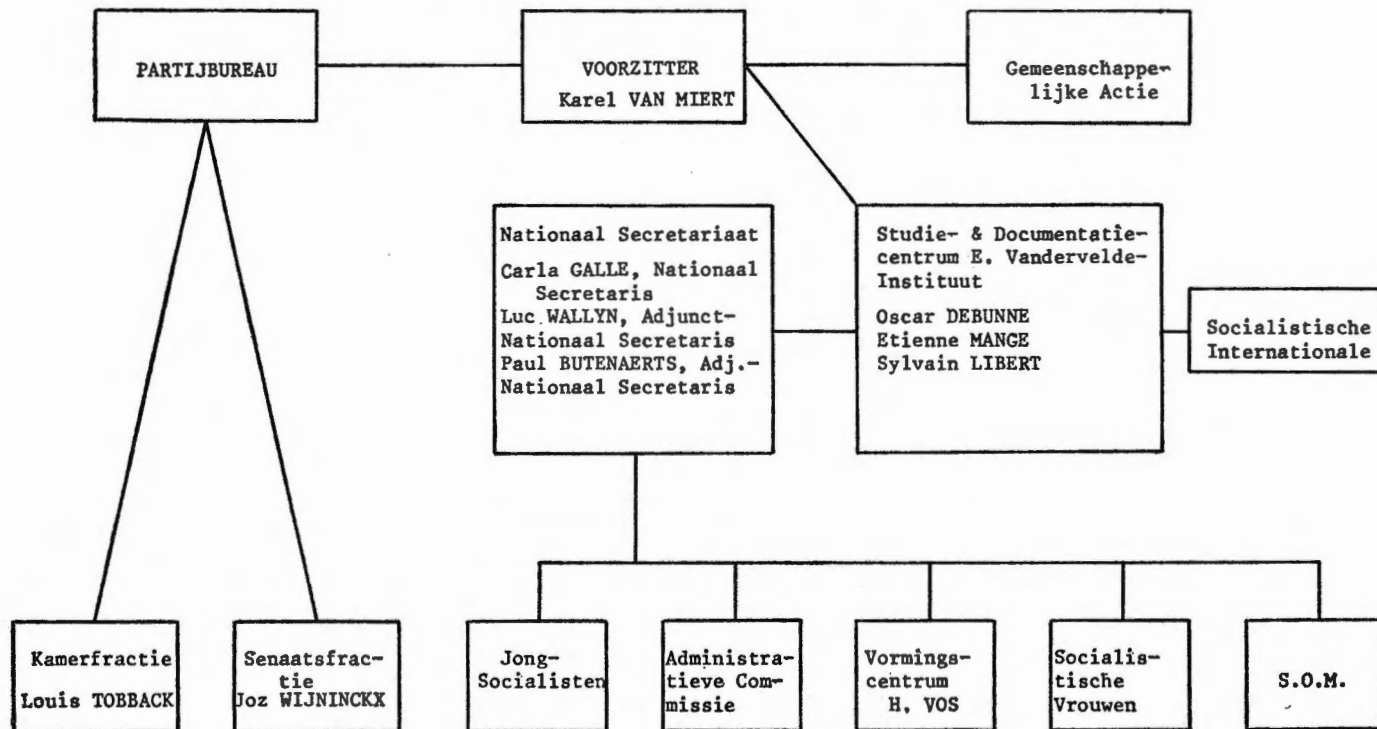
b) Studie- en Documentatiecentrum Emile Vandervelde Instituut :

- *Socialistische Standpunten* (tweemaandelijks, oplage : 1.100 exemplaren).
- *Sevi-Tijdingen* (maandelijks, oplage : 2.000 exemplaren).

c) Herman Vos Vormingscentrum :

- *Doorbraak 80* (10 nummers per jaar, oplage : 5.000 exemplaren).
- *Vormingsnieuws* (i.s.m. CSC-Vormingswerk, driemaandelijks van september 1983 tot december 1984, oplage : 3.000 exemplaren).

Organigram van de Socialistische Partij

DE VOLKSUNIE (VU)*

1. Congres.

Er vond geen congres plaats in 1983 en 1984.

2. Partijraad.

2.1. a) Samenstelling.

Partijstatuten.

Art. 49 : Van de Partijraad maken deel uit :

	<i>Toestand 1983</i>	<i>Toestand 1984</i>
1. De arrondissementen-voor- zitters en -secretarissen met één plaatsvervanger voor beiden aan te duiden door het arrondissementen- bestuur.		
		Aalst
	De Cremer Bert Vermeire Erwin	De Cremer Bart Vermeire Erwin Van Caeneghem Maria*
		Antwerpen
	Kuijpers Frans Loete Bob Van Thillo-Verbruggen Josée*	Loete Bob De Cleen Robert Van Beeck Renaat*
		Brugge
	Van Driessche Erwin Plancke Roger	Van Driessche Erwin Plancke Roger Cordy Ludwina*
		Brussel
	Vandromme Gaby Vandezande Luk De Berlangheer Jan*	Vandromme Gaby Vandezande Luk De Becker Gilbert*
		Dendermonde
	De Donder Marc	Verhaegen Jef De Donder Marc Strynckx Jan*
		Gent
	Ritzen Jan Ramaut-Genbrugge Chris Jolie Lieve*	Ritzen Jan Genbrugge Chris Van Hoorebeke Karel*

• Ingeval van ongewijzigde of zeer beperkte wijziging in positiebekleding in 1983 en 1984 wordt slechts één enkele kolom, zonder jaartal erboven, weergegeven. De beperkte wijzigingen worden hierbij in voetnoot weergegeven.

• Plaatsvervanger.

Hasselt

Vlayen Denis	Wellens-Purnal Anita
Wevers Leo	
Geyzen Arsène*	Olaerts Hugo*

Halle-Vilvoorde

Van Den Cruyce René	De Craen Rom
Vranckx Lieve	
Peeters Richard*	Van Stallen Renaat*

Ieper

Van Damme Hervé	Van Damme Hervé
Lernout-Martens Roza	Van Rijckeghem Dagmar
Vandenberghe Robert*	Bonte Ivan*

Kortrijk

Taccoen Stefaan	De Clercq Riet
De Clercq Riet	Dewulf Koen
Pottie Jan*	Wielfaert Paul*

Leuven

De Deken Rik	Vanden Bempt Pol
Van Lent Ludo	Van Lent Ludo
Vanhorenbeek Luk*	De Deken Rik*

Mechelen

De Cuyper Danny	De Cuyper Danny
Stevens Fred	Stevens Fred
Uytterhoeven Hilda*	Van Esbroeck Kris*

Oostende-Veurne-Diksmuide

Huyghebaert Omer	Huyghebaert Omer
Hubrechtsen Freddy	Hubrechtsen Freddy
Laridon Gaby*	Laridon Gaby*

Oudenaarde

Janin Jaak	Janin Jaak
De Meyer Annemie	Van Der Haegen Jacques
Desmytere Geert*	Desmytere Geert*

Roeselare-Tielt

Pelgrims Jaak	Coghe Robrecht
Verbeke Joris	Van Opstal Willy
Raes Georges*	Alewaert Patrick*

Sint-Niklaas

Claes Alfons	D'Hollander Fons
Maes Jan-Pieter	Maes Jan-Pieter
	De Scheerder-Desmet Mia*

* Plaatsvervanger.

	Tongeren-Maaseik	
Peumans Jan	Peumans Jan	
Bemong Ria	Bemong Ria	
	Eerlingen Raymond*	
	Turnhout	
Beyens Lucien	Valgaeren Jo	
Verachttert Herman	Verachttert Herman	
	Geysen Rik*	

2. De ministers, staatssecretarissen, volksvertegenwoordigers, senatoren, bestendig afgevaardigden en leden van het Europees Parlement.

Volksvertegenwoordigers :

Anciaux Vic
 Baert Frans
 Belmans Jo
 Caudron Jan
 De Beul André
 Declercq Raf
 De Mol Johan (1)
 Desaeyere Willy
 Desseyn Julien
 Gabriels Jaak
 Meyntjens Oktaaf
 Schiltz Hugo (minister)
 Somers Joos
 Valkeniers Jef
 Van Biervliet Lode
 Van Grembergen Paul
 Vansteenkiste Frans
 Verniers Jan
 Vervaet Daan

Senatoren :

Capoen Michel
 De Bruyne Hector
 Debusseré Firmin
 De Rouck Germain
 Draulans Hugo
 Lowis Mathieu
 Luyten Walter
 Maes Nelly
 Maes Robert

(1) In opvolging van Jules Van Boxelaer op 1 juni 1983.

Peeters Paul
 Peeters Walter
 Thijs Jozef
 Vandekerckhove Rik
 Van Der Elst Frans
 Vandezande Robert
 Van In Guido
 Van Ooteghem Oswald

Lid Euro-Parlement :

Kuypers Willy (2)
 Vandemeulebroucke Jaak

3. De bijkomende arrondissementsafgevaardigden en hun bestendige plaatsvervanger. Hun aantal bedraagt één per schijf van 10.000 stemmen behaald op de kamerlijst van de Volksunie of kartellijst met de Volksunie bij de jongste verkiezingen. Een laatste schijf van 7.500 stemmen of meer wordt beschouwd als een volledige schijf van 10.000 stemmen. Voor het arrondissement Brussel wordt aangenomen dat dit aantal minimum 2 bedraagt.

Toestand 1983

Toestand 1984

Aalst

De Grom Richard	De Grom Richard
Dierickx Renaat	D'Haese Rein
Geens André	Van Mossevelde Willy
Van Den Bruele Willy*	De Cremer Koen*

Antwerpen

Bergers Gerard	Bergers Gerard
Crick Alfons	De Beukelaer Ferre
Denil Jef	Gaublomme Eddy
Joris Walter	Kuijpers Frans
Mattheyssens Reimond	Neetens Rik
Peeters Vital	Roets Joris
Stappaerts Dirk	Stappaerts Dirk
Vandermoere Bart	Van Haegendoren Wim
Van Haegendoren Wim	Van Thillo-Verbruggen José
Coveliers Hugo*	Vandermoere Bart*

Brugge

Grootaerd Luk	Geerts Hendrik
Boussemaere Joël	Grootaerd Luk
Heus-Dewulf Andrea*	Heus-Dewulf Andrea*

Brussel

Van Dyck Raymond	Anciaux Bert
Meyers Wim	Van Dyck Raymond
de Becker Gilbert*	Ebraert Leo*

* Plaatsvervanger.

(2) Werd verkozen bij de Europese verkiezingen van 17 juni 1984.

Dendermonde

Jacobs Ludwig	Crombeen Eliën
Van Den Abeele Herman	Willems Jean-Pierre
	Van Acker Chris*

Gent-Eeklo

Baert Koen	Beke Johan
De Bleecker-Ingelaere Huguette	De Bleecker-Ingelaere Huguette
Deroo Guido	Decoodt Walter
Van Den Broecke Jef	Van Den Broecke Jef
Van Meenen Koen	Van der Cruyssen Hugo
Versyck Kris	Vervaeit Alain
Goethyn Denise*	Goethyn Denise*

Hasselt

Beerten Tony	Camps Martin
Coninx Ivo	Hindriks Niko
Vandeloo-Timmermans Paula	Vandeloo-Timmermans Paula
Vandueren Door*	Vandueren Door*

Halle-Vilvoorde

Adang Frans	Cornelis Herwig
De Broyer Marcel	De Ridder Jozef
De Ridder Jozef	Tommelein Nora
Smout Marc	Van De Castele Annemie
Van Vaerenbergh Etienne	Van Vaerenbergh Etienne
Beenders Theo*	Adang Frans*

Ieper

Decorte Noël	Lernout-Martens Roza
Fockenoy Rafaël*	Decorte Noël*

Kortrijk

Duprez Lieven	Moerkerke Antoon
Vandenbulcke Herwin	Taccoen Stefaan
Vandommele Egied*	Piepers Jef*

Leuven

Cresens Paul	Cresens Paul
Sijs Guido	Sijs Guido
Vanden Bempt Paul*	Van Nieuwenhove Fran
	Hognoul Sonia*

* Plaatsvervanger.

Mechelen

Van Esbroeck Kris	Lachi Frans
Lachi Frans	Van Langendonck Miel
Van Weert Jef	Van Weert Jef
Kuijpers Jan*	Somers Bart*

Oostende-Veurne-Diksmuide

Van Synghel Toon	Ortmann Paul
Vanhecke Marc	Tommelein Bart
Lambert Kris*	Hiele Ronny*

Oudenaarde

Roeselare-Tielt

Desmet André	Desmet André
Pillaert Jean-Pierre	Pillaert Jean-Marie
Pottie-Kindt Annie	Pottie-Kindt Annie
Coghe Robrecht*	Raes Georges*

Sint-Niklaas

Heyse Arnoud	Claessens Kris
D'Hollander Alfons	Demunck Lucie
De Munck Lucie*	Kegels Amedee*

Tongeren-Maaseik

Geussens Jaak	Latinne Jan
Notelaers Ghislain	Raskin Evrard
Mouling Fernand	Robijns Luk
Eerlingen Raymond	Weetjens Godelieve
Ramaekers Johan*	Indekeu Jaak*

Turnhout

Driesen Staf	Driesen Staf
Valgaeren Jozef	Van Autenboer Pol
Vervecken Jan	Vervecken Jan
Taelman-De Mulder Diana*	De Krock Herman*

Art. 51. De Partijraad vult zichzelf aan met :

1. De provinciale voorzitters :	Antwerpen : (3)
	Brabant : Van Haegendoren Maurits
	Limburg : Sauwens Johan (4)
	Oost-Vlaanderen : Stals Marc
	West-Vlaanderen : Van Synghel Toon

* Plaatsvervanger.

(3) Niet medegedeeld aan het partijsecretariaat.

(4) In opvolging van Jos Truyen in 1984.

2. De algemeen verantwoordelijken voor propaganda, organisatie, dienstbetoon, studiedienst.	Geens André (5)
De Backer Guido	
3. De hoofdredacteur van het algemeen partijblad.	Van Liedekerke Maurits	
4. De algemene directeur.	Van Overstraeten Toon	
5. De voorzitters van de VU-fracties in de provinciale raden.	Antwerpen : Doevenspeck Paul
Brabant : Depré Joris (6)
Oost-Vlaanderen : Burghgrave Herman
West-Vlaanderen : Zwaenepoel Maurits
Limburg : Sauwens Johan	
6. De voorzitters van het Vlaams-nationaal studiecentrum voor provincie- en gemeentemandatarissen.	—	
	<i>Toestand 1983</i> <i>Toestand 1984</i>	
7. Vijf door de nationale raad van de Volksunie-jongeren aan te duiden afgevaardigden alsmede één plaatsvervanger.	Anciaux Bert
Claessens Chris
Looze Paulette
Roets Joris
Van Hemelrijk Hugo
Van Gramberen
Winfried*	De Nijn Bart
Looze Paulette
Priem Erwin
Van Raemdonck Fred
Voet Jan
Seynaeve Giel*
8. De directeur van het vormingsinstituut.	—	—
9. De stafmedewerker van VUJO.	van Sichem de Combe Dirk	
10. De algemene penningmeester.	De Neve Paul (7)	

* Plaatsvervanger.

(5) Lutgard De Beul die in 1982 algemeen verantwoordelijke was voor de studie- en documentatiedienst, werd in 1983 opgevolgd door Gilbert Van Overschelde, die in 1984 werd opgevolgd door André Geens.

(6) In opvolging van Staf Kiesekoms in 1983.

(7) In opvolging van Marcel Verschelden op 14 april 1984 (art. 57 van de statuten).

Gecoöpteerde leden (8).	<i>Toestand 1983</i>	<i>Toestand 1984</i>
	Cornelis Herwig	Bracquene Hans
	Lenaerts Anny	Callens Kristina
	Verheirstraeten Herman	Coveliers Hugo
	Sels Ludo	De Schaepmeester José
	Coppieters Maurits (9)	De Schrijver Albrecht
		Mattheyssens Reimond
		Peeters Richard
		Sels Jan
		Uytterhoeven Hilda
		Van Boxelaer Jul

Herkozen uittredende partijbestuursleden (10). De Saeger Willy
Maton Jef

b) *Samenstelling van het dagelijks bestuur van de Partijraad.*

	<i>Toestand 1983</i>	<i>Toestand 1984</i>
Voorzitter.	Van In Guido	De Clercq Riet
Ondervoorzitter.	Genbrugge Chris	—
Leden.	Maes Jan-Pieter	Peeters Walter
	Peeters Walter	Stals Marc
	Stals Marc	Van Driessche Erwin
		Vervaet Alain

2.2. *Verkiezingsresultaten van het dagelijks bestuur van de Partijraad.*

De vijf kandidaat-bestuursleden voor de te begeven vijf plaatsen werden met handgeklap verkozen op de Partijraad van 11 maart 1984.

2.3. *Frequentie samenkomst.*

De tweede zaterdag van elke maand.

3. **Partijbestuur.**

3.1. *Samenstelling.*

Partijstatuten.

Art. 60. Het Partijbestuur bestaat uit :

1. Leden van rechtswege : de stichter- voorzitter en de stichter-secretaris. Van der Elst Frans

(8) Cfr. bepalingen art. 52.

(9) Gecoöpteerd oud-parlementair.

(10) Cfr. bepalingen art. 53.

2. De algemene voorzitter gelast met de algemene politieke leiding van de partij en de algemene secretaris gelast met het algemeen beheer. Anciaux Vic
De Saeger Willy
3. Twee ondervoorzitters waarvan één bij voorrang geen lid van het parlement is. Gabriëls Jaak
Maton Jef
4. De voorzitter van de fractie van de Vlaamse Raad, de voorzitter van de groep in het Europees Parlement, twee door de kamer- en de senaatsfractie uit eigen kring aan te duiden leden, onder wie de fractievoorzitter, voor zover hij niet reeds lid is van het partijbestuur. Van Grembergen Paul
Kamerfractie :
Vandemeulebroucke Jaak
Baert Frans
Vervaeck Daan
Senaatsfractie :
Maes Robert
Vandezande Robert
5. Zes door de Partijraad uit eigen kring te verkiezen leden waarvan hoogstens twee lid mogen zijn van een parlement. *Toestand 1983* *Toestand 1984*
Desaeyere Willy
Geens André
Kuijpers Frans
Lernout-Martens Roza
Pillaert Jean-Pierre
Verheirstraeten Herman
Coveliers Hugo
Desaeyere Willy
Geens André
Lernout-Martens Roza
Pillaert Jean-Pierre
Sauwens Johan
6. Een bijkomend lid verantwoordelijk voor de jongerenwerking, op voorstel van de nationale VUJO-raad, door de partijraad uit eigen kring aangeduid. (...) De Nijn Bart (11)
7. De algemene penningmeester (12). De Neve Paul (13)

3.2. *Verkiezing van de zes afgevaardigden van de Partijraad (cf Art. 60.5).*

Partijraad dd. 11 maart 1984.

Stemgerechtigden : 139.

Verkozen : Lernout Roza : 120 stemmen
Sauwens Johan : 110 stemmen
Coveliers Hugo : 90 stemmen

(11) In opvolging van Joris Roets.

(12) Krachtens art. 57.

(13) Cfr. (7).

Pillaert Jean-Pierre	:	86 stemmen
Desaeyere Willy	:	78 stemmen
Geens André	:	78 stemmen
Niet verkozen	:	Luyten Walter : 51 stemmen
		Verheirstraeten Herman : 50 stemmen
		Cornelis Herwig : 44 stemmen
		Van Boxelaer Jules : 40 stemmen
		Van Dyck Raymond : 37 stemmen

4. Partijvoorzitter.

4.1. Verkiezing.

Partijraad dd. 11 maart 1984.

Stemgerechtigden : 139.

Kandida(a)t(en) : Anciaux Vic.

Verkiezingsuitslag(en) : 131 ja,
8 blanco.

5. Ondervoorzitter(s).

5.1. Verkiezing.

Partijraad dd. 11 maart 1984.

Stemgerechtigden : 139.

Kandida(a)t(en) : Maton Jef,
Gabriëls Jaak.

Verkiezingsuitslag(en) : Maton Jef : 117 stemmen
Gabriëls Jaak : 97 stemmen

Verkozen : Maton Jef,
Gabriëls Jaak.

6. Secretaris.

6.1. Verkiezing.

Partijraad dd. 11 maart 1984.

Stemgerechtigden : 139.

Kandida(a)t(en) : De Saeger Willy.

Verkiezingsuitslag(en) : 120 ja,
19 blanco.

7. **Kaderleden - militanten** (14).7.1. a) *Nationaal niveau.*

Partijbestuur : 19 leden.
 Partijraad : 160 effectieve leden,
 37 plaatsvervangers.

7.1. b) *Arrondissementeel niveau.*

Arrond. besturen : 182 leden.
 Arrond. raden : \pm 1.000 effectieve leden,
 \pm 350 plaatsvervangers.

c) *Afdelingsniveau.*

Afdelingsbesturen : 4.020.
 Mandatarissen : 1.107.

8. **Partijleden.**8.1. *Aantal.*

December 1983 : 50.322.

December 1984 : 52.263.

8.2. *Arrondissementele spreiding.*

	1983	1984
Brugge	1.458	1.637
Oostende-Veurne-Diksmuide	3.307	3.458
Ieper	796	836
Kortrijk	1.661	1.738
Roeselare-Tielt	1.997	2.263
Gent-Eeklo	5.102	5.437
Oudenaarde	659	717
Aalst	3.687	3.445
Dendermonde	2.031	2.153
Sint-Niklaas	2.572	2.887
Antwerpen	6.997	6.797
Mechelen	3.628	3.690

(14) Opgegeven is de toestand eind 1984.

Er is geen noemenswaardig verschil t.o.v. eind 1983 daar de afdelingsbestuursverkiezingen gehouden zijn in het najaar van 1983.

Turnhout	2.691	2.863
Tongeren-Maaseik	2.543	2.889
Hasselt	1.971	2.049
Leuven	2.993	2.976
Brussel-Halle-Vilvoorde	6.229	6.428

8.3. Indeling naar leeftijd (15).

— 25 jaar	6 %	45-55 jaar	22 %
25-35 jaar	20 %	55-65 jaar	15 %
35-45 jaar	26 %	+ 65 jaar	10 %

8.4 Indeling naar geslacht (15).

Mannen	62,5 %
Vrouwen	37,5 %

9. Personeelsbestand.

Geen gegevens beschikbaar.

10. Publikaties.

10.1. Programmatische publikaties.

Volksunie :

- + *Vlaamse Regering, waarheen?* Brussel, 48 blz., 1983.
- *De Uitweg. Sociaal-economisch profiel van de Volksunie*, Brussel, 32 blz., 1983.
- *Dossier Staal*, Brussel, 72 blz., 1983.
- + *Zwartboek. Het triest record van Martens V : on-Vlaams en anti-Vlaams*, Brussel, 31 blz., 1984.

10.2. Organisatorische publikaties.

Volksunie :

- + *De Volksunie in 1983*, 64 blz., 1983.
- *De Volksunie in 1984-1985*, 64 blz., 1984.

(15) Opgegeven is de toestand van eind 1984.

De toestand van eind 1983 is niet te achterhalen wegens de overschakeling op een nieuwe computer in de ledendienst.

10.3. *Periodieke publikaties* (met oplage).

- a) Vlaams Pers-, Radio- en Televisie-instituut (VPRTI) :
Wij Vlaams-Nationaal (wekelijks, oplage niet gekend).
- b) Vereniging voor Vlaamse Mandatarissen (VVM) :
Kaderblad (driemaandelijks, oplage : 5.000 exemplaren).
- c) Vlaams Nationaal Studiecentrum (VNS) :
Vlaams Nationale Standpunten (6 maal per jaar, oplage niet gekend).
- d) Vlaams Internationaal Centrum (VIC) :
Vlaanderen in de Wereld (4 maal per jaar, oplage niet gekend).
- e) Volksunie-Jongeren (VUJO) :
WIJ-Jongeren (8 maal per jaar, oplage niet gekend).
- f) Federatie van Vlaamse Vrouwengroepen (FFV) :
WIJ-Vrouwen (4 maal per jaar, oplage niet gekend).

10.4 *Allerlei.*

- VAN OVERSTRAETEN, T., *Op de Barricaden — 30 jaar Volksunie*, Brussel, 1984, 392 blz.

11. **Organigram.**

Gezien er zich geen wijzigingen hebben voorgedaan ten aanzien van de toestand dd. 1982 verwijzen we naar het organigram gepubliceerd in de « *Morfologie van de Vlaamse politieke partijen in 1982* », in *Res Publica*, 1983, nr. 2-3, blz. 473.

BIJLAGE

Themata en deelnemers aan de televisiedebatten van BRT in 1983 en 1984

1983

Datum	Thema	CVP	PVV	SP	VU	Regering (1)
9-1-1983	Ieder zijn waarheid : algemene politiek	F. Swaelen	G. Verhofstadt	K. Van Miert	V. Anciaux	
23-1-1983	Voorstel Van den Brande over de regionalisering van de 5 nationale sectoren	L. Van den Brande	E. Beysen	N. De Batselier	H. Schiltz	
30-1-1983	Politieke evaluatie van één jaar Vlaamse regering					G. Geens
6-2-1983	Algemene politieke toestand					W. Martens
13-2-1983	Belgische defensiepolitiek o.a. aankoop F-16			L. Tobback		A. Vreven
20-2-1983	Ieder zijn waarheid : actuele politieke toestand	F. Swaelen	G. Verhofstadt	K. Van Miert	H. Schiltz	
27-2-1983	Balans van de inlevering en de werkgelegenheid					J.-L. Dehaene
6-3-1983	Eén jaar oppositie				V. Anciaux	
13-3-1983	Algemene politieke toestand			K. Van Miert		W. Martens

(1) Het betreft zowel de nationale regering als de Vlaamse deelregering.

<i>Datum</i>	<i>Thema</i>	<i>CVP</i>	<i>PVV</i>	<i>SP</i>	<i>VU</i>	<i>Regering (1)</i>
27-3-1983	Ieder zijn waarheid : muntherschikking + nieuwe bijzondere machten van de regering	F. Swaelen	G. Verhofstadt	W. Claes	V. Anclaux	
1-5-1983	Alternatief plan van de SP			K. Van Miert W. Claes		
8-5-1983	Flanders' technology					G. Geens
15-5-1983	Gemeentefinanciën					M. Galle W. De Clercq Ch.-F. Nothomb
5-6-1983	Volmachten	J. Dupré	A. Denijs	L. Van den Bossche	W. Desaeeyere	
26-6-1983	Principesverklaring van de regering over de financiering van de 5 nationale sectoren	F. Swaelen	G. Verhofstadt	K. Van Miert	V. Anclaux	W. Martens
3-7-1983	Sociale Zekerheid					J.-L. Dehaene
10-7-1983	Onderwijs		E. Beysen	E. Baldewijns	J. Vandemeulebroucke	D. Coens
31-7-1983	Bereikte staalakoord + budgettaire weerslag					W. Martens
7-8-1983	De oppositie over de begroting 1984			W. Claes	F. Baert	
13-9-1983	De openbare sector stakingen + bezuinigings- maatregelen					Ch.-F. Nothomb L. Waltiel

<i>Datum</i>	<i>Thema</i>	<i>CVP</i>	<i>PVV</i>	<i>SP</i>	<i>VU</i>	<i>Regering (1)</i>
25-9-1983	Algemene politieke toestand			K. Van Miert	V. Anclaux	J.-L. Dehaene H. De Croo
2-10-1983	Besparingen In de gehandicaptensector					R. Steyaert
9-10-1983	Werken in het parlement	B. Gijs	L. Herman-Michielsens	L. Tobback	F. Baert	
16-10-1983	Algemene politieke toestand / terugkeer van W. Martens					W. Martens
23-10-1983	Ieder zijn waarheid : Raketenkwestie + ganse bewapeningsproblematiek naar aanleiding van de vredesbetoging te Brussel	F. Swaelen	G. Verhofstadt	K. Van Miert	V. Anclaux	
30-10-1983	Europa tussen Stuttgart en Athene	R. Chanterie	K. De Gucht	W. Vernimmen	J. Vandemaulebroucke	P. De Keersmaeker
6-11-1983	Financiën + de daaraan verbonden fiscale maatregelen	F. Willockx				W. De Clercq
20-11-1983	Taalgebruik en de faciliteitsgemeenten			M. Galle		
4-12-1983	Sociale Zekerheid		G. Verhofstadt			
11-12-1983	Mislukking van de Europese Top in Athene	B. Croux	K. De Gucht	K. Van Miert	J. Vandemaulebroucke	
18-12-1983	Twee jaar Martens					W. Martens

Datum	Thema	CVP	PVV	SP	VU	AGALEV	Regering (1)
8-1-1984	Alternatief programma SP	L. Van den Brande J. Dupré		F. Willockx N. De Batselier			
15-1-1984	Wereldpolitiek						L. Tindemans
22-1-1984	Staalproblematiek			W. Claes	H. Schiltz		M. Eyskens
5-2-1984	Ieder zijn waarheid : Algemene politiek	F. Swaelen	G. Verhofstadt	K. Van Miert	V. Anclaux		
12-2-1984	Werkloosheid en toekomst Kempische steenkoolmijnen	L. Dhoore	F. Colla	W. Claes	J. Gabriels		
26-2-1984	Doorbreken van het BRT-monopolie	F. Swaelen	G. Verhofstadt	K. Van Miert	A. De Beul		
4-3-1984	Wetsvoorstel Galle	H. Suykerbuyk	A. De Winter	M. Galle	A. De Beul		
18-3-1984	Spaarplan			L. Tobback	F. Baert		J.-L. Dehaene W. De Clercq
25-3-1984	Crisis in Europa						L. Tindemans
13-5-1984	Jongerenmars voor werk						D. Coens L. Waltniel J.-L. Dehaene
20-5-1984	Vijf jaar werking Europees Parlement	B. Croux	K. De Gucht	K. Van Miert	J. Vandemeulebroucke		
22-5-1984	Landbouw en financiering van de Europese Gemeenschap	P. Marck	R. Van Quaquebeke	W. Vernimmen	N. Maes		
27-5-1984	Economische decentralisatie						H. Schiltz
29-5-1984	Interne problemen van de Gemeenschap	R. De Backer	K. Paulus	M. Van Hemeldonck	W. Kuypers	M. Alvoet	
3-6-1984	Toekomst Kempische mijnen		A. Denijs	W. Claes	J. Gabriels		M. Eyskens

<i>Datum</i>	<i>Thema</i>	<i>CVP</i>	<i>PVV</i>	<i>SP</i>	<i>VU</i>	<i>AGALEV</i>	<i>Regering (1)</i>
5-6-1984	Economische en sociale problemen van de Gemeenschap	E. Van Rompuy	H. De Croo	W. Claes		P. Staes	H. Schiltz
15-6-1984	Lijsttrekkers over hun campagne en programma	B. Croux	K. De Gucht	K. Van Miert	J. Vandemeulebroucke		
24-6-1984	Europa/NAVO						L. Tindemans
1-7-1984	Einde parlementair jaar en de hervorming hiervan	L. Van den Brande	A. De Winter	L. Tobback	A. De Beul		
16-9-1984	Mont-Louis						M. Eyskens F. Aerts
23-9-1984	Ieder zijn waarheid : Algemene politieke toestand	B. Gijs	G. Verhofstadt	K. Van Miert	V. Anciaux		
28-10-1984	Prijzenpolitiek						M. Eyskens
4-11-1984	Vlaamse begroting	G. Verhaegen	E. Beysen	J. Van Elewijck	P. Van Grembergen		
11-11-1984	XIII ^e Vrouwendag						J.-L. Dehaene
18-11-1984	Onderwijs	R. Windels	E. Beysen	E. Baldewijns	J. Vandemeulebroucke		D. Coens
25-11-1984	Ieder zijn waarheid : Algemene politieke toestand na de goedkeuring van de rijksmiddelenbegroting	F. Swaelen	G. Verhofstadt	K. Van Miert	V. Anciaux		
2-12-1984	Kempische mijnen	L. Dhoore	A. Denijs	W. Claes	J. Gabriels		
9-12-1984	Onenigheid tussen de meerderheidspartijen	F. Swaelen	G. Verhofstadt				
16-12-1984	Stortplaatsen						J. Lenssens
23-12-1984	Moeilijke start van het laatste jaar Martens V						W. Martens

1870

1871

1872

1873

1874

1875

1876

1877

1878

1879

1880

1881

1882

1883

1884

1885

1886

1887

1888

1889

1890

1891

1892

1893

1894

1895

1896

1897

1898

1899

1900

1901

1902

1903

1904

1905

1906

1907

1908

1909

1910

1911

1912

1913

1914

1915

1916

1917

1918

1919

1920

1921

1922

1923

1924

1925

1926

1927

1928

1929

1930

1931

1932

1933

1934

1935

1936

1937

1938

1939

1940

1941

1942

1943

1944

1945

1946

1947

1948

1949

1950

1951

1952

1953

1954

1955

**CLASSIFICATIESCHEMA VOOR DE INVENTARIS
VAN DE OPINIEPEILINGEN EN DE BIBLIOGRAFIE.**

**SCHEMA DE CLASSIFICATION POUR L'INVENTAIRE
DES SONDAGES D'OPINION ET POUR LA BIBLIOGRAPHIE.**

**CLASSIFICATION SCHEME FOR THE INVENTORY
OF OPINION POLLS AND FOR THE BIBLIOGRAPHY.**

<i>A. Buitenlandse politiek :</i>	<i>A. Politique étrangère :</i>	<i>A. Foreign policy :</i>
1. UNO en andere wereldorganisaties	1. ONU et autres organisations mondiales	1. UNO and other world organizations
2. Europese politiek	2. Politique européenne	2. European policy
3. Politiek ten overstaan van de ontwikkelingslanden	3. Politique vis-à-vis des pays en voie de développement	3. Policy vis-à-vis the developing countries
4. Politiek ten overstaan van de betrekkingen Oost-West	4. Politique relative aux rapports Est-Ouest	4. Policy vis-à-vis East-West relations
5. Defensiepolitiek	5. Politique de défense	5. Defence policy
6. Internationale betrekkingen	6. Relations internationales	6. International relations
7. Buitenlandse politiek van andere landen	7. Politique étrangère des autres pays	7. Foreign policy of other countries
8. Binnenlandse politiek van andere landen	8. Politique intérieure des autres pays	8. Domestic policy of other countries
<i>B. Sociale politiek :</i>	<i>B. Politique sociale :</i>	<i>B. Social policy :</i>
1. Regime van de arbeid	1. Régime du travail	1. Labour system
2. Tewerkstellingsbeleid	2. Politique de l'emploi	2. Employment policy
3. Beroepsorganisaties	3. Organisations professionnelles	3. Professional organizations
4. Sociale zekerheid	4. Sécurité sociale	4. Social security
5. Familiale en demografische politiek	5. Politique familiale et démographique	5. Family policy and demographic policy
6. Volksgezondheid	6. Santé publique	6. Public health
7. Huisvesting	7. Logement	7. Housing

8. Sociale programmatie	8. Programmation sociale	8. Social planning
9. Het verbruik	9. La consommation	9. Consumption
10. Leefmilieubescher-
ming (met inbegrip
van ruimtelijke or-
dening)	10. Protection de l'en-
vironnement (y compris
l'aménagement du ter-
ritoire)	10. Environmental pro-
tection (including
urban planning)
11. Welzijn	11. Bien-être	11. Welfare

C. *Economische politiek :*

1. De eigendom
2. Organisatie van de economie
3. Prijzenpolitiek
4. Subsidiepolitiek
5. Conjunctuurpolitiek
6. Energiebeleid
7. Infrastructuur - ver-
voer en communica-
ties
8. Streekontwikkeling
9. Industriële politiek
10. Handelspolitiek
11. Landbouwpolitiek
12. Politiek ten overstaan
van de middenstand
en de zelfstandigen

C. *Politique économique :*

1. La propriété
2. Organisation de l'éco-
nomie
3. Politique des prix
4. Politique des subsides
5. Politique conjonctu-
relle
6. Politique énergétique
7. Infrastructure - trans-
port et communica-
tions
8. Développement régio-
nal
9. Politique industrielle
10. Politique commerciale
11. Politique agricole
12. Politique relative aux
classes moyennes et
aux indépendants

C. *Economic policy :*

1. Property
2. Organization of the
economy
3. Prices policy
4. Subsidization policy
5. Policy regarding eco-
nomic cycles
6. Energy policy
7. Infrastructure - trans-
port and communica-
tions
8. Regional development
9. Industrial policy
10. Trade policy
11. Agricultural policy
12. Policy vis-à-vis the
middle classes and the
self-employed

D. *Financiële politiek :*

1. Investerings en spa-
ren
2. Budgettaire politiek
3. Fiscale politiek
4. Munt- en kredietpoli-
tiek

D. *Politique financière :*

1. Investissements et
épargne
2. Politique budgétaire
3. Politique fiscale
4. Politique monétaire et
du crédit

D. *Financial policy :*

1. Investments and sav-
ings
2. Budget policy
3. Fiscal policy
4. Monetary and credit
policy

E. *Binnenlandse politiek :*

0. Kronieken
1. Organisatie van de
staat
2. Nationale instellingen
3. Regionale en plaat-
selijke instellingen
4. Politieke partijen
5. Verkiezingen

E. *Politique intérieure :*

0. Chroniques
1. Organisations de
l'Etat
2. Institutions nationales
3. Institutions régionales
et locales
4. Partis politiques
5. Elections

E. *Domestic policy :*

0. Chronicles
1. Organization of the
state
2. National institutions
3. Regional and local in-
stitutions
4. Political parties
5. Elections

6. Rechten en vrijheden	6. Droits et libertés	6. Rights and liberties
7. Rechtsbedeling	7. Assistance juridique	7. Administration of justice
8. Taalproblemen en minderheden	8. Problèmes linguistiques et minorités	8. Linguistic problems and minorities
9. Handhaving van de orde	9. Maintien de l'ordre	9. Maintenance of public order
10. Nasleep van de oorlogen	10. Séquelles des guerres	10. War recovery
11. Vreemdelingenproblemen	11. Problèmes des étrangers	11. Problems concerning aliens
12. Levensbeschouwelijke problemen	12. Conceptions de la vie	12. Moral conceptions
13. Verhouding staat en kerken	13. Rapport entre l'Etat et les églises	13. Church-State relations
14. Verkeersproblematiek	14. Problématique des transports	14. Traffic problems
F. <i>Cultuurpolitiek</i> :		
1. Onderwijs	1. Enseignement	1. Education
2. Wetenschappelijk onderzoek	2. Recherche scientifique	2. Scientific research
3. Volksoopvoeding	3. Education populaire	3. Adult education
4. Vrijtijdsbesteding	4. Politique des loisirs	4. Leisure
5. Vrouwenemancipatie	5. Emancipation des femmes	5. Emancipation of women
6. Jeugd	6. Problèmes de la jeunesse	6. Youth
7. Kunst	7. Arts	7. Art
8. Massacommunicatie	8. Communication de masse	8. Mass communication
9. Cultuurautonomie	9. Autonomie culturelle	9. Cultural autonomy
10. Toerisme	10. Tourisme	10. Tourism
11. Sport	11. Sport	11. Sports

Bibliographie de l'année politique 1984

Etablie par Wladimir S. PLAVSIC,

Licencié en Journalisme et Communication sociale.

★

A. Politique étrangère.

1. ONU et autres organisations mondiales.

- CARTER T. VN-vredesmachten sinds 1956. *Internationale Spectator*, januari 1984, Nr 1, blz. 43-52.
- CLAROTTI P. Le rôle des organes supranationaux dans la surveillance des banques. *Reflets et perspectives de la vie économique*, septembre 1984, N° 4, pp. 261-276.
- DE CLERCQ W. De rol van de Wereldbank en het IMF. Een Belgisch standpunt. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1984, N° 6, pp. 5-30.
- DELANGHE L. De wereldbevolkingsconferentie: Mexico 1984. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, oktober 1984, Nr 10, blz. 703-713.
- HEIM G.A.M. De veranderende rol van de Wereldbank. *Internationale Spectator*, augustus 1984, Nr 8, blz. 465-473.
- KAUFMANN J. Over woorden en daden. Problemen rond een nieuwe Internationale economische orde. *Internationale Spectator*, juni 1984, Nr 6, blz. 319-325.
- LEURDIJK D. De VS en de VN. *Internationale Spectator*, september 1984, Nr 9, blz. 544-553.
- RAMPHAL S. Le futur appartient à tous. La démocratie et le sommet de Londres. *La Revue Nouvelle*, septembre 1984, N° 9, pp. 199-206.
- TER BORG F. Oost-Europa en de Internationale Arbeidsorganisatie. *Internationale Spectator*, februari 1984, Nr 2, blz. 78-83.
- VAN LEUSDEN H. Het wereldbevolkingsvraagstuk: perspectief achter de getallen? *Internationale Spectator*, december 1984, Nr 12, blz. 691-701.

2. Politique européenne.

- BARDOS-FELTERONYI N. Les enjeux de l'écu: violence et souveraineté. *La Revue Nouvelle*, mai-juin 1984, N° 5-6, pp. 633-644.
- BOODTS G. Europa: het moeilijke huwelijk tussen droom en werkelijkheid. *Kultuurleven*, 1984, Nr 5, blz. 416-428.
- BOUMANS E. Europa: kiezen tussen staten of regio's. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 2, blz. 42-46.
- CAPRON M. Politique Industrielle: l'acier laminé par la crise. *La Revue Nouvelle*, mai-juin 1984, N° 5-6, pp. 543-559.
- DEHOUSSÉ F. Les résultats des élections européennes dans les différents états membres de la CEE. *Socialisme*, juillet-août 1984, N° 184, pp. 271-276.
- DELOOZ P. Une enquête européenne sur les valeurs. *La Revue Nouvelle*, janvier 1984, N° 1, pp. 90-101.
- DESOLRE G. Les relations entre les Communautés Européennes et l'Organisation Internationale du Travail. *L'Année sociale*, 1984, N° 2, pp. 202-218.
- DEWOST J.-L. L'avenir du fonctionnement des Institutions. Le Conseil. *Annales de Droit de Liège*, 1984, N° 4, pp. 293-305.
- DURY R. La coopération au développement, Impulsion et contrôle du Parlement européen. *Socialisme*, mars-juin 1984, N° 182-183, pp. 139-147.

- EHLERMANN C.-D. Réflexions sur les structures institutionnelles de la Communauté. *Annales de Droit de Liège*, 1984, N° 4, pp. 307-323.
- FERRER C. L'entreprise espagnole face à l'adhésion aux Communautés européennes. *Studia Diplomatica*, 1984, N° 3, pp. 281-294.
- FERRI M. Le projet de Traité d'Union européenne. *Annales de Droit de Liège*, 1984, N° 4, pp. 275-291.
- GERARD M. Le projet de directive « Vredeling ». L'information et la consultation des travailleurs dans les multinationales. *La Revue Nouvelle*, mai-juin 1984, N° 5-6, pp. 570-578.
- GLINNE E. Parlement européen : un bilan positif, quoique insuffisant. *Socialisme*, mars-juin 1984, N° 182-183, pp. 107-120.
- GOOSSENS F. Het Europees Parlement : een positieve balans ? *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, januari 1984, Nr 1, blz. 31-40.
- GOOSSENS F. De budgettaire strijd van het Europees Parlement. *Internationale Spectator*, mei 1984, Nr 5, blz. 259-263.
- HERMAN F. Un plan de redressement économique pour l'Europe. *Revue Générale*, mai 1984, pp. 3-11.
- HOWE G. Progress or decay : the choice of Europe. *Studia Diplomatica*, 1984, N° 2, pp. 153-164.
- KEIMEUL L. Pour une politique européenne des régions. *Socialisme*, septembre-octobre 1984, N° 185, pp. 401-406.
- KWAST - VAN DUURSEN M. De minister-president en de Europese Raad. *Internationale Spectator*, november 1984, Nr 11, blz. 655-661.
- LEENS M. La réforme du Fonds social européen du 17 octobre 1983. *L'Année sociale*, 1984, N° 2, pp. 186-201.
- LIBERT J.-R. La politique agricole commune. *Socialisme*, mars-juin 1984, N° 182-183, pp. 211-220.
- LIZIN A.-M. Réflexions sur le financement de la politique agricole commune. *Wallonie 84*, N° 2, pp. 131-143.
- LIZIN A.-M. Quelle politique industrielle pour l'Europe ? *Socialisme*, mars-juin 1984, N° 182-183, pp. 121-138.
- MABILLE X. La proposition Vredeling (CEE). Information et consultation des travailleurs dans les groupes d'entreprises. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 7 septembre 1984, N° 1047, 41 pages.
- NARJES K.H. Finalité politique et relance économique. *Studia Diplomatica*, 1984, N° 2, pp. 175-190.
- NORRENBORG D. L'Europe : un continent de vieilles gens aux vieilles idées ? *Socialisme*, mars-juin 1984, N° 182-183, pp. 175-179.
- PEEMANS J.-Ph. L'Europe verte entre le démantèlement et un nouveau souffle. *La Revue Nouvelle*, mai-juin 1984, N° 5-6, pp. 586-598.
- PENDERS J.J.M. Economisch herstel en veiligheid : wegen uit de EG-crisis. *Internationale Spectator*, mei 1984, Nr 5, blz. 253-258.
- QUEVIT M. Les politiques régionales : bilan de crise. *La Revue Nouvelle*, mai-juin 1984, N° 5-6, pp. 561-569.
- RADOUX L. Le projet de Traité instituant l'Union européenne établi par le Parlement européen. *Socialisme*, mars-juin 1984, N° 182-183, pp. 149-157.
- ROELANTS du VIVIER F. La politique de l'environnement : tout reste à faire. *La Revue Nouvelle*, mai-juin 1984, N° 5-6, pp. 627-632.
- SCHMIDT H. La politique européenne et l'Allemagne. *Studia Diplomatica*, 1984, N° 2, pp. 135-152.
- SCHOONBROODT R. La voracité des mangeurs de ville. L'implantation des Communautés à Bruxelles. *La Revue Nouvelle*, mai-juin 1984, N° 5-6, pp. 611-618.
- SERLON P. La DG VIII en émoi. Réflexions sur la politique européenne de développement. *La Revue Nouvelle*, mai-juin 1984, N° 5-6, pp. 622-626.
- STEVENS B. L'Europe dans l'étau des superpuissances. *La Revue Nouvelle*, juillet-août 1984, N° 7-8, pp. 23-31.
- STRUYE J. Het Europees parlement. *De Nieuwe Maand*, mei 1984, Nr 4, blz. 258-267.
- THIERRY V. Système monétaire européen et contraintes extérieures, un bilan. *Reflets et perspectives de la vie économique*, novembre 1984, N° 5, pp. 325-344.
- THORN G.E. L'Europe : comment sortir de la crise ? *Studia Diplomatica*, 1984, N° 3, pp. 261-279.
- TINDEMANS L. La Fondation européenne. *Studia Diplomatica*, 1984, N° 1, pp. 5-12.
- TINDEMANS L. « Aangaande Europa ». *Politica*, 1984, Nr 3, blz. 195-216.
- VANDEN ABEELE M. Elargissement et relance de l'Europe. *Socialisme*, mars-juin 1984, N° 182-183, pp. 163-174.
- VAN DEN BOS P.-J. L'administration européenne, ses caractéristiques et ses fonctions. *La Revue Nouvelle*, mai-juin 1984, N° 5-6, pp. 599-609.
- VAN DEN DOEL K., JUNNE G. De dominante positie van de EG op de wereldsuikermarkt. *Internationale Spectator*, februari 1984, Nr 2, blz. 84-89.

- VAN DEN PANHUYZEN W. Het Japanse industriebeleid als model voor een Europees industriebeleid? *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 2, blz. 29-34.
- VAN QUAQUEBEKE R. Het Europees landbouwbeleid. *De Vlaamse Gids*, 1984, Nr 4, blz. 69-73.
- VAN SCHUUR H. Structure in Political Beliefs. A New Model for Stochastic Unfolding with Application to European Party Activists. CT Press, Amsterdam, 1984, 305 p.
- VENABLES T. La protection des consommateurs. *La Revue Nouvelle*, mai-juin 1984, N° 5-6, pp. 579-585.
- WELLENSTEIN E.P. Toppop of floptop? De Europese Raad van 25-26 juni 1984 te Fontainebleau. *Internationale Spectator*, september 1984, Nr 9, blz. 538-543.

3. Politique vis-à-vis des pays en voie de développement.

- CARLY L. La coopération non gouvernementale. Les ONG entre l'illusion et la réalité du changement. *La Revue Nouvelle*, septembre 1984, N° 9, pp. 164-173.
- DEPREZ J. La coopération non gouvernementale. Une mosaïque d'organismes, d'activités et de projets. *La Revue Nouvelle*, septembre 1984, N° 9, pp. 155-162.
- DE VILLERS G. Coopération ou développement. Les relations de la Belgique avec l'Algérie et la Tunisie. *La Revue Nouvelle*, novembre 1984, N° 11, pp. 417-440.
- DU BOIS J.-P. Lomé III : à la recherche du « développement autocentré ». *La Revue Nouvelle*, avril 1984, N° 4, pp. 416-422.
- KOK W. Ontwikkelingssamenwerking en werkgelegenheid. *Internationale Spectator*, maart 1984, Nr 3, blz. 129-138.
- MORSE B. Hunger in the world: an outline of a strategy. *Studia Diplomatica*, 1984, N° 2, pp. 191-206.
- NIGOU L., TORRELLI M. L'impact de l'élargissement sur les relations CEE/Tiers Monde. *Studia Diplomatica*, 1984, N° 1, pp. 61-78.
- PISANI E. Le difficile chemin du développement. *La Revue Nouvelle*, avril 1984, N° 4, pp. 387-392.
- SERLON P. Universités et Tiers Monde: petits enjeux et grande misère. *La Revue Nouvelle*, février 1984, N° 2, pp. 167-177.
- SOULAL de RUSSEL D.J.M. Les coopératives des pays les plus pauvres: rôle fixe des populations rurales et conditions de succès. *Annales de l'économie publique, sociale et coopérative*, 1984, N° 1, pp. 71-90.
- VAN LEUVEN K. De jeugd van de Derde Wereld en de derde leeftijd van Europa. *Kultuurleven*, 1984, Nr 8, bl. 681-686.
- VAN SOEST J. Ontwikkelingssamenwerking: de grenzen van het onbehagen. *Internationale Spectator*, maart 1984, Nr 3, blz. 139-148.
- VINTS L. Kongo, made in Belgium. De propagandagolf van de jaren twintig en dertig. *De Nieuwe Maand*, augustus 1984, Nr 6, blz. 525-536.

4. Politique relative aux rapports Est-Ouest.

- BARTALITS L.L.S. Politieke, economische en militaire implicaties van de Oost-West-handel. *Streven*, maart 1984, blz. 544-554.
- COOLSAET R. De verloren illusie van Joeri Andropov. *De Nieuwe Maand*, oktober 1984, Nr 8, blz. 558-566.
- DELMAS C. Les démocraties en péril de démobilisation. *Revue Générale*, janvier 1984, pp. 79-93.
- DIERICKX G. De vredesbeweging en de muren van Jericho. *Streven*, maart 1984, blz. 492-506.
- DJALILI M.R., KAPPELER D. Cinq voisins spéciaux de l'URSS. *Studia Diplomatica*, 1984, N° 1, pp. 79-111.
- FAUCOMPRET E. De Koude Oorlog opnieuw bekeken. *Streven*, juli 1984, blz. 884-894.
- GERRITS A. De Sovjetunie over sociaal-democratie en het Oost-Westconflict. *Internationale Spectator*, juli 1984, Nr 7, blz. 385-393.
- VAN BURLINGEN B. Het Amerikaanse systeem van Foreign Policy Export Controls. *Internationale Spectator*, juli 1984, Nr 7, blz. 428-435.
- VAN BELLE W., CLAES P. De logica van de afschrikking. *Streven*, juni 1984, blz. 808-821.
- VAN DEN HEUVEL M. De Sovjetunie en de Olympische Spelen van Los Angeles. *Internationale Spectator*, oktober 1984, Nr 10, blz. 565-571.
- VERBERNE O. Politieke analisten in de Sovjetunie over de totstandkoming van Amerikaans buitenlandse beleid. *Internationale Spectator*, januari 1984, Nr 1, blz. 9-19.
- YAKEMTCHOUCK R. Transferts de technologies sensibles entre l'est et l'ouest. *Studia Diplomatica*, 1984, N° 4, pp. 397-552.

- ZEEBROEK X. Expansionisme soviétique et envahissant anti-soviétisme. *Contradictions*, 1984, N° 42, pp. 67-88.
- ZEEBROEK X. Les idées reçues sur l'URSS : de la kremlinologie à la soviétophagie. *Cahiers marxistes*, novembre-décembre 1984, N° 127-128, pp. 18-33.
- ZIYANG Z. Amplifions les échanges économiques en vue de la prospérité commune. *Studia Diplomatica*, 1984, N° 3, pp. 245-252.

5. Politique de défense.

- BESSELINK L. De ziel van de Leviathan. Plaatsing van kruisvluchtwapens en de paradox van de soevereiniteit. *Internationale Spectator*, juni 1984, Nr 6, blz. 364-370.
- BOEKER E. Een realistische defensiebeleid. *Internationale Spectator*, mei 1984, Nr 5, blz. 264-272.
- DE KEERSMAEKER G. De Vredesbeweging in Vlaanderen. *Streven*, april 1984, blz. 604-613.
- DELMAS C. D'une guerre à l'autre, l'Europe toujours en suspens. *Revue Générale*, août-septembre 1984, pp. 71-84.
- DELMAS C. L'Alliance atlantique reste l'obsession de Moscou. *Revue Générale*, octobre 1984, pp. 69-82.
- DOYEN L. Mesures de confiance et vérification pour la maîtrise des armements. *Studia Diplomatica*, 1984, N° 3, pp. 353-370.
- FRANCK C. La politique de sécurité de la Belgique. *Studia Diplomatica*, 1984, N° 1, pp. 31-39.
- GERARD A. La dynamique du mouvement de paix en Belgique francophone. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 12 octobre 1984, N° 1053-1054, 68 pages.
- JUNNE G. Het Amerikaanse defensiebeleid : een substituuat voor Industriepolitiek ? *Internationale Spectator*, juli 1984, Nr 7, blz. 419-427.
- KINNAS J.N. Global interdependence and the indivisibility of peace. *Studia Diplomatica*, 1984, N° 1, pp. 41-59.
- KOUHENE M.E. Droit de la guerre — Droits de l'homme. *Studia Diplomatica*, 1984, N° 2, pp. 207-228.
- LEWIN R. Lutte pour le désarmement, défense des droits de l'homme : quels rapports ? *Cahiers marxistes*, janvier 1984, N° 120, pp. 10-19.
- MANIGART Ph. Le déclin de l'armée de masse en Belgique. *Revue de l'Institut de Sociologie*, 1984, 1-2, pp. 213-237.
- MANIGART Ph. Le personnel féminin dans les forces armées belges. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 23 novembre 1984, N° 1060, 30 pages.
- REYCHLER L., RUDNEY R. Directory Guide of European Security and Defense Research. University Press and Pergamon-Brossey's, Leuven, 1984, 376 pages.
- SCHMIDT H. Devoir et responsabilité pour la paix. *Studia Diplomatica*, 1984, N° 2, pp. 125-133.
- SUDARSKIS M. L'Europe entre les deux grands. *Studia Diplomatica*, 1984, N° 3, pp. 339-351.
- TUYTTENS B. Europese defensie of Europese veiligheid ? *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 2, blz. 35-41.
- VOLTEN P.M.E. Denken over strategie : « back to basics ». Commentaar op Boekers « realistisch defensiebeleid ». *Internationale Spectator*, mei 1984, Nr 5, blz. 273-279.
- ZORGBIBE C. Manifeste pour une défense européenne de l'Europe. *Studia Diplomatica*, 1984, N° 3, pp. 319-338.

6. Relations internationales.

- BEIRLAEN A. Het legatierecht van deelstaten van federale staten. Theorie en praktijk. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, september-oktober 1984, Nr 5, blz. 323-328.
- CONVENTS G. Diplomatie en « Realpolitik » : aspecten van de Belgische politieke en diplomatieke relaties met het Derde Rijk, 1933-1935. *Res Publica*, XXVI, 1984, 2, blz. 197-242.
- DELMAS C. Le monde comme il va : de Casablanca à Stockholm. *Revue Générale*, février 1984, pp. 63-78.
- DELMAS C. L'enlèvement de l'Europe et les conflits du Moyen-Orient. *Revue Générale*, avril 1984, pp. 81-95.
- HATRY P. Aspects européens et internationaux de Bruxelles. *Studia Diplomatica*, 1984, N° 1, pp. 13-30.
- MPANDA M. La normalisation belgo-zaïroise. *La Revue Nouvelle*, décembre 1984, N° 12, pp. 493-508.

- PELMANS J. Economische topconferenties. *Internationale Spectator*, februari 1984, Nr 2, blz. 69-77.
 ZIYANG Z. Une politique extérieure indépendante de paix. *Studia Diplomatica*, 1984, N° 3, pp. 253-259.

7. Politique étrangère des autres pays.

- GEZE F., VALLADAO A., LACOSTE Y. (red.). De wereld in 1984. Economisch en politiek jaarboek, Leuven, *Kritak*, septemбернаummer van *De Nieuwe Maand*, Tijdschrift voor politieke vernieuwing, 1984, Nr 7, 207 blz.
 OSSANDON M. Le Chili et la CEE. *Cahiers marxistes*, février 1984, N° 121, pp. 29-36.
 VOSSKÜHLER K.E. Het buitenlandse beleid van de Verenigde Staten: concepties en achtergronden. *Internationale Spectator*, oktober 1984, Nr 10, blz. 605-613.

8. Politique intérieure des autres pays.

- CARTER T. Algemene verkiezingen in Canada. *Internationale Spectator*, november 1984, Nr 11, blz. 628-632.
 JANSEN E. Een decennium van democratisering en de oude patronen. Een vergelijking tussen Spanje en Portugal. *Internationale Spectator*, juni 1984, Nr 6, blz. 357-363.
 JANSEN M. Het hedendaagse Russische nationalisme. *Internationale Spectator*, juli 1984, Nr 7, blz. 402-406.
 PUJSTER T.E. Carrière in communisme. De Bulgaarse communistische partij na de Tweede Wereldoorlog. *Internationale Spectator*, januari 1984, Nr 1, blz. 24-31.
 REYNTJENS F. Eenpartijstaten in Zwart Afrika. Evolutie, recente ontwikkelingen, perspectieven. *Res Publica*, XXVI, 1984, 2, blz. 143-179.
 RYNGAERT J. Démocratie représentative et démocratie directe: le cas italien. *Res Publica*, XXVI, 1984, 2, pp. 181-196.
 SPITAELS G., VANDEN ABEELE M. Le fédéralisme canadien: sinon un exemple, tout au moins des leçons. *La Revue Nouvelle*, février 1984, N° 2, pp. 185-200.
 STEHLE H. Kerk en Staat in Polen sinds het tweede bezoek van de Poolse Paus. *Internationale Spectator*, oktober 1984, Nr 10, blz. 580-585.
 VANDEPUTTE T. Nederland en België: eenzelfde aanpak van de crisis. *Studia Diplomatica*, 1984, Nr 2, pp. 165-173.
 VAN DER WUSTEN H., COMERFORD R.. Het New Ireland Forum en de ontwikkeling van de Ierse kwestie. *Internationale Spectator*, november 1984, Nr 11, blz. 638-646.
 VAN IMPE H. De nieuwe Nederlandse Grondwet vanuit Belgisch oogpunt bekeken. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, september-oktober 1984, Nr 5, blz. 329-333.

B. Politique sociale.

1. Régime du travail.

- ARCO E., PICHOUT C. L'affaire Bekaert-Cockerill. *Centre de recherche et d'information socio-politique (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 27 avril 1984, N° 1037-1038, 44 pages.
 BEKEMANS L. Een nieuwe arbeidsbescherming voor de post-industriële samenleving. *Kultuurleven*, 1984, Nr 10, blz. 925-933.
 BLANPAIN R. De ontslagkost: een vergelijkende analyse. *Economisch en sociaal tijdschrift*, 1984, Nr 4, blz. 397-409.
 BUNDERVOET J. Komt er een nieuw arbeidsbestel? *Kultuurleven*, 1984, Nr 10, blz. 934-946.
 DE CLERCK J. Tewerkstelling waardoor het recht op een rustpensioen als werknemer wordt geopend en het bewijs ervan. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, november-december 1984, Nr 6, blz. 401-410.
 DEFAY J. Vingt ans de chômage? Vingt millions de chômeurs européens en 1990? Ou l'Europe à la japonaise? *Wallonie 84*, N° 6, pp. 363-391.
 DESOLRE G. Pouvoirs spéciaux, austérité et droit du travail. *L'Année Sociale*, 1984, N° 1, pp. 58-62.
 DE VILLE Ph. Lutte contre le chômage et réaménagement du temps de travail. *Reflets et perspectives de la vie économique*, février 1984, N° 1-2, pp. 105-124.
 GEERTS D. Een permanent inkomensbeleid voor België. *Economisch en sociaal tijdschrift*, 1984, Nr 4, blz. 449-458.
 GINSBURGH V., ERLICH S. Faut-il réduire le salaire réel en Belgique? *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1984, N° 103, pp. 348-369.

- HENGCHEN B. Les grèves de 83. Quelques chiffres pour mieux saisir les enjeux économiques. *Contradictions*, 1984, N° 39, pp. 57-68.
- HOUTART F. Laborem Exerceus : opmerkingen over de concrete en theoretische samenhang. *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, 1984, Nr 1, blz. 9-16.
- KOPKE G. Verkorting en aanpassing van de arbeidsduur. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, Januari 1984, Nr 1, blz. 5-17.
- LACOMBLEZ M. L'Institut pour l'amélioration des conditions de travail. *L'Année sociale*, 1984, N° 1, pp. 67-75.
- LACOMBLEZ M. Conditions de travail et informatisation des services de l'administration publique. *L'Année sociale*, 1984, N° 2, pp. 61-65.
- LELEUX C. Le mouvement ouvrier a remesuré sa force. Bilan de la grève générale des services publics de septembre 1983 en Belgique. *Contradictions*, 1984, N° 39, pp. 15-40.
- PIRET B. Les grèves de septembre (1983) : enjeux, étendue et limites, bilan et perspectives stratégiques. *Contradictions*, 1984, N° 39, pp. 1-13.
- SPIESSENS E. Een KWB-enquête over arbeidsverdeling : een stevige meerderheid voor gewone arbeidsduurverkorting. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, november 1984, Nr 11, blz. 833-838.
- TURF J. Arbeids en sociale mutatie. *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, 1984, Nr 4, blz. 3-8.
- VANHEERSWINGHEL A. Aperçu législatif des principales mesures prises en matière d'emploi et de chômage. *L'Année Sociale*, 1984, N° 2, pp. 85-90.
- VAN NUFFEL H. Beschouwingen bij het bediendenstatuut van de leerkrachten in het vrij onderwijs. *Rechtskundig Weekblad*, 11 februari 1984, kol. 1585-1608.

2. Politique de l'emploi.

- ALALUF M. Aperçu statistique du chômage. *L'année sociale*, 1984, N° 2, pp. 76-80.
- BERCKMANS P. Technologische innovatie en arbeid : een zware « dopper » ? *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, juni-juli 1984, Nr 6-7, blz. 519-537.
- CASEY B. De nieuwe wet op het industrieel leerlingwezen : een stap in de goede richting. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 4, blz. 461-473.
- COUMANS W. Waarom geldt het recht op arbeid niet voor iedereen ? *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, augustus-september 1984, Nr 8-9, blz. 669-673.
- DE WACHTER M. Arbeidsaanbod en gezin in crisis. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1984, Nr 2, blz. 197-215.
- DOOGHE G. Tewelkstellingsmogelijkheden in de welzijnssector van de bejaarden. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, mei 1984, Nr 5, blz. 419-436.
- DULLAERT M. Werklozenbeleid of tewerkstellingsbeleid ? *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, 1984, Nr 4, blz. 55-68.
- FONCK H. De daling van de stijging. De recente evolutie van de werkloosheid. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, augustus-september 1984, Nr 8-9, blz. 662-668.
- HAEX F. Gemeenten en OCMW's : werkgelegenheid en werkloosheid. *De Gemeente*, 1984, Nr 3, blz. 106-111.
- SAUVY A. Le progrès technique et l'emploi. *Rellets et perspectives de la vie économique*, février 1984, N° 1-2, pp. 87-104.
- SCHOLLIERS E. Technologie en werkgelegenheid. *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, 1984, Nr 2, blz. 38-49.
- VANHEERSWYNGHEL A., DESMAREZ P. Programme de résorption du chômage : application des mesures et populations concernées. *L'année sociale*, 1984, N° 1, pp. 83-100.
- VERHULST H. Vrouwenwerkloosheid : een specifiek en structureel probleem. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, maart 1984, Nr 3, blz. 215-227.

3. Organisations professionnelles.

- ARCO E. Le CSC et le programme gouvernemental de mars 1984. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 30 mars 1984, N° 1032, 23 pages.
- BERCKMANS P., MOLLEMAN C., CAYMAX L. Vakbondswerking in het onderwijs : geen gemakkelijke opdracht. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, mei 1984, Nr 5, blz. 437-450.
- D'HONDT R. Quel syndicalisme à l'aube de l'an deux mille ? *Wallonie 84*, N° 6, pp. 393-399.
- FONTENEAU G. De evolutie van de arbeidersbeweging in Europa. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, maart 1984, Nr 3, blz. 191-214.
- LELEUX C. De krachtmeting vakbonden - Martens V. *De Nieuwe Maand*, Januari 1984, Nr 1, blz. 65-83.

- LYBEN H. Uw mening over ACW en politiek. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, december 1984, Nr 12, blz. 871-886.
- MANIGART Ph. Le syndicalisme militaire en Belgique. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 2 mars 1984, N° 1031, 36 pages.
- MORTIER F. Politieke werklozenorganisatie. Voor wanneer? *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, 1984, Nr 2, blz. 3-8.
- NOMA D. Grèves et mouvement ouvrier: questions autour de septembre 1983. *Contradictions*, 1984, N° 39, pp. 117-127.
- VANDESTRICK M. Patronat wallon: nouvelles orientations. *Wallonie 84*, N° 6, pp. 411-417.
- WALRY J. André Leysen en de eenheidsvakbond. *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, 1984, Nr 3, blz. 3-10.
- WEYNS P. Meningen over ACW en politiek. *De Nieuwe Maand*, april 1984, Nr 3, blz. 246-253.

4. Sécurité sociale.

- BEAUVOIS P. Comment financer la sécurité sociale? *Cahiers marxistes*, juin 1984, N° 124, pp. 19-31.
- DE FEYT Ph., REMAN P. Les partis politiques face à la réforme de la sécurité sociale. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 25 mai 1984, N° 1041-1042, 50 pages.
- DELEECK H., BERGHMAN J., JANSSENS P. Sociale zekerheid: inkomensverdeling en doelmatigheid anno 1982. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, augustus-september 1984, Nr 8-9, blz. 595-617.
- DE NAUW E. De rust- en overlevingspensioenen in EEG-landen. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 5-6, blz. 65-81.
- DETHEE M. Een regionale analyse van de sociale zekerheid. *Gewestelijke Economische Raad voor Vlaanderen*, 1984, Nr 45, blz. 47-90.
- DILLE K. De sociale zekerheid volgens Roodboek III. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 5-6, blz. 120-124.
- GOETHALS H. Uitvoering van de volmachtwet van 6 juli 1983. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 2, blz. 251-261.
- GOETHALS H. Het sociaal luik van het spaarplan van de regering-Martens V. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 4, blz. 475-483.
- HUJOEL L. Le financement de la sécurité sociale: rééquilibrage ou fragilité accrue? *Reflets et perspectives de la vie économique*, novembre 1984, N° 5, pp. 345-363.
- JACOBS R. Pour situer le débat sur la sécurité sociale. *Cahiers marxistes*, juin 1984, N° 124, pp. 8-18.
- LAGOMBLEZ M. L'inégalité professionnelle face à la maladie. *L'année sociale*, 1984, N° 2, pp. 66-72.
- LAMBERT S. Le rapport Dehaene (mai 1983). *L'année sociale*, 1984, N° 1, pp. 157-170.
- LAMBERT S. Les arrêtés de pouvoirs spéciaux relatifs à la sécurité sociale au cours des quatre premiers mois de l'année 1984. *L'Année sociale*, 1984, N° 1, pp. 171-182.
- LAMBERT S. Les mesures d'harmonisation dans les régimes de pension (loi du 15 mai 1984). *L'Année sociale*, 1984, N° 2, pp. 127-138.
- LECLERCO J. De sociale zekerheid in België. Naar een vernieuwde opvatting en een globale hervorming. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 5-6, blz. 110-119.
- LEWIN R. Nouvelles pauvretés, un produit de la crise et de la politique d'austérité. *Cahiers marxistes*, novembre-décembre 1984, N° 127-128, pp. 1-17.
- MAGITS M., QUERTON M. De opbouw van de sociale zekerheid in België — een historisch overzicht. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 5-6, blz. 5-14.
- MAGITS M. Sociale zekerheid: interview met Louis Major. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 5-6, blz. 15-20.
- MAGREZ M. Samenloop van sociale-zekerheidsprestaties in het vergelijkend recht. *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 1984, Nr 3, blz. 223-264.
- MILLET G. Verelste banden tussen de rechthebbende en het kind voor de toekenning van kinderbijslag in de werknemersregeling. *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 1984, Nr 6, blz. 554-572.
- MOENS G. Ideologische achtergrond van de sociale zekerheid. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 5-6, blz. 82-91.
- PERRIN G. Naar een grenzeloze sociale zekerheid: Twee nieuwe instrumenten van de Internationale Arbeidsorganisatie. *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 1984, Nr 6, blz. 519-543.
- REMAN P. Les retraites face aux offensives financières. *La Revue Nouvelle*, septembre 1984, N° 9, pp. 142-154.

- RIJMENANS A. Internationale Verdragen inzake Sociale Zekerheid. Belgische pensioenregeling voor werknemers. *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 1984, Nr 4-5, blz. 363-408.
- ROLAND-BAYET J. Les pensions légales en Belgique : vers une réforme du mode de financement ? *Réflexions et perspectives de la vie économique*, juin 1984, N° 3, pp. 185-205.
- VAN DEN HEULE R. Artikel 143 : anormale duur van de werkloosheid. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 1, blz. 63-68.
- VERBEKE A. De structuur der allocatieve beleidsactiviteiten : een toepassing op het Belgisch zeehavenbeleid. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 5, blz. 533-547.
- VERSCHUEREN R. Financieringsmogelijkheden en -mogelijkheden van de Sociale Zekerheid der werknemers. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 5-6, blz. 96-109.
- VRANKEN J. Residuele atelsels in de Belgische Sociale Zekerheid. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 5-6, blz. 54-63.

5. Politique familiale et démographique.

- BERGHMAN J. De demografische evolutie en de druk op de verzorgingsstaat. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, oktober 1984, Nr 10, blz. 715-735.
- DE PRINS M. Gezins, een open huis. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, augustus-september 1984, Nr 8-9, blz. 645-654.
- EVERS-KIEBOOMS G., VLIETINCK R., VAN DEN BERGHE H. De gevolgen van de demografische evolutie in België van 1960 tot 1978 voor de geboorte van kinderen met het syndroom van Down (mongolisme). *Bevolking en Gezin*, 1984, Nr 1, blz. 5-23.
- LATTEN J.J. Jongeren in éénoudergezinnen. *Bevolking en Gezin*, 1984, Nr 1, blz. 25-41.
- LEGRAIN E. Pratiques du potentiel humain. *Contradictions*, 1984, N° 42, pp. 45-65.
- QUADEN G. Evolution démographique et crise financière de la sécurité sociale. *Wallonie 84*, N° 3, pp. 203-208.
- VAN PRAAG Ph. Demografische kroniek. *Bevolking en Gezin*, 1984, Nr 1, blz. 89-102.
- WILLEMS P., WIJEWICKREMA S. De evolutie van de nuptialiteit van 1954 tot 1981. *Bevolking en Gezin*, 1984, Nr 1, blz. 55-87.

6. Santé publique.

- BEECKMANS J. Financiering van de ziekenhuizen : de strijd om de centen. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 4, blz. 3-14.
- BERGHMANS F. De drinkwatervoorziening in Limburg. *Economie in Limburg*, 1984, Nr 1, blz. 15-19.
- DEHAENE J.-L. Het medisch en paramedisch aanbod in België. *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 1984, Nr 1-2, blz. 3-13.
- GOBIN C. Les maisons médicales francophones. *Revue de l'Institut de Sociologie*, 1984, 1-2, pp. 257-273.
- HOLCHAYA B., LAYON E., OURCE S. Les cellules de formation-reconversion (III) : Cavell. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 26 octobre 1984, N° 1056, 33 pages.
- JACQUEMIN N. De verzorgingsstaat als obsessie. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 4, blz. 15-38.
- KESENNE J. Kostenbeheersing in de gezondheidszorg. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, april 1984, Nr 4, blz. 369-376.
- VANDEN BOER L., VAN LOON F., DOOGHE G. De publieke opinie t.a.v. overheidsmaatregelen m.b.t. roken en alcoholgebruik. *Bevolking en Gezin*, 1984, Nr 1, blz. 43-53.
- VAN PARIJS L. Kindersterfte in bedwang ? Feiten en verwachtingen. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, juni-juli 1984, Nr 6-7, blz. 555-565.
- VINCK D., REMAN P. Politique de santé et néo-libéralisme. *La Revue Nouvelle*, mars 1984, N° 3, pp. 275-282.

7. Logement.

- CAUDRON B. Les nouvelles dispositions législatives relatives à l'accessibilité des bâtiments. *L'Année sociale*, 1984, N° 2, pp. 159-163.
- DELAST H. Le 23 juin 1984, premières élections pour la constitution des comités consultatifs des locaux et propriétaires de logements sociaux en région wallonne. *L'Année sociale*, 1984, N° 1, pp. 209-213.

8. Programmation sociale.

- BEAUPAIN Th. Le plan d'austérité du Gouvernement Martens V et les réactions syndicales. *L'Année sociale*, 1984, N° 1, pp. 32-50.
- CORNEROTTE A. La désindexation des revenus des travailleurs. *L'Année sociale*, 1984, N° 1, pp. 136-141.
- LINDEMANS J. Het interprofessioneel akkoord, of de cirkel van het onvermogen opnieuw gesloten. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, oktober 1984, Nr 10, blz. 737-743.
- SERROYEN C. De OESO over inkomensverdeling. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, december 1984, Nr 12, blz. 923-927.

9. La consommation.

- DE WITTE M., VAN WATERSCHOOT W. Bezuinigingsgedrag van consumenten in crisistijd. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 5, blz. 567-576.
- ROMMEL G. De informatieplicht in het consumentenrecht. *Rechtskundig Weekblad*, 21 april 1984, kof. 2273-2312.

10. Protection de l'environnement (y compris l'aménagement du territoire).

- ARON J. L'action et l'idéologie des mouvements urbains à Bruxelles. *Cahiers marxistes*, septembre 1984, N° 125, pp. 17-25.
- BLANQUART G. Des sanctions, du contrôle et de la responsabilité en ce qui concerne les règlements sur les bâtisses. *Mouvement communal*, 1984, N° 10, pp. 321-327.
- BLANQUART G. Oude wijk in nieuwe zakken...? Van « wet » naar « decreet » tot organisatie van de ruimtelijke ordening. *De Gemeente*, 1984, Nr 11, blz. 419-423.
- CROONENBERGHS J. Het minidecreet op de ruimtelijke ordening. *De Gemeente*, 1984, Nr 10, blz. 362-366.
- DURIEUX C., FEAUX V., SPITAELS G. et al. Colloque sur l'environnement. *Socialisme*, novembre-décembre 1984, N° 186, pp. 439-493.
- IDELJX. L'environnement dans la province de Luxembourg : un patrimoine à valoriser et à protéger. *Wallonie 84*, N° 4, pp. 215-226.
- LINTERS A. Industriële archeologie en industrieel erfgoed in Vlaanderen. *Ons Erfdeel*, 1984, Nr 3, blz. 345-358.
- MANGELSCHOTS J. In de kijker. Een milieuhinderkaart, een belangrijk element voor een coherent milieubeleid. *De Gemeente*, 1984, Nr 10, blz. 375-381.
- MILLER J. Architecture et patrimoine : le temps des réconciliations. *Wallonie 84*, N° 4, pp. 229-236.
- VAN DE POEL P. Rénovation urbaine à Anvers. *Sepentrion*, 1984, N° 2, pp. 33-42.
- WASTIELS F., ROOSENS A., CROONENBERGHS F.J. Het arrest Steeno : een controversieel arrest? Ruimtelijke ordening. *De Gemeente*, 1984, Nr 5, blz. 199-208.

11. Bien-être.

- BAWIN-LEGROS B. Produire sa vie. Histoire de quelques tentations? *Revue de l'Institut de Sociologie*, 1984, 1-2, pp. 70-87.
- DE SWERT G. De onwillige welvaartstaat. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, februari 1984, Nr 2, blz. 95-122.
- DUSSART R., ECOLO, GILLIS P., MARTOU F., RENARD C., THIJS W., WYNANTS J., YERNA J. La défense des droits acquis : égoïsme? corporatisme? solidarité? *Cahiers marxistes*, février 1984, N° 121, pp. 1-21.
- HENGCHEN B. En marge des grèves de septembre : quelques considérations sur l'Etat — providence et sa crise. *Contradictions*, 1984, N° 39, pp. 129-140.
- SULLEROT E. Leeftijd en activiteit. *Streven*, (I) februari 1974, blz. 411-422; (II) maart 1984, blz. 507-517.
- VAN COUWENBERGHE P. Naar een andere tijdsbeleving. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, augustus-september 1984, Nr 8-9, blz. 625-643.
- VAN DEN BUSSCHE H. De wooncultuur van arbeiders : « Onbekend maakt onbemind ». *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, december 1984, Nr 12, blz. 913-918.

C. Politique économique.

1. La propriété.

2. Organisation de l'économie.

- ALALUF M. Expliquer ou infléchir les rapports sociaux. *Cahiers marxistes*, octobre 1984, N° 126, pp. 1-12.
- ARON R. Progrès, croissance, emploi. Quelques définitions en guise d'introduction. *Reflets et perspectives de la vie économique*, février 1984, N° 1-2, pp. 5-13.
- BOSSIER F., de BIOLLEY T., VANDAMME L. Cumulated costs and import contents in the Belgian Input-output tables of 1965, 1970 and 1975. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1984, N° 101, pp. 125-167.
- BOSTIJN F. Situer van het neo-liberalisme : een schets. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 1, blz. 4-22.
- COPPE A. The « Long Wave » is not a Wave. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1984, Nr 3, blz. 337-349.
- CUYVERS L. Verleden en toekomst van de Keynesiaanse economische politiek. *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, 1984, Nr 3, blz. 41-58.
- DELCOURT J. Rapports entre progrès économique et social : les limites de l'économie de marché et de l'état social. *Reflets et perspectives de la vie économique*, février 1984, N° 1-2, pp. 41-61.
- DEMEYERE L. De tweede Europese richtlijn inzake vennootschappen en de Belgische vennootschaps-wetgeving. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 3, blz. 335-351.
- DEVREKER A. Nog maar eens : aanbodeconomie. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1984, Nr 3, blz. 323-335.
- DE VROEY M. La crise actuelle : un essai de diagnostic. *Contradictions*, 1984, N° 42, pp. 3-43.
- d'URSEL L. Pour ou contre l'impérialisme économique ? *La Revue Nouvelle*, mars 1984, N° 3, pp. 283-290.
- FAUVILLE V. Evolution internationale de la solvabilité des banques. *Reflets et perspectives de la vie économique*, septembre 1984, N° 4, pp. 249-259.
- FAYT H., SCHRANS G. L'autodiscipline : clé du bon fonctionnement du système bancaire. *Reflets et perspectives de la vie économique*, septembre 1984, N° 4, pp. 283-297.
- FLORIDOR H., VAN SEBDRÖECK H. De macro-economische vooruitzichten van het Planbureau voor de periode 1983-1988. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 3, blz. 277-287.
- GORIELY G. Perspective historique de l'idée de progrès. *Reflets et perspectives de la vie économique*, février 1984, N° 1-2, pp. 15-30.
- HENRION R. Unité ou scission de la politique économique et financière de la Belgique. *Revue Générale*, janvier 1984, pp. 27-36.
- HEREMANS D. Macro-economische rol van de collectieve sector in evolutie. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1984, Nr 3, blz. 373-383.
- JACQUEMIN J.-C. Les facteurs de développement de la crise structurelle de l'économie belge. *Wallonie 84*, N° 3, pp. 187-201.
- KERVYN de LETTENHOVE A. Croissance et emploi dans la théorie économique. *Reflets et perspectives de la vie économique*, février 1984, n° 1-2, pp. 63-70.
- KESTENS P., THYS-CLEMENT F., VAN REGEMORTER D. Diagnostic de la situation économique de la Belgique à l'horizon 1990. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1984, N° 101, pp. 105-124.
- LEJEUNE G. De BNP schattingen : groeivoeten en statistische aanpassingen. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1984, N° 103, blz. 485-507.
- LEONTIEF W. Technologische vooruitgang, economische groei en inkomensverdeling. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, april 1984, Nr 4, blz. 295-304.
- LEWI P.J. Het beeld van de Belgische ondernemingen aan de hand van hun jaarrekeningen. De Spectramap techniek. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1984, Nr 2, blz. 135-144.
- LUWEL A. Naar een parallelle economie. *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen*, 1984, Nr 4, blz. 325-329.
- MAES J. T-zones, een onschuldig experiment ? *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 1, blz. 51-62.
- MALDAGUE R. Perspectives économiques à moyen terme. *Wallonie 84*, N° 3, pp. 169-175.
- MAREE M., SAIVE A.-M. Economie sociale et renouveau coopératif : définition, financement, enjeux. *Annales de l'économie publique, sociale et coopération*, 1984, N° 1, pp. 33-69.
- MATON J. De evolutie van het communautair gebeuren op economisch vlak : evaluatie en alternatief. *Res Publica*, XXVI, 1984, 3, blz. 323-330.

- POLLEFLIET E. Algemene economie : simulatie 2000. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 1, blz. 5-19.
- THARAKAN P.K.M. Political economy of protection : an analysis of the Belgian case. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1984, N° 101, pp. 3-39.
- TOLLET R. Formation des revenus et salaires en Belgique. *L'Année sociale*, 1984, N° 1, pp. 116-123.
- VAN DEN BULCKE D. Les quartiers généraux des entreprises multinationales américaines Installées à Bruxelles : caractéristiques et effets. *Reflets et perspectives de la vie économique*, novembre 1984, N° 5, pp. 365-377.
- VANDER EECKEN J. Management voor de 2e helft der jaren 80. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1984, Nr 2, blz. 255-272.
- VAN DER WEE H. Het ontstaan van de gemengde economie. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1984, Nr 3, blz. 365-372.
- VANDEWALLE G. Aanbodseconomie. Een typisch Amerikaanse sociaal-economische theorie. *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen*, 1984, Nr 4, blz. 307-324.
- VAN GERVEN W. La stabilité du système bancaire, un objectif essentiel. *Reflets et perspectives de la vie économique*, septembre 1984, N° 4, pp. 313-322.
- VAN WATERSCHOOT J. Het textielplan, instrument van sectorieel structuurbeleid. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1984, Nr 3, blz. 421-435.
- VERVLIET E. Nieuwe technologieën, wereldhandel en internationale arbeidsverdeling. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, februari 1984, Nr 2, blz. 143-153.
- VISSER P. Economische alternatieven van links. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 2, blz. 56-63.
- WÆLBROECK J. Démocratie et redistribution des revenus — compatibles ou incompatibles ? *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1984, N° 103, pp. 409-418.
- WILLAME J. Multinationales : quoi de neuf ? *La Revue Nouvelle*, juillet-août 1984, N° 7-8, pp. 80-84.

3. Politique des prix.

- BERLAGE L. Commodity Price Stabilization by Buffer Stocks and by Export Quotas. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1984, Nr 3, blz. 437-448.
- CORNEROTTE A. Le nouvel indice des prix à la consommation. *L'Année sociale*, 1984, N° 2, pp. 103-110.
- QUINTENS L. Het nieuwe indexcijfer der consumptieprijsen. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, maart 1984, Nr 3, blz. 229-263.
- QUINTENS L. Een nieuw prijzenbeleid ? *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, juni-juli 1984, Nr 6-7, blz. 499-517.

4. Politique des subsides.

- JACOBS D. Het Waalse staal : déjà vu. *De Nieuwe Maand*, mei 1984, Nr 4, blz. 331-337.
- LAFFINEUR G. La responsabilité des donneurs publics de crédit à la lumière de l'affaire Bodart-Fittings. *Administration publique*, 1984, t. 2, pp. 97-108.
- PEETERS C. Scheepsbouw in België : ontwikkeling van een berekeningsmethode ter bepaling van de financiële implicaties van een indirecte subsidie. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1984, N° 101, blz. 40-56.
- VAN DEN BROEKE C. L'incidence sur l'économie des aides d'expansion économique. *Documentatieblad van het Ministerie van Financiën*, 1984, Nr 1, blz. 33-73.
- VAN DEN OOSTERKAMP J.S. Steunverlening aan ondernemingen in moeilijkheden in Nederland en in België, mede in het licht bezien van het gemeenschapsrecht en de rechtsbescherming. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, januari-februari 1984, Nr 1, blz. 17-40.
- VAN HOUTTE H. Overheidssteun en Europees recht. *Rechtskundig Weekblad*, 4 februari 1984, kol. 1521-1542.
- WÆLBROECK J. La relance est-elle possible ? Quatre études. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1984, N° 103, pp. 343-347.
- WARNIMONT J. Les aides publiques à l'exportation. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1984, N° 12, pp. 13-48.

5. Politique conjoncturelle.

- VANEMPTEN A. Marktsector en budgetsector in België, grenzen aan het overheidsbeslag ? *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, maart 1984, Nr 3, blz. 271-275.

6. Politique énergétique.

- DE GREEF J. EBES in Limburg. *Economie In Limburg*, 1984, Nr 1, blz. 4-10.
- DE MEESTER P. Energie in Vlaanderen in 2000. *Kultuurleven*, 1984, Nr 10, blz. 947-957.
- EGGERMONT G. De Mont Louis. Kernenergie zonder politieke controle. *De Nieuwe Maand*, oktober 1984, Nr 8, blz. 539-544.
- GUILLAUME Y., JANSSENS C., MEULDERS D., SIX J.-L. Etude des incitants financiers aux économies d'énergie dans le secteur domestique. Le cas de la Belgique. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1984, N° 101, pp. 57-73.
- JANS H. Vernieuwde aandacht voor fossiele brandstoffen. *Streven*, juni 1984, blz. 830-841.
- LOUVEAUX F., PONCELET A.-M., BODRANGHIEN L. Perspectives d'utilisation du charbon en Belgique. *Wallonie 84*, N° 1, pp. 61-74.
- POTEMANS M. La production d'électricité en Belgique. *Reflets et perspectives de la vie économique*, juin 1984, N° 3, pp. 131-158.
- SCHOONBROODT J. Les kilowatts de l'an 2000. *La Revue Nouvelle*, janvier 1984, N° 1, pp. 77-89.
- VAN RODE R. Welke toekomst voor de Kempense steenkolenmijnen? *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, april 1984, Nr 4, blz. 321-336.
- VOUE A. La prospective énergétique à très long terme, un des éléments de base de la stratégie globale en vue d'assurer notre avenir. *Reflets et perspectives de la vie économique*, février 1984, N° 1-2, pp. 71-85.

7. Infrastructure - transport et communications.

- DEWATRIPONT M. Evaluation et prévision du volume total de transport terrestre de marchandises en Belgique. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1984, N° 101, pp. 74-104.
- DEWATRIPONT M. Analyse et prévision du choix modal de transport terrestre de marchandises en Belgique. *Cahiers économiques de Bruxelles*, N° 102, pp. 179-201.

8. Développement régional.

- CALICIS B. Ça bouge dans l'Entre-Sambre-et-Meuse. *La Revue Nouvelle*, avril 1984, N° 4, pp. 407-411.
- CHARLES M., PRAET J.C., ROULAND O., THYS-CLEMENT F. Un modèle de la région wallonne : outil de développement sectoriel et régional. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1984, N° 102, pp. 279-303.
- DAEMS H. Concurrentie-strategieën voor Vlaamse bedrijven. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1984, Nr 2, blz. 273-288.
- DELAHAUT P.J. Les holdings publics régionaux après quatre ans d'activité. *Administration publique*, 1984, t. 4, pp. 252-286.
- GRAITSON D., SLEGERS G.Ph. Une autre approche pour épurer les eaux de Wallonie. *Wallonie 84*, N° 5, pp. 303-315.
- IDELUX. Le Luxembourg « merveilleuse terre de vacances » en quête d'une identité économique et industrielle. *Wallonie 84*, N° 1, pp. 5-28.
- IDELUX. Comment une province rurale envisage son développement économique? *Wallonie 84*, N° 2, pp. 113-124.
- KNOOPS E. Quelle Wallonie? *Wallonie 84*, N° 2, pp. 81-92.
- MAES J. Biedt Vlaanderen al het goede van de bodem? *De Nieuwe Maand*, januari 1984, Nr 1, blz. 29-44.
- MAZY J.L., MEULDERS D., SIX J.L., THYS-CLEMENT F. Les budgets régionaux. Compétences et modes de financement. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1984, N° 104, pp. 517-546.
- MINISTÈRE DE LA REGION WALLONNE. Atlas de la Wallonie. Carte 11. Infrastructure de communication. Commentaires par Agnès Dubois. Ministère de la Région wallonne, Namur, 1983, 45 pages.
- MINISTÈRE DE LA REGION WALLONNE. Atlas de la Wallonie. Carte 12. Equipements touristiques d'hébergement. Commentaires par Monique Coppens, William Peeters. Ministère de la Région wallonne, Namur, 1983, 51 pages.
- STALS L.M. Het Fonds voor Technologisch Onderzoek : een interface tussen het Limburgs Universitair Centrum, de industrie en de Limburgse regio. *Economie In Limburg*, 1984, Nr 1, blz. 30-34.
- VANDEWATTYNE J., VANDEWATTYNE P., WUILLAUME R. Une fillère bois en Wallonie? *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 21 septembre 1984, N° 1049-1050, 40 pages.

VANHAVERBEKE G. Het vernieuwd industrieel beleid in Vlaanderen. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, maart 1984, Nr 3, blz. 265-270.

WATHELET M. Les technologies nouvelles pour préparer le XXIe siècle wallon. *Wallonie 84*, N° 3, pp. 177-184.

9. Politique industrielle.

ACKAERT J. Zomerhit '84. De zaak Pégard. *De Nieuwe Maand*, oktober 1984, Nr 8, blz. 545-549.
BARRAS Ph. La reconversion industrielle passe par un changement des mentalités. *Wallonie 84*, N° 5, pp. 293-302.

COEME G. Pégard, une affaire au scénario lamentable. *Socialisme*, septembre-octobre 1984, N° 185, pp. 387-392.

CULÈM C. Comparative advantage and industrial restructuring. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1984, N° 103, pp. 457-484.

DESHORMES E. Fabrimétal 1946-1965. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, (I) 6 avril 1984, N° 1033, 35 pages; (II) 13 avril 1984, N° 1034, 28 pages.

DE SMEDT J. Wapenindustrie en omschakelingsmogelijkheden: een terreinverkenning. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, november 1984, Nr 11, blz. 783-796.

HUCORNE M. L'industrie aéronautique en Belgique. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 16 novembre 1984, N° 1059, 30 pages.

10. Politique commerciale.

GIJSBRECHTS E. Een empirische analyse naar de effectiviteit van promotiestrategieën in de markt van duurzame consumptiegoederen. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1984, Nr 1, blz. 65-82.

MOEBEN W., VAN POECK A. De exportprestaties van de Belgische economie: beleidsmaatregelen en tegenvallers. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 4, blz. 411-424.

VAN HOOF D. De herleving van de lex Mercatoria of het nieuwe Internationale handelsrecht. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 1, blz. 76-93.

VINCENT A. Les Câbleries de Belgique. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 28 septembre 1984, N° 1051, 23 pages.

XX. COCOM, Pégard. Les acteurs en présence. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 5 octobre 1984, N° 1052, 24 pages.

11. Politique agricole.

DERMAUW J. Een haat-liefde-verhouding: boeren en Boerenbond. *De Nieuwe Maand*, november 1984, Nr 9, blz. 626-640.

JOYE P. Trusts et holdings en Belgique: l'agro-alimentaire. *Cahiers marxistes*, avril-mai 1984, N° 123, pp. 2-11.

SMITS J. De Boerenbond kiest eieren voor zijn geld. *De Nieuwe Maand*, november 1984, Nr 9, blz. 641-646.

12. Politique relative aux classes moyennes et aux indépendants.

D. Politique financière.

1. Investissements et épargne.

DE SMET M. La protection des dépôts dans le secteur bancaire belge. *Reflets et perspectives de la vie économique*, septembre 1984, N° 4, pp. 277-282.

FABRY J. Een andere kijk op de payback bij investeringsanalyses. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 1, blz. 55-63.

FRANÇOIS A., LACONTE P. L'investissement immobilier en Belgique: 10 ans de politique. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP)*, *Courrier hebdomadaire*, 14 septembre 1984, N° 1048, 35 pages.

MATSER A.B., SOENEN L.A. Internationale geldstroombeheersing. Een empirisch onderzoek binnen het Belgisch bedrijfsleven. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 1, blz. 23-40.

- MOMMEN A. Een wankel imperium. De Société Générale de Belgique wordt rentenier. *De Nieuwe Maand*, oktober 1984, Nr 8, blz. 579-593.
- OOGHE H., VERBAERE E. Investeringsgedrag en financiële structuur. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1984, N° 103, blz. 440-456.
- ROOSENS P. Internationale handel en directe investeringen onder toenemend internationaal protectionisme. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 2, blz. 197-214.

2. Politique budgétaire.

- AFSCHRIFT Th., GLINEUR P. La loi du 28 décembre 1983 portant des dispositions fiscales et budgétaires. *Journal des Tribunaux*, 9 juin 1984, pp. 373-395.
- CRABBE V. Le remède de Jules Malou aux difficultés financières de l'Etat belge : l'étatisation des assurances. *Administration publique*, 1984, t. 3, pp. 218-235.
- DELOOF E. De betrouwbaarheid van de begrotingsramingen. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1984, N° 5, pp. 81-94.
- DURIEU L. De la sélectivité comme vertu budgétaire. *Wallonie 84*, N° 1, pp. 43-50.
- FRANK M. Evolution des Finances publiques de 1955 à 1980. Vue globale. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1984, N° 4, pp. 5-132.
- MOESEN W. Saldinormen voor het overheidsbudget. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1984, Nr 3, blz. 397-406.
- MOESEN W. Accomoderend beleid. De conjuncturele en politieke componenten van het budgettekort. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, mei 1984, Nr 5, blz. 453-459.
- PINXTEN K. Debudgettering in de Belgische Openbare Financiën. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1984, N° 7-8, pp. 5-33.
- RESSELER W. Ter overweging. Zeven stellingen in verband met overheidstekorten en hun invloed op het bedrijfsleven. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 5, blz. 579-589.
- THYS-CLEMENT F. Pour une évaluation critique des effets de la politique budgétaire. *Documentatieblad van het Ministerie van Financiën*, 1984, Nr 1, blz. 9-19.
- VAN DE VOORDE A., STIENLET G. Le budget de l'Etat en Belgique. *Document CEPESS*, 1984, N° 1, 174 pages.
- VANHAVERBEKE G. Enkele bedenkingen bij de Vlaamse begroting. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, november 1984, Nr 11, blz. 817-838.

3. Politique fiscale.

- BOUILLOT G. Mesures fiscales et para-fiscales dans le budget 1984 : clarté et tâtonnements. *Contradictions*, 1984, N° 39, pp. 141-150.
- CANIEAU J.-L. Déficit public et impôt sur la fortune. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1984, N° 3, pp. 47-51.
- DE GRAUWE P. De politieke economie van de belastingdruk in België. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1984, Nr 3, blz. 385-396.
- DE LAROSIERE J. The growth of public debt and the need for fiscal discipline. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1984, N° 12, pp. 49-68.
- FARBER A. Avantages fiscaux et relance : tentative de bilan. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1984, N° 103, pp. 370-393.
- GEEROMS H., PACOLET J. Aandeelhouderschap van werknemers : alternatief voor looninlevering en fiscale maatregelen. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 4, blz. 427-446.
- GEEROMS H., WILMOTS H. Belastingontduiking en -ontwijking : theoretische aspecten en empirische verificatie. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 5, blz. 499-517.
- GEEROMS H., WILMOTS H. Belastingontduiking en -ontwijking : resultaten van een enquête. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, juni-juli 1984, Nr 6-7, blz. 539-553.
- MEULDERS D., VOETS L. Points fiscaux importants de la loi de redressement du 31 juillet 1984. *L'Année sociale*, 1984, N° 2, pp. 121-126.
- PEETERS G. Nieuwe fiscale bepalingen vervat in de begroting 1984. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 1, blz. 67-72.
- REUL L. La révolution antifiscale. *La Revue Nouvelle*, mars 1984, N° 3, pp. 266-274.
- SCHOLZEM J.-Cl. Retour aux impôts cédulaires sur les revenus ou orientations vers l'impôt sur la dépense ? *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1984, N° 9, pp. 27-45.
- VANISTENDAEL F. De grenzen van de belastingheffing. *Kultuurleven*, 1984, Nr 1, blz. 33-40.
- VANISTENDAEL F. Heeft de inkomstenbelasting gefaald ? *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1984, N° 9, pp. 4-26.

- VINIKAS B. Statistiques fiscales et différenciations régionales. *L'Année sociale*, 1984, N° 2, pp. 111-120.
- VOETS L. Fiscalité : les modifications importantes pour 1984. *L'Année sociale*, 1984, N° 1, pp. 142-155.
- WILLIAMS J. Enkele fiscale gevolgen van de overdracht van aandelen of deelbewijzen in een N.V. of een P.V.B.A. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 1, blz. 43-53.

4. Politique monétaire et du crédit.

- ADAM M.C., THYS-CLEMENT F., VAN REGEMORTER D. La modélisation des Intermédiaires financiers non monétaires en Belgique : méthodologie et premiers résultats. *Cahiers économiques de Bruxelles*, N° 102, pp. 202-242.
- BERGEN A., SOENEN L.A. Valutarisico en nieuwe mogelijkheden van parallel-hedding. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 2, blz. 167-174.
- BOEYKENS D. Een actualisering van de evolutie van de looptijd en de rentelasten op de obligatieschuld van de overheid. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1984, N° 6, pp. 31-61.
- DE CLERCQ W. Internationale muntproblemen en hun weerslag op de nationale economieën. *Documentatieblad van het Ministerie van Financiën*, 1984, Nr 1, blz. 21-32.
- DE CLERCQ W. Internationale financiële perspectieven. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1984, N° 3, pp. 53-62.
- DE CLERCQ W. L'endettement international. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1984, N° 5, pp. 5-10.
- EMBRECHTS R. De rol van het internationaal monetair fonds (IMF) in de Internationale schuldenproblematiek. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 2, blz. 239-249.
- HUBLOUE L. Recente ontwikkelingen op de dubbele valutamarkt. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 2, blz. 151-164.
- LAKSACI M. Monnaie et banque dans une économie planifiée. *Reflets et perspectives de la vie économique*, juin 1984, N° 3, pp. 159-184.
- LIERMAN F. De schuldenproblematiek en de eurokredietenmarkt. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 2, blz. 217-238.
- PARMENTIER C. Le banquier dispensateur de crédit : responsabilités et temps de crise. *Reflets et perspectives de la vie économique*, septembre 1984, N° 4, pp. 283-287.
- PETIT P. Le recours du secteur public à la Banque Nationale de Belgique : 1950-1980. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1984, N° 3, pp. 5-46.
- PIRARD F. Les dettes de l'Etat. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1984, N° 5, pp. 39-80.
- POSTIAUX J.M. La maîtrise de l'inflation aux Etats-Unis, une condition nécessaire pour un scénario de redressement économique. L'exemple de l'Allemagne, de la France et de la Belgique. 1984-1986. *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1984, N° 103, pp. 419-439.
- SZASZ A. Internationaal bankkrediet : lessen voor de toekomst. *Internationale Spectator*, november 1984, Nr 11, blz. 633-637.
- THARAKAN M. De schuldproblematiek : oorzaken en enkele vooruitzichten. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 2, blz. 187-196.
- VANDEPUTTE R. Wisselperikelen. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 2, blz. 127-132.
- VAN POECK A. Recente wisselkoertheorieën en de dollar. *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, 1984, Nr 2, blz. 135-149.
- VAN ROMPUY V. De last van de openbare schuld. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 1984, Nr 3, blz. 407-419.
- VUCHELEN J. La dette publique belge pourra-t-elle être financée ? *Cahiers économiques de Bruxelles*, 1984, N° 103, pp. 394-408.

E. Politique intérieure.

0. Chroniques.

- BOSMANS J. Dreigend begin... *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, januari 1984, Nr 1, blz. 78-84.
- BOSMANS J. Vuurwerk. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, februari 1984, Nr 2, blz. 182-186.
- BOSMANS J. Een operatie zonder narcose ? *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, maart 1984, Nr 3, blz. 282-286.

- BOSMANS J. Besparen... en de tewerkstelling? *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, april 1984, Nr 4, blz. 381-384.
- BOSMANS J. Sparen, sparen... *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, mei 1984, Nr 5, blz. 484-488.
- BOSMANS J. Een drukke maand. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, juni-juli 1984, Nr 8-7, blz. 576-581.
- BOSMANS J. Herfstperikelen. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, augustus-september 1984, Nr 8-9, blz. 692-697.
- BOSMANS J. Een nieuw jaar met veel vragen... *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, oktober 1984, Nr 10, blz. 761-768.
- BOSMANS J. Herfstgetij...? *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, november 1984, Nr 11, blz. 860-864.
- BOSMANS J. Een druk jaareinde. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, december 1984, Nr 12, blz. 931-934.
- HELLA A. Le Gouvernement ira-t-il au terme de la législature. *Revue Générale*, janvier 1984, pp. 94-98.
- HELLA A. Vers une autre politique de l'enseignement. *Revue Générale*, février 1984, pp. 79-83.
- HELLA A. Le statut de Bruxelles: une poudrière? *Revue Générale*, mars 1984, pp. 85-89.
- HELLA A. Communautariser l'enseignement: ce n'est guère souhaitable. *Revue Générale*, avril 1984, pp. 96-99.
- HELLA A. Quelle sera la Belgique de demain? *Revue Générale*, mai 1984, pp. 80-84.
- HELLA A. Le poids démocrate-chrétien dans le gouvernement actuel. *Revue Générale*, juin-juillet 1984, pp. 79-82.
- HELLA A. Pourquoi un électorat de plus en plus flottant. *Revue Générale*, août-septembre 1984, pp. 85-88.
- HELLA A. Le syndicalisme en quête d'une rénovation. *Revue Générale*, octobre 1984, pp. 83-86.
- HELLA A. Le gouvernement actuel et l'avenir du pays. *Revue Générale*, novembre 1984, pp. 85-88.

1. Organisations de l'Etat.

- ALEN A. De raadsels van artikel 107 van de Belgische grondwet. *Rechtskundig Weekblad*, 25 februari 1984, kol. 1729-1756.
- ALEN A. Beknopt overzicht van de Staatshervorming tijdens Regering Martens V. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, maart-april 1984, Nr 2, blz. 103-119.
- BEAUFAYS J. Sens et non-sens du confédéralisme pour la Belgique. *Wallonie 84*, N° 5, pp. 275-289.
- BERCKX P. Personeelsbeleid en -beheer in de nationale en de gemeenschaps- en gewestministeries. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, juli-augustus 1984, Nr 4, blz. 286-293.
- CELS-DECORTE M. Het nationalitair-Vlaams socialisme. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 3, blz. 26-43.
- CEREXHE G. Les ministres disposent-ils d'un pouvoir réglementaire? *Administration publique*, 1984, t. 3, pp. 177-192.
- CEULEERS J. De staatshervorming van 1980 als niet-oplossing. *Res Publica*, XXVI, 1984, 3, blz. 293-301. Besluiten, blz. 393-400.
- CLAES W. Toekomstvragen rond de gewestvorming: naar een verdere overheveling van bevoegdheden. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 3, blz. 12-18.
- COENEN O. De besluitvormingsmechanismen op nationaal en gewestelijk vlak. Een federale staat gezag? *Res Publica*, XXVI, 1984, 3, blz. 333-340.
- CRABBE V. La Saint-Barthélémy des fonctionnaires belges ou l'oubli du congé politique. *Administration publique*, 1984, t. 2, pp. 122-141.
- DE BATSELIER N. Socialisme en federalisme. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 3, blz. 1-11.
- DEHAENE J.-L. Waarheen met de Staatshervorming? Toespraak bij de Installatie van het Studiecentrum voor de hervorming van de Staat. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, januari-februari 1984, Nr 1, blz. 3-8.
- DEHOUSSE F. Pouvoirs spéciaux et changement de régime: les nouvelles perspectives ouvertes par les lois de 1982 et 1983. *Journal des Tribunaux*, 2 juin 1984, pp. 353-365.
- DELOOF E. Enkele beschouwingen over de privatisering van overheidsdiensten. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 1, blz. 23-28.
- DESCHAMPS R., QUEVIT M., TOLLET R. Vers une réforme de type confédéral de l'Etat belge dans le cadre du maintien de l'unité monétaire. *Wallonie 84*, N° 2, pp. 95-111.
- DEVREUX R. Les marchés publics de promotion de travaux. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1984, N° 5, pp. 11-38.

- DEWEERDT M. Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1983. *Res Publica*, XXVI, 1984, 4, blz. 413-472.
- FAVRESSE J.-M. Déconcentration et décentralisation, reflets d'un monde disparu ? *Administration publique*, 1984, t. 1, pp. 15-62.
- GOL J. Waarheen met de Staatshervorming ? Inleidende uiteenzetting bij de installatie van het Studiecentrum voor de hervorming van de Staat. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, januari-februari 1984, Nr 1, blz. 9-16.
- MEREMANS D. Financiële middelen voor verdergaande federalisering. *Res Publica*, XXVI, 1984, 3, blz. 305-322.
- MARTENS W. Allocution du Premier Ministre à l'occasion de l'installation de la Cour d'Arbitrage le 1er octobre 1984. *Administration publique*, 1984, t. 4, pp. 243-247.
- MOLITOR A. Souvenirs. Gembloux, Duculot, 1984, 335 pages.
- NAGELS J. Réflexions sur l'Etat et le pouvoir. *Cahiers marxistes*, octobre 1984, N° 126, pp. 13-29.
- NEELS L. De verdeling van de nationale en regionale bevoegdheden. *Res Publica*, XXVI, 1984, 3, blz. 363-373.
- QUEVIT E. Une confédération belge : solution institutionnelle équitable pour la Flandre, la Wallonie et Bruxelles. *Res Publica*, XXVI, 1984, 3, pp. 351-362.
- RIMANQUE K. De nieuwe kieren van de keizer. Over schijn en werkelijkheid in de staatshervorming. *Rechtskundig Weekblad*, 3 november 1984, kol. 641-658.
- SALMON J. Les progrès du contrôle juridictionnel en matière de sanctions disciplinaires. *Administration publique*, 1984, t. 2, pp. 109-121.
- SCHILTZ H. De Staatshervorming : een processie van Echternach. *Ons Erfdeel*, 1984, Nr 2, blz. 188-192 en 199.
- SCHILTZ H. L'hypothèse séparatiste vue dans sa perspective économique. *Res Publica*, XXVI, 1984, 3, pp. 383-391.
- SENELLE R. De Staatshervorming van 1980. De tweede stap naar de vorming van een Vlaamse deelstaat binnen de Belgische Federale Monarchie. *Ons Erfdeel*, 1984, Nr 2, blz. 193-198.
- SMITS J. Belgian Politics in 1983 : Communitarian Struggles Despite the Economic Crises. *Res Publica*, XXVI, 1984, 4, blz. 473-502.
- SMITS J. Democratie op straat. Een analyse van de betogingen in België. Leuven, Acco, 1984, 378 blz.
- VAN DAMME M. Constitutionele en politieke systemen. Een typologische benadering. Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1984, 603 blz.
- VERMEYLEN P. Een gulzig leven (memoires). Leuven, Kritak, 1984, 260 blz.
- WECKX H. De Staatshervorming van 1980 : rijk aan mogelijkheden. *Res Publica*, XXVI, 1984, 3, blz. 377-381.
- ZIMMER M. Les finances coloniales et leurs conséquences. *Documentatieblad van het Ministerie van Financiën*, 1984, Nr 2, blz. 5-64.

2. Institutions nationales.

- BERNS-LION N. La magistrature saisie par les chiffres. *La Revue Nouvelle*, octobre 1984, N° 10, pp. 295-302.
- BEYENS A. Deux gouvernements belges en exil. *Revue Générale*, août-septembre 1984, pp. 53-69.
- CULOT T. Devenir magistrat. *La Revue Nouvelle*, octobre 1984, N° 10, pp. 303-309.
- CUVELLIEZ M.-Th. La Cour de Cassation et le Conseil d'Etat raisonnent-ils différemment ? *Journal des Tribunaux*, 1er septembre 1984, pp. 453-457.
- FAYAT H. Commentaar bij een boek van P. Theunissen : « 1950 : De ontknoping van de koningskwestie ». *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 4, blz. 62-67.
- HOCEPIED C. De activiteitsgraad van de Belgische senatoren tijdens de zitting 1982-1983. *Res Publica*, XXVI, 1984, 5, blz. 645-661.
- KIRSCHEN G. Entretiens avec le Roi Léopold : réflexions sur la formation d'un prince. *Revue Générale*, (I) janvier 1984, pp. 3-26 ; (II) février 1984, pp. 3-22 ; (III) mars 1984, pp. 3-25.
- LALLEMAND R. La Cour d'Arbitrage. *Socialisme*, janvier-février 1984, N° 181, pp. 39-43.
- LAMBERT G. Martens V : le néo-libéralisme à la belge. *La Revue Nouvelle*, mars 1984, N° 3, pp. 319-324.
- MAES B. De onpartijdige rechter. *Rechtskundig Weekblad*, 10 maart 1984, kol. 1857-1892.
- PERJN F., LEWALLE P. Le Conseil d'Etat. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 19 octobre 1984, N° 1055, 36 pages.
- RICQUIER J.-C. Le vicomte Eyskens : souvenirs et commentaires. *Revue Générale*, février 1984, IV, pp. 23-37.

- RICQUIER J.-C. Comte Snoy et d'Oppuers : témoignage et souvenirs. *Revue Générale*, (I) avril 1984, pp. 19-29 ; (II) mai 1984, pp. 13-26.
- THEUNISSEN P. 1950 : Ontknooping van de Koningskwesitie. Antwerpen, De Nederlandse Boekhandel, 1984, 180 blz.
- VEKEMAN R. Het algemeen belang als wettigheidsnorm. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, september-oktober 1984, Nr 5, blz. 334-345.
- VERMEYLEN P. Een gulzig leven. De memolres van Piet Vermeylen. *De Nieuwe Maand*, oktober 1984, Nr 8, blz. 594-603.

3. Institutions régionales et locales.

- ANCIAUX A. A propos des centres publics d'aide sociale. *L'Année sociale*, 1984, N° 1, pp. 185-189.
- BARBEAUX M. Comment se sont constitués les ministères des Communautés et des Régions. *Bulletin de Documentation du Ministère des Finances*, 1984, N° 10-11, pp. 5-62.
- BERGER J.-M. Les pouvoirs spéciaux passent la muselière aux Centres publics d'aide sociale. *Mouvement communal*, 1984, N° 2, pp. 46-54.
- BOUCKAERT G., REYNDERS L., VAN DYCK F., WEYNS P., o.l.v. DEPRE R. Organisatie, planning en kostenbeheersing in de gemeentelijke dienst. Leuven, Vervolmakingscentrum voor Overheidsbeleid en Bestuur, 1984, 143 blz.
- BRASSINNE J., KREINS Y. La réforme de l'Etat et la Communauté germanophone. *Centre de recherche et d'Information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 10 février 1984, N° 1028-1029, 71 pages.
- COENEN O. De provincie. Basis van een geherstructureerd Intermediair bestuur. *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, maart-april 1984, Nr 2, blz. 91-102.
- COENS J. De evolutie van de uitgaven van de Belgische gemeenten sinds 1974. *Res Publica*, XXVI, 1984, 5, blz. 671-699.
- COLLINGE M. La Communauté française : Institutions et fonctionnement. *Wallonie 84*, N° 5, pp. 317-343.
- CROONENBERGHS J. De verwerving van onroerende goederen door de gemeente. *De Gemeente*, 1984, Nr 4, blz. 159-163.
- DE DECKER P. Een analyse van het overheidsstreven naar een evenwichtige stedelijke bevolkingssamenstelling. *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen*, 1984, Nr 1, blz. 35-63.
- DEPRE R. Tussen droom en daad : de fusies van gemeenten in België. *Ons Erfdeel*, 1984, Nr 3, blz. 408-416.
- DUBOIS J., VAN GEHUCHTEN P.P. et al. Wallonie : autour d'un manifeste. *La Revue Nouvelle*, janvier 1984, N° 1, pp. 17-64.
- DUMORTIER C. Les problèmes de personnel et d'emploi dans les administrations locales. *Mouvement communal*, 1984, N° 5, pp. 174-184.
- DUJARDIN J. Nieuwe cumulatiebepalingen in het onderwijs. *De Gemeente*, 1984, Nr 6-7, blz. 193-198.
- EYLENBOSCH A., JANSSENS M. L'informatisation du service social du CPAS de Saint-Gilles. *Mouvement communal*, 1984, N° 11, pp. 384-391.
- HAEX, THOULEN. Finances communales : quelques questions au Ministre des Finances. *Mouvement communal*, 1984, N° 10, pp. 302-310.
- MOINS J. Bruxelles, malade de l'Etat belge. *Cahiers marxistes*, janvier 1984, N° 120, pp. 1-9.
- SENELLE R. De besluitvormingsmechanismen op regionaal vlak. *Res Publica*, XXVI, 1984, 3, blz. 341-348.
- STEFANI D. Extraits du rapport sur les pouvoirs locaux et régionaux face au défi du chômage. *Mouvement communal*, 1984, N° 1, pp. 2-8.
- TURF J. Une Flandre différente. *Cahiers marxistes*, avril-mai 1984, N° 123, pp. 18-26.
- VANDEMEULEBROUCKE M. Brussels by Nols ? *La Revue Nouvelle*, avril 1984, N° 4, pp. 437-442.
- VAN DE VELDE L. Socialisme en gemeenschapsproblemen. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 3, blz. 44-49.
- VAN HAEGENDOREN M., VANDENHOVE L. Het tweede verdriet van België. De machtige katholieke zuil. *De Nieuwe Maand*, december 1984, Nr 10, blz. 716-722.

4. Partis politiques.

- ACKAERT J. Jongsocialisten op zoek naar een identiteit. *De Nieuwe Maand*, februari-maart 1984, Nr 2, blz 152-164.
- ACKAERT J., DE WINTER L. Het geld van de CVP en anderen. *De Nieuwe Maand*, augustus 1984, Nr 6, blz. 485-493.

- COUMANS W., DE SWERT G. SP sterk met ACW en werk? *De Nieuwe Maand*, februari-maart 1984, Nr 2, blz. 115-120.
- DE BROCK W. Socialisten en de Vlaamse Beweging. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 3, blz. 19-25.
- DESCHOUWER K., STOUTHUYSEN P.E. L'électorat d'Agalev. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 7 décembre 1984, N° 1061, 30 pages.
- DE WEERDT D. Bibliografie van het socialisme en de socialistische arbeidersbeweging in België. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 2, blz. 48-53.
- LANTIER J. De PS en de ambtenarenstaking. *De Nieuwe Maand*, februari-maart 1984, Nr 2, blz. 165-173.
- LANTIER J. Le PS entre deux chaises. Le parti socialiste face à la grève de septembre 83 : une analyse conjoncturelle. *Contradictions*, 1984, N° 39, pp. 93-116.
- LANTIER J. Doorbraak op zijn Waals. Een nieuwe Waalse arbeiderspartij op stapel. *De Nieuwe Maand*, mei 1984, Nr 4, blz. 322-330.
- LANTIER J. Socialistische Doorbraak, christelijke uitbraak. *De Nieuwe Maand*, december 1984, Nr 10, blz. 685-689.
- LEROY P. Waar staan « de groenen » in Vlaanderen voor? *Ons Erfdeel*, 1984, Nr 4, blz. 481-494.
- MAHOUX Ph. MODEN J. Le mouvement Ecolo. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 22 juin 1984, N° 1045-1046, 68 pages.
- MOMMEN A. De vernieuwing van het Vlaamse socialisme in historisch perspectief. *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, 1984, Nr 2, blz. 25-37.
- SEILER D.L. Une généalogie des organisations de partis. *Res Publica*, XXVI, 1984, 2, pp. 119-141.
- VANPOL I. Morphologie des partis politiques francophones en 1983. *Res Publica*, XXVI, 1984, Nr 4, blz. 503-540.
- ZEEUWTS P. Naar wie richt zich het SP-alternatief? *De Nieuwe Maand*, februari-maart 1984, Nr 2, blz. 147-151.

5. Elections.

- BEAUVOIS A., VANLAER J., LEWIN R. Après le scrutin européen, quelles perspectives politiques? *Cahiers marxistes*, septembre 1984, N° 125, pp. 1-16.
- BOUILLIN-DARTEVELLE R., CLAEYS P.-H., GOOSSENS I., VOSSWINKEL N., MAYER N., ARANDA M.C., THOVERON G. Les élections législatives du 8 novembre 1981. La nouvelle rupture. Bruxelles. Institut de Sociologie. Université Libre de Bruxelles, 1983, 240 pages.
- COLLINGE M. Le résultat électoral des femmes. *La Revue Nouvelle*, septembre 1984, N° 9, pp. 136-141.
- DE BEUL K. De gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober 1982. *De Gemeente*, 1984, Nr 12, blz. 467-471.
- DEBUNNE O. Naar aanleiding van de Euro-verkiezingen — juni 1984. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 2, blz. 10-14.
- DEWEERDT M. Het gebruik van de voorkeurstem bij de Europarlementsverkiezingen van 17 juni 1984. *Res Publica*, XXVI, 1984, Nr 5, blz. 603-614.
- DE WITTE H., LAGROU L. Psychologische aspecten van gepersonaliseerde verkiezingen. Perceptie van de persoonlijkheid van de kandidaten en invloed ervan op het stemgedrag. *Res Publica*, XXVI, 1984, Nr 5, blz. 615-644.
- FRAEYS W. Les élections européennes de 1984. Analyse des résultats pour la Belgique. *Socialisme*, juillet-août 1984, N° 184, pp. 259-269.
- FRAEYS W. Les élections européennes de 1984. Analyse des résultats pour la Belgique. *Res Publica*, XXVI, 1984, N° 5, pp. 587-601.
- GERARD-LIBOIS J. Les élections pour le Parlement européen (juin 84). *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 18 mai 1984, N° 1040, 27 pages.
- GIJS B. Diagnose van een nederlaag. *De Nieuwe Maand*, juni-juli 1984, Nr 5, blz. 368-383.
- GRODENT J.-J. La majorité du Parlement européen. *La Revue Nouvelle*, septembre 1984, N° 9, pp. 123-135.
- LEROY M. La date des élections législatives ordinaires. *Journal des Tribunaux*, 6 octobre 1984, pp. 541-547.
- MABILLE X. Les résultats des élections européennes de juin 84. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 22 juin 1984, N° 1043, 31 pages.
- MOLITOR M. Des élections pour quelle Europe? *La Revue Nouvelle*, mai-juin 1984, N° 5-6, pp. 497-508.
- PATAER P. De drie zetels van de WKB. *De Nieuwe Maand*, juni-juli 1984, Nr 5, blz. 358-364.

X. Elections européennes en Belgique : géographie des votes de préférence. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 9 novembre 1984, N° 1057-1058, 37 pages.

6. Droits et libertés.

- ANTEE. Les Tribunaux du Travail. *Socialisme*, janvier-février 1984, N° 181, pp. 44-57.
- ARCO P. L'évolution législative du statut des objecteurs de conscience en Belgique 1964-1984. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 29 juin 1984, N° 1044, 32 pages.
- BOUCKAERT B. Zijn democratische samenlevingen in staat zichzelf te hervormen? *De Vlaamse Gids*, 1984, Nr 3, blz. 77-92.
- CREON. Réflexions d'un Juge : le juge dans la cité. *Socialisme*, janvier-février 1984, N° 181, pp. 5-11.
- DEJEMPEPE B., RIGAUX M.-F. Violence et justice : les choses telles qu'elles sont. *La Revue Nouvelle*, octobre 1984, N° 10, pp. 271-281.
- FIERENS J. Droit à l'aide sociale et droits de l'homme. *Journal des Tribunaux*, 10 mars 1984, pp. 169-176.
- FUNCK H. L'obligation de prouver la disposition au travail en tant que condition d'octroi du minimum de moyens d'existence. *Mouvement communal*, 1984, N° 8-9, pp. 253-260.
- HAUBERT B. Juger... de quel droit? *La Revue Nouvelle*, octobre 1984, N° 10, pp. 237-242.
- IMBRECHTS E. Gois Orwell-el : of hoe een liberaal de privacy belaagt. *De Nieuwe Maand*, mei 1984, Nr 4, blz. 302-311.
- JACQMAIN J., DELACOLETTE Y. Vingt ans de statut des objecteurs de conscience en Belgique. *Journal des Tribunaux*, 13 octobre 1984, pp. 557-566.
- KRINGS E. Réflexions relatives à l'application de la loi sur la détention préventive. *Journal des Tribunaux*, 29 septembre 1984, pp. 521-533.
- LA BREDE. Vers un « Gouvernement des Juges »? *Socialisme*, janvier-février 1984, N° 181, pp. 26-38.
- LEGROS P. L'accès à la justice. *Socialisme*, janvier-février 1984, N° 181, pp. 19-25.
- LEMMENS P. De uitvoeringsimmunititeit van publiekrechtelijke rechtspersonen in strijd met de rechten van de mens? *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht*, mei-juni 1984, Nr 3, blz. 163-168.
- MARQUES PEREIRA B. L'idéologie de l'intérêt général et l'enjeu législatif en matière d'interruption volontaire de grossesse. *Revue de l'Institut de Sociologie*, 1984, N° 1-2, pp. 239-256.
- MARTENS P. Le Juge et l'entreprise : pas de dérobade possible. *La Revue Nouvelle*, octobre 1984, N° 10, pp. 243-251.
- MEEUS A. La surconsommation juridique. *La Revue Nouvelle*, février 1984, N° 2, pp. 178-184.
- QUERTAINMONT Ph. Le déclin de l'Etat de droit. *Journal des Tribunaux*, 28 avril 1984, pp. 273-280.
- RIGAUX M.-F. Délinquants : responsables ou malades? La mission du juge pénal à l'épreuve de l'anthropologie contemporaine. *La Revue Nouvelle*, octobre 1984, N° 10, pp. 265-270.
- RINGELHEIM F. (Sous la direction de —). Punir, mon beau souci. Pour une raison pénale. *Revue de l'Université de Bruxelles*, 1984, N° 1-3, 446 pages.
- ROCHER E. Le juge et les entreprises en difficulté. *Socialisme*, janvier-février 1984, N° 181, pp. 58-70.
- SAROT J., DEROOVER W. Le droit de la défense devant l'administration et le juge de celle-ci. *Administration publique*, 1984, t. 3, pp. 193-204.
- VAN DROOGHENBROECK J. Le juge du travail : entre l'économique et le social. *La Revue Nouvelle*, octobre 1984, N° 10, pp. 253-264.
- VAN LEUVEN K. Het katholieke gebruik van de vrijheid van onderwijs. *Kultuurleven*, 1984, Nr 6, blz. 489-496.
- VINCKE J. Mensenrechten versus pacifisme. Een cultuursociologische Interpretatie van politiek opportunisme. *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen*, 1984, Nr 2, blz. 165-169.

7. Assistance juridique.

PANIER C. Famille(s), on vous aime ! Que font les juges pour les familles? *La Revue Nouvelle*, octobre 1984, N° 10, pp. 283-294.

8. Problèmes linguistiques et minorités.

- GALDEROUX M. Fourons et périphérie bruxelloise : est-ce la guerre ? *La Revue Nouvelle*, février 1984, N° 2, pp. 155-166.
- GOVAERT S. Dix ans de « décret de septembre ». *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 20 avril 1984, N° 1035-1036, 44 pages.
- MILIS L. Cultuurhistorische en -sociologische overwegingen bij het fenomeen taalgrens. *Ons Erfdeel*, 1984, Nr 5, blz. 641-650.

9. Maintien de l'ordre.

10. Séquelles des guerres.

- BOONE M., REYNEBEAU M. Engagement en cultuurpessimisme. *De Nieuwe Maand*, juni-juli 1984, Nr 5, blz. 406-420.
- GOTQVITCH J. Ruptures et continuités : personnel dirigeant et choix stratégiques socialistes de la clandestinité à la Libération. *Socialisme*, juillet-août 1984, N° 184, pp. 305-320.

11. Problèmes des étrangers.

- GRIMMEAU J.P. Soixante ans d'immigration étrangère en Belgique. *L'Année sociale*, 1984, N° 1, pp. 214-221.
- HOBIN V. Gol en Co. tegen de vreemdelingen. *De Nieuwe Maand*, januari 1984, Nr 1, blz. 57-64.
- MAES M. Met de migranten op de terugtocht ? Van inwijking naar uitwijking. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, november 1984, Nr 11, blz. 797-815.
- MARESCAUX M.-H., TAVERNE M. Le droit des étrangers, moteur du code de la nationalité ? *Journal des Tribunaux*, 10 novembre 1984, pp. 625-636.
- TAVERNE M., BASTENIER A. Les jeunes générations d'origine étrangère en Belgique. *Mouvement communal*, 1984, N° 6-7, pp. 219-224.
- VAN LEUVEN K. De multi-culturele samenleving. *Kultuurleven*, 1984, Nr 4, blz. 297-301.

12. Conceptions de la vie.

- BOUCKAERT. Emancipatie in Vlaanderen tussen recreatie en gelatiseerde theocratie. *De Vlaamse Gids*, 1984, Nr 2, blz. 75-85.
- CHRISTIAANSEN J. Het perspectief van Opus Dei. *Kultuurleven*, 1984, Nr 7, blz. 608-614.
- DE GLERCO B. Theologie van de bevrijding in tweevoud. *Kultuurleven*, 1984, Nr 9, blz. 804-813.
- DE SCHRIJVER G. Godsdienst in het Europa van het jaar 2000. *Kultuurleven*, 1984, Nr 10, blz. 892-903.
- DE VISSCHER J. Een pleidooi voor « vrijzinnigen » zonder vrijzinnigheid. *Kultuurleven*, 1984, Nr 7, blz. 634-641.
- DE VROEY B. Islamitisch godsdienstondericht in België. *Kultuurleven*, 1984, Nr 9, blz. 814-820.
- DOBBELAERE K. Godsdienst en Kerk in België. *Streven*, april 1984, blz. 594-603.
- DOBBELAERE K. Het christelijk karakter van de verzorgingsinstelling : confessionele definitie of utopie ? *Kultuurleven*, 1984, Nr 3, blz. 237-243.
- GIJS L. Denken en doen rond homoseksualiteit in Vlaanderen : een reflectie. *Kultuurleven*, 1984, Nr 2, blz. 132-146.
- GOFFINET A. (Godsdienst)leerkrachten tussen hamer en aambeeld. *Kultuurleven*, 1984, Nr 3, blz. 228-236.
- JANSENS L. Evoluerende moraal in verband met homoseksualiteit. *Kultuurleven*, 1984, Nr 2, blz. 147-166.
- KERKHOF S. Religieuzen, waarheen ? *Kultuurleven*, 1984, Nr 3, blz. 254-261.
- LENAERTS R. Secularisatie en katholieke school. *Streven*, april 1984, blz. 579-593.
- KUITERT H. Mogelijkheden en onmogelijkheden ten aanzien van homoseksualiteit in de Reformatorische Kerken. *Kultuurleven*, 1984, Nr 2, blz. 176-186.
- MANDERS H. Lieve God. Een reflectie op bisschoppelijke bemoediging. *Kultuurleven*, 1984, nr 3, blz. 266-276.
- RAHNER K. Dialoog en tolerantie. Grondslag van een humane samenhang. *Streven*, februari 1984, blz. 387-396.
- ROEFAERS H. De keuze van de Jezuïeten. *Streven*, januari 1984, blz. 291-300.

- SCHULTENS D. Vrijheid, ethiek, recht en godsdienst. *Kultuurleven*, 1984, Nr 8, blz. 742-748.
- SCHOTSMANS P. Nieuw leven in de seksuele moraal. *Kultuurleven*, 1984, Nr 2, blz. 124-131.
- SCHOTSMANS P. Religie als verbondenheid. Een vergeten maar latente factor in de geestelijke gezondheidszorg. *Kultuurleven*, 1984, Nr 4, blz. 372-381.
- SCHOTSMANS P. Vrijheid of gelijkheid. Een beslissende keuze voor het jaar 2000? *Kultuurleven*, 1984, Nr 10, blz. 904-912.
- VAN DE VOORDE H. Geloof en politiek: een christelijke visie. *Kultuurleven*, 1984, Nr 5, blz. 444-455.
- VAN LEUVEN K. Vordert de winter of nadert een lente? Inleiding van een dossier over de katholieke kerk in Vlaanderen. *Kultuurleven*, 1984, Nr 3, blz. 201-209.
- VAN PARIJS. Les libertariens, nouvelle droite ou nouvelle gauche? *La Revue Nouvelle*, mars 1984, N° 3, pp. 257-265.
- WILLEMIJNS R. Vrijzinnigheid en vrijdenkerij in Vlaanderen: een kernpunt? *Kultuurleven*, 1984, Nr 7, blz. 627-633.

13. Rapports entre l'Etat et les églises.

- HUMBLET J.-E. Jalons pour une histoire religieuse. Bruxelles. *Vie Ouvrière, Eglise - Wallonie 2*, 1984, 184 pages.

14. Problématiques des transports.

- BAUVIR L. La réorganisation des services de voyageurs de la SNCB et de la SNCV. *Wallonia 84*, N° 5, pp. 345-359.

F. Politique culturelle.

1. Enseignement.

- BAETEN R., VERDOODT A. Les besoins en langues modernes/étrangères en Belgique et leur enseignement. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 20 janvier 1984, N° 1026-1027, 39 pages.
- BRAEKEN R.M. Rationalisation et programmation de l'enseignement fondamental. *Mouvement communal*, 1984, N° 6-7, pp. 206-210.
- BRAEKEN R.M. Enseignement communal: quel avenir pour l'enseignement fondamental? *Mouvement communal*, 1984, N° 11, pp. 357-361.
- COLEBUNDERS G. Op weg naar de communautariserings van het onderwijs. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 3, blz. 58-64.
- DE CORTE E. Computer en onderwijs. *Economie in Limburg*, 1984, Nr 2, blz. 19-24.
- HAERS J., JANS H. Informatica en computer in het onderwijs. *Streven*, juli 1984, blz. 928-940.
- HENKIBRANT L. Enseignants: statu quo ou statut ter... *La Revue Nouvelle*, avril 1984, N° 4, pp. 443-452.
- HOSTENS G. Het einde van de tunnel? De communautariserings van het onderwijs. *De Nieuwe Maand*, januari 1984, Nr 1, blz. 45-56.
- LUYSTERMANS R., MARCHAU J. Het Vernieuwd Secundair Onderwijs vanuit de praktijk bekeken. *De Vlaamse Gids*, 1984, Nr 5, blz. 51-63.
- SPITAEELS G. Le PS face à la renégociation du pacte scolaire. *Socialisme*, septembre-octobre 1984, N° 185, pp. 373-379.
- YLIEFF Y. Les socialistes, défenseurs de l'Enseignement officiel. *Socialisme*, septembre-octobre 1984, N° 185, pp. 381-386.

2. Recherche scientifique.

- DIERCKX M. De maatschappelijke aspecten van robotica. *Economie in Limburg*, 1984, Nr 2, blz. 10-18.
- PLAVSIC W.S. Bibliographie de l'année politique 1983. *Res Publica*, 1984, Nr 4, blz. 545-564.
- RIVET L. Les biotechnologies en Belgique. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 24 février 1984, N° 1030, 29 pages.
- SCHILLEBEECKX E. Wetenschap: bestanddeel van bevrijdingskunde. *Streven*, december 1984, blz. 195-207.

- THILL G. Technologies et développement : pour une approche intégrée. *Wallonie 84*, N° 2, pp. 151-158.
- VANPOL I. *Res Publica* 25 jaar - 25 ans - 25 years. 1959-1983. Auteurs- en trefwoordenindex. Index des auteurs et des matières. Author and subject index. *Res Publica*, XXVI, 1984, Nr 1, 114 blz.
- VANPOL I. De politieke opiniepeilingen in België in 1983. *Res Publica*, XXVI, 1984, Nr 4, blz. 565-581.
- VINCK D. Sociobiologie et néo-libéralisme. *La Revue Nouvelle*, mars 1984, N° 3, pp. 291-297.

3. Education populaire.

- JACOBS D. Verdrinken in de basis. De geschiedenis van Wereldscholen 1970-1983 of de kloof tussen basiswerk en animatie. *De Nieuwe Maand*, juni-juli 1984, Nr 5, blz. 384-405.
- VAN LEUVEN K. Over de « verrechtsing » van het sociaal-culturele werk in Vlaanderen. *Kultuurleven*, 1984, Nr 5, blz. 393-398.

4. Politique des loisirs.

- DELANGHE L. Amateurlistische kunstbeoefening en sociaal cultureel (vormings)werk. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, oktober 1984, Nr 11, blz. 844-848.

5. Emancipation des femmes.

- DE WEERDT D. Vrouwen van de Socialistische Internationale. *Socialistische Standpunten*, 1984, Nr 4, blz. 39-60.
- HIMPENS A. Is de vrouwenstrijd nu nog niet gestreden? *Ons Erdeel*, 1984, Nr 1, blz. 67-77.
- SCHEEPERS A.-M. De vrouw aan de Balie. *Rechtskundig Weekblad*, 17 maart 1984, kol. 1937-1952.
- VAN TRAPPEN M. Reclame is niet (anti)feministisch. *De Nieuwe Maand*, augustus 1984, Nr 6, blz. 518-524.
- VERMEYLEN P. Les idées politiques et sociales de George Sand. Bruxelles, Editions de l'Université de Bruxelles, 1984, 376 pages.

6. Problèmes de la jeunesse.

- BARTHOLOME J.P. Une expérience de défense des mineurs vis-à-vis de la justice et des services sociaux. *Contradictions*, 1984, N° 40-41, pp. 37-49.
- GALLAND O. La prolongation de la jeunesse : vers un nouvel âge de la vie? *Contradictions*, 1984, N° 40-41, pp. 7-16.
- MAFFESOLI M. Jeunes et sexualité : de l'errance à la socialité. *Contradictions*, 1984, N° 40-41, pp. 95-106.
- PERQUY J. De deeltijdse vorming van jongeren. *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, april 1984, Nr 4, blz. 305-320.
- SALMON J.-L. Les Jeunes et l'Europe. *Socialisme*, mars-juin 1984, N° 182-183, pp. 181-189.

7. Arts.

- DE VISSCHER J. Het naakt in de hedendaagse kunst. Mythe, demystificatie en banaliteit. *Streven*, juli 1984, blz. 895-905.
- JOYE P. Critiques cinématographiques. Réédition en hommage posthume. *Cahiers marxistes*, avril-mai 1984, N° 123, pp. 12-17.
- KNOCKAERT Y. Een handvol jonge Vlaamse componisten. *Ons Erdeel*, 1984, Nr 1, blz. 49-57.
- LARA K. A la recherche d'un équilibre, l'artiste-peintre tournaisien Jean Leroy. *Cahiers marxistes*, mars 1984, N° 122, pp. 17-26.
- MARIJNISSEN R.H. Wordt het openbaar kunstbezit in België beschermd? *Ons Erdeel*, 1984, Nr 2, blz. 211-217.

8. Communication de masse.

- ALBERS F. Het boek als boemerang. *Kultuurleven*, 1984, Nr 8, blz. 712-718.
- BURGELMAN J.C. Omroep en objectiviteit. De politieke agenda-setting functie van de externe kritiek op de omroep berichtgeving (periode 1970-1977). *Res Publica*, XXVI, 1984, Nr 2, blz. 243-277.
- CEULEERS J. Het kortstondig bestaan van « De Nieuwe Wereld », democratisch dagblad. *Res Publica*, XXVI, 1984, Nr 5, blz. 663-669.
- CEULEERS J. De regeringsmededelingen in de openbare omroep. *Rechtskundig Weekblad*, 3 november 1984, kol. 657-668.
- DELEPELEIRE M. Naissance d'une autre presse ? Des journaux d'organisation aux magazines associatifs. *La Revue Nouvelle*, décembre 1984, N° 12, pp. 544-552.
- DELTENRE Ch. La télédistribution. *Centre de recherche et d'information socio-politiques (CRISP), Courrier hebdomadaire*, 4 mai 1984, N° 1039, 31 pages.
- FAUCONNIER G. Trends en ontwikkelingen binnen de communicatiewetenschap. *Politica*, 1984, Nr 1, blz. 3-11.
- FORDYN A. Een nieuw argument in het dereguleringsdebat : komt de BRT zijn objectiviteitsverplichting na ? *Tijdschrift voor Sociale Wetenschappen*, 1984, Nr 3, blz. 236-248.
- MOINS J. L'avenir de l'audio-visuel. *Cahiers marxistes*, octobre 1984, N° 126, pp. 30-37.
- OP DE BEECK J. Fabels en feiten over reclametelevisie. *De Nieuwe Maand*, augustus 1984, Nr 6, blz. 448-455.
- OVEREM J. Ether met grenzen. *De Nieuwe Maand*, augustus 1984, Nr 6, blz. 456-460.
- PLATEL M. Soixante-dix ans de radio-diffusion en Belgique. *Septentrion*, 1984, N° 1, pp. 74-78.
- SCHAEVERS M. 20 Jaar De Nieuwe. *De Nieuwe Maand*, april 1984, Nr 3, blz. 206-228.
- SCHAMP W. Kuifje in medialand. *De Nieuwe Maand*, augustus 1984, Nr 6, blz. 425-447.
- SCHODTS L. Het gevecht om de vlottende kiezer. *De Nieuwe Maand*, augustus 1984, Nr 6, blz. 468-477.
- SCHODTS L. Campagnehandboek. *De Nieuwe Maand*, augustus 1984, Nr 6, blz. 478-484.
- TONNON Ph. Aspects de la librairie en Belgique en 1984. *Wallonie 84*, N° 4, pp. 239-248.
- VALENDUC G. La communication piégée par la technique. *La Revue Nouvelle*, juillet-août 1984, N° 7-8, pp. 11-20.
- VAN DOORSLAER J. Een links journalist in een reclamemaatschappij. *De Nieuwe Maand*, augustus 1984, Nr 6, blz. 461-467.
- VAN LAEKEN F. Zendgemachtigde verenigingen, een liberale oplossing... *Kultuurleven*, 1984, Nr 4, blz. 338-348.
- VAN LAEKEN F. Progressief dagblad voor Vlaanderen. *Kultuurleven*, 1984, Nr 5, blz. 429-436.
- WILLEQUET B. Informer pour diviser, la fonction de la presse conservatrice durant la grève. *Contradictions*, 1984, N° 39, pp. 69-83.

9. Autonomie culturelle.

- BEHEYDT L. Taalbeheersing in Vlaanderen. *Ons Erfdeel*, 1984, Nr 1, blz. 78-84.
- DE CLERCQ B., LEMAN J. Cultuurleven in de jaren zeventig. Een herlezing. *Kultuurleven*, 1984, Nr 1, blz. 17-31.
- KNOPS U. Attitudes van Vlamingen tegenover de Nederlandse standaardtaal. *Ons Erfdeel*, 1984, Nr 5, blz. 703-713.

10. Tourisme.

- WEISGERBER P. Tourisme, de l'économie au culturel. *Wallonie 84*, N° 4, pp. 255-270.

11. Sport.

De politieke opiniepeilingen in België in 1984*

door Ivo VANPOL,

Assistent aan de Afdeling Politologie
van de Katholieke Universiteit te Leuven.

Dit overzicht van de politieke opiniepeilingen in België in 1984 is gerubriceerd volgens de grote beleidssectoren : buitenlandse politiek, sociale politiek, economische politiek, financiële politiek, binnenlandse politiek en culturele politiek. Peilingen die weinig of geen betrekking hebben op de Belgische politiek als dusdanig zijn ondergebracht in de rubriek « Andere peilingen ».

In de inventaris wordt van elke peiling de titel gegeven, een beknopte omschrijving van de inhoud, het instituut dat de peiling doorvoerde, het tijdstip van de bevraging, de omvang en de aard van de steekproef, het aantal vragen, de opdrachtgever en de bibliografische gegevens van de publikatie(s). Het teken X staat voor betrouwbaar of onbekend. Het onderzoek naar de publikaties werd afgesloten op 2 mei 1985. De samensteller dankt de peilingsinstituten voor hun waardevolle medewerking bij het opstellen van deze inventaris.

* Voor de overzichten van :

- 1974 zie : *Res Publica*, 1975, nr. 3, blz. 433-442 ;
- 1975 zie : *Res Publica*, 1976, nr. 3-4, blz. 497-506 ;
- 1976 zie : *Res Publica*, 1977, nr. 2, blz. 373-382 ;
- 1977 zie : *Res Publica*, 1978, nr. 2, blz. 367-376 ;
- 1978 zie : *Res Publica*, 1979, nr. 2, blz. 371-387 ;
- 1979 zie : *Res Publica*, 1980, nr. 3, blz. 505-521 ;
- 1980 zie : *Res Publica*, 1981, nr. 2-3, blz. 409-426 ;
- 1981 zie : *Res Publica*, 1982, nr. 2, blz. 353-370 ;
- 1982 zie : *Res Publica*, 1983, nr. 2-3, blz. 495-522 ;
- 1983 zie : *Res Publica*, 1984, nr. 4, blz. 565-581.

A. BUITENLANDSE POLITIEK.

0. Algemeenheden.

a) Verwachtingen voor 1985.

Verwachtingen ten aanzien van 1985 in vergelijking met 1984 en dit op persoonlijk vlak, in familiaal opzicht, op het niveau van het land.

DIMARSO. December 1984. Nationaal representatieve steekproef van 1.000 personen. Vijf vragen. Opdrachtgever : Gallup International.

Publikatie : *De Morgen*, 31 december 1984.

2. Europese politiek.

a) « Aan de vooravond van de Europese verkiezingen. »

Stemgedrag in november 1981. Kiesintenties bij de komende parlementsverkiezingen, bij de Europese verkiezingen. Houding t.a.v. Europa. Functies van het Europees parlement versus het nationaal parlement. De meest Europese partijen. De politieke figuren en Europa.

MARKETING UNIT. 20 - 21 en 23 januari 1984. Representatieve steekproef van 1.300 Nederlandstalige Belgen van 18 jaar en ouder. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : X.

Publikatie : X.

b) De publieke opinie in de Europese Gemeenschap in het voorjaar van 1984.

Kennis van het Europees parlement en de verkiezingen van juni 1984. Het imago van het Europees parlement. Opinie betreffende het stemmen of zich onthouden en de redenen daartoe. Nationaal op Europees stemgedrag. Houding ten aanzien van de eenmaking van Europa. Houdingen ten aanzien van de Europese Gemeenschap. Doelstellingen en aspiraties voor de komende jaren.

DIMARSO. 14 - 30 maart 1984. Nationaal representatieve steekproef van 1.018 Belgen van 15 jaar en ouder. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : Commissie van de Europese Gemeenschap.

Publikatie : *Eurobarometer nr. 21*, Commissie van de Europese Gemeenschappen, Brussel, 1984.

c) **Europees parlement.**

Opinie en kennis van het Europees parlement.

DIMARSO. 14 - 30 maart 1984. Nationaal representatieve steekproef van 1.018 Belgen van 15 jaar en ouder. Twaalf vragen. Opdrachtgever : *Le Soir* en het Europees parlement.

Publikatie : *Le Soir*.

d) **Kiesintenties bij de Europese verkiezingen.**

Aanduiding van de kiesintentie aan de hand van 13 complete kieslijsten, 7 voor het Franstalig kiescollege en 6 voor het Nederlandstalig kiescollege.

MARKETING UNIT. 24 - 27 april 1984. Nationaal representatieve steekproef van 1.547 Belgen van 18 jaar en ouder. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : Pourquoi Pas ?

Publikatie : *Pourquoi Pas ?*, 9 mei 1984.

e) **Kiesintenties.**

Nationale kiesintenties. Beoordeling van de inhoud van de verkiezingsprogramma's.

UNIOP - INUSOP. April 1984. Nationaal representatieve steekproef van 1.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : X.

Publikatie : X.

f) **Verkiezingsaffiches in Brussel van de Franstalige partijen.**

Publicitaire test. Impact en appreciatie van de affiches.

MARKETING UNIT. 7 - 9 juni 1984. Representatieve steekproef van 293 inwoners uit Brussel. Vier vragen. Opdrachtgever : *La Libre Belgique*.

Publikatie : *La Libre Belgique*, 14 juni 1984.

g) **Europese verkiezingen.**

Kiesintenties.

UNIOP - INUSOP. Juni 1984. Nationaal representatieve steekproef van 1.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Twintigtal vragen. Opdrachtgever : X.

Publikatie : X.

h) **De publieke opinie in de Europese Gemeenschap in het najaar van 1984.**

: Verwachtingen voor 1985. Recente evolutie van de algemeen en persoonlijke economische situatie. Vrees voor een nieuwe wereldoorlog in

de komende tien jaren. De gevoelens van tevredenheid en geluk. De tevredenheid met het functioneren van de democratie. De fundamentele houding ten opzichte van de verandering in de maatschappij: revolutie, hervormingen, verdediging tegen subversieve krachten. De houding ten aanzien van de Europese Gemeenschap, voor of tegen de Europese eenmaking. Houding ten aanzien van de « Verenigde Staten van Europa ». Het Europees parlement en de verkiezing van juni 1984: het beeld van het Europees parlement; het belang dat men hecht aan de Europese verkiezingen en het voornemen om te gaan stemmen. De Spanjaarden en de Portugezen tegenover het vooruitzicht van de toetreding.

DIMARSO. 2-19 oktober 1984. Nationaal representatieve steekproef van 1.035 Belgen van 15 jaar en ouder. Aantal vragen: X. Opdrachtgever: Commissie van de Europese Gemeenschap.

Publikatie: *Eurobarometer nr. 22*, Commissie van de Europese Gemeenschappen, Brussel, 1984.

i) **Zie peiling E.5.d.**

5. Defensiepolitiek.

a) **Vrede en de NAVO.**

Houding ten aanzien van de plaatsing van kernraketten. Opinie betreffende vanwaar het oorlogsrisico uitgaat. Houding ten aanzien van het huidige kernwapenarsenaal op de wereld. Houding ten aanzien van de plaatsing van kruisraketten in Europa in relatie met de bewapeningswedloop. Beoordeling van de sterkte van de NAVO. Houding ten aanzien van de Belgische militaire uitgaven.

DIMARSO. Mei 1984. Nationaal representatieve steekproef van 1.000 Belgen. Vijftientig vragen. Opdrachtgever: Survey Research Consultants Inc.

Publikatie: Rapport SRCI, Massachusets, USA, *De Standaard*, 20 september 1984.

b) **De Belg en de kernraketten.**

Houding ten aanzien van een uitbreiding van het aantal kernraketten in Europa. Voor of tegen kernraketten in België. Houding ten aanzien van de bewering dat de kernraketten er hoe dan ook komen. Houding ten aanzien van het verminderen van het aantal kernraketten. Van wie gaat de grootste oorlogsdreiging uit.

CEGOS MAKROTEST. Juni-juli 1984. Nationaal representatieve steekproef van 1.000 Belgen van 15 jaar en ouder. Vijf vragen. Opdrachtgever : Panorama.

Publikatie : *Panorama*, 4 september 1984.

c) Zie peiling E.O.f.

6. Internationale betrekkingen.

a) **Appreciatie en kennis van het Belgisch buitenlands beleid.**

Kennis van de internationale politiek. Kennis van het Belgisch buitenlands beleid. Ideologische interpretatie van het Belgisch buitenlands beleid.

MOUVEMENT CHRETIEN POUR LA PAIX. December 1983 en januari 1984. Representatieve steekproef van 729 personen in Franstalig België. Eenenveertig vragen. Opdrachtgever : Mouvement Chrétien pour la Paix.

Publikatie : *Artisans de Paix* (périodique bimestriel du Mouvement Chrétien pour la Paix), september-oktober, 1984, nr. 84, november-december 1984, nr. 85.

B. SOCIALE POLITIEK.

1. Regime van de arbeid.

a) Zie peiling C.O.a.

2. Tewerkstellingsbeleid.

a) Zie peiling E.O.e., E.O.g.

3. Beroepsorganisaties.

a) **Motivatie kaderleden.**

Wat motiveert kaderleden in hun werk.

DIMARSO. September 1984. Representatieve steekproef van 200 kaderleden. Tien vragen. Opdrachtgever : N.V. Euro-Survey.

Publikatie : X.

b) Zie peiling E.O.d.

4. Sociale Zekerheid.

a) Sociale Zekerheid.

Opinies omtrent een reeks hervormingsvoorstellen in de sector van de sociale zekerheid.

DIMARSO. Juni-juli 1984. Nationaal representatieve steekproef van 1.500 Belgen. Vijfendertig vragen. Opdrachtgever : Minister van Sociale Zaken.

Publikatie : *Opinies van de Belgische bevolking inzake Sociale Zekerheid en de hervormingsmaatregelen die ter overweging worden genomen.* Studie uitgevoerd in opdracht van de Minister van Sociale Zaken door Dimarso-Gallup, november 1984, 88 blz.

6. Volksgezondheid.

a) Zie peiling E.O.e.

7. Huisvesting.

a) Huisvesting.

Onderzoek betreffende de woonmogelijkheden in appartementsgebouwen.

UNIOP - INUSOP. Maart 1984. Nationaal representatieve steekproef van 1.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Tien à twintig vragen. Opdrachtgever : Institut national de Logement.

Publikatie : nog niet gepubliceerd.

b) Evaluatie van de voorlichtingscampagne in het Vlaamse Gewest.

Evaluatie van de campagne « Bouwen Nu » op basis van de steekproef naar : bereik der boodschappen, evaluatie der boodschappen, bereidheid tot bouwen (kopen, verbouwen). Evaluatie en impact bij aanvragers van de informatiebrochure naar : profiel der aanvragers, evaluatie van de informatie, bereidheid tot bouwen (kopen, verbouwen), gevoelens van onzekerheid t.o.v. de toekomst.

MAKROTEST. 10-25 februari 1984. Representatieve steekproef van 4.123 Vlamingen van 18 jaar en ouder en 3.000 aanvragers van de brochure. Circa vijftig vragen. Opdrachtgever : Minister J. Buchman.

Niet gepubliceerd.

9. Het verbruik.

a) De Belg en de verspilling.

Graad van instemming om te zeggen dat er in de huidige samenleving veel verspilling is. Wijze waarop het fenomeen van verspilling persoonlijk door ondervraagde aanvoeld wordt als een reëel probleem. De vormen van verspilling die men spontaan vernoemt en als de meest belangrijkste weerhoudt uit een vooraf opgestelde lijst. Verklaringen die men toeschrijft aan deze vormen van verspilling.

SOBEMAP. 24 april - 2 mei 1984. Nationaal representatieve steekproef van 1.241 personen. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : GB-INNO-BM.

Publikatie : SOBEMAP, *De Belg en de verspilling. Opiniepeiling geredigeerd op verzoek en ter intentie van GB-INNO-BM*, mei 1984.

b) Zie peiling D.1.b.

10. Leefmilieubescherming.

a) Leefmilieu in Vlaanderen.

Algemeen opinieonderzoek over de leefmilieuproblematiek in Vlaanderen. Aspecten die verbeteren - verslechteren.

DIMARSO. April 1984. Representatieve steekproef van 1.500 Vlamingen. Twintig vragen. Opdrachtgever : de Minister van Leefmilieu.

Publikatie : niet gepubliceerd.

C. ECONOMISCHE POLITIEK.

0. Algemeenheden.

a) Bedrijfsleiders tegenover het economisch, politiek en sociaal beleid.

Schatting van de inflatiegraad in België in 1984 en 1985. Opinie betreffende het effect van de dollarkoers op het Europese bedrijfsleven. Aanduiding van de meest belangrijke afzetgebieden (nu en in de nabije toekomst) buiten de EEG voor de Belgische bedrijven. Opinie betreffende de belangrijkste maatschappelijke structuurwijzigingen in de eerstvolgende 5 jaar. Houding ten aanzien van het bedrijf als werkverschaffer enerzijds en besparen op de arbeidskosten anderzijds. Houding tegenover het effect van een aantal maatregelen op het rendement van de onderneming. Beoordeling van de verlaging van de loonkosten om de productie-

kosten te drukken. Houding tegenover de verantwoordelijkheid van de werknemers in de onderneming. Opinie betreffende het nut van de ondernemingsraad. Houding tegenover maatregelen die een economische relance willen bewerkstelligen. Houding tegenover de financiewet en fiscale amnestie. Houding tegenover het belang van het middle-management in de toekomst. Aanduiding van de meest bekwame bedrijfsleiders in België. Aanduiding van de belangrijkste informatiebronnen betreffende : economische toestand, financiële en conjuncturele indicatoren. Aanduiding van de ideale regeringscoalitie en de realistische coalitie die nauw aansluit met de ideale. Aanduiding van de meest bekwame politici in België.

EGON ZEHNDER INTERNATIONAL. Februari 1984. Representatieve steekproef bij de bedrijfsleiders van de 500 grootste ondernemingen in België. Twintig vragen. Opdrachtgever : Egon Zehnder International N.V.

Publikatie : EGON ZEHNDER INTERNATIONAL, *Opiniepeiling bij de bedrijfsleiders van de 500 grootste ondernemingen in België*, Brussel, februari 1984, 11 blz.

b) **Zie peiling E.O.e.**

5. Conjunctuurpolitiek.

a) **De maandbarometer : de ondernemingen en de conjunctuur.**

De bedrijven en de conjunctuur. De uitvoer, de sociale rust en het concurrentievermogen. Politieke situatie.

MARKETING UNIT. Elke maand. Representatieve steekproef naar regiogrootte en activiteitssector van 100 bedrijfsleiders. Item battery. Opdrachtgever : Belgian Business.

Publikatie : X.

b) **Kwartaal-conjunctuurenquête.**

Houding ten aanzien van de algemene activiteiten en van de exportvooruitzichten in de diverse bedrijfstakken. Houding betreffende het huidige produktievolume en de verwachtingen op korte termijn. Houding betreffende het stockvolume der geproduceerde goederen, nu en voor de volgende drie maanden. Verwachting van het aantal orders/vragers voor de volgende drie maanden. Intentie betreffende personeelsaanwerving en investeringen. Verwachting betreffende de buitenlandse concurrentie. Vertrouwen in de politieke stabiliteit en de munt van België.

CEGOS. Kwartaal-enquête (maart 1984 - juni 1984 - september 1984 - december 1984). Nationaal representatieve steekproef van 100 bedrijfsleiders uit 10 activiteitssectoren. Vijftien vragen. Opdrachtgever : CEGOS-Trends.

Publikatie : *Trends*, 30 maart 1984, 22 juni 1984, 20 september 1984 en 14 december 1984.

c) **Zie peiling C.O.a., E.O.g.**

7. **Infrastructuur - vervoer en communicatie.**

a) **Het openbaar vervoer in de Brusselse agglomeratie.**

Het comfort, de snelheid, de houding van het personeel, de verstrekte inlichtingen, de veiligheid bij de stopplaatsen, de prijzen.

IAO - ICSOP. December 1983 en januari 1984. Representatieve steekproef van 1.496 inwoners van 18 jaar en ouder uit de Brusselse agglomeratie. Negenentachtig vragen. Oprachtgever : Ministerie van het Brussels Gewest.

Publikatie : X.

b) **Openbaar vervoer in de Brusselse agglomeratie.**

Het gebruik van het openbaar vervoer in Brussel en omgeving.

UNIOP - INUSOP. Januari 1984. Representatieve steekproef van 1.000 personen van 18 jaar en ouder in de Brusselse agglomeratie. Twintig à vijftig vragen. Opdrachtgever : MIVB - STIP.

Publikatie : X.

9. **Industriële politiek.**

a) **Nieuwe technologieën : attitudes en gedrag in Vlaanderen.**

Penetratie van industriële bedrijven in Vlaanderen die nieuwe technologieën introduceren voor de ontwikkeling van nieuwe produkten en het verbeteren van produktieprocessen. De innovatie strategie van bedrijven op het vlak van nieuwe technologie. Hulpprogramma's en de derde industriële revolutie in Vlaanderen. De hindernissen bij de ontwikkeling en uitvoering van nieuwe technologieën. De plaats van onderzoeksinstellingen inzake technisch en wetenschappelijk advies.

SOBEMAP. 7 december 1984 - 18 januari 1985. Representatieve steekproef van 300 Vlaamse ondernemingen in Vlaanderen en Brussel. Tweeëntwintig vragen. Opdrachtgever : PA Technology.

Publikatie : *De Standaard*, 15 februari 1985.

10. Handelspolitiek.

- a) **Zie peiling C.O.a.**

D. FINANCIËLE POLITIEK.

0. Algemeenheden.

- a) **Zie peiling E.O.e.**

1. Investerings en sparen.

- a) **Het spaarplan.**

Kennis van het spaarplan. De redenen van het spaarplan. De indexesprong. Protest tegen het spaarplan. Beoordeling van de gelijkmatigheid van de inlevering. Kiesintenties.

IAO - ICSOP. Maart 1984. Nationaal representatieve steekproef van 1.185 Belgen van 18 jaar en ouder. Achttien vragen. Opdrachtgever : De Standaard, Het Nieuwsblad, De Gentenaar.

Publikatie : *De Standaard*, 3, 4 en 5 april 1984.

- b) **De Belgen en de versobering.**

Opinie betreffende de evolutie van het inkomen. Aanduiding van de posten waarop men wil en zal bezuinigen. Aanduiding van de wijze waarop men zal bezuinigen.

CIFEM (Enseignement post-universitaire de l'Ichec). Maart 1984. Representatieve steekproef van 506 Franstalige Belgen. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : X.

Publikatie : *Le Soir*, 9 april 1984.

- c) **De geografie van het sparen in België.**

Een sociografie van het spaargedrag naar leeftijd en beroep. Waar plaatst de Belg zijn spaargeld (cfr. ICSOP - enquête in 1982).

IAO - ICSOP. 12-24 september 1984. Nationale representatieve steekproef van 2.082 Belgen van 18 jaar en ouder. Veertien vragen. Opdrachtgever : L'Echo de la Bourse.

Publikatie : *L'Echo de la Bourse*, oktober 1984. Maandelijkse uitgave.

d) **Zie peiling E.O.g.**

2. **Budgettaire politiek.**

a) **Budgettaire politiek.**

Inhoud : zie titel.

UNIOP - INUSOP. April 1984. Nationaal representatieve steekproef van 1.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : X.

Publikatie : X.

3. **Fiscale politiek.**

a) **Zie peiling C.O.a., E.O.b.**

4. **Munt- en kredietpolitiek.**

a) **Zie peiling C.5.b.**

E. **BINNENLANDSE POLITIEK.**

0. **Algemeenheden.**

a) **Politieke actualiteit.**

Houding ten aanzien van de beslissing om José Happart op de PS-lijst te plaatsen voor de Europese verkiezingen. Houding ten aanzien van het afschaffen van het faciliteitenregime in de Brusselse randgemeenten. Aanduiding van diegenen die in feite België regeren. Kiesintenties bij de volgende parlementsverkiezingen.

SERVICE D'ENQUETES ET DE SONDAGES - UCL. 24 februari - 9 maart 1984. Representatieve steekproef van 800 Franstalige Belgen. Drie vragen. Opdrachtgever : La Libre Belgique.

Publikatie : *La Libre Belgique*, 14 april 1984.

b) De seizoensbarometer van de publieke opinie.

Stemintenties. Imago van de partijen. Populariteit van de politieke figuren. Bezorgdheden van de Belgen. Sport en de fiscus.

MARKETING UNIT. 7-15 maart 1984. Nationaal representatieve steekproef van 2.187 Belgen van 21 jaar en ouder. Circa twaalf vragen. Opdrachtgever : La Libre Belgique.

Publikatie : *La Libre Belgique*, 23 maart 1984.

c) De seizoensbarometer van de publieke opinie.

Populariteit van politieke figuren. Bezorgdheden van de Belgen. Houding ten aanzien van de regering om de huidige problemen te kunnen oplossen. Themata die de regering prioritair zou moeten aanpakken. Effectiviteit van de regering inzake : Europese politiek, strijd tegen de werkloosheid, koopkrachtverlies, gemeenschapsrelaties. Kiesintenties bij de volgende parlementsverkiezingen.

MARKETING UNIT. 15-25 juni 1984. Nationaal representatieve steekproef van 2.273 Belgen van 21 jaar en ouder. Negen vragen. Opdrachtgever : La Libre Belgique.

Publikatie : *La Libre Belgique*, 29 juni 1984.

d) De seizoensbarometer van de publieke opinie.

Stemintenties. Imago van de politieke partijen. Populariteit van de politieke figuren. Bezorgdheden van de Belgen. De vakbonden. De vakantie en de crisis.

MARKETING UNIT. 10-14 september 1984. Nationaal representatieve steekproef van 2.041 Belgen van 21 jaar en ouder. Circa twaalf vragen. Opdrachtgever : La Libre Belgique.

Publikatie : *La Libre Belgique*, 26 september 1984.

e) België en zijn beleidsmakers.

De macht : wie oefent ze effectief uit, wie zou ze moeten uitoefenen, welke personen zouden ze moeten uitoefenen. De regeringsleden : beoordeling van hun bekwaamheid, hun eerlijkheid, de verdediging van hun gemeenschap, hun moed. De socio-economische en financiële problemen : welke regeringscoalitie is in staat om deze problemen te bestrijden en op te lossen, hoe zou men deze problemen doeltreffender kunnen aanpakken. De problemen die men prioriteit zou moeten verlenen. De wijze waarop men werkgelegenheid zou kunnen scheppen, de openbare financiën verbe-

teren. Beoordeling van een aantal items betreffende de syndicale organisaties. Beoordeling van een aantal items betreffende: de gezondheid, het onderwijs, de gastarbeiders, de criminaliteit, de televisie/radio, de cultuur.

SOBEMAP. 7 november - 11 december 1984. Representatieve steekproef van 1.562 lezers van Knack en \pm 1.000 lezers van Le Vif. Tien vragen met een hele batterij items. Opdrachtgever: Knack, Le Vif.

Publikatie: *Knack*, 5, 12, 19 en 26 december 1984. *Le Vif*.

f) **De seizoensbarometer van de publieke opinie.**

Stemintenties. Imago van de politieke partijen. Populariteit van de politieke figuren. Bezorgdheden van de Belgen. Impact van het rakettenprobleem op het stemgedrag bij volgende parlementsverkiezingen. Houding ten aanzien van mogelijke regeringsbeslissingen. Welke beslissing zal de regering nemen.

MARKETING UNIT. 10-14 december 1984. Nationaal representatieve steekproef van 2.077 Belgen van 21 jaar en ouder. Circa twaalf vragen. Opdrachtgever: La Libre Belgique.

Publikatie: *La Libre Belgique*, 26 en 29 december 1984. *La Libre Belgique*, 12-13 januari 1985.

g) **« De verandering. »**

Inhoud: steeds drie elementen: 1) editoriaal; 2) permanent dossier bevattende: kiesintenties, vragen betreffende de crisis (tewerkstelling, koopkracht,...); 3) conjunctureel dossier.

IAO - ICSOP. Elke trimester. Nationaal representatieve steekproef van 3.000 Walen, 3.000 Vlamingen en 2.000 Brusselaars van 18 jaar en ouder. Twaalf permanente vragen plus een aantal vragen afhankelijk van de conjuncturele onderwerpen. Opdrachtgever: parlementariërs, ministeriële kabinetten, e.a.

Publikatie: X.

h) **Zie peiling C.5.a.**

1. **Organisatie van de Staat.**

a) **Provinciaal federalisme.**

De staatshervorming en het provinciaal federalisme.

IAO - ICSOP. Maart-december 1983. Representatieve steekproef van 2.007 Belgen van 18 jaar en ouder uit Franstalig België. Drieëntwintig vragen. Opdrachtgever : Centre d'Etudes pour les Communes et les Provinces (Centrum voor Gemeenten en Provincies v.z.w.).

Publikatie : *De Standaard*, 25 januari 1984.

b) De toekomst van Wallonië - Brussel.

Houding ten aanzien van een goed economisch beleid zonder rekening te houden met de communautaire aspecten. Opinie betreffende de plaats van Brussel en Wallonië in een toekomstige staatsorganisatie. Aanduiding van het kader waarin men de institutionele toekomst van Wallonië en Brussel wenst te situeren. Kiesintenties betreffende de parlementsverkiezingen.

SERVICE D'ENQUETES ET DE SONDAGES - UCL. 24 februari - 9 maart 1984. Representatieve steekproef van 800 Franstalige Belgen. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : La Cité.

Publikatie : *La Cité*, 2, 3 en 4 april 1984.

c) De staatshervorming.

Opinie betreffende de staatshervorming : geslaagd, mislukt. Voorkeuroplissing voor de ontwikkeling van de Vlaamse Gemeenschap : alle machten in de handen van de Vlaamse Gemeenschap, het overdragen van de machten aan de provincies. Verbondenheid met het niveau van Gemeenschap.

IAO - ICSOP. 28 juni - 3 juli 1984. Representatieve steekproef van 1.493 Vlamingen van 18 jaar en ouder. Zeventien vragen. Opdrachtgever : Groep Coudenberg v.z.w.

Publikatie : *Vlaanderen en de staatshervorming*, juli 1984, 87 blz. (IAO-rapport).

2. Nationale instellingen.

a) De Franstalige Belgen ten aanzien van Martens V.

Houding ten aanzien van de regering Martens V inzake het respecteren van haar regeerprogramma. Houding ten aanzien van het aanblijven van de regering Martens V voor de volledige legislatuur. Beoordeling van de regering Martens V.

SERVICE D'ENQUETES ET DE SONDAGES - UCL. 24 februari - 9 maart 1984. Representatieve steekproef van 800 Franstalige Belgen (Wallonië + 19 Brusselse gemeenten). Drie vragen. Opdrachtgever: Le Vif.

Publikatie: *Le Vif*, 12 april 1984.

b) **Martens V gewikt en gewogen.**

Aanduiding van de « satisfactiegraad » van elk lid van de regering Martens V.

MARKETING UNIT. Tijdstip van bevraging: X. Nationaal representatieve steekproef. Aantal vragen: X. Opdrachtgever: Pourquoi Pas ?

Publikatie: *Pourquoi Pas ?*, 30 mei 1984.

c) **Zie peiling C.O.a., E.O.c., E.O.e., E.O.f.**

3. **Regionale en plaatselijke instellingen.**

a) **Politiek-economische toestand in Gent en Antwerpen.**

Inhoud: zie titel.

UNIOP - INUSOP. Juli 1984. Representatieve steekproef van 500 inwoners uit Gent en Antwerpen van 18 jaar en ouder. Aantal vragen: X. Opdrachtgever: X.

Publikatie: X.

b) **Zie peiling E.O.e.**

4. **Politieke partijen.**

a) **Relatie tussen de organisaties en de politieke partijen.**

Inhoud: zie titel.

IAO - ICSOP. December 1983 en januari 1984. Representatieve steekproef van \pm 1.000 Vlamingen van 18 jaar en ouder. Vierendertig vragen. Opdrachtgever: X.

Publikatie: X.

b) **De relaties van de Brusselse politieke partijen met de pers.**

De persrelaties van de verschillende partijen. Het beeld van deze partijen via TV en in de verschillende dag- en weekbladen.

IAO - ICSOP. April 1984. Representatieve steekproef van 1.018 Belgen van 18 jaar en ouder in het arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde. Zestien vragen. Opdrachtgever : X.

Publikatie : *Vlan*, 16 mei 1984.

c) Zie peiling C.O.a., E.O.a., E.O.b., E.O.c., E.O.d., E.O.f., E.5.c.

5. Verkiezingen.

a) Kiesintenties in Brussel en Wallonië.

Stemgedrag vorige parlamentsverkiezingen. Kiesintenties.

MARKETING UNIT. December 1983. Representatieve steekproef van 2.909 Franstalige kiezers. Twee vragen. Opdrachtgever : Pourquoi Pas ?

Publikatie : *Pourquoi Pas ?*, 18 januari 1984.

b) Kiesintenties.

Inhoud : zie titel.

DIMARSO. December 1983 en begin januari 1984. Nationaal representatieve steekproef. Omvang van de steekproef : X. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : CVP.

Publikatie : *Le Soir*, 27 januari 1984 en *De Standaard*, 28-29 januari 1984.

c) Kiesintenties.

Kiesintenties. Impact van een lijst « Nols ». Populariteit van Franstalige Brusselse politici.

IAO - ICSOP. Januari 1984. Representatieve steekproef van 1.018 inwoners uit het arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde van 18 jaar en ouder. Drie vragen. Opdrachtgever : X.

Publikatie : *La Libre Belgique*, 26 januari 1984.

d) Kiesintenties in Brussel.

Inhoud : zie titel.

UNIOP - INUSOP. Juni 1984. Representatieve steekproef van 1.000 inwoners uit de Brusselse agglomeratie van 18 jaar en ouder. Tien à twintig vragen. Opdrachtgever : X.

Publikatie : X.

e) **Kiesintenties.**

Inhoud : zie titel.

IAO - ICSOP. 4-18 december 1984. Omvang en aard van de steekproef : X. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : X.

Publikatie : *La Cité*, 28 december 1984 en *La Libre Belgique*, 29-30 december 1984.

f) **Kiesintenties.**

Kiesintenties op nationaal niveau.

UNIOP - INUSOP. Maandelijks. Nationaal representatieve steekproef van 1.000 of 2.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : UNIOP - INUSOP.

Publikatie : X.

g) **Kiesintenties.**

Inhoud : zie titel.

DIMARSO. Gans het jaar. Omvang en aard van de steekproef : X. Twee vragen. Opdrachtgever : X.

Publikatie : X.

h) **Zie peiling A.2.a., D.1.a., E.O.a., E.O.b., E.O.c., E.O.d., E.O.f., E.O.g., E.1.b.****8. Taalproblemen en minderheden.**a) **Zie peiling E.O.a.****9. Handhaving van de orde.**a) **Zie peiling E.O.e.****11. Vreemdelingenproblemen.**a) **Vreemdelingen en een eventuele vertrekpremie.**

Aanduiding van de mate waarin vreemdelingen zich gelukkig achten met hun verblijf in België en de redenen daartoe. Intenties betreffende een vertrek uit België. Houding ten aanzien van een eventuele vertrekpremie.

MARKETING UNIT. Februari 1984. Representatieve steekproef van 500 mannelijke vreemdelingen van mohammedaanse afkomst van 18 jaar en ouder en wonende in Brussel. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : Pourquoi Pas ?

Publikatie : *Pourquoi Pas ?*, 28 maart 1984.

b) **Zie peiling E.O.e.**

12. Religie.

a) « **De katholieken in België.** »

Houdingen ten aanzien van religie en tal van morele en filosofische problemen.

UNIOP - INUSOP. Februari 1984. Nationaal representatieve steekproef van 3.500 praktiserende katholieken van 18 jaar en ouder. Honderd vragen. Opdrachtgever : Le Soir en UNISOP.

Publikatie : *Le Soir*, 12 maart - 1 april 1984. *Knack*, 21 maart 1984.

13. Verkeersproblematiek.

a) **De Belgen en de autogordel.**

Frequentie van het dragen van de gordel in de stad, op de weg en autoweg. Aanduiding van redenen om de gordel niet te dragen. Opinie betreffende het dragen van de gordel indien niet wettelijk verplicht.

DIMARSO. 16 april - 12 mei 1984. Nationaal representatieve steekproef van 1.000 Belgen. Zes vragen. Opdrachtgever : De Standaard en Ford België.

Publikatie : *De Standaard*, 4-5 juni 1984.

b) **Verkeersveiligheid.**

Veiligheid op de weg en de wegcode in het algemeen.

UNIOP - INUSOP. Om de twee maanden. Nationaal representatieve steekproef van 1.000 à 2.000 Belgen (afhankelijk van de inhoud van de peiling). Tien à vijftien vragen. Opdrachtgever : Via Secura.

Publikatie : X.

F. CULTUURPOLITIEK.

0. Algemeenheden.

- a) Zie peiling E.O.e.

1. Onderwijs.

- a) De UCL en haar aantrekkingskracht.

Aanduiding van elementen die de keuze van toekomstige studenten zou beïnvloeden ten voordele van de UCL.

SERVICE D'ENQUETES ET DE SONDAGES - UCL. Tijdstip van bevraging: X. Omvang van de steekproef: X. Aantal vragen: X. Opdrachtgever: UCL.

Publikatie: X.

- b) Zie peiling E.O.e.

2. Wetenschappelijk onderzoek.

- a) Zie peiling C.9.a.

3. Volksoopvoeding.

- a) **Kostprijs medewerkers in de socio-culturele sector: het openbaar bibliotheekwerk.**

De feitelijke situatie in het openbare bibliotheekwerk naar: tewerkstelling, personeelskosten en andere kosten, subsidies van de Vlaamse Gemeenschap. Simulatie van de gevolgen van een afschaffing van de subsidies naar tewerkstelling toe.

MAKROTEST. 15 maart - 15 april 1984. Representatieve steekproef van 133 erkende P.O.B.'s of C.O.B.'s in Vlaanderen. Circa twintig vragen. Opdrachtgever: Minister Poma.

Niet gepubliceerd.

8. Massacommunicatie.

- a) **Lokale TV en radio te Ottignies - Louvain-la-Neuve.**

Kennis van het bestaan van lokale TV. Kijkdichtheid van het lokale TV-station. Houding ten aanzien van een beter geïnformeerd worden van

de activiteiten van de lokale TV. Het luisterpubliek van vrije radio. Preferenties qua programma's.

SERVICE D'ENQUETES ET DE SONDAGES - UCL. Oktober 1984. Representatieve steekproef van 699 inwoners van Ottignies-Louvain-la-Neuve en de aangrenzende gemeenten. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : X.

Publikatie : *Vers L'Avenir* en *Wallonie*, 5 december 1984.

b) **TV-5.**

Interesse voor en ontvangstmogelijkheid van TV-5.

UNIOP - INUSOP. Oktober 1984. Nationaal representatieve steekproef van 1.000 Belgen van 18 jaar en ouder. Tiental vragen. Opdrachtgever : RTBF.

Publikatie : X.

c) **Luisterdichtheid Studio Brussel.**

Aanduidingen van de kwaliteit en de ontvangstmogelijkheden van Studio Brussel.

UNIOP - INUSOP. November 1984. Representatieve steekproef van 750 Nederlandstalige Belgen uit Brussel en Vlaanderen. Achttien vragen. Opdrachtgever : BRT.

Publikatie : X.

d) **Radio Louvain-la-Neuve : een marktonderzoek.**

Wie luistert er naar een vrije radio. Naar welke vrije radio's luistert men.

SERVICE D'ENQUETES ET DE SONDAGES - UCL. Tijdstip van bevraging : X. Representatieve steekproef van 699 inwoners van Ottignies-Louvain-la-Neuve en de aangrenzende gemeenten. Aantal vragen : X. Opdrachtgever : Groupe de sociologie wallonne de l'UCL.

Publikatie : *Le Soir*, 9 november 1984, *La Libre Belgique*, 13 november 1984.

e) **Zie peiling E.O.e., E.4.b.**

10. Toerisme.

a) **De vakantie van de Belg.**

Intentie om op vakantie te vertrekken. Land waar men zijn vakantie zal doorbrengen. Transportmiddel. Opinie betreffende de totale kostprijs van zijn vakantie. De geprefereerde vakantieduur.

MARKETING UNIT. 15-25 juni 1984. Nationaal representatieve steekproef van 2.273 Belgen van 21 jaar en ouder. Vijf vragen. Opdrachtgever : La Libre Belgique.

Publikatie : *La Libre Belgique*, 30 juni 1984.

b) **Zie peiling E.O.d.**

11. Sport.

a) **Olympische spelen.**

Houding ten aanzien van de plaats waar de olympische spelen steeds zouden gehouden moeten worden.

DIMARSO. April 1984. Nationaal representatieve steekproef van 1.000 personen. Twee vragen. Opdrachtgever : Gallup International.

Publikatie : X.

Adressenlijst van de opiniepeilingsinstituten.

CEGOS MAKROTEST, Oorlogskruisenlaan 191, 1120 Brussel.

DIMARSO, Koloniënstraat 54, 1000 Brussel.

EGON ZEHNDER INTERNATIONAL N.V., Louizalaan 363-365, 1050 Brussel.

IAO - ICSOP, Witvissenlaan 19, 1160 Brussel.

MARKETING-UNIT, Louizalaan 430, 1050 Brussel.

SERVICE D'ENQUETES ET DE SONDAGES - UCL, Place Montesquieu 1, 1348 Louvain-la-Neuve.

SOBEMAP, Marsveldplein 5, 1050 Brussel.

UNIOP - INUSOP, Johannalaan 44, 1050 Brussel.

RES PUBLICA

Tijdschrift voor Politologie — Revue de Science Politique

Uitgegeven door het **Politologisch Instituut** v.z.w.

Publié par le **Politologisch Instituut** a.s.b.l.

Hoofdredacteur — Rédacteur en chef : **Wilfried DEWACHTER**

Redactiesecretaris — Secrétaire de rédaction : **Ivo VANPOL**

Redactieadres — Adresse de la rédaction

E. Van Evenstraat 2B, B-3000 Leuven

De bijdragen moeten persklaar aangeboden worden, getypt met dubbel interlinie. Zij moeten vergezeld zijn van een Engelstalige samenvatting van maximum 150 woorden. De niet opgenomen manuscripten worden niet teruggezonden.

De Nederlandse teksten dienen in de voorkeurspelling gesteld.

Het Politologisch Instituut neemt geen verantwoordelijkheid op zich voor de uitgebrachte meningen; deze verbinden alleen de auteurs.

Niets uit dit tijdschrift, behalve de abstracts, mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Les articles qui nous sont envoyés devront être dactylographiés en double interligne et accompagnés d'un court résumé (max. 150 mots) en anglais. Les manuscrits non insérés ne sont pas rendus.

Le « Politologisch Instituut » n'assume pas la responsabilité des opinions émises; celles-ci n'engagent que les auteurs.

Tous droits de traduction, d'adaptation et de reproduction (sauf les résumés), y compris les microfilms et les photocopies, sont réservés pour tous pays.

Abonnements- en verkoopvoorwaarden van het tijdschrift Conditions d'abonnement et de vente de la revue

1. Jaarlijks abonnement — Abonnement annuel	B.F. - F.B.
persoon - personne	700
instelling - institution	1.500
Uitsluitend voor België: student (mits vermelding van de universiteit, de studierichting, het studiejaar en het inschrijvingsnummer aan de universiteit) - Uniquement pour la Belgique: étudiant (en mentionnant l'université, l'orientation et l'année des études, le numéro d'immatriculation)	400
2. Verkoop per nummer (nog uitsluitend vanaf 1980) — Vente au numéro (à partir de 1980 seulement)	
persoon - personne	300
instelling - institution	600
Verkoop dubbel nummer (nog uitsluitend vanaf 1980) — Vente numéro double (à partir de 1980 seulement)	
persoon - personne	600
instelling - institution	1.200
3. Verzameling van 1963 tot 1976 (zo lang de voorraad strekt) Collection de 1963 à 1976 (jusqu'à épuisement du stock)	
België - Belgique	3.500
Andere landen - Autres pays	4.500
4. Jaargangen 1977 tot en met 1979 (zo lang de voorraad strekt) Volumes de 1977 à 1979 (jusqu'à épuisement du stock)	
België - Belgique	1.500
Andere landen - Autres pays	2.000

ZETEL VAN HET INSTITUUT — SIEGE DE L'INSTITUT

Politologisch Instituut v.z.w.: Egmontstraat 11, B-1050 Brussel

Politologisch Instituut a.s.b.l.: rue d'Egmont 11, B-1050 Bruxelles

Rekening - Compte : 091-0034240-28

Het tijdschrift RES PUBLICA wordt uitgegeven

met de steun van het Ministerie van Onderwijs

Wettelijk depot - Dépôt légal : D/RP 1985/2-3/1173

Gedrukt in België — Imprimé en Belgique

RES PUBLICA

Belgian Journal for Political Science

Editor : Wilfried DEWACHTER

Assistant editor : Ivo VANPOL

Address : Van Evenstraat 2B, B-3000 Leuven

Manuscripts to be considered for publication should conform to the following requirements : two type-written copies (double-spaced) must be submitted, ready for press : they must include a summary in English, not longer than 150 words. Manuscripts that are not accepted are not returned.

The « Politologisch Instituut » bears no responsibility for opinions expressed by authors ; the latter are solely responsible for the opinions they forward.

No part of this publication, except the abstracts, may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Annual subscription and sales conditions

1. Annual subscription	
Individuals	700 BF
Institutions	1.500 BF
Students (only in Belgium)	400 BF
2. Single Issue (only from 1980 on)	
Individuals	300 BF
Institutions	600 BF
Double Issue (only from 1980 on)	
Individuals	600 BF
Institutions	1.200 BF
3. Collection 1963-1976 (as long as the issues in stock last)	
Belgium	3.500 BF
Other countries	4.500 BF
4. Volumes from 1977 through 1979 (as long as the issues in stock last)	
Belgium	1.500 BF
Other countries	2.000 BF

PUBLISHER

POLITOLOGISCH INSTITUUT v.z.w. : Egmontstraat 11, B-1050 Brussels
Bank account : 091-0034240-28

The Journal RES PUBLICA is sponsored by the Belgian Ministry of Education

The articles of Res Publica are abstracted in the following journals

- ABC POL SCI.
Advanced Bibliography of Contents: Political Science and Government.
- International Bibliography of Political Science
Bibliographie internationale de science politique.
- International Bibliography of the Social Sciences
Bibliographie internationale des sciences sociales.
- International Bibliography of Economics
Bibliographie internationale de science économique.
- Social Sciences Citation Index. An International Multidisciplinary Index to the Literature of the Social, Behavioral and Related Sciences.
- Sociological Abstracts.
- Bulletin analytique de documentation politique, économique et sociale contemporaine.
- United Nations. Monthly Bibliography. Selected articles.
Nations Unies. Bibliographie mensuelle. Articles sélectionnés.
- Bulletin de Renseignements documentaires. Communautés Européennes.
Documentation bulletin. European Communities.

Printed in Belgium

GEDRUKT IN BELGIE / IMPRIME EN BELGIQUE

door / par

L'IMPRIMERIE SCIENCES S.A.

Dir. : Ch. SCHROEF
Avenue Emile de Beco laan 75
B-1050 Bruxelles - Brussel